کەرکوکی گڕو تاو دەڵێ: کەس نەڵی کورد مردووە ، کورد زیندووە .. ل٢

هەفتەنامەیەکی رۆژنامەوانیی
گشـــتیی ئـــازادە
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی
"بەدرخان" دەریدەکات

ژمارە (١٠١) هەینی ٢٠٠٨/٨/٨ زایینی
بەرانبەر بە خەرمانانی ٢٧٠٨ی کوردی
ساڵی هەشتەم

بەدرخان
Bedirxan

بەدرخانی و لەسەر لاچێ لەمەوپاش، لە گشت لاوە دەتانهارن وەکو ئاش

نازدار بەنازداری دەدوێ

ل١٣

ئاریانا ئیبراهیم:

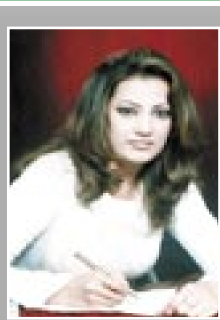

پێویستە ئافرەت لەرووی یاسا و لە رووی شەرعەوە مافی خـۆی بزانێت، زۆر گرنگە ئەو شـتانە بزانێت بۆ ئەوەی بتوانێت داکۆکی لەو مافانە بکات، ئافرەت لەزۆر شت کە تایبەتە بە خۆی شارەزاییەکی تەواوی نییە

ل١٠

عەبدوڵڵا جەمال سەگرمە:

ئەم شتانە بەشێکن لە نەگبەتیی میللەتەکەمان و باجەکەشی کات بەفیـرۆدان و دواخسـتنی کوردسـتانە. پێـش هەر شـتێک پێویستە خەڵکی کوردسـتان فێری پێکەوە ژیان و رێزلەیەکگرتـن بن و بەبێ بەڵگە کـەس تاوانبار نەکەن. گەر بەڵگەشیان لەسەر لاریی کەسێک یان لایەنێک هەبێ، با بەشـێوەیەکی جوان و بە رێزەوە باسـی بکەن و داوای راسـتکردنەوەی بکەن. هەروەها پێویسـتە راگەیاندنەکان بەتایبەتیـش ماڵپـەرە ئەلەکترۆنییـەکان، هەواڵێـک بڵاونەکەنەوە کە ناو و ئەدرێسی نوسەرەکەی لەسەر نەبێ و پڕ بێ لە شەڕانگێزیی بێ سود...

ل١٢

وەسیەتنامەی سۆران مامەحەمە لە بەدرخان

لەنێو کۆمپیوتەرە لاپتۆپەکەی لەرێگای"کارزان نەجم و فەرمان کاکە حەمە" ئەم نووسینە دەست بەدرخان کەوتووە، کە بۆ یەکەمینجارە بڵاودەبێتەوە، ئەویش بە رەزامەندی بنەماڵەکەی. ئێمە لە بەدرخان زۆر دڵتەنگ و دڵگرانین بە شـەهیدکردنی کاکە "سـۆران"، چونکە سۆران لەسـەرەتای خوێندنەوەیی و ئاشنای بەدنیای نووسین و رۆژنامەنووسیی لەنزیکەوە بەدرخان گوێی بۆ راگرتووەو چەندین کتێب و سـەرچاوەی پێ بەخشیوە، شـەهیدکردنی"کاکە سۆران"، جارێکی دیکە دادە"شازادە"ی، دایکی سۆران، خەمێکی قووڵی دیکە، هەموو ئێواران چاوەڕوانی دەکات لەهاتنەوەی"عابدین و لوقمان و سۆران"دا..

ل٤

بەدرخان نهێنی درامای (نوور)ی تورکی ئاشکرا دەکات

ل٢

دوو مامۆستای کەنەدی لەهەولێر

ماری گەی: ئەوەی زاگرۆس بەناوی هەواڵ پەخشی دەکا، من ناوی نانێم هەواڵ

لە (٢٠٠٨/٦/٢٣)ەوە، تاکو ئێسـتا هەریەک لـە ماری گەی و گێری ئێلمەر لە بەشی راگەیاندنی پەیمانگای تەکنیکی هەولێر بە بەردەوامی خول دەکەنەوە و ئێستاش دوا گروپ لەو خولەدا بەشدارن کە بریتین لە رۆژنامەنووسانی ناوەراست و باشووری عیراق، بەرلـەوەش چوار گروپی تر بەشـداری ئەو خولەیان کردووە و هەمووشـیان بڕوانامەیان وەرگرتـووە و رێکخراوی ئایرێکسـی ئەمەریکیش هەڵدەسـتێ بـەم کارە، هەر بۆیە بە پێویستمان زانی راپۆرتێک لەو بارەیەوە ئامادە بکەیـن و رای هەریـەک لەو دوو پسـپۆڕەش وەربگرین لەسەر راگەیاندنی کوردی.

ل٢٣

هونەرمەند حەسەن غەفور:

پارەم لە وەزارەتی رۆشنبیری وەرنەگرتووە

داواش لە وەزارەتی رۆشنبیری دەکەم، ئەو هاوکارییانەی کـە ئەیـدەن بـە هونەرمەنـدان، با بەشـێوەیەکی راستەقینەبێ، ئەوە لە هەموو دنیادا هەیە، بۆ نموونە لە سـوید ئەوە وایە و تۆ بەرهەمەکەت ئەخەیتە سەر پێنج سیدی و ئەیدەیتە لیژنە کە پێنج لیژنەنە، ئەشبێ بنووسـی بۆ ئـەو بەرهەمەت تۆمار کـردووە، دواتر لیژنەکە بڕیار ئەدا کە هـاوکاری بکرێ یان نا، بەڵام لێرە پرۆسـەکە هەڵەیە، چونکە تۆ ئەبێ بچی وەزیر ببینـی و ئیمزات بۆ بکا، ئەوە پێویسـت ناکا، لەبەر ئەوەی وەزیر نازانێ ئەو گۆرانییە باشـە یان خراپە، چونکە وەزیر لـە هونەری گۆرانی و مۆسیقا نازانێ، لەبەرئـەوە کاری ئەو ئەوە نییە.

ل١٣

کوردستان خۆشترە، یان هەندەران؟

ئەو هەموو کوڕە گەنج و قارەمانەی خۆیان بە کوشتدا و شـەهید بوون بۆ ئەم ئازادی و سەربەرزیەبوو، رۆژێک بیریان لـە وە نەکردۆتـە وە گەلەکە یان بفرۆشـن یان بگۆڕنەوە بە کارەبـا و جادەی قیرو هەندەران. کەسانی نەفام و بێ ئاگا لە دنیاو مێژوو، کوردسـتان بەرا ورد دەکەن بە ئەوروپا دەیانەوێت چییان هەیە لێرە لە کوردستانیش بەفویەک بۆیان بێتەدی، براکەم وازوو لاسـای کلتورێک دەکەیتەوە مێژوویـان بخوێنە وە بزانە ئەمـان بە چ هەوڵ و کۆششێک گەیشتنە ئەم ئاستە، هیچیان نەچوو ن لە وڵاتێکی تر دانیشن و یەکێکی تر وڵاتیان بۆ ئاوەدان بکاتەوە، زۆر وڵاتی خۆشـتریش لە وڵاتی خۆیان هەبوو بەڵام نەچوون.

ل٧

هێرش داوا لەوەزارەتی تەندروستی دەکا بینێرنە نەخۆشخانەکەی ئەڵمانیا

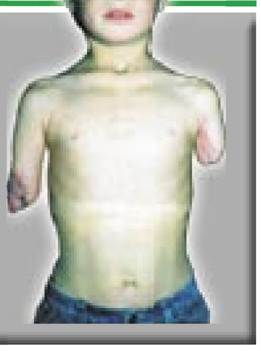

هێرش فەیسەڵ رەحمانی، تەمەن نۆزدە سـاڵ، لـە ١٩٩٩/١٠/٢٥ ئەوکاتەی کە تەمەنی دەساڵ بووە، لەبەرامبەر یاریگای نێودەوڵەتی هەولێر، لەلای بەنزینخانەی مەنتکاوە، لەسـەر ئەو پردەی کەوتۆتە نێوان وەزارەتی کشتوکاڵ و مەلەوانگەی هەولێر، چەند کوختییەک لەسەر پردەکە دەبینێ و، وەکو خوێکی منداڵانە دەستیان بۆ دەباو هەردوو دەسـتی دەکەوێتە سەر کارەباو لەوێ بێ هۆش دەکەوێت، لەپاش بردنی بۆ نەخۆشـخانەو، وەکو باوکی دەڵێ: بەهۆی کەمتەرخەمی پزیشـکەکان و نـا شـارەزاییان هـەردوو دەسـتی دەبڕنەوە. بەمشێوەیە هێرش لەوساڵەوە تاکوئێسـتاش بەدەم ئازاری بێدەستی و رایی نەکردنی کاروباری ئاسایی رۆژانەی دەتلێتەوە. پاشان، لەدوای بڵاوبوونەوەی چەند دیمانەیەکی رۆژنامەوای لەساڵانی رابردوو، بەتایبەت سازکردنی دوو دیمانە لە هەفتەنامەی بەدرخان، سینەماکارێکی خێرخـوازی ئەمریکـی لەرێگـەی پەیوەندییەکانی خۆیەوە، هێرش دەبات بۆ ویلایەتـە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو بۆماوەی چوار مانگ لەشاری سپرینفێڵ لە ویلایەتی ماسۆشیت لەژێر چاودێری پزیشـکی دەهێڵدرێتەوەو دواجاریش دوو دەستی دەستکردی بۆ دەکەن، بەڵام هێرش دەڵێ: باشە، وەلێ وەکو پێویست نییە. لەدوای ئەوەش، کە لە چەند رۆژی رابردوو لەسەرجەم دەزگاکانی راگەیاندن هەواڵی ئەو هاوڵاتییە ئەڵمانییە بڵاوکرایەوە کە توانرا لە نەشتەرگەرییەکی پانزە سەعاتی دوو دەستی بۆ بچێنرێت، لەدوای زانینی هەواڵەکە، هێرش دێتەوە بەدرخان و داوا دەکات کـە ئەویش بنێردرێتەوە دەرەوەو چارەسـەری بـۆ بکرێت"بەتایبەتیـش داوا لەحکومەتـی هەرێمی کوردسـتان و، وەزارەتـی تەندروسـتی دەکـەم کە بتوانـن کۆنتاکتێک لەگـەڵ وەزارەتی تەندروستی ئەڵمانی بکەن و بینێرنە ئەو نەخۆشخانەیەی کە ئەو نەشتەرگەرییەی لێکراوە". هێژای گوتنێیە، هێرش فەیسەڵ تائێستا بەشـداری لـەدوو فیلمـی سـینەمایی کردووە"کیسـەڵکانیش دەتوانـن بفڕن" دەرهێنـەری کورد بەهمەنـی قوبادیێ کە رۆڵی سـەرەکی بینی لـەم فیلمەداو لە سەرانسەری جیهان بینەرو دەنگدانەوەی گەورەی هەبوو. هەروەها بەشـداری لە فیلمی "ژیان" سینەمایش کردووە. لـە کۆتاییدا، هێرش گلەیـی و گازاندە لەوەزارەتی رۆشنبیری و، بەتایبەتیش بەڕێوەبەرایەتی سینەمادەکا کە تاوەکو ئێستا جگە لەدەرکردنی ناسنامەیەک هیچ هاوکارییەکیان نەکردووە.

ناراستەی سێیەم

سمکۆ عەبدولکەریم

جاسوسی

ئێستاش ئەو زانیارایانەی لە کتێبی (الاکراد من هم والی این)کە لە دوای گەڕانەوەی بارزانی لە یەکێتی سۆڤیەت لە بەیرۆت چاپکراوە بە مێشکمدا دێن و دەچەن نەک لەبەر ئەوەی کتێبێکی زۆر گرنگە، بەڵکو لەبەر ئەوەی زۆربەی ئەو زانیاریانەی لەو کتێبەدا هاتوە دوورن لە راستییەوە، وەک لەوێدا هاتوە ئەو دەمەی بارزانی لە یەکێتی سۆڤیەتی جاران گەڕاوەتەوە، زۆربەی کەناڵەکانی راگەیاندن ئەوەیان بڵاوکردۆتەوە کە سەرکردەیەکی شیوعی بە خۆی و (٥) هەزار چەکداری مەشقپێکراو گەڕایەوە عیراق، (ئەمە سەردێری رادیوی لەندەن بوو لەو رۆژەدا).

ئەو سەردەمەی شۆڕشی ئەیلول ئەو رۆژنامەنووسە بیانیانەی دەهاتنە کوردستان لە لایەن وڵاتانی دەوروبەر زۆر بە هەستیارییەوە چاودێری دەکران، ئەمەشیان نەک لەبەر ئەوەی دوژمن بوون و هەوڵیان داوە ئابلۆقەی راگەیاندنمان بخەنە سەر، بەڵکو بەشێکی پەیوەندی بەوەوە هەبووە کە لە پشتەوەی ئەم کارەی راگەیاندنانەدا بەشێک لە رۆژنامەنووسانی بیانی لەپاڵ کاری رۆژنامەگەرییەکەیان ئامانجیان کاری سیخوڕی بووە، ئەمەش بە ئاگاییەوە بووبێ یان بە بێ ئاگایی هەندێ لە کارە رۆژنامەوانییەکان چونەتە ئەو چوارچێوەیە.

دەریشکەوتوە زۆرجار رۆژنامەنووسە بیانییەکان وێنەو رووداوەکانی کوردستانیان بە شێوەیەک گواستۆتەوە کە بە شێکیان جێگای گومانن، دەکرێ ئاماژەیەک بن بۆ ئەو راستییەی کە ئەو رۆژنامەنووسانە جگە لە ئەرکە رۆژنامەوانییەکانیان ئەرکێکی تریان هەبووبێ کە بە شێوەیەک لە شێوەکان دەچنە خانەی سیخوڕییەوە.

(سیگریدنویبەری کالله) کە لە سەردەمی عەبدولکەیم قاسمدا دیبلۆمات بووە لە بەغدا لە نووسینێکیدا کە لە ژمارە ٧ ی گۆڤاری هیوادا بلاوکراوەتە لە پەڕگرافێکیدا کاتێ وەسفی بارەگای بارزانی دەکات دەڵێ: (لە ژوورە درێژ و باریکەکەدا ئەم وێنانە هەڵواسرابوون: لە نێوەڕاستدا ژنێکی کورد کە بە پیر و لاوی کورد دەوردرا بوو، بۆمان دەرکەوت کە ئەوانە شەهیدن و لە رێی خەباتدا دژ بە ئیمپریالیزم و بۆ مافی کورد شەهید بوون. وێنەکەی ئەو لاوە هی ماوتسی تۆنگ کە لەو سەردەمەدا وا نێو دەبرا و لینین بوو. ئێمە لە نێو بارەگای پارتی دیموکراتی کوردی تازە سازکراوی مەلا مستەفای بارزانیدا بووین).

ئایا بەراست لەو سەردەمەدا دوای شۆڕشەکەی عەبدولکەریم قاسم دەکرێ لە بارەگایەکی پارتیدا وێنەی (ماو و لینین) هەڵواسرابن، لە هەردوو حاڵەتەکەدا ئەگەر وابێ یان وانەبێ پێم وایە گواستنەوەی ئەو زانیاریانە و وەسفکردنی یەکێ لە بارەگاکانی بارزانی لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلول و شەڕی ساردی نێوان یەکێتی سۆڤیەتی جاران و بەرەی رۆژئاوا بە سەرکردایەتی ئەمریکا بەم شێوەیە چەندین گومان دروست دەکات کە دەکرێ لە پشتەوەی ئەوەدا ئەو وشەیە هەبێ کە پێدەگوترێ جاسوسی.

ئێستا بە هەمان شێوە هەست دەکرێ لە پشتەوەی بە شێک لەو نووسینانەی بە ناوی ئازادی بیروراو کاری راگەیاندنەوە لە رۆژنامەو گۆڤارە بە قەولی خۆیان ئازاد و ئەهلیەکان بڵاودەکرێنەوە هەمان شت هەبێ، چونکە بەشێکی زۆری ئەو راپۆرتانەی بڵاودەکرێنەوە زیاتر لە راپۆرتی حزبی و هەواڵگری دەچن نەک راپۆرتی رۆژنامەوانی.

شۆستەکانی هەولێر بوونەتە گەراج

بەڕاستی جێگای داخە بەبەرچاوی شارەوانی و لێپرسراوان دوو گەراجی راوەستانی ئۆتۆمبێل هەیە لەسەر کۆڵانی مزگەوتی شێخی چۆلی تەنیشت نووسینگەی رۆژنامەی هاوڵاتی، خاوەنی ئەم گەراجانە سەر شۆستەکانیان کردووە بە شوێنی وەستانی ئۆتۆمبێل، بەڕاستی ئەمە دیاردەیەکی ناشیرینە. ئەوەی شایەنی باسە شوێنی پارکەکان رووبەرییان لە ١٠٠م٢ تێناپەڕێت واتا نەشیاوە بۆ وەستانی ئۆتۆمبێل. بۆیە پێویستە بەڕێز پارێزگاری هەولێر بەدواداچوون بکات لەم دیاردەیەو لێپرسینەوە لەگەڵ لێپرسراوانی شارەوانی ئەم ناوچەیە بکات، چونکە بێدەنگی شارەوانی لە بەکارهێنانی ئەم شۆستانە دەمانخاتە ناو چەند پرسیارێک و، بۆ نەهێشتنی ئەم پرسیارانەش پێویستە نەهێڵین ئەم شۆستانە بەکاربێن بۆ وەستانی ئۆتۆمبێل.

هاوڵاتییەک

درامای نور لە نێوان هونەرو سیاسەتدا

ئا: بەدرخان

نور ئەو دراما کۆمەڵایەتیە تورکییەیە کە لە رێگەی چەند ئەکتەرێکی بەتوانای سوری دۆبلاژی سەر زمانی عەرەبی کراوە و رۆژانە لە کەناڵەکانی (mbc٤، mbc١) کە دوو کەناڵی سەر بە میرنشینی عەرەبی سعودین پەخش دەکرێت. ئەو زنجیرە دراما دۆبلاژکراوەی تورکیا لە رێگەی گۆڕینەوەی گفتوگۆی رۆمانسییانەی عاشقەکان و دەرهێنانێکی جوان کە دیمەنی هەر چوار وەرزەکانی ساڵی تێدایە، هەروەها سەرنجراکێشی ئەکتەرەکان و تیشکخستنە سەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی وڵاتی تورکیا، کە بەپێی نزیکی بەشێکی ئەو داب و نەریتە کۆمەڵایەتیانە لە وڵاتانی دەوروبەر، بە کوردستانیشەوە، ئەوانە هەمووی وایکردووە کە شەوانە جگە لە بینەری عەرەبی، هەزارەها خێزانی کوردیش لە کاتژمێر (١٠)ی شەو بەدیار درامای نورەوە دابنیشن.

زنجیرە درامای نور لەساڵی (٢٠٠٥) لە وڵاتی تورکیا بەرهەم هێنراوە و دیمەنی هەر چوار وەرزی زۆربەی شوێنە گەشتیارەکانی ئەو وڵاتەی تێدایە، ئەو زنجیرە دراما کۆمەڵایەتییەی تورکیا، باس لە پەیوەندی خۆشەویستی (نور و موهەنەد) دەکات کە چەندین رووداو و کێشەی دیکەی کۆمەڵایەتی لکێنراوە بە مەسەلە خۆشەویستیەکە. دراماکە لە پاڵەوانیەتی سەرەکی هەردوو کاراکتەری بە توانا (نور و موهەنەدە).

نور، ناوە راستەقینەکەی "سونگول ئۆدەن"ە، کە لە ساڵی ١٩٧٩ لەشاری دیاربەکری باکووری کوردستان لەدایکبووە (واتە سونگول ئۆدەن بەرەچەڵەک کوردە). لە زنجیرە درامای نور (سونگول ئۆدەن) توانی رۆڵی کاراکتەری سەرەکی ببینێ و، ژمارەیەکی ئێجگار زۆری بینەر لە سەرانسەری جیهانەوە بۆ خۆی رابکێشێ لەرێگەی سەرنجراکێشی بەژن و باڵا و نواندنێکی جوان و نیگا گۆڕینەوەیەکی رۆمانسییانە و عاشقانە، توانی بە هەموو بینەران بڵێ، هەموو شتێک لە لەیەکگەیشتنە، لە خۆشەویستی و وەفادارییە، لە کۆکردنەوەی خێزانەکاندایە، سەرکەوتنی نور لەو درامایە بەرادەیەکە کە خەریکە مێردەکەی، لەدوای بینینی دراماکە لە سەرانسەری جیهان و هەبوونی هەندێ گرتەی رۆمانسی ناو دراماکە، غیرەی لێبکات و کێشەی تارادەی لێکترازانی خێزانی لەگەڵ مێردەکەی لێبکەوێتەوە.

موهەنەد، ئەویش یەکێکی دیکەیە لەو کاراکتەرانەی کە رۆڵی سەرەکی بەهاوشانی و لە بەرامبەر (نور)دا، دەبینێ. موهەنەد ناوە ئەسڵییەکەی (کیڤانج تاتلیتوگ)ەو، لە ساڵی ١٩٨٣ لە خێزانێکی هەژار و پێنج مندالی لەشاری (ئەدەنە)ی، وڵاتی تورکیا لەدایک بووە. واتا نور کە مەعشووقێتی لە دراماکە چوارساڵ بەتەمەن لە موهەنەد گەورەترە، کە ئەمەش لایەنێکی گرنگی دراماکەیە، چونکە سیناریست و دەرهێنەرە کوردەکان تا ئێستاش وا راهاتوون، بەردەوام پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ناو دراماکانیان رەنگدانەوەی واقیع بێت و تەمەنی پیاوەکە زیاتر بێت لە ئافرەتەکە، بەڵام لە زنجیرە درامای نوردا، ئەوە پێچەوانەی ئەوە کەوتۆتەوە.

موهەنەد لە سەرەتادا، خەونی ژیانی ئەوەبوو کە ببێت بە یاریزانی تۆپی باسکە و سوود لەباڵا بەرزییەکەی ببینێ و لە چەندین یانەی ناوداری تورکیاش یاریکردووە، بەتایبەتی پاش ئەوەی لەگەڵ خێزانەکەی هاتۆتە ئەستەنبۆڵ حەزیکردووە لەیەکێ لە یانەکانی ئەمەریکا یاری بکات. بەڵام بەهۆی پێکان لەیەکێ لە یارییەکاندا تا هەتایێ زیندە بەچاڵ دەکرێ ئەو خەونەی (کیڤانج). پاش ئاوابوونی خەونی کیڤانج وەکو یاریزانێکی نێودەوڵەتی تۆپی سەبەتە، مەیلی کەوتۆتە سەر بواری فاشن و جل و بەرگەوە بە تایبەتیش باڵا بەرزی و قۆزییەکەی یارمەتیدەری بوونە لەو بوارەدا.

وەکو لە گۆڤاری هەفتەنامە ئاماژەی بۆ کراوە، موهەنەد (کیڤانج) لێرەدا رۆڵی دایکی دیار دەبێت کە چۆن پشتگیرییەکی گەورەی لێکردووە و هانیداوە زیاتر رۆبچێتە ناو دنیای جل و بەرگەوە. پاشان لە ساڵی ٢٠٠٢ لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا کیڤانج بە باشترین مۆدێلی نمایشی جل و بەرگ لە جیهاندا ناسرا، دوای ئەوە دەچێتە فەڕەنسا و لە ئاژانسی (سەکێس) واتا (سەرکەوتن) کاردەکات تا ئەوکاتەی یەکەمین چانسی نواندن لە زنجیرەکانی تەلەفزیۆن بۆی بەرجەستە دەبێت. هەروەها لە ساڵی (٢٠٠٢)ەوە، لەگەڵ ئەرزائەکین شاجوانی جیهانی بۆ ساڵی (٢٠٠٢) و ئەکتەری ریکلام و زنجیرەی تەلەفزیۆنی دەژیت. کیڤانج (موهەنەد) دواکاری هونەریشی زنجیرەیەکی تەلەفزیۆنییە کە بەرهەمی (٢٠٠٧-٢٠٠٨)ە، بەناونیشانی (مەنەکش ئیل خەلیل) لە رۆڵی سەرەکی گەنجێکی بۆسنی بەناوی (خەلیل) کە دەکەوێتە داوی خۆشەویستی کچێکی تورکەوە. هەروەها (موهەنەد) لە زنجیرەیە درامای نوریش کە لە ساڵی (٢٠٠٥) لەوڵاتی تورکیا بەرهەم هاتووە، دوای دۆبلاژکردنی بۆ سەر زمانی عەرەبی و ئەو سەرکەوتنە گەورەیەی لە سەرانسەری جیهان و بەتایبەتیش لەجیهانی عەرەبی و ئیسلامی بەدەستیهێناوە، وای لە موفتی سعودیا کرد کە فتوای راگرتن و حەرامکردنی ئەو زنجیرە درامایە رابگەیەنێت.

موفتی گشتی سعوودیا (شێخ عەبدولعەزیز بن عەبدوڵلا ئاڵ شێخ) لە کاردانەوەیەکی نەخواستراودا، لەدوای ئەو سەرکەوتنە بەرچاوەی زنجیرە دراماکە کە هەر لە کەناڵی (MBC) سعودیش پەخشدەکرێت!!

فتوای حەرامکردنی ئەو زنجیرە درامایە تورکییەی راگەیاندوو بەرێگەیەکی لادەری وەسفکردوو ئاماژەشی بەوەکرد کە هەر کەناڵێک پەخشی بکات، ئەوە ئیعلانکردنی شەڕە لەگەڵ خودا و پێغەمبەری خودا. لەو فتوایەی کە رایگەیاندووە و لەزۆربەی سایتە عەرەبی و ئیسلامییەکانیشدا بڵاوبۆتەوە، موفتی گشتی سعوودیا دەڵێت:ئەوفیلمە تورکییە، کە سەیرمانکردووە و خوێندوومانەتەوە و بیستوومانە "فیلمێکی تاوانکاری و قێزەوەن و خراپە، نابێت هیچ کەسێک تەماشای بکات، چونکە خراپە و فەسادی و رووخاندنی ئەخلاقی تێدایە".

لە دوای فتواکەی موفتی سعودیا، موفتی وڵاتی کوێتیش دێتە وەڵام و دەنگی خۆی دەخاتە پاڵ دەنگی

ئەو کۆشکەی دراماکەی لێ بەرهەمهاتووەو، نرخەکەی ئێستا گەیشتۆتە"٧٥ملیۆن یۆرۆ

موفتیەکەی سعودیا و دەڵێ: " دەبێ رێز لە فتواکە بگیرێت و کاری پێ بکرێت". شایانی باسە ساڵی پاریش زنجیرە درامای کوردی (ئاریا) لەژێر فشاری زانایانی ئایینی کوردستان وەستێنراو لەدوای چەند ئەڵقەیەک، دراماکە پەخشکردنی لە کەناڵی ئاسمانی کوردسات راگیرا.

ئێمە لە بەدرخان، چەند بینەرێکی زنجیرە درامای دۆبلاژکراوی عەرەبی (نور)مان، لە کوردستان، سەبارەت بە دراماکە دوواند. سەرەتاش "شنە ئازاد" خوێندکاری زانکۆی سلێمانی، گوتی: زنجیرە درامای تورکی (نور) زۆر سەرنج راکێشە لە رووی جل و بەرگ و ژیان و ناوماڵی ئەکتەرەکان، لەرووی ناوەڕۆکیشەوە، بەو پێیەی کە تورکیش پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان رۆژهەڵاتیەزیاتر، بۆیە نزیکییەک هەیە لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و مەسەلەی عیشق و داب و نەریت و کەلتووری کوردەواری و دراما تورکییەکە. " من هەر هێندە دەڵێم خۆزگە درامانووسە کوردەکانیش بیانتوانیبایە بە هەمان شێوەی درامای تورکی (نور) درامای کوردییان پێشبخستایە و کوردیش کاستی سێ سەد کەسی هەبووایە کە بەیەکەوە کاریان بکردابووایە.

هەروەها "زولەیخا مەهدی" خوێندکار لە زانکۆی دهۆک، ئەویش گوتی: ئەز دەبینم کە درامای مەکسیکی و، وڵاتانی دیکەی ئەمەریکای لاتینی، لە کوردستان رەواجیان پەیداکرد هەر لە سەرەتای نۆوەدەکان و

هەروەها ئەگەر سەیری درامای سوری و میسری و ئێرانی و هیندی بکەین، دەبینین هەریەکە و مەبەست و ئامانجێک لەدوای دراماکە خۆی مەڵاس داوە، درامای ئێرانی بۆلای خواو ئیسلام مرۆڤ باڵکێش دەکا و مەزهەبی شیعەگەری ئیسلامی بە بینەری سوننی ئاشنا دەکا، هەروەها دراما سورییەکان بە تایبەت مێژووییەکان، شەڕانگێزی دەوڵەتی عوسمانلی و ئەو سەردەمەی سوڵتانەکان بەرووە ناشیرینەکەی پیشان دەدات، ئەمە جگە لەوەی کە کێشە کۆمەڵایەتییەکان ئاوێزانی کۆمیدیا دەکات لە دراماکانیان. دراما تورکییەکان، جاران جوانکردنی عیلمانییەتی تورکی و ئێستاش لە درامای (نور) جوانکردنی ئیسلامییەکی عیلمانی مۆدێرن، هەروەها دراما میسرییەکانیش بە رەخنەی بنیاتنەری سیاسی وکۆمەڵایەتی دەستیانپێکردووە و تاوەکو ئێستاش بەردەوامن، جگە لە دراما زنجیرەییەکان، فیلمەکانیشیان هەر لەسەر ئەو شێوازە بەرهەم دەهێنن، وەکو (سەفارە فی عیمارە و عیمارەت یەعقوبیان)، هەروەها هیندییەکانیش لەرێگەی فیلمەکانیان

گرتەیەک لە درامای (سنوات الضیاع)

هەردەم باس لە توێژی خوارەوەی کۆمەڵگا دەکەن و دەیبەستنەوە بە کێشە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی ئەو وڵاتە، بەڵام لەدواساتی هەموو فیلمەکان هەردەم سەروەری بۆ یاسا دەگەڕێننەوە.

لە کۆتاییدا، زولەیخا مەهدی، قوتابی زانکۆ لەدهۆک گوتی:

لەدوای راپەڕینەوە، ئەوکات من ئەوەم بە بیردا دەهات کەوا گەر کورد پرۆژەیەکی هەبووایە بۆ زمانی ستانداری کوردی، دەیتوانی هەر لەدوای راپەڕینەوە لەرێگەی دراما مەکسیکییەکان زمانێکی ستاندارد دروستبکات، چونکە لە سەرانسەری کوردستان خەڵکی سەیریان دەکرد، وەزارەتی رۆشنبیری حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەیتوانی، دوو تیمی دۆبلاژی سۆرانی و کرمانجی دروستبکات، چونکە لە سەرانسەری کوردستان خەڵکی سەیریان دەکرد، وەزارەتی رۆشنبیری حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەیتوانی، دوو تیمی دۆبلاژی سۆرانی و کرمانجی دروستبکا و دراماکان لە سۆران، بەبادینی دۆبلاژبکاو بە پێچەوانەوەش لە ناوچەکانی بادینان دۆبلاژی سەر شێوەزاری سۆرانی بکرابان، ئەوکاتە هەم خەڵکی بادینان ناچار دەبوون کە سۆرانی فێربن و تێبگەن، هەم لە سۆرانیش خەڵکی فێری بادینی دەبوون، بەڵام من چیبکەم کە ئێمە تا ئێستا بەرنامەمان نییە.

زولەیخامەهدی، بەردەوام دەبێ و دەڵێ: تەنها ئێمە بەرنامە و پلانمان نییە لە دارشتنی سیناریۆی دراما کوردییەکان، ئەوەتا حکومەتی ئاک پارتی تورکی دەیەوێت بە نەهجەکی عیلمانی ئیسلامی بگەڕێتەوە بۆ ناو کۆمەڵگای ئیسلامی و سەردەمی عوسمانلی زیندوو بکاتەوە، ئەگەر سەیری دراماکە بکەین، راستە درامای(نور) بە شێوازێکی عیلمانیانە پەیوەندییەکانی ناو دراماکەی خستۆتەروو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە زۆربەی ئەڵقەکان ژنی لەچک بەسەر دەبینرێ و بەشێکی زۆریش لە ئەکتەرە پیاوەکان سەرو ڕیشیان بەرداوەتەوە!!

گرتەیەک لە درامای نور

خۆزگە دەخوازم کەوا رۆژێک لە رۆژان ئێمەش دراماکانمان وەکو دراماکانی سوری و ئێرانی و تورکی بەهێز دەبوو، لەدواوەی سیناریۆی دراماکان شتێکیان بۆخەڵکی تەرح دەکرد، نەوەکو مەبەست تێیاندا تەنها کوشتنی کاتی بینەری کورد بێت.

"هەمزە حوسێن" فەرمانبەرێکی بانکێکی حکوومییە و ئەمیش سەبارەت بە زنجیرە درامای تورکی دۆبلاژکراوی عەرەبی، بەوجۆرە سەرنجەکانی خۆی نیشاندا: درامای تورکی نور سەرباری ئەو سەرکەوتنەی بەدەستی هێناوە و وەکو دەڵێن ژمارەی ئەڵقەکانی (١٠٠) زنجیرەیە، نابێ ببێتە هۆی ئەوەی کە ئێمە درامای کوردی بە چاوێکی نزمتر سەیر بکەین، زنجیرە درامای کوردی (ژاڵە) لە هەشتاکان و لەدوای راپەڕینەوەش زنجیرە درامای (مەمی ئالان)ی ناسر حەسەن و دراماکانی حوسێن میسری و (گەردەلوول)ی جەلیل زەنگەنەو (بێ سەرپەرشتان)ی ئەمیر تەها لە دراما هەرە سەرکەوتووەکانی کوردی بوونە. هەمزە حوسێن هۆکاری سەرکەوتنەکەی درامای نوری بۆ بەشێک لە گەمە سیاسییەکان گەڕاندەوە، ئەو وتی: درامای نور لە تورکیا لەساڵی (٢٠٠٥) بەرهەم هاتووە و کە پەخشکرا لە هەفتەی یەک کاتژمێر، واتا یەک زنجیرە بڵاو دەکرایەوە، بەڵام کەناڵی یەک و چواری mbc شەوانە زنجیرەیەک لێدەدەن و پاشان دووبارەشی دەکەنەوە، ئەمەش بۆ ئەو لەیەک نزیکبوونەوەیە دێت کە پاش ئەوەی پارتی داد و گەشەپێدان گەیشتە دەسەڵات لە تورکیا، پەیوەندییەکانی تورکیا و سعوودیا زیاتر لەسەر بنچینەی بەرژەوەندی هاوبەش دەڕوا بە رێوە؟؟! هەربۆیەش کەناڵێکی عەرەبی کە بەپارەی سعودیا بەرێوە دەچێت ئەو گرنگییە زۆرەی دا بە دراماکە کە لەناو خودی تورکیا ئەو گرنگییەی پێنەدرا.

هەروەها ئەمەل ئیسماعیل وەکو بینەرێکی بەردەوامی نور، گوتی: دراماکە باشییەکە و خۆشییەکەی لەوەدایە کە هەمان ئەو کێشەو گرفتانەی لە کوردستان خەریکە ببێ بە کەلتوور لەوێ پیشاندەدرێ، واتا مرۆڤ بەر لەڕووداونی کارەکان و ئاڵۆزی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان ئاگادار دەکرێتەوە کە ژیان ئەو شتانەشی تێدا هەیە!؟

هەروەها "ئیلهام یوسف" خوێندکاری زانکۆی سەلاحەددین، ئەویش لەبارەی دراماکە گوتی: من وەکو بینەرێکی زنجیرە درامای دۆبلاژکراوی عەرەبی "نور" بە زنجیرە درامایەکی سەرکەوتووی دادەنێم، هەر ئەمەشە وایکردووە لەهەموو لایەکی ئەمشارە گوێبیستی ناوی ئەکتەرەکانی ئەم درامایە دەبیت. ئەمەش وا دەگەیەنێت کە بینەرێکی کوردی زۆری هەیە.

ئێمەی کورد لەبەرئەوەی تاوەکو ئێستا زنجیرە دراماکانمان نەگەیشتۆتە ئاستێکی وابەرز کە سەرنجی بینەری کورد بۆخۆی رابکێشێ، لەبەرئەوە پەنامان بردۆتە بەر زنجیرە دۆبلاژکراوە مەکسیکی و عەرەبییەکان.

بەبۆچوونی من بینەری ئەو زنجیرە دراما تورکییە زیاترە لە زنجیرە مەکسیکییەکان، هۆیەکەشی بۆئەوە دەگەڕێتەوە ئەم زنجیرە تورکییە سوودی زیاترە، لەبەرئەوەی زیاتر کلتوری رۆژهەڵاتی پەیرەو دەکات، ئەمەش زۆر نزیکە لەکلتوری ئێمەی کورد، بۆ نموونە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ناو ئەم زنجیرە تورکییە بە زەقی دیارە، وەکو پەیوەندی نێوان دایک و باوک و خوشک و براو ئامۆزا، تیایدا بەدی دەکرێت، کە ئەمەش زیاتر سەرنجی ئێمەی راکێشاوە.

بەڵام لەزنجیرە مەکسیکییەکان کە کلتوری رۆژئاوان، زۆر دوورە لەکلتووری ئێمەی رۆژهەڵاتی، لەبەرئەوە هەرچەندە بینەری کوردی زۆری هەیە، بەڵام سوودێکی ئەوتۆی بۆئێمە نییە.

"ئیلهام یوسف" دەڵێ: جگە لەوەی لەکلتوورەوە لێک نزیکین، بەڵام هەندێک هۆکاری دیکەش وایکردووە کەوا سەرنجی بینەر بۆلای ئەم درامایە راکێشێ، ئەویش هەڵبژاردنی ئەکتەرەکانە لەڕووی کەسایەتی و هەڵسوکەوتیان و هەروەها جوانی ئەکتەرەکان، لەلایەکی دیکەش جۆری جلوبەرگ و هەڵبژاردنی شوێنە خۆشەکانی تورکیا کە هەموئەم فاکتەرانە بوونەتە هۆی ئەوەی کە سەرنجی بینەر بۆلای خۆی رابکێشێ.

ئەوەی کە واشی کردووە بینەرێکی بەردەوامی ئەم درامایە تورکییە بم و، رۆژ نەبێت دووبارە سەیری نەکەم، لەبەر ئەوەنییە کە کاتەکانی خۆمی پێ بەسەر ببەم، بەڵکو لەبەر ئەوەیە سوود لەلایەنە باشەکانی ئەم درامایە وەردەگرم و هەروەکو چۆن هەڵسوکەوت و کەسایەتییەکانیان دەپارێزن، هەوڵدەدەم سوود لە کەسایەتییەکان وەرگرم و وەکو ئەوان هەڵسوکەوت بکەم.

لەکۆتاییشدا ئیلهام یوسف گوتی: هیوادارم دەرهێنەرانی کوردیش هەوڵی وابدەن کەوا درامای کوردی بگەیەننە ئەم ئاستە بەرزە کەوا بینەری کورد بۆلای خۆی رابکێشێ و بێبەشیان نەکات لە زنجیرە درامای سەرکەوتوو، چونکە ئێمەی کوردیش هیچمان لەوان کەمتر نییە، بەڵکو ئەکتەری لەوان بەهێزترمان هەیە کە دەتوانێت درامای کوردی بگەیەنێتە ئەم ئاستە، ئەم کارانەش بەبێ جیاوازیکردن لەنێوان شارەکانی کوردستان، بەڵکو بەیەکەوە کاربکەن بۆئەوەی درامای کوردیش بگاتە ئاستێکی بەرز.

هەروەها ئەوەی گرنگ بێت و سەبارەت بە زنجیرە درامای نور نەگوترابێت، هەبوونی ئەو بینەرە زۆرەی درامایەکەیە لەوڵاتانی عەرەبی، بەتایبەتی سوریا و لوبنان و فەلەستین و ئوردن و سعودیاو وڵاتانی دیکەی کەنداو کە لەسەر سەیرکردنی ئەم درامایە، چەندین رووداوی خێزانی و کۆمەڵایەتی لێکەوتۆتەوە، لەهەمووشیان کاریگەرتر بەم درامایە، بینەری فەلەستینییە سەربارەی ئەو هەموو ناکۆکییە سیاسییەی سەر دەسەڵات لەنێوان فەتح و حەماس لەلایەک و، فەلەستین و ئیسرائیل لەلایەکی دیکەوە، لەسەر دارو بەردی، دوکان و سوپەر مارکێتەکانی ناو بازاڕ و کوچەو کۆڵانەکاندا، رەنگدانەوەی درامای نوری بەسەرەوەیە، زۆربەی کچان و کوڕانیشیان لە هەڵسوکەوت و جلوبەرگدا، تەسریحەی قژو مکیاجدا لاسایی نور وموهەنەد دەکەنەوە.

لەلایەکی دیکەوەش، لەوڵاتی تورکیا ئەو کۆشکەی کە دراماکەی لێ بەرهەم هاتووەو شوێنی بەیەکگەیشتنی نورو موهەنەدە نرخەکەی ئێستا گەیشتۆتە"٧٥ملیۆن یۆرۆ" شایەنی باسە، ئەو کۆشکەی کە زنجیرە دراماکەی تێدا وێنەگیراوە، ناوەکەی"کۆشکی محەمەد عەبود ئەفەندی"یە. بەرپرسی فرۆشتنی ئەم کۆشکە کە برای پاڵەوانی دراماکە"موهەنەد"ە، دەڵێت: تائێستا نرخی کۆشکەکە گەیشتۆتە"٧٥" ملیۆن یۆرۆ، هێژای گوتنیشە، ئەم کۆشکە سەدو پەنجا ساڵ لەمەوبەر محەمەد عەبود لەسەر کەناری رووباری بۆسفۆرد دروستیکردووە، بێگومان عەبود لەوڕۆژەدا هەرگیز ئەوەی بەبیردانەهاتووە کە ئەو کۆشکەی ئەو ببێتە خاڵی بەیەکگەیشتنی وڵاتەکەی لەگەڵ گەشتیارە عەرەبیەکاندا، کە بۆ بینینی ئەم کۆشکە رۆژانە زۆرترین گەشتیار سەردانی بکەن، کەلەدرامای نوردا بۆتە ژوانگەی نور و موهەنەد و گۆڕینەوەی نیگاو گفتوگۆی عاشقانەو رۆمانسییەکانیان.

ئەو هەنگاوانەی کە سەرکردایەتی سیاسی کورد دەبێ لەشاری کەرکووک بیانهاوێژێ

کازم عومەر دەباغ

یاسای هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی پارێزگاکان کە لەڕۆژی سێشەممە ٢٠٠٨/٧/٢٢ز بڕیاری پەسندکردنی لەسەردرا لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتمانی عێراق. ئەم یاسایە بە شێوەیەکی زۆر راشکاوانە پێشێل کردنی دەستووری پێوەدیارە. چونکە ئەوانەی کە دەنگیان لەسەر پەسندکردنی ئەو یاسایە داوە (١٢٧ نوێنەرن) کە نیوەی ئەندامانی پەرلەمان ناکەن. بۆ پەسندکردنی هەر یاسایەک لە پەرلەمان دەبێت ٣/٥ی ئەندامانی پەرلەمان دەنگی لەسەر بدەن. ناکرێت دەستوورێک کە (دوازدە ملیۆن) کەس دەنگی بۆ دابێت. پەرلەمان یاسایەک پیادە بکات و بڕیاری پەسندکردنی لەسەر بدات کە ببێتەهۆی زیانگەیاندن و پچڕ پچڕکردنی یەکیەتی خاکی عێراق بۆیە بەپێی ماددەی ١٣٨ لە دەستووری هەمیشەیی عێراق، سەرۆک کۆمار و دوو جێگرەکەی بۆیان هەیە ئەم پرۆژە یاسایە ڕەت بکەنەوە و ڕەتکردنەوەشی جێ بەجێکرا لەلایەن سەرۆک مام جەلال تاڵەبانی.

تەنها کورد دژی ئەو یاسایە نەبوو بەڵکو برا تورکمانەکانیش ئەوانەی کە بایەخ دەدەن بە یەکیەتی خاکی عێراق هەڵوێستیان وەرگرت هەر دوابەدوای پەسندکردنی یاسای ٢٤ دەستیان کرد بە ڕێپێوان دژ بەو یاسایە وەستان لەخاڵی یەکەمەوە تا خاڵی حەوتەم.

پێویستە پرۆژە یاسای هەڵبژاردنی پارێزگا و قەزاو ناحیەکان دەنگی بەپێی یاساوە لەسەر بدرێت کە هەموو لایەنەکانی ناو ئەو شارەی پێ ڕازی بێت. لە بڕگەیەکی ناو ئەو یاسایە هەڵبژاردنی لە پارێزگای کەرکووک دواخست بۆ کاتێکی نادیار کە دەبوو کاتێکی دیاریکراوی هەبووایە. بەڵام لەسەرجەم پارێزگاکانی عێراق هەڵبژاردن ئەنجام دەدرێت، جگە لە کەرکووک نەبێت، کە ئەوەش خۆی لە خۆیدا فرو فێڵێکی دیکەیە دژ بە گەورەترین پێکهاتەی عێراق ئەنجام دەدرێت کە ئەوەی گەلی کوردی زۆر لێکراوە.

بەپێی ئەو یاسایە پۆستەکانی ناو شاری کەرکووک بەڕێژەی ٣٢٪ دابەش دەکرێت بۆ هەرسێ نەتەوە سەرەکییەکەی ناو ئەو شارە کە (کورد و عەرەب و تورکمانە) و ڕێژەی ٤٪ بۆ کلد و ئاشوورییەکان دەبێت.

جگە لەوانە لە بڕگەیەکی دیکەی ئەو یاسایە باس لەهێنانی هێزی پۆلیس و سوپا دەکات لە خوارو و ناوەڕاستی عێراق بۆ شاری کەرکووک بۆ ئەوەی ئاسایش لەو شارە لەدەست کورد وەربگیرێتەوە. دوای ئەوەی کە هێزە کوردییەکان سەدەها شەهیدیان داو ئەمنییەتی ئەو شارەیان سەقامگیر کردوو سەروماڵی خەڵکەکەیان لە تیرۆرستان پاراست.

ڕاستە (گۆردن براون) و (کرۆکەر) سەردانی هەریەک لەو بەڕێزانەیان کرد بەڕێز سەرۆکی کۆماری عێراقی فیدراڵ و سەرۆکی هەرێمی کوردستان. بە مەبەستی پەسندکردنی یاسای هەڵبژاردنی پارێزگاکان، بەڵام نەک بەو شێوەیەی کە مەشهەدانی دایڕشتووە. پەسندکردنی یاسای ٢٤ بوو بەهۆی نارازی لیستی هاوپەیمانی کوردستان و لیستی یەکگرتووی ئیسلامی و ئەنجوومەنی باڵای ئیسلامی و جێگری سەرۆک کۆماری عێراق بەڕێز (عادل عەبدولمەهدی) و هەندێک لە خەمخۆرانی دیکەی یەکیەتی خاکی عێراق. نارازی بوونی ئەو لایەنانە وای کرد یاساکە ڕەتبکرێتەوە بۆ ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بۆ پێداچوونەوە و دەنگ لەسەردانەوەی بۆ ئەوەی هەموو لایەنەکانی تێدا ڕازی بکرێت. تێپەڕاندنی پرۆژە یاسایەکی ئەوها بوو بە جێگای نیگەرانی چونکە بەپێچەوانەی دەستوور و بنەما سیاسییە نەگۆڕەکانی پرۆسەی سیاسی ئێستای عێراقی نوێیە. هەڵبژاردنیش لە کەرکووک دەبێت کاتێکی دیاریکراوی هەبێت نابێت بە داواکاری و خواستی لایەنەکان بێت.

پرۆژە یاسای هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی پارێزگاکان کە دەتوانم بڵێم بە پرۆژە یاسا پڕ فروفێڵەکەی (مەشهەدانی) پێشێلکارییەکی (تەواوی ماددەی ١٤٠)ە، بەپێی دەستوور نابێت هیچ یاسایەک دەربچێت کە دژ بە دەستوور و مافی مرۆڤ و خەڵکی کەرکووک بێت، هەر ئەوەش وایکرد ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکووک لەیەکەم کۆبوونەوەی ڕۆژی ٢٠٠٨/٧/٢٣ بڕیاریدا کە کاربەم یاسایە نەکات.

بەڵام من لێرەدا پێمخۆشە ڕاستییەکی دیکە بخەمەڕوو ئەویش ئەوەیە کە ئەمەریکا وەک پێدەچێت وەک خەمخۆرێک لایەنگری دۆزی کێشەی کورد نییە. تەنها وەک کارت کورد بەکاردێنێت ئەگەرنا تۆ لەو باوەڕەدانی کە هیچ کەس توانای هیچ جووڵە و بڕیارێکی نییە بێ ئاگاداری ئەو دەوڵەتە زلهێزەی کە ئەورۆ لێپرسراوییەتی بەڕێوەبردنی ئەو وڵاتەی لەدەستدایە. ئەزموونی سەدەی رابردوو بێ متمانەییەکی دروستکردووە کە هەمیشە کورد دەخاتە ناو بازنەی بیرکردنەوە و بێ متمانەیی. ئەگەروانییە چۆن کەسێکی وەک مەشهەدانی کە عەرەبێکی سوننی مەزهەبە بەو شێوەیە فێڵبازییە مامەڵە لەگەڵ کێشەیەکی چارەنووسسازی وەک کەرکووک دەکات.

هەر کاتێکیش پێشنیارەکانی نوێنەری کۆمەڵەی نەتەوەیەکگرتووەکان (ستیڤان دیمستورا) جێبەجێکرا ئەوە هەڵبژاردنەکان لە کەرکووک دەکرێت. ئەوکات هەڵبژاردنەکان پشت بە تۆمارگەکانی ١٩٥٧ز دەبەسترێت هەقی دەنگدان تەنها بەوانە دەدرێت کە لەناو ئەو تۆمارانە تۆمارکراون. یاسای ٢٤ی ئەنجوومەنی پارێزگاکان پیلانێکی نوێی سەرۆکی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق (مەشهەدانی) بوو کە بەمردوویی لەبارچوو.

هەر هەموو ئەو کەسانەی کە ئەو یاسایەیان پیادەکرد بیرکردنەوەکانیان شۆڤێنییانە و دەمارگیرانەی نەتەوەیی بوو. هەر نەبووایە ڕێزیان لە ئیمزاکانی خۆیان بگرتبایە و خۆیان لە کەداری مێژوو نەکردبایە...!!

من ناڵێم ئەمانە بەعسین بەڵام دەتوانم بڵێم ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان بەرانبەر کورد بەعسییانەیە، ئەگەر ئەوکاتەی کە ئەیاد عەلاوی و دوابەدوای ئەو (جەعفەری) کە سەرۆک وەزیرانی عێراق بوون دوای پرۆسەی ئازادی عێراق ماددەی (٥٨)یان جێبەجێ بکردبایە ئەوا ئەمرۆ کێشەکە وا ئاڵۆز نەدەبوو ماددەی ١٤٠ و یاسای ٢٤ی هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی پارێزگاکان نەدەهاتە گۆڕێ و کێشەکە نەدەکەوتە بەردەستی کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان، بۆیە دەتوانم بڵێم پێشینان ڕاستیان گوتووە کە دەڵێن (خەتی خوار لەبن سەری گای پیرە)...!!

سەرکردایەتی سیاسی کورد پێویستە دانیشتنی بەردەوام سازبدات لەگەڵ دیموکراتخوازان و یاساناسان و شارەزایان هەروەها دەبێت ڕەچاوی یەک پارچەیی خاکی عێراق بکرێت نەک وەک مەشهەدانی و هاوتاکانی کە هەوڵی لەباربردن و پچڕ پچڕکردنی یەکیەتی خاکی عێراق دەدەن.

لەسەردەمی بەعسی لەناوچوو چەندین یاسای هاوشێوەی یاسای (٢٤) دارێژرا، بەڵام بە ئازایەتی و لەخۆبووردەیی ئەو میللەتە لەباربردرا.

هەڵوێستی پەرلەمانی عێراق لە دارشتنی ئەو یاسایە دژ بە هەموو بنەماکانی تەوافوق و دەستوور و کۆمەڵگەی مەدەنییە. مامەڵەکردن لەگەڵ پێکهاتەیەکی سەرەکی لە عێراقی نوێدا بەو شێوەیە شتێکی زۆر سەیر و سەمەرەیە. بۆیە دەبێت سەرکردایەتی کورد شەوبکات بە ڕۆژ لە هەوڵی ڕێکخستنەوەی بەراستی بێت بۆ ناوماڵی کورد. چونکە ئەوە زەنگی ئاگادار کردنەوە بوو بۆ پێشێلکردنی مافەکانمان و لەباربردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان.

دوژمنەکان و نەیارەکانیشمان هەست بەناڕێکی ناو ماڵی کورد دەکەن و بەخاڵی لاوازی دادەنێن بۆیە پێی خۆیان گیردەکەن لە جێبەجێکردنی داواکارییە ڕەواکانمان.

سەرکردایەتی کورد دەبێت هەوڵەکانی بۆ جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ چڕ بکاتەوە و پێداچوونەوەشی بکات لەو ڕێککەوتنانەی کە کردوویانە لەگەڵ لایەنەکان و ڕێکیان بخەنەوە.

جگە لەوە پێویستە ئەو ڕێککەوتنانەی کە دەیکەن پەرلەمانی لێ ئاگادار بکەنەوە، چونکە لەوڵاتێکی وەک عێراق باس لە هاوپەیمانی شتێکی هەروا ئاسان نییە ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ جۆری پێکهاتەی ئەو وڵاتە، ڕێکخستن و گونجاندنی ئەو فاکتەرە ناکۆکانەو نەیارانە لەسنوورێکی دیاری کراوی نێودەوڵەتی عێراق کارێکی ئاسان نییە. جگە لە هەبوونی مەزهەبی شیعی لەخواروو مەزهەبی سوننی لەناوەڕاست. شتێکی ڕوون و ئاشکرایە ئەمڕۆ کورد زیاتر هاوپەیمانی لەگەڵ عەرەبی مەزهەبی شیعە هەیە نەک لەگەڵ عەرەبی مەزهەب سوننی، چونکە عەرەبە مەزهەب سوننییەکان ئەو واقیعەی دوای پرۆسەی ئازادی عێراقیان پێ قبووڵ نییە کە دەسەڵاتی هەشتا ساڵ حوکمی عێراقیان لەدەست چووە. وەک شتێکی ڕاست هاوپەیمانیش هەتا سەر نییە. بەگۆڕانی بیروبۆچوون و بەرژەوەندییەکان و هەڵوێستەکان، هاوپەیمانیش دەگۆڕدرێت.

هەر کاتێک عەرەبە سوننەکان بەهەردوو باڵی علمانی و ئیسلامییەوە ئەگەر دانیان بەو ڕاستییەی ئەمڕۆداهێنا لە عێراقی نوێی دوای ڕووخانی ڕژێمی لەناوچوو وەک دانانان بە سیستەمی فیدراڵی و مافی کورد و دان پێدانانی ئەوە، ئەوکات کوردیش لەڕوانگەی بەرژەوەندی نەتەوەیی و چەسپاندنی سیستەمی فیدراڵی و فرەحیزبییەوە سەیری ئەو بارودۆخە دەکات.

هەر بۆیە پیلانی پیلانگێران وایکرد کە هاوپەیمانیەکی پتەو لەکوردستان دروست بکات چونکە دارشتنی ئەو یاسایە و پەسندکردنی، مەرامی سیاسی لەپشتە، ئەوەش وادەکات کە لایەنە کوردییەکان پێداچوونەوەی پەلە بکەن بەو تەوافوقانەی کە لەگەڵ لایەنە عێراقییەکان کراوە، چونکە ئەو شێوە مامەڵەیەی مەشهەدانی و هەندێک لایەنی سیاسی دیکەی عێراق بە دروستکردنی کێشەیەکی ئەوها چارەنووسساز، هیچ کاتێک لە بەرژەوەندی عێراقی نوێدا نییە، ئەو عێراقەی کە تا ئێستا هەموو بنەماکانی دامەزراندنەوەی وەک دەوڵەتێکی چەسپاو و سەقامگیر تێدا بەدی نەهاتووە ئەوانەی هەڵوێستیان وەرگرت دژ بەو یاسایەی کە دژ بە هەموو یاسایە مرۆییەکانە خەمخۆری یەکیەتی خاکی عێراقی نوێن.

خۆپیشاندەرانی کەرکووک خەڵتانی خوێن دەکرێن

باوکی دابان

شتێکی ڕوون و ئاشکرایە کە کەرکووک شارێکی کوردستانییە، ئەگەرچی دوژمنان بەهەموو شێوەیەک بۆیان کرابێت و ویستوویانە جوگرافیای کوردستانیبوونی بگۆڕن. وا لەخەڵکەکەی بکەن ژیانیان ناخۆش و پڕ لەدۆزەخ بێت. بەڵام کورد و سەرکردایەتییەکەی هیچ کاتێک لەئاست ئەم هەموو زوولم و نەهامەتییانە چاوی نەپۆشیوەو بەهەرشێوەیەک کە بۆی گونجابێت بەرپەچی نەیاران و دوژمنانی داوەتەوە.

لەم ڕێگایەشدا باشترین ڕێگای شارستانی بەکارهێناوە بۆ گەیاندنی دەنگی ناڕەزایی کە ئەویش ڕێپێوانی هێمنانە بووە، بەڵام دوژمنانمان گوێیان بەهیچ شتێک نەداوەو تەنها زمانی کوشتن و بڕینیان بەرانبەر بە داوای داواکارانی کورد بەکارهێناوە.

ڕۆژی دووشەممە ٢٠٠٨/٧/٢٨ خەڵکی شاری ئاگر، ڕژانە سەر شەقامەکان، ڕێپێوانێکی یاسایی هێمنانەیان ئەنجامدا بۆ دەربڕینی ناڕەزایی دژ بەیاسای"٢٤"ی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان کە لەپڕۆژە یاسایەکی نا یاسایی دژ بەکورد هەژمار دەکرێت. بەڵام بەداخەوە لەکاتی ئەنجامدانی ئەمکارە کە بە دەیەها هەزار کەس بەشدارییان تێداکرد، خۆکوژێکی ژن لەدوای ڕێپێوانەکەدا کاتژمێر"١٥، ١٠" لەناو ئاپۆڕەی جەماوەرەکەدا خۆی تەقاندەوەو بووە هۆی شەهیدبوونی ٢٥کەس و بریندار بوونی ١٨٠کەسی دیکە، بەڵام بەداخەوە لەکاتی ڕووداوەکەدا لەناو بارەگای بەرەی تورکمانییەوە تەقە لە خەڵکەکەکرا، کە چەندین کەس شەهید بوون. بەڵام دوژمنان با باشبزانن کە بەمجۆرە ڕەفتارانە کورد لە مەسەلە سەرەکییەکەی خۆی سڵ ناکاتەوەو ئامادەیە خەبات بکات لەم پێناوەداو نرخەکەیشی بدات.

بۆچی خەڵک پەنا بۆ خۆکوشتن دەبات

حیکمەت نامیق

خۆکوشتن دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی فرە ڕەهەندە، زۆر لایەنی ژیانی مرۆڤ لەخۆ دەگرێ، بەواتای ئەوەی خۆکوشتن ڕەنگدانەوەی پێکهاتە و سترەکتووری کۆمەڵگایە بەگشتی، سەرەتا با لەو چەند پرسیارەوە دەست پێ بکەین، وەک ئایا خۆکوشتن بۆ؟ فاکتەرە خودی و بابەتییەکانی ئەو دیاردەیە چین؟ چی فاکتەرێک ڕۆڵی گرنگ دەگێڕێ لە پەرەسەندنی دیاردەی خۆکوشتن زانایانی بواری سۆسیۆلۆژیا چۆن سەیری ئەو دیاردەیە دەکەن؟ ئاشکرایە لە ئێستادا خۆکوشتن بۆتە دیاردەیەکی بەربڵاو بەشێوەی نەریتێکی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان جێبەجێی دەکەن. واتە ئەو دیاردەیە بۆتەکلتوورێک، مرۆڤەکان ساڵانە، مانگانە، ڕۆژانە دووبارەی دەکەنەوە، هەریەکە و بەڕێگا و شێوازی جیا جیا ئەنجامی دەدات، کۆمەڵناسەکان بە تایبەتی ئەوانەی لەو دیاردەیەیان کۆڵیوەتەوە ئاماژەبە تەمەن و ڕەگەز و کەش و هەوا و بارودۆخی ئابووری و سەربازی دەکەن. دۆرکهایم یەکێکە لەوانەی کەدەڵێت ڕێژەی خۆکوشتن لەنێو کەسی بەژن کەمتر لەوەی کەبێ ژنە، واتە ئەوانەی کەرەبەنن زووتر پەنا بۆ خۆکوشتن دەبەن لە بەرامبەر ئەوانەی کەوا هاوسەرگیرن، هەروەها دەڵێت ئەوانەی لەڕووی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە گۆشەگیرن زۆرترە لەوانەی کە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان بەهێزن و تێکەڵن، لێرەدا ئێمە بواری ئەوەمان نییە بەدرێژی باسی بۆچوونەکانی زانایانی سۆسیۆلۆژی بکەین لەسەر خۆکوشتن، چونکێ ئەوە پێویستی بە لێکۆڵینەوەیەکی دوور و درێژ هەیە، ئێمە بە کورتی ئاماژە بەچەند فاکتەرێک دەکەین کە ڕۆڵی گرنگیان هەیە لە پەرەسەندنی ئەو دیاردەیە:

١- بارودۆخی ئابووری، کەمی داهات و خاوەندارێتی و دەستکەوتی ئابووری و بێکاری و جیاوازی گەورەی چینایەتی وای کردووەکە خەڵکێکی زۆری کەمدەرامەت ڕووبەڕووی ژیانێکی سەخت بێتەوە لە ئەنجامدا پەنا بۆ خۆکوشتن دەبات، بێکاری و جیاوازی چینایەتی بەڕای من گرنگترین فاکتەرە کە ڕۆڵی مەزنی هەیە لە برەودان بە خۆکوشتن.

٢- نەخۆشی دەروونی: زۆرێک لە زاناکان ئاماژە بە دڵەڕاوکێ و ترس و گۆشەگیری دەکەن کە ڕۆڵی خۆی هەیە لە خۆکوشتن، ئەو نەخۆشیانە زۆربەیان بەرهەمی ژینگە و بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییە، کەبێ گومان بێ بەشکردنی مرۆڤ لەمانا ئابووری و سیاسییەکان، وادەکات مرۆڤ تووشی ترس و دڵەڕاوکێ بیت، هەروەک پەروەردە و چۆنیەتی خراپ پێگەیاندن و بە کۆمەڵایەتی نەبوونی مرۆڤ وادەکات مرۆڤ پەنا بۆ خۆکوشتن بەرێت.

٣- گەندەڵی سیاسی و ئیداری.

دۆرکهایم لە یەکێک لە تێکستەکانی ئاماژە بەوە دەکات کە یەکێک لە پاڵنەرەکانی خۆکوشتن، بریتییە لە گەندەڵی کۆمەڵگا و سیاسەت، دزی کردن و بردنی سەروەت و سامانی خەڵک لە لایەن دەسەڵاتی سیاسییەوە دواتر چاک نەبوون و ریفۆرم نەکردن و مانەوەی دەسەڵات وەک خۆی دیاردەی خۆکوشتن زۆردەکات.

٤- نەبوونی ئیرادە.

ژیان تا ئەو کاتە جوانە کە مرۆڤ ئیرادەی هەبێت، مرۆڤ تا ئەو کاتە بەهێزە کە ململانێ بکات لە پێناو مانەوە و پێشەوتندا کە خاوەن ئیرادە بێت، بۆ مەبەستی زاڵ بوون بەسەر قەیران و ئاڵۆزی و ناخۆشییەکان، بەڵام گەندەڵی و بێکاری و گۆڕانە کت و پڕ و خێراکان وایان کردووە کە مرۆڤ ئیرادەی تێک بشکێ و بەرگەی مانەوە نەگرێ، بۆیە زۆرجار پەنا بۆ خۆکوشتن دەبات.

٥- گۆڕانکاری و مامەڵەکردن لەگەڵ گۆڕان دیاردەیەکی حەتمیە هەر ڕوودەدات، بەڵام گرنگ ئەوەیە کە بەوپەڕی وریاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، وەختێ دیاردەیەکی نوێ دێت بۆ شوێنێک کە ئەو دیاردەیەی تیادا بوونی بەر واتە لە غیابی ئەو دیاردەیەدا دەژین، مرۆڤ پێویستی بە هۆشیاری و ئیداریەکی زۆر هەیە بۆ ئەوەی تووشی شێواندنی بەهاکان نەنێت.

وەختێ گۆڕانێکی کتوپڕی دێ و ڕوو لە وڵاتێک دەکات، کۆمەڵێک شێواز و نەریت و بەهای کۆمەڵایەتی تازە لەگەڵ خۆی دێنێ و تێکەڵاوی بەهاو نەریتەکانی دیکە دەبێت.

٦- نەبوونی ئازادی شەخسی:

نەبوونی ئازادی بە هەموو شێوە و جۆرەکانی و دواتر بێ بەشبوونی مرۆڤەکان لە مومارەسەکردنی ئازادی و حەز و ئارەزووەکانی وادەکات هیچ تروسکاییەک شک نەبات، بۆ بەدیهێنانی حەز و ئارەزووەکانی کە بەشێکی زۆری ئارەزووەکان غەریزەکانی مرۆڤ پێک دێنێت، نەبوونی ئازادی لە مومارەسە کردنی ئەو غەریزانە مرۆڤ بەرەو هەڵدێر دەبات وپەنا بۆ خۆکوشتن دەبات.

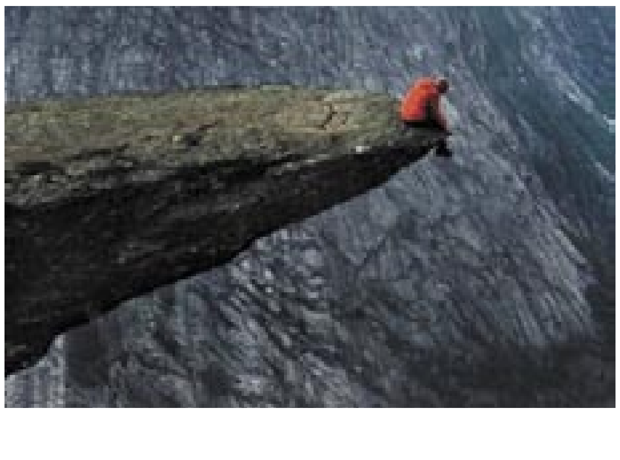

وەیش

محەمەد گۆران

ڕۆژنامەنووسێکی بەدبەختم زۆرم حەز لەناوبانگ دەرکردنە

دۆست و دوژمن دەزانێ، ماوەیەکی زۆرە خەریکی کاری ڕۆژنامەوانیم و تائێستا دەیان و سەدان، وتارو دیدارو هەواڵ و ڕیپۆرتاژم سازو ئامادەکردووە، ڕێکخستووەو نووسیوە، بەڵام نازانم بۆ؟! هەرچی دەکەم و دەکەم ناوبانگ دەرناکەم، لەشوێنان تا بەخۆم نەڵێم، من"محەمەد گۆران"م، کەس نامناسێت. ئەو مەسەلەیەش وا مێشکی کرۆشتووم، هەستدەکەم ئاسەواری دەروونیشی بۆ دروستکردووم.

بۆیە لێتانناشارمەوە، ماوەیەک بەرلەرئیستا، واهات بەخەیاڵم، لەنیوەشەودا ماڵەکەم ئاگر تێبەردەم، دواتر هەرخۆم گوتم: جا بەم نیوەشەوەکی دێ بەهانامانەوە، پاشان ئەوە دامودەزگاکانی ئاسایش و ڕۆژنامەنووسەکانیش هاتن بۆماڵەوە، خۆ من کابرایەکی هێندە بەدەم و پڵ نیم سەرچیغیان ببەم، بۆیە لەوانەیە ماڵەکەشم تیابچێت و ئابڕوشم بتەکێ؟!.

ئەمجارە گوتم نا، بەیانییەکیان دەیکەم بەهاوارو بۆخۆشم دەچمە دامودەزگاکانی ڕاگەیاندن، دەڵێم: ئەمشەو چوار چەکداری دەمامکدار بە سەیارەیەکی مێکزەمین منیان بەرەو شوێنێکی نادیار ڕفاند"کە وابزانم شوێنەکە کۆمەڵگای سێبیران بوو" لەدوای لێدان و کوتانێکی زۆر لەهۆش چووم و تا ئەم سپێدەیە ئاگام لەم دنیایە نەمابوو، دواتر دیسانەوە بیرم کردەوە، گوتم: ئەوەشیان سەرناگرێت! چونکە من هەولێریم و، ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی سلێمانی و کەرکووک و هیچ گرنگییەک بە هەواڵەکە نادەن، ڕۆژنامەکانی لای خۆشمان نازانن شتی بچووک گەورە بکەن و ریسەکەم لێ دەبێتەوە بەخووری. جگە لەمانەش، قابیلە ئەم شارە دوو پیاوی عاقڵی تێدا نەبێت، بڵێن: کابرا تۆ چۆن لێدان و کوتانێکت بۆکراوە، گەر هیچ شوێنێکت نەشکابێ، خۆ چوار پیاو نەوەک بە قۆنداغە تفەنگ، گەر بەگەسک و خاولیش، زەلامێ بکوتنەوە شوێنێکی لەشی هەر زامدار دەکەن"ڕاسستیشدەکەن".

خۆمهێناو برد، فیکرەیەکی زۆر باشترم بۆهات، دەڵێم: بەم ژمارە موبایلە هەڕەشەی کوشتنیان لێکردووم، ژمارە موبایلەکەی دایکیشم دەدەم بە دام و دەزگاکانی ئاسایش و سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، بە دایکیشم دەڵێم: ئەگەر تەلەفۆنیان بۆ کردی و گوتیان شتێکی ئاوا هەیە؟! تۆش بڵێ: ئەرێ وەڵا، پیاو نەبم ئەگەر هێشتم تا هەفتەیەکی دیکە ئەو کوڕە نانی کەرت بکات!.

دوو دەستی ئەڵمانی

لەدنیا دەنگی دایەوە، چەند پزیشکێکی ئەڵمانی، سەرکەوتنیان بەدەستهێنا لەچاندنی دوو دەست بۆ پیاوێکی سەرووی تەمەنی پەنجا ساڵی، ئەم پیاوە هەردوو قۆڵی نەبوو، پیاوەکەی دیکەش کاتژمێرێک بەرلە وەفاتکردنی، وەسیەتی کردبوو هەردووقۆڵی بۆ پیاوە بێ قۆڵەکە بێت. بەڕاستی ئەم هەنگاوە، هەمسەرسوڕهێنەرە، هەم پیاوەتییەکی گەورەیەکە لەشان و باڵی هەموو کەسێک ناوەشێتەوە!.

بەڵام من بیرم لەچەند شتێکی دیکە دەکردەوە، دەمگووت: ئەگەر من بێ قۆڵ بووام و ئەوە بەسەر منداهاتبووایە، خودا عالیمە، شەو لەترسی دوو دەستە تەرهیمکراوەکانی کابرای مردوو خەوم لێنەدەکەوت!.

شتێکی دیکەش، باشە ڕۆژی حەشر، ئەو دەستانە دەچێتەوە لای خاوەنەکەی، یا هەر بۆ ئەوەی دووەمیان دەبێت! بەڵام واپێدەچێت لەبەرئەوەی هەردوو پیاوەکە کافرن، ئەم مەسەلەیە شتێکی گرنگ نەبێت، چونکە دەڵێن: ئەوان بەرەو دۆزەخ دەبرێن لەڕۆژی حەشردا؟!. بەڵام ئەگەر وابێت خۆ ئەدیسۆنیش یەکێ دەبێت لەو ڕەوە مرۆڤانە، قەت باوەڕ ناکەم، باشە ئەدیسۆن نەبووایە، خۆ ئێمە بەم گەرمای هاوینە لەسەر دنیا بە زندیتی چاوان ئاگرمان تێبەردەبوو لەگەرمان!!.

ئا: هەڵێ (٥)

سەنگەر زراری

پیاوماقوڵ و پیاوی ناماقوڵ

جارێ بەر لە هەموو شتێک دەبێ گلەیی ئەوە بکەین کە بۆچی وشەی "پیاوماقول" هەیە و وشەی "ژنماقول" یان "ئافرەتماقول" نییە، کەچی لە زۆر پلەوپایەی دیکەی عەشایەری یان دینی و تەنانەت سیاسیش ئەو پلەیە هەیە، بۆ نموونە "ئاغاژن" یان "مەلاژن" یان "خانمی یەکەمی وڵات" و.. هەرچەندە ئەم جۆرە پلەوپایەی ئافرەت زۆربەی کات بەهۆی پیاوەکانیانەوەیە نەک خۆیان، بۆ نموونە کە دەڵێی "ئاغاژن" واتا ژنی ئاغا و مەرج نییە ئافرەتەکە خۆی پێشتر لە بنەماڵەیەکی ئاغا بووبێ، یان کاتێ مەلایەک ژن دێنێ ئەگەر ژنەکەی نەخوێندەواریش بێت دواتر بە ئافرەتەکە دەڵێن "مەلاژن". دەبوو ئەمە بۆ "پیاوماقول"یش راست با و بە هاوسەری "پیاوماقول"یشیان گوتبا "ژنماقول".

دوای ئەوە کە دەگوترێ پیاوی ماقول، کەواتە لەبەرامبەر ئەمەشدا دەبێ "پیاوی ناماقول" هەبێ، کەواتە پرسیار ئەوەیە: ئایا "پیاوماقول" کێیە و چ پێوەرێک هەیە بۆ جیاکردنەوەی پیاوی ماقول لە پیاوی ناماقول؟ ئایا پیاوماقولان رێژەکەیان زیاترە یان پیاوانی ناماقول؟!

لەناو سیستەمە عەشایەریەکەی خۆمان دیارە کە پیاوماقول ئەو کەسەیە یان بەتەمەنە، یان کەسێکی خاوەن دیوەخانە، یان کەسێکە خاوەنی کەسایەتییەکی بەهێزە و خەڵک رێزی دەگرن، زۆرجاریش سیفەتی "پیاوماقول" سیفەتێکی ویراسییە، بۆ نموونە؛ کاتێ پیاوماقولی گوندێک یان ناوچەیەک دەمرێ، کورەکەی لەشوێنی ئەو دادەنرێ و دەبێتە پیاوماقول؟!

ئەم پێناسانەی سەرەوە بە گوێرەی قامووسی عەشایەرین، بەڵام لەلای حزبیش کاریان پێ دەکرێ، هەرچەندە حزب رەخنە لە زۆر شتی عەشایەری دەگرێت و بە خێڵەکی و دواکەوتوویان وەسف دەکات، بەڵام جارجارێک بۆ بەرژەوەندی خۆی بنگۆمێک لێ دەدات و سیفەتەکانیان پەسند دەکات و پەیڕەویان دەکات، حزب مووچە بۆ پیاوماقولان دەبڕێتەوە و پیاوی ناماقولیش فەرامۆش دەکات، سیفەتی ماقول دەبەخشێتە پیاوان و بە ئافرەتانی نادات، لەلای حزب شتێکیش هەیە کە جیاوازە لە سیستەمە عەشایەرییەکە ئەویش ئەوەیە: هەندێ کەس بە پیاوماقول ناویان تۆمار کراوە کە بە مەرجە عەشایەرییەکان بێت ئەوانە پیاوی ماقول نین، چونکە یان تەمەنیان بچووکە یان باوکیان ماوە و خۆیان بوونەتە پیاوماقول و..

ئەگەر حزب بە پێوەری عەشایەری کار نەکات و بڵێ سیستەمێکی خێڵەکی و دواکەوتووە، ئەوە دەبێ زۆربەی خەڵک بە ماقول دابنێت، رێزیان بگرێ و تەنها هەندێ کەسی لێ دەرکات کە ئەوانیش کەسانی تاوانبار و بێزراوی ناو کۆمەڵگان، کەچی ئەو لیستی پیاوماقولانەی لەلای حزب هەیە، رێژەیەکی زۆر سنووردارە، ئایا دەشێ حزب بە لۆژیکی عەشایەری کار بکات و بە رێژەیەکی کەمی خەڵک بڵێ ماقوڵ، خۆ ئەگەر وابڵێ ئۆتۆماتیکییەن ئەوەی دەمێنێەوە دەبێتە "ناماقول"، کەواتە خۆشی و بەختەوەری بۆ ئەو کەسەی کە حزب پێی دەڵێ "ماقول"، چونکە مووچە و تۆزێ ئیمتیازاتیشی دەبێ، ئەگەر ناماقولیش بێت قوڕی بەسەر، چونکە یاسا لەسەر ناماقولەکان جێبەجێ دەکرێت.

هەڵوێستەیەک

مەلا بەختیار ئەحمەد

هەموو دنیا قۆناغ بەقۆناغ لەهەڵ و کۆششدایە لەپێناو دەستەبەرکردنی هۆکارەکانی ژیاری و زانست و پێشکەوتن، بەڵام جێگای داخە ئاراستەو بۆچوونی کۆمەڵگەکەمان بەرەو ئاسۆی نوێخوازی و مەدەنیەت روو لەسستییەو چەقبەستووە، دیاردەیەکی دزێو ناجوان کەشایانی سەرنج و هەڵوێستەیە ئەویش خڕبوونەوەی گەنجانی سەرەڕۆیە لەدوکانەکان و فرۆشگەکانی شارەکەمانە بەتایبەتی لەدوکانی نێو گەڕەکەکان، وێڕای ئەوەی زۆربەی دوکانەکانیش زێدەڕۆن لەسەر یاسای شارەوانی و مەرجەکانی بیناسازی و سەرپێچیکردنەسەرمافیهاوسێکانیدانیشتوانی گەڕەگەکان، هەروەها بەبەردەوام و بەتایبەت لەشەوان دوکانەکان ژمارەیەک گەنجی بێکار لەخۆخردەکەنەوە، تاچرکەساتەکانیدرەنگانی شەو خەڵک هەراسان دەکەن، ئەوەچییەو بۆچی!؟ تاکو بەهۆیەوە دوکانەکان کەل وپەلەکانییان بفرۆشرێ، دوکان لەواتای کڕین وفرۆشتن هیچیتر لەخۆناگرێ! ئەی کۆبونەوەی گەنجان خڕبوونەوەیان لەبەرچی؟ جیالەوەی ئەوخڕبوونەوەیە هەڕەشەیە لەسەر ئارامی و حەوانەوەی دانیشتوانی گەڕەکەکان بەردەوام چەندین کێشەی کۆمەڵایەتی لێکەوتۆتەوەو ئەگەری کاری ناشیرن و دوبەرەکی لێکەوتۆتەوە. هەر بەهۆیەوە داواکارم لە بەرێوەبەرایەتی پۆلیسی ناوشار شەوانە جارناجار لە کۆڵانی گەڕەکەکان بسوڕێنەوە، بەتایبەتی گەڕەکە میللییەکان، چونکە بەردەوام لەوگەڕەکانە گرفت هەیە!! هەروەها بۆئەوەی نەتوانن چیتر کۆببنەوە بەشێوەی نارێکی لەدوانەکان وخەڵک هەراسان بکەن، هەروەها با پۆلیس ئاگاداری دوکانەکان بکات بەفەرمی هەر خڕبوونەوەیەک دەبێ دوکاندارەکە بەرپرسبێ لەهەر نارێکییەک و ئاژاوەیەک کە روودات.

بەدرخان بۆ یەکەمینجار بڵاوی دەکاتەوە

وەسییەتنامەکەی سۆران مامە حەمە لەناو کۆمپیوتەرەکەی جێمابوو

سۆران مامە حەمە

ئا: بەدرخان

لەنێو کۆمپیوتەرە لاپتۆپەکەی لەرێگای کارزان نەجم و فەرمان کاکە حەمە" ئەم نووسینە دەست بەدرخان کەوتووە، کە بۆ یەکەمینجارە بڵاودەبێتەوە، ئەویش بە رەزامەندی بنەماڵەکەی.

ئێمە لە بەدرخان زۆر دڵتەنگ و دڵگرانین بە شەهیدکردنی کاکە "سۆران"، چونکە سۆران لەسەرەتای خوێندنەوەیی و ئاشنای بەدنیای نووسین و رۆژنامەنووسیی لەنزیکەوە بەدرخان گوێی بۆ راگرتووەو چەندین کتێب و سەرچاوەی پێ بەخشیوە. چونکە خاوەن ئیمتیازی بەدرخان بۆ نزیکەی٢٠ساڵ دەبێ لەگەڵ ئەو بنەماڵەیە تێکەڵەو ناسیاوی و هاموشۆی هەیە، بەتایبەتی١٠ساڵە لەگەڵ ماڵی خاڵی...، شەهیدکردنی کاکە سۆران، جارێکی دیکە دادە"شازادە"ی، دایکی سۆران، خەمێکی قووڵی دیکە، هەموو ئێواران چاوەڕوانی دەکات لەهاتنەوەی"عابدین و لوقمان و سۆران"دا..

* سۆران محەمەد، بە سۆران مامە حەمە دەنووسم و بڵاودەکەمەوە، لە گەڕەکێکی پیس و بۆگەن و داتەپیوی کەرکووکدا بەناوی "لەتیف ئاوا" لەدایکبووم، خانووەکەمان زۆر کۆن و بچووک دەهاتە پێشچاوم، من هەمیشە هەستم بە تارماییەک دەکرد لەو ماڵەدا، ئەویش بەهۆی بچووکی ئەو شوێنەو بەرزی دیوارەکانیەوە!، ئێستاش کە دەچمە ئەو ماڵەوە هەمان هەستم بۆ دروست دەبێت، دوای راپەڕین ئاوارەی سلێمانی بووین و لەنێو کەلاوەکانی سەربازگەیەکدا، کە ئێستا "پارکی ئازادی" لەسەر دروستکراوە دەژیاین، پاش رووخانی رژێمەکەی سەدام گەڕاینەوە کەرکووک، ژیانی من هەر لە منداڵیەوە، بگرە پێش لەدایکبوونیشم، کەشێکی نا ئارام و پڕلە تراژیدیام هەبووە، بەهۆی ئەوەی خانەوادەکەمان لە شۆڕشە کۆن و نوێیەکانی کوردا بەشداربوون و بەردەوام تووشی شەڕ و گرتن و کوشتن دەهاتنەوە، زۆربەی جارەکان هێندەی هەستم بە ماڵوێرانی و ترس و ناخۆشی کردووە، هەستم بە خۆشگوزەرانی نەکردووە، لەبەرئەوەی خانەوادەکەم منداڵەکانیان وا پەروەردە دەکەن، لە هەر شوێنێک بوون بە سەربەرزی بژین، منیش بەدەر نەبووم لە منداڵەکانی ئەوان، لەم سەردەمەشدا ئەوەی بیەوێت بەسەربەرزی بژێت، باوەڕ ناکەم ژیانێکی خۆشی هەبێت.

دەگێڕنەوە، لە منداڵیمدا زۆرجوان بوومە، زۆربەی کاتەکانی رۆژ لە ماڵە دراوسێکانماندا و لەباوەشی کچ و ژنەکانیاندا گەمەیان لەگەڵدەکردم و زۆریان خۆشویستووم، ئەوەی لە زاکیرەمدا مابێتەوە: لە تەمەنێکی بچووکدا هەستم بەشتەکان کردووە، هەستم بە مەترسییەکان و ناشرینی و ئازارەکانی ژیان کردووە، هەستم بە چاکە و خراپە کردووە، ماڵەوەمان زۆرجارلێیان داوم، داخوازییەکانیان بۆ جێبەجێ نەدەکردم، نەیاندەهێشت بەدووی ئازارەکانمەوە بم، پێیان دەوتم: " مەکە ئاقڵبە، بۆ خۆت پیاوبە"، لەنێو دەوروبەرەکەشمدا بە کەسێکی بێدەنگ و فەقیر و "پیاو" ناسرابووم! رەنگە واش نەبووبێت"، ئەمەش کاریگەری گەورەی لەسەر دنیابینی من بۆ شیعر و باکگراوندی رۆشنبیری من دروست کرد، وایلێکردم ببمە خاوەنی خۆم و بتوانم لەسەر پێی خۆم بوەستم، ئەم قۆناغە زۆری ئازاردام، بەڵام زۆریش چێژبەخش بوو، زۆربەی جارەکان چێژ لە ئازار و ناخۆشییەکان دەبینم وەک لەخۆشییەکان، ئەمە بۆمن دنیایەکی دیکەیە. یەکەم شیعری خۆم لەسەر دیواری کەلاوەیەکی ئەو سەربازگەیە نووسی کە ئاماژەم پێدا لە ساڵی ١٩٩٩، بەنێوی "شێوەنی میللەت"، سەرەتای دەستپێکردنم بە شیعر، پاش خوێندنەوەیەکی زۆری ئەدەبیات هات، ئەدەبیاتی نەتەوەیی و نیشتمانی، هەربۆیە سەرەتایترین شیعرەکانم نەتەوەیی بوون، وەک لەوەی دڵداری یان هەرشتێکی دیکە بێت، ئەمەش کاریگەری کەشی گەورەبوونی منی بەسەرەوە بووە، لە ساڵی ٢٠٠٣ەوە نووسینەکانم بڵاوکردۆتەوە، نەک شیعرەکانم، نووسینەکانم لە "کوردستانی نوێ"دا بڵاوکردنەوە، پاش هاتنەوەم بۆ کەرکووک، لە ساڵی ٢٠٠٥ شیعرەکانم بڵاوکردنەوە، لەهیچ لەو شتانەی بڵاومکردونەتەوە پەشیمان نیم، چونکە زۆر بە هەستیارییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەو تێکست و دەقانەدا دەکەم کە بڵاومکردوونەتەوە، ئێستا جگە لەوەی لەبواری میدیادا کاردەکەم، بەردەوامم لە نووسین، بەڵام زیاتر لەوەی دەنووسم دەخوێنمەوە.

* حەزدەکەم وشەی "موعجیب"ت، زیاتر روون بکردبایەوە، پێموایە کەسێک سەرەتای نووسینی بێت گەمژەییە "موعجیب"ی شاعیر یان نووسەرێک ببێت، دەبێت ئەو نووسەرە ئەزموون بکەیت، وەک کلیلێک بۆ کردنەوەی زۆر دەرگای شاراوەی ئەدەبی لای خۆت بەکاربهێنی، لە قۆناغی خوێندنی سەرەتاییدا و لەنێو ئەو شاعیرانەی تێکستەکانیان بە "سروود" دەکراو، بەزۆر لە قوتابخانە پێیان لەبەر دەکردین، گەورەبووم. ئەوکات بە چەند نووسەرێکی وەکو "لەتیف هەڵمەت و شێرکۆ بێکەس و پاشتریش عەبدوڵڵا پەشێو و بەختیار عەلی و دلاوەر قەرەداغی" ئاشنابووم، ئەم شاعیرانە جیاوازبوون لەوانەی پێشتر خوێندبوومنەوە، لە قۆناغێکی دیکەدا کە فێری ئەوەبووم کتێب بکڕم، بە نووسەری دیکە ئاشنابووم، وەکو " جەمال غەمبار و حەمەعومەر عوسمان و ئیسماعیل خورماڵی و چەند کەسێکی دیکە"، کتێبەکانی ئەوانم لەسەر شۆستەکان دەکڕییەوەو هێشتا رووی ئەوەم نەبوو بچمە کتێبخانەکانەوە و داوای کتێب بکەم! لێرەوە رەگەز و دیالێکت و ژانرە شیعرییەکانم زیاتر بۆ روونبویەوە، چونکە شیعر لای ئەو شاعیرانە چێژو هەقیقەت و هەناسەی سووتاوی راستەقینەی مرۆڤێکی جیاوازی تێدایە، دوای خوێندنەوەی ئەم نووسەرانە، گەڕامەوە بۆ نووسەرە کلاسیکییەکان و نوێخوازانی شیعری کوردی، هاوکاتی ئەوە شیعری وەرگێڕدراوی عەرەبی و فارسی و بیانیم خوێندەوە.

* گۆڕانکارییەکی گەورە بەدی دەکەم، گۆڕانکارییەک ئێجگار گەورە، کە جێی باوەڕی خۆم نییە، گۆڕانکاری لە نووسینەوەو فۆرم و ستایل و ستاتیکا و زمان و تەکنیک و ئیقاعی شیعری بەدی دەکەم، هەمیشە رابرووی خۆم دەخوێنمەوە، بەردەوام وتومە:نزیکترین شت لە مرۆڤەوە رابردوویەتی، ئەگەر رابردووی لەبیرکرد، ئەوا هەمووشت لەبیر دەکات، گەڕانەوە بۆ لای نووسینە کۆنەکانم، پێمان دەڵێت، ئەو تێکست و کتێبانەی خوێندوومنەوە سوودی خۆیان گەیاندووە، ئەو گۆڕانە جۆرایەتییەی بەسەر دەقەکانمدا هاتووە مایەی خۆشحاڵیمە.

* کەس لە " پەرستۆ" تێناگات من نەبێت، رەنگە منیش تاکە کەسێک بم لە پەرستۆ تێبگەم!، "پەرستۆ" و "بێسالی" بە جەوهەری دەقەکانی خۆم دەزانم، بەو شیعرەوە زۆر هیلاک بووم، پەرستۆ ریشاڵە کریستاڵییەکانی خۆشەویستی و عیشقی نێوناخی من بوو، شەونخونی و بیرکردنەوەکانم دەریانهێنا، شیعری "پەرستۆ. رەنگی چوارەمی سروشت" پڕە لە تەکنیکی زانستی و هونەر و ئەکادیمی و فەلسەفی، کەچی کەس لێی تێناگات!، کەس نازانێت بیخوێنێتەوە!، "پەرستۆ" رەمزێکە رەنگەبوونی نەبێت، لە خەیاڵێکی تەمومژاوی زیاتر هیچ نەبێت، دواجار رەمزەکانیش هێمای کارەکتەرێکی خاوەن بوون و واقیعن، کە دەستنیشانکردنیان ئاسان نییە، ئەو دەقە پڕە لە سدق و هاوڕێیەتی و کلیک لەسەر بەشێکی گەورەی رابردووی پڕ لە یەئسی عیشق لای من و خوێندنەوەم بۆی دەکات، ئەویش لەڕێی دواندنی زاکیرەوە.

* پێشتریش ئاماژەم پێدا، زۆربەی کارەکتەری دەقە شیعرییەکانم لە وەهم وەهمترن، بەڵام وەهمیش هەوڵێکە بۆ دۆزینەوەی کارەکتەرێکی راستەقینەی واقیعی، ئیشکردن لە وەهم و واقیعدا پێکەوە، وەک ئیشکردنی شوانێک لە کارگەیەکی فرۆکە دروستکردندا قورسە، ئیشکردنی نووسەرێکی خاوەن بوون لە وەهمدا، هەوڵێکی گەورەیە بۆ دۆزینەوەی خودی نووسەرو، رزگارکردنی خۆی لە وەدەست نەکەوتنی ئەو شتانەی لە واقیعدا دۆڕاندویەتی، ئێمە لە وەهمدا ژیانێکی جوانتر و دنیایەکی پاکتر بەدڵی خۆمان وێنا دەکەین، زۆرجار کەسێک کەتۆ ناوت نا "کچێک" کە لە دەقێکمدا دەورێکی دەدرێتێ، رەنگە قەرەجێک یان سواڵکەرێکی "شەقامی کۆماری" بێت و بە یەکجار بینینی من لەنێو جەنگەڵی چاوەکانیدا ونبوبێتم، وای دەبینم کەسی موخاتیب لای شاعیر کەسێکە زۆر ئازاری پێوە دەکێشێ، کەسێکە بەردەوام چاکسازی و دەستکاری دەکات، چونکە شیعر لای من وەک دنیای منداڵێک وایەکە بە "میکانۆ" یاری بکات، هەمیشە لەگۆڕاندایە، شیعر لای من خاڵییە لە دەمامک، دەمامک بەو مانایەی کە لەشیعردا درۆ ناکەم، شیعر ئەو بەهەشتەیە کە ناتوانم تێیدا لەگەڵ خۆم راستگۆ نەبم، هەر لەو سۆنگەیەوە، کەسی موخاتیب لای من ئەوەندەی جواندەکرێت و ئیش لەسەر گەورەکردنی دەکرێت، بە هەمان رێژە بچووکی و لاوازییەکەیشی پیشان دەدەم.

* بە دڵنیاییەوە، زۆر کچ هەبوون شیعرم بۆ نووسیون، بەڵام مەرج نییە خۆشەویست یان دڵدارم بووبن، ئەگەر بۆ خۆشەویستیش بڵێی، هەر پێت دەڵێم هەبووە، بەراستی یادگارییەکی تاڵن ئەو شیعرانە، هەرچەندە لێیان پەشیمان نیم، چونکە پەشیمان نیم لەو زەمەنەی تێیدا ژیاوم، ئەوە بەشێکە لە تەمەنێکی من ناکرێت حاشای لێبکەم، ئەو شیعرانەی بۆ ئەو کچەم دەنووسی ئێستاش خۆشەویستن لام، شیرینن لە دڵمدا، چونکە کە دەیانخوێنمەوە ئازار دەچێژم، منیش زۆر چێژ لە ئازار و خەفەت بەدەست دێنم، بەتایبەت کە ئەو خەمە وەک یادگاری لام گەڵاڵە ببێت، ئەو شیعرانە یادەوەرییەکی ناخۆشن و رەنگ و بۆی زەمەنێکیان پێوەیە کە لەدەست دەرچووە، کاریگەری خۆیشیان بەجێهێڵاوە، ئێستا بۆ ماوەی چەند ساڵێک دەبێت هیچ کچێک لە ژیانمدا نییە و جارێک بیریشم نەکردۆتەوە، رەنگە هەوڵم بۆی دابێت، بەڵام هێشتا دڵم پڕە لە برین، هێشتا چەرپاکەم خوێنی لێدەتکێت، ئەگەر راستییەکی دیکەشت پێبڵێم ئەوەیە: رەنگە کەسێک نەبێت ئەو بۆشاییەی ناخم بۆ پڕ بکاتەوە، یاخود لەمن تێبگات، بەڵام هاوڕێم هەیە و هەمیشە دڵم دەدەنەوە!، هاوڕێیەتی لەخۆشەویستی ئازاری زۆر داوم، چونکە من هاوڕێ زۆر بەترس و وردبینییەوە هەڵدەبژێرم، کەچی چەند کەسێک کە لە زەمەنێکدا پێم دەوتن هاوڕێ خیانەتی گەورەیان لێکردم، ئەوە زۆر کاریگەری نێگەتیڤی لەسەر دانام، وایلێکردم زیاتر بە ترسەوە لەگەڵ دەوروبەرەکەم مامەڵە بکەم، لەگەڵ ئەوەشدا ئێستا هاوڕێی زۆر بەرێز و خۆشەویستم هەن، کە بەهیچ شتێکیان ناگۆڕمەوە، زۆر پەیوەندیمان پتەوە، زۆر رێز لە یەکتری دەگرین و لەیەکتری تێدەگەین و کۆمەکی یەکدی دەکەین.

* شیعر نووسین وەک تۆش هێمات پێیدا " کورت و چڕ" دێت، بەڵام هەموو کات وانییە، شیعر زۆرکەس پێی دەوێرێت و شەری پێدەفرۆشێ، بەڵام گرنگ ئەوەیەبێکەیتە هاوڕێی خۆت، منیش سەرەتا شەرم پێفرۆشت و هەست دەکەم ئێستا بووینە بەهاوڕێ، هەندێکجار هەوڵم هەیە لەو بوارانەشدا، چیرۆک و پەخشانیشم هەیە، ئامادە نیم بڵاویان بکەمەوە، نامەوێت دەست بۆ هەموو شت ببەم، ئەگەر من بەتوانابم، ئەوە شیعر بەسە بۆ ئەوەی خۆمی تێدا بدۆزمەوە، خەڵکی دیکە هەیە ئەوکارە بکات، دواجار شیعریش لەگەڵ هەناسەی زۆرکەسدا نایەتەدەر، وەک چۆن باوەڕم بەوەیە، دەبێت" یەک" کەسمان خۆشبوێت، بەهەمان شێوە باوەڕم وایە دەبێت تەنها شیعرم خۆشبوێت، ئەمە ناکاتە ئەوەی رقم لە ژانرەکانی دیکە بێت، ئاگاداری ئەوەی کەلەبواری میدیادا کاردەکەم و ئەوە پیشەکەمە.

* ئەگەر تەماشایەکی شیعر نووسین بکەین، رەنگە بگەین بەو باوەڕەی شیعرێک ئەگەر راتگرێ و لەگەڵ خۆیدا بتبات و بەخوێنەر بڵێت "بوەستە". دەبێت ئیشکردنێک بێت لەنێو فەنتازیای خەیاڵدا، ئەمە پرسیارێکی بەردەوامە لە شاعیران دەکرێت، ئیشکردن لە چیرۆک و پەخشان یاخود رۆمان، زیاتر لەواقیعدایە، هەرچەندە بەدەر نییە لە خەیاڵ، بەڵام بۆ شیعر وای نابینم، مەرجێکی بنەرەتی شیعرییەت خەیاڵە، تۆ خەیاڵت نەبوو، ناتوانی شتەکان ببینی، ناتوانی پێناسەیان بکەی، ئەگەر خەیاڵت نەکردەوە ئەو بڵاوکراوەیەی بەدەستتەوەیە لەچی دروستکراوەو، چۆن خەیاڵکردنەوە گەیاندوویەتی بەو شێوەیە، ئەوە تۆ کەسێکی ناتوانی بیربکەیتەوە، بیرکردنەوە بۆ خۆی خەیاڵکردنەوەیەکە، خەیاڵنەکردنەوەش نەخۆشییەکە زۆرکەس هەیەتی، بەگشتی پێموایە شیعر بەبێ خەیاڵ مانایەکی نییە، هەرچەندە باسی واقیعیش بکات، بەڵام ئەوەیش هەر خەیاڵە.

* ناکرێت لە شیعردا هیچ لەوانە خامۆش بکرێت، زمان ئەرکی بنەڕەتی شیعر لە ئەستۆ دەگرێت، شیعر بەبێ زمان ناوترێت، قەت بینیوتە "لاڵ"ێک شیعر بڵێت " مەبەستم لەزمانی ناو دەم نییە، زمانی ئاخافتن دەڵێم"، وەک چۆن ئەگەر مرۆڤ نەبێت ئەو زمانەی هەمانە بوونی نابێت، بەهەمان پێوەر ئەگەر زمان نەبێت شیعریش نابێت، تەکنیک و ئیقاع و یاریکردن بە وشەو فۆرم و مۆسیقای ناوەوە شیعرییەت دەبەخشن بەهەر دەقێک، ئەو شتە بنەڕەتییانەش لە خزمەتی چێژدان، من گرنگی زۆر بە وێنەی شیعری دەدەم، پێموایە خوێنەر دەبێت لەرێگای ئەو وێنانەی من دەیبینم بهێنمە ناو بیرکردنەوەکانی خۆمەوە، تەماشاکردن یان خەیاڵکردنی وێنەیەکیش بۆ خۆی چێژ بەخشە، بەڵام ئێستا هەندێک کەس پێیان وایە، سەردەمێکی نوێیە و دەبێت گرنگی بەشتی دیکە بدرێت، تەکنەلۆژیا وەک چۆن مرۆڤی کرد بە کۆیلەیی خۆی، شیعریشی کرد بە کۆیلەی مرۆڤ، هەندێک شاعیر هەیە چێژ لە تێکستەکانیاندا نابینم، وەکو "بەختیار عەلی" ئەو پەیامێکی دیکەی پێیە لە شیعردا، نایەوێت لەرێگای چێژبینینەوە بیگەیەنێت، هەرچەندە ناکرێت ئەوەمان لەبیر بچێ، کە شیعر بۆ خۆی پەیامێکی فەلسەفی و فیکر بەخشیشە، ئێستا دەبێت بیر لەوە بکەیتەوە تەکنەلۆژیا مرۆڤەکانی دەستەمۆ کردووە، خۆشەویستی ئێستاش پڕ نییە لەو عیشقییەت و پاکی و عاتیفانەی جاران تێیدا بووە، ئێستا مادە کارەکتەرێکی سەرەکییە لەپاڵ هەستە سۆزدارییەکاندا، کە ناکرێت فەرامۆشی بکەین، شیعریش پشکی خۆی لەم مەهزەلەیە بەرکەوتووە.

* دەکرێ هەردوو حاڵەتەکە لەبەرچاو بگیرێت، وەزیفەی شیعر گەیاندنی پەیامێکە، گەیاندنیش بەجێهێنانی وەزیفەیە، شیعر وەزیفەیەکی دیکەی نییە وەک هەندێک باسی لێوە دەکەن، شیعر پەیامێکی سۆزداری و خەیاڵداریی و دنیای شتە نەبینراوەکانە، شیعر بۆ وەزیفەی ئەوەبێت منداڵ فێری کۆمپیوتەر بکات؟ بۆ شیعر تەوعییەی خەڵک بکات بۆ هەڵبژاردن، شیعر بۆ دکتۆر و ئەندازیارەکان و دوکاندارەکان بڵێت: شتەکانتان گرانە، بۆ هەرزانی ناکەن؟ وەزیفەی شیعر ئەوە نییە کە جیهانگیری هێناویە کایەوە، شیعر دەبێت جوانی و چێژ بدات بەخوێنەر، وا لەخوێنەر بکات کە تەنها شیعر ئاسوودەی دەکات، ئەگەر وەزیفەی شیعر ئاوا نەبێت، ئەوا خوێنەر لە tvییەوەهەموو ئەوشتانەدەبیستێتەوە، پێویستی بەوە نییە گوێ لەشیعر بگرێت، بەڵام جەنجاڵییەکانی ژیانیش زۆر لەو پێوەرانەیان شێواندووەو کەم شیعر دەتوانێت خوێنەر بەرەو جیهانێکی ئاسوودەتر بەرێ.

* شیعر جیاوازە لەزمانی خەڵکی سادە، ئەگەر وەک خەڵک قسەمان نووسییەوە کەس نایخوێنێتەوە، دەبێت وا لەخوێنەر بکەیت وەک تۆ بەدوای مانادا بگەڕێت، ئەمەش پێویستی بە تەموژاوییەک هەیە، ئەگینا خوێنەر زوو لێت ماندوو دەبێت و فەرامۆشت دەکات، شیعری تەموژاووی خوێنەر لەبەرامبەر تێفکریندا رادەگرێت، داوایان لێدەکات بیربکەنەوە، داوا دەکات خەیاڵبکەنەوە، شیعر جیهانێکی دیکەیە لەناو جیهاندا، دەبێت هەموو کەس بچێتە ناوییەوە، لەلایەکی دیکەوە رەنگە ئەو تێڕوانینانەشم هەر لەسۆنگەی بێدەنگی و کەمدویی خۆمەوە سەرچاوە بگرن، دەزانی! زۆر جوانە مرۆڤ هەندێک تەموژاووی بێت، هەستدەکەی ئەو مرۆڤە دەیەوێت بەو ژیانە ناخۆشگوزەرانییەی بڵێت: من تۆم ناوێت، بیر لەشتێکی دیکە دەکەمەوە، هەندێکجار تەنها بەیەکەم بینین خەڵکانێکمان بۆ دەردەکەوێت چۆن بیردەکەنەوەو خاوەنی چ کەسایەتییەکن، رەنگە ئەمە ئەوەندەی پەیوەندی بە روونی ئەو خەڵکەوە هەبێ، پەیوەست نەبێ لەسەر زیرەکی ئێمە، من مرۆڤی تەموژاویم خۆشدەوێ، مرۆڤێک هەست بەبێدەنگی بکات.

* سەرەتا زۆرم دەنووسی، هەستدەکەم بۆ ئەوەبووە کە دەستم لەسەر شیعر نووسین رابهێنم، لەسەرەتاشدا هەر گرنگی بە چەندێتی دەدەی، وەک لە چۆنییەتی، ئێستا کەم دەنووسم، زۆریش دەخوێنمەوە، بەردەوام دەخوێنمەوە، نووسینیش لای من پرۆسەیەکی هێواشە، باوەڕم بەزۆر نووسین نییە، چونکە شتی دووبارەی زۆر تێدەکەوێت و فیکرەکانیش لەیەکەوە نزیک دەبن، رەنگە مایەی سەرسوڕمان بێت بۆت، ئەگەر بزانی لەدوای ٩ساڵ نووسین خۆم بەخاوەنی ٩ شیعر نازانم!، هەستدەکەم شیعرەکانم زۆر لەوە کەمترن.

* لەساڵی ٢٠٠٦ەوە، چەند کەسێک پێیانخۆشبوو، شیعرەکانم وەربگێڕمە سەر زمانی عەرەبی، بەڵام من گرنگیم پێنەدا، ئێستا بەلامەوە گرنگە، چەند کەسێک لەسلێمانی و هەولێر و کەرکووکیش شیعرەکانیان وەرگێڕاوە، زۆربەیان ئاگاداری وەرگێڕانی نەبوومە، جگە لەوەی د. ئازاد عەبدولواحید کەریم، هەروەها چەند پارچە شیعرێکیشم بۆ فارسی وەرگێڕدراون، کە هاوڕێیەکی خۆم کردوویەتی، لەداهاتووشدا نیازم هەیە زۆربەی شیعرەکانم بۆ عەرەبی وەربگێڕم، ئەگەر وەرگێڕێکی بەتوانا هەبێت بیانکات" من ناکرێت چەند کەسێک لەبیر بکەم کە بەردەوام کۆمەکم دەکەن لەبوارەکەمدا، رەنگە ئەوان پێیان خۆشنەبێت ناویان بهێنم، بەڵام من ئاسوودە دەبم کە ناویان بهێنم، یەکێک لەوانە لەتیف فاتیح فەرەجە، کەزۆرجار لەسەر ئیشەکانم ئامۆژگاری و رێنوێنیم دەکات و دەبێتە شەریشمان!، لەگەڵ چەند کەسێکی دیکە کە ئەوان پێیان خۆشنییە ناویان بهێنم، نەک هەر کۆمەکی من بەڵکو کۆمەکی زۆر گەنج دەکەن".

لەم سەردەمەدا ئەوەی بیەوێت بە سەربەرزی بژی، باوەڕناکەم ژیانێکی خۆشی هەبێت

ژیاننامەی سۆران مامە حەمە

*** ساڵی ١٩٨٦ لەکەرکووک لەدایکبووە.**

*** پەیمانگای تەکنیکی کەرکووکی تەواوکردووە.**

*** دوو برای شەهیدە"لوقمان و عابدین".**

*** لە بڵاوکراوەکانی"کوردستانی نوێ، کوردستان راپۆرت و هاوڵاتی و لڤین"بابەتی بڵاوکردۆتەوە..**

*** شەهید سۆران منداڵەکانی شەهید لوقمانی بەخێو کردووە، تا ئەورۆژەی شەهید دەکرێ.**

***شەهید سۆران برای"هیواو کاوەو فەرمان"ە.**

*** لەبنەماڵەیەکی خانەدانی کورد پەروەری"جەباری"ـە.**

*** چەند ساڵ لەسلێمانی ژیانی گوزەراندووە، لە پاش ئازادکردنی عێراق گەڕاوەتەوە کەرکووک.**

شایەنی باسە رۆژی ٢٠٠٨/٧/٣١ لەبەردەم "یۆنامی"لەهەولێر خۆپێشاندانێک سازدرا بە ئامادەبوونی چەندین کەناڵی راگەیاندن، بەمەبەستی پرۆتستۆکردن و شەرمەزارکردنی تیرۆرکردنی"سۆران مامە حەمە"، کە سەرجەم رۆژنامەنووسان داوایان کرد، بکوژانی"سۆران"ئاشکرا بکرێت و بدرێنە دادگا.

شایانی گوتنە، نوێنەری رۆژنامەکانی (هاوڵاتی، ئاسۆ، رۆژنامە، بەدرخان، لڤین، کوردستانی نوێ، میدیا، کوردستان راپۆرت و ئاوێنە) ئامادەبوون.

ئازاد حەمە شەریف دکتۆرانامەیەک لەسەر رۆمانی ئینگلیزی وەردەگرێت

ئا: بەدرخان

کاتژمێر (١٠) ی سەرلەبەیانی رۆژی ٢٠٠٨/٥/٢٩ گفتوگۆ لەسەر تێزی دکتۆرای خوێندکار (ئازاد حەمەد شەریف) لە هۆڵی (م. تاهیر بەکر) لە بەشی زمانی ئینگلیزی – کۆلیژی زمان / زانکۆی کۆیە بەڕێوەچوو. ناونیشانی تێزەکە بریتی بوو لە:

"دیستۆپیا (دژە یوتۆپیا) لە رۆمانی نوێ ی بەریتانی دا: لێکۆڵینەوەیەکی شیکاریانەیە لە رۆمانەکانی ە. ج. وێڵز، ئەلدۆس هەکسلی و جۆرج ئۆروێڵ"

Dystopia in Modern British Fiction: An Analytic Study of Wells's، Huxley's and Orwell's Novels

ئەندامانی لێژنەی گفتوگۆ لەم بەڕێزانەی خوارەوە پێکهاتبوو:

١– پ.د. محمد باقر تویج (زانکۆی بەغدا) سەرۆک
٢– پ.د. صبیحە فازیل حبیب (زانکۆی بەغدا) ئەندام
٣– پ.ی. د. صباح عەتاڵا (زانکۆی بەغدا) ئەندام
٤– پ.ی. د. حمدی حامد الدوری (زانکۆی تکریت) ئەندام
٥– پ.ی. د. عبدالستار عواد (زانکۆی بەغدا) ئەندام
٦– پ.ی. د. اسماعیل محمد فهمی (زانکۆی سەلاحەدین) سەرپەرشتیار

لێژنەی گفتوگۆ ئەم دکتۆرانامەیەی زۆر بەرز نرخاند و بە یەکێک لە تێزە گرنگەکانی دانا چونکە باس لە کاریگەری ئایدیۆلۆژیا و تەکنۆلۆژیا دەکات لەسەر مرۆڤی هاوچەرخ کە ئەمەش دونیای لێکردۆتە دۆزەخ و ژیانیشی لێکردۆتە وێرانستان. دوای گفتوگۆیەکی دوورودرێژ کە (٣)کاتژمێری خایاند ناوبراو بڕوانامەی دکتۆرای بە پلەی ((نایاب)) پێ بەخشرا.

پوختەی نامەکە

دیستۆپیا(دژە یوتۆپیا) لە رۆمانی نوێ ی بەریتانی دا: لێکۆڵینەوەیەکی شیکاریانەیە لە رۆمانەکانی ە. ج. وێڵز، ئەلدۆس هەکسلی و جۆرج ئۆروێڵ

ئەم نامەیە لەسەرهەڵدانی بیری یوتۆپی و دیستۆپی و دەرکەوتە جۆراوجۆرەکانیان لە ئەدەبی نوێ دا – بەتایبەتی لە رۆمانی ئینگلیزی دەکۆڵێتەوە. هەروەها بە شوێن رەگ و ریشەی هەردوو ژانرە ئەدەبیەکەدا دەچێت هەر لە قۆناغە زووەکانەوە تا سەردەمی نوێ. هەرکاتێک مرۆڤی سەرەتایی بە بارودۆخی ژیانی خۆی دڵتەنگ بووبێت، ئەوا بیری لە شوێنێکی نموونەیی کردۆتەوە بۆ ئەوەی لە خەم و نەخۆشی و پیری و مەرگ بۆی رابکات، کەچی مرۆڤی هاوچەرخ بەدوای ئەوەدا دەگەڕێت کە کێشە کۆمەڵایەتی و ژیانیەکانی خۆی لەرێگای تەکنۆلۆژیا و سیاسەتەوە چارەسەر بکات. جا بە پێچەوانەی ئەو چاوەڕوانیە ساویلکانەی مرۆڤ، تەکنۆلۆژیا و سیاسەت لەجیاتی ئەوەی کێشەکانی مرۆڤ چارەسەر بکەن، چەرمەسەری پتریان بۆ مرۆڤ پەیدا کرد. هەربۆیەش مرۆڤی هاوچەرخ هەستی بە نائومێدی و بەزیووی کرد. سەرەنجام ئەم هەستانە روانینی مرۆڤی هاوچەرخی گۆڕی و وای لێ کرد کە دونیا بە وێرانەخاک ببینێت و کۆمەڵگەش بە دیستۆپیا بزانێت. ئەم لێکۆڵینەوەیە بە شێوەیەکی سەرەکی تیشک دەخاتە سەر رۆمانۆکەی ماکینەی کات (١٨٩٥) ی ە.ج. وێڵز و رۆمانی دونیای نوێ ی دلڕفێن (١٩٣٢) ی ئەلدۆس هەکسلی و رۆمانی هەزار و نۆسەدو هەشتاو چوار (١٩٤٩) ی جۆرج ئۆروێڵ وەکو نموونەی بەرزی رۆمانی دیستۆپی.

ئەم نامەیە دابەش دەبێتە سەر چوار بەش و دەرەنجامێک:

بەشی یەکەم بریتیە لە رووماڵکردنێکی مێژوویی هەردوو ژانرە ئەدەبیەکە. ئەم بەشە لە رەگ و ریشە و دەرکەوتە جۆراوجۆرەکان و چەشن و ئەدگارەکانی هەردوو ژانری یوتۆپیا و دژەکەی کە بە دیستۆپیا ناسراوە دەکۆڵێتەوە. هەروەها بە شێوەیەکی کرۆنۆلۆجی بەدوای گەشەکردنی هەردوو ژانرەکەدا دەچێت و بەکورتی بەرهەمە هەرەناسراوە یوتۆپی و دیستۆپیەکان شیدەکاتەوە. وێڕای ئەوەش ئەو هۆکارانە دەخاتەڕوو کە بوونە هۆی سەرهەڵدانی یوتۆپیا و دیستۆپیا لە رۆماندا.

بەشی دووەم بەوردی دەڕوانێتە رۆمانۆکەی ماکینەی کات ی وێڵز لە گۆشەنیگای سۆسیۆ– گەردوونیەوە. دارزین و داتەپین بریتین لە رووخسارە دیارەکانی کۆمەڵگەی دوارۆژ. ئەم بەشە تیشک دەخاتە سەر ئەو دوارۆژە تاریکەی کە چاوەڕوانی مرۆڤ دەکات لەسەر زەوی دا کە لەئەنجامی زێدەچەوساندنەوەی بێبەزەییانەی مرۆڤ لەلایەن هاورێ ی مرۆڤیەوە پەیدابووە و دوا قۆناغی لەناوچوونی هەموو بوونەوەرەکانی ئەم سەرزەمینە دەخاتەڕوو کە بەهۆی ساردبوونەوەی گەردوونەوە روودەدات.

ئازاد حەمە شەریف

بەشی سێیەم لەگۆشەنیگای بایۆتەکنیکیەوە دەڕوانێتە رۆمانی دونیای نوێ ی دلڕفێن ی هەکسلی. لەواتا نادیارە ترسناکەکانی کۆپیکردنی مرۆڤ و ئەندازەی بۆماوەیی دەکۆڵێتەوە کە مرۆڤە تەکنۆکراتەکانی دوارۆژ لەپێناو دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی پرچین و توێژی داخراو بەکاری دەهێنن. ئەم بەشە ئەو هۆیانە دەخاتەڕوو کە لەپشت دامەزراندنی ئەم دیستۆپیایەوەن کە خۆی لە دیکتاتۆریەتی تەکنۆکراتی دا دەبینێتەوە. دەوڵەتی جیهانی ئەم رۆمانە دۆزەخێکی راستەقینەیە لەسەر ئەم زەویەدا بۆ مرۆڤە تاکەکان چونکە لەوێ مرۆڤ بەشێوەیەکی بایۆلۆژی، سایکۆلۆژی، کۆمەڵایەتی و سیاسی پرۆگرام دەکرێت تا بەئاسانی لەناو بۆتەی کۆمەڵدا / مێگەلدا بتوێتەوە.

بەشی چوارەم رۆمانی هەزار و نۆسەدو هەشتاو چوار ی ئۆروێڵ شیدەکاتەوە وەکو دیستۆپیایەکی تەکنۆلۆژی– سیاسی. ئەم دیستۆپیایە لەئەنجامی جۆرە سیستەمێکی سەرووسیاسیەوە پەیدابووە کە رێگای خۆشکرد بۆ سەرهەڵدانی دیکتاتۆریەتی تۆتالیتاری. ترس و تۆقاندن دوو ئامرازی کاریگەرن کە رژێمی تۆتالیتاری دژ بە هاوولاتیان بەکاریان دەهێنێت. مێشک شۆردنەوە و دەست بەسەرکردنی بیر لەرێ ی ئایدیۆلۆژیاوە ئەرکی هەرە سەرەکی فەرمانڕەوا زۆردارەکانی ئۆشیانیا (ولاتی رۆمانەکە)یە. هەرەمی چینایەتی و هێزپەرستی بریتین لە کۆڵەگە بەهێزەکانی ئەم رژێمانە. رق و کینە و هیستیریا و دوورڕوویی بەجۆرێکی بەربلاو لەسایەی ئەم جۆرە رژێمانە گەشە دەکەن، هەروەها سیخوڕی و تووشکردنی خزم و کەسان و رادەستکردنیان بەدەسەڵاتداران کارێکی ئاساییە. ئەم بەشە بەچڕی دەڕوانێتە رەفتار و کردارە جۆراوجۆرەکانی ئەم رژێمانە کە لەم رێگایانەوە خەڵک دەچەوسێننەوە و ئازادی مرۆڤ سندم دەکەن و تاکەکان دەکەنە ددانەی ناو مەکینە زەبەلاحەکانی دەوڵەت.

دوابەشی ئەم نامەیە بریتیە لە دەرەنجامی ئەو دۆزینەوە سەرەکیانەی کە لێکۆڵینەوەکە پێ ی گەیشتووە. لەوێدا روانینی هەریەک لەو رۆماننووسانە و بۆچوون و چارەسەریە جیاوازەکانیان لەبارەی ئەو کارەساتەی کە چاوەڕوانی مرۆڤی دوارۆژ دەکەن لەگەڵ یەکتریدا بەراوردیان پێکراوە. لێکۆڵەر پێشنیاری ئەوە دەکات کە پێویستە توێژینەوەی زیاتر لەبواری دیستۆپیاوە ئەنجام بدرێت چونکە ئەم تەرزە رۆمانە بووەتە یەکێک لە زاڵترین جۆرەکانی رۆمانی هاوچەرخ. دوای بەشی ئەم لێکۆڵینەوەش بۆ ئەو سەرچاوانە تەرخانکراوە کە لەم لێکۆڵینەوەیەدا بەکارهاتوون.

مرۆ

٩٢ حەمید ئەبوبەکر بەدرخان

کەرکوک و ئەمریکا

ئەگەر کورد بەدرێژایی مێژوو لەلایەن ناحەزو ئەوانەی باکیان بەمێژوو و مرۆڤایەتی و راستی مەسەلەکان نەبووە، ناشکرێ ئەمرۆ بۆ کاتێک، باوەڕیان بە کێشە رەواکانی میللەتەکانی دیکە هەبێ.

کوردلەڕوانگەی موسڵمانییێتی خۆیەوە، کەلەخودا دەترسێ و حیسابی رۆژی ئاخیرەت و کۆمەڵێک لێکدانەوەی دیکەی جیا جیا دەکات، لەبەرامبەر هەر داواکارییەک، هەرچییەک بووبێ، بێ دوودڵی کردوویەتی.. ئەوەتا نووسەر و سوسیۆلۆژناسی تورک و دۆستی گەلی کورد (ئیسماعیل بێشکچی) دەڵێ: هەر یەکێک دێتە ناوچەی"میزۆپۆتامیا" ئەوان بەنرخترین کەلوپەلی خۆیان پێشکەش بەو میوانە دەکەن، ئینجا کەلوپەلەکان لەوانەیە گرانبەهاترین کەلوپەلی شوێنەوارو کلتووری ناوچەی کوردان بێ، گەلی کورد بەدرێژایی مێژوو و ژیانی ئادەمیزاد بە هەزارەها سیناریۆو لەنێوبراوەو کوشتارگەی وای بۆ سازکراوە مەگەر "دۆڵی ئەسحابان" بەنموونە بهێنینەوە، مەگەر وا لەئەرمەنییەکان کرابێ لەسەر دەستی عوسمانییەکان...

کورد ئەمرۆ بەڕێزەوە بە لۆژیک و دیبلۆماسی کارەکانی حکومەت بەڕێوەدەبات و ناشتوانێ بەپێی پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ و رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی هەڵسوکەوت نەکات، چونکە لەکاتێکدا، کورد ئەلتەرناتیڤی ولاتە زلهێزەکانی دنیابوو لەمەڕ ئازادکردنی عێراق لەساڵی ٢٠٠٣، کاتێکیش هیچکام لەولاتان"تورکیا، سوریا، ئێران، سعودییە..."ئامادەنەبوون لەولاتەکانیان بێنە ناو خاکی عێراق کە لەبەرامبەر"یەک ملیار دۆلار"تورکیا رەتی کردەوەو لەکۆتاییدا ئەمریکا هاناو پەنای هێنایە بەر کوردستان و هەر لەکوردستانیش بەرنامەی رووخانی حکومەتی عێراق دارێژراو ئەو سەربەرزی و سەرکەوتنە گەورەیە بەخوێنی زیاتر لە"١٠٠"پێشمەرگەی کوردستان هاتەدی..

پێشتر کورد بڕیاری نێودەوڵەتی"٦٨٨ و ٩٨٦"دەپارێزراو کۆمەڵێ نێودەوڵەتیش داکۆکی لێدەکردو بەپێی یاسای نێودەوڵەتی مامەڵەیان لەگەڵ دەکرد، ئەمرۆ لەپاش ئازادی عێراق هەردوو بڕیارمان لەکیسچوو، دەبێ ولاتە زلهێزەکان بەتایبەتی ئەمریکا ئەوانەی لەبەرچاوبێ و حیسابێک بۆ کوردو دوارۆژی بکات..

ئەمرۆ سەردەمی پێش ئیسلام و سەردەمی ئەو رۆژانە نییە مافی کورد پێشێل بکرێ، ئەمرۆ سەردەمی ئینتەرنێت و ژیان دۆستی و پێکەوە ژیانە، هەرچییەک بەزەرەری مرۆڤایەتی کۆتایی پێبێت، کۆمەڵگای مرۆڤایەتی قبووڵی ناکات..

ئەمریکا سیاسەتی"ماری سر"بەکاردەهێنێ، دەزانێ لەو کونە مار هەیە، چاودێری دەکات تا لەکونەکە نەیەتە دەرەوەو پێوەی نەدات دەنگ ناکات، بۆیە ئەمریکا سیاسەتی"مار پێوەدان"پەیڕەوبکات باشترە، ئەمرۆ یا سبەی بۆی بەدیار دەکەوێت، کێ دۆستی ئەوەو کێش فرمێسکی تیمساحی بۆ دەڕێژێ، ئەمریکاش وەکو ئەو پیرەژنە کڵۆڵە بیردەکاتەوەو دەیگوت:"لەپێش رووخانی حکومەتی بەعس ٢٠٠٣، هەر دەیانگوت سەدام بەچەکی کیمیاوی لەکورد دەدات، ئێمەش پارەیەکی زۆرمان خەرجکرد لە نایلۆن کڕین و شتومەکی دیکە، لەپاشانیش بەچەکی کیمیاوی لێیەنەداین".

بۆیە لەجێی خۆیەتی هەموو ئەوانەی لەگەڵ کورد هاوپەیمانی دەکەن، راستگۆبن و لە بەڵێنەکانی خۆیان پەشیمان نەبنەوە، چونکە هەیهات، هەیهات، کاتێ میللەت لێیان توورەبێ، وەکو گەلی تورک بە بە تەماتەو هێلکەو شێوازی دیکە، بەرەوروویان دەبێتەوەو دەبنە قەشمەرجاری کۆمەڵگای نێودەوڵەتی.

با قسەیەکیش بۆ کفندز بکەم، ئەگەر ماددەی"١٤٠"ی تایبەت بەکەرکوک نەبووا، گەلی کورد، بەتایبەتی هەردوو حیزبی دەسەڵاتدار (یەکێتی و پارتی) ئەو هەڵوێستەیان نەدەبوو، خۆزگە تەنیا لەکارە ناخۆش و نەویستراوەکان یەکتریمان قبووڵ نەکرد، بەڵکو بۆ هەتا هەتایێ و ئاوا بەیەک دەنگ و بەیەکڕیز گەلی کوردستانتان خۆشدەویست.

پێویستە مامۆستایانیش لەگەڵ سیستەمی نوێی پەروەردە خۆیان نوێبکەنەوە

عەبدوڵا دەربەندی

لەزۆرکۆڕوکۆبوونەوەو ناوەندو دەزگاکانی راگەیاندن وتەنانەت لەناو خوێندنگەکانیش بەردەوام گلەیی لەوەزارەتی پەروەردە دەکرا کەسیستەمێکی پەروەردەو فێرکردنی کلاسیک و داتەپیو پەیڕەو دەکاوئاستی زانستی خوێندکاران بەشێوەیەکی بەرچاو دابەزیوە، پاش پێک هێنانی دەیان لیژنەو پاش هەوڵ و ماندبوونێکی زۆر بەسوود وەرگرتن لەئەزموونی سیستەمی پەروەردەی ولاتە پێشکەوتووەکان، بەئامادەبوون ی چەندین پسپۆڕوشارەزایی ناوخۆو بیانی لەبواری پەروەردە دا لە کۆتایی مانگی ئایاری پار ساڵداوەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە هەولێری پایتەخت کۆنگرەی پەروەردەیی سازداو بڕیاری گۆڕینی سیستەمی پەروەردە درا، پاش بەیاسایی کردنی لەلایەن پەرلەمانی کوردستان لەساڵی خوێندنی ٢٠٠٧ـ٢٠٠٨لەسەرتاسەری کوردستاندا کەوتە بواری جێبەجێکردنەوە.

شتێکی ئاسا یيە کەهەر گۆڕانکاریەک لە وانەیە جێی رەزامەندی هەمووکەس نەبێ چونکە ئەگەر بەدڵی هەموو کەس بوو رەخنەو بەرهەڵستی کردن نەبوو ئەوا بەگۆڕان دانانری چاکسازی نیە بەڵام ئەمە بەو واتایە نیە کە هەر لەسەرەتاوە بکەوینە دڵە راوکێ ورەخنەو توانج گرتن چونکە ئەم سیستەمە نوێیە ی پەروەردە وفێرکردنە

لە چەند ولاتێک پەیرەودەکرێ لەوانە ئوردن و ئیمارات و سوید و چەندین ولاتی تری ئەوروپا سەرکەوتنێکی زۆر باشیشی بەدەست هێناوە ئەی بۆدەبێ لای ئێمە سەرکەوتوونەبێ؟خۆئێمە تازە لەسەرەتای پراکتیزەکردنی ئەم سیستەمەداین وتاساڵی ٢٠١٠ ئینجا پرۆژەکە بەتەواوی هەمەلایەن وگشتگیردەبێ و دوای ئەوە ئینجا دەتوانرێت بڕیار لەسەر لایەنە باش و خراپەکانی بدرێت و هەڵسەنگاندنی بۆبکرێت سەرباری ئەوەی سیستەمەکە بەردەوام لە نوێبوونەوەو گۆڕانکاریدا دەبێ بە پشت بە ستن بە سەرنج و پێشنیارەکان بەمەبەستی بەرەوە پێشبرد ن و باشترکردنی.

پەروەردەو فێرکردن لە چوارتەوەر پێکدێت کە (پرۆگرام و خوێندنگەو مامۆستا و خوێندکارە) لەسیستەمی نوێی پەروەردە دا هەرسێ تەوەرەکەی یەکەم دەبێ لە خزمەتی چوارەمدابن واتا خوێندکار تەوەری سەرەکی پەروەردەو فێرکردنە بەشێوەیەک ببێتە هۆی پەروەردەکردنێکی تەندروست و سەردەمیانە بۆبنیاتنانی کەسایەتیەکی نوێخواز و نیشتمان پەروەر و پێدان و فێرکردنی خویندکاربەزانستێکی تەواو و بەرزکردنەوەی ئاستی زانستیان، لێرەشدا پرۆگرامێکی سەردەمیانەو پێشکەوتووبەس نیەبۆبەرزکردنەوەی ئاستی خوێندکاران چونکەئالیەتی گەیاندنی هەموو زانست و زانیاریەکان بۆخوێندکار مامۆستایە.

بەشێکی زۆر لەمامۆستایانی کوردستان بەگیانێکی هەستکردن بە لێپرسراویەتی مێژوویی وبەدڵخۆشیەوە پێشوازیان لەم سیستەمە نوێیە کرد وبە هەنگاوێکی دادەنێن بۆبەمەدەنی کردنی کۆمەڵگە.

بەڵام بەداخەوەبەشێک لەمامۆستایان زۆر بەئاشکرادەنگی نارەزایی لەم سیستەمە بەرز دەکەنەوەو هۆکارێکن بۆبەرەو پێشنەچوونی ئەم پرۆسەیە کەئەوانیش یان ئەوەتا لەم سیستەمە تێنەگەیشتوون وئامادەنین خۆیانی پێوە ماندوو بکەن یان ئامادەییان نیە بۆگۆران و نۆیبوونەوە، چونکەپراکتیزە کردنی ئەم سیستەمە لەلایەن مامۆستاوە پێویستی بەهەوڵ وکۆششی بەردەوام هەیە.

وەلەو روانگەی کەدەڵێین خوێندکار تەوەر ی سەرەکی پرۆسەی پەروەردەو فێرکرنە پێویستە مامۆستایان بەرنامەو هەڵسو کەوتیان لەناو پۆلدا ١٨٠پلە پێچەوانەی پێشانەوە بگۆڕن ئەمەش ئەوکاتە دێتە دی کەمامۆستا لەپێشداخۆی ئەبدیێد بکاتەوە بەوەی کە هەوڵ بدات زۆرترین زانیاری لەبارەی بابەتەکلنەوە کۆبکاتەوەولەرێگای ئینتەرنێت و تیڤی ورۆژنامەکانەوە ئاگاداری پەروەردەو فێرکردن و دەسکەوتە زانستیەکانی جیهان بێت و بەتەواوی دیدو بیرکردنەوە ی خۆی بگۆڕیت و تەواو دڵنیابێ و بگاتە ئەو قەناعەتەی کەهەڵس و کەوت و جولانەوەی لەگەڵ خوێندکاربەشێوەیەکی دلسودۆزانەو هاوڕێیانە بێت دوور لە بەکارهێنانی هیچ جۆرە توندو تیژیەک.

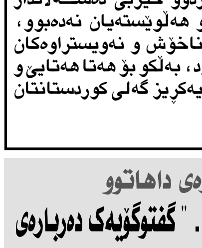

له ژمارەی داهاتوو

د.حوسێنی خەلیقی.. " گفتوگۆیەک دەربارەی فەلسەفە " لە بەدرخان بخوێنەرەوە

ساڵی١٩٦١ کورە کوردێکی لادێی خەڵکی دەوروبەری شاری سنە لەبەر هەژاریو بێدەرەتانی پارەی ئەوەی نەبوو لەرۆژی دیاریکراودا خۆی بگەیەنێتە تاران تا خۆی لە زانکۆ ناونوس بکات، ئەو رۆژەی گەیشتە تاران رۆژی ناونووسکردن بەسەر چووبوو، تەنها لەبەشی فەلسەفەدا شوێنی ناونووسکردن مابوەوە،کەچی ئەو خۆی بۆ بەشی ئەدەبیات دانابوو، بەناچاریو بەنابەدڵی خۆی لەوبەشەدا ناونووس کرد،هەتا ئەو رۆژە شتێکی لەبارەی فەلسەفەوە نەدەزانی بەڵام هەوڵ کۆششی ئەو بێهوودە نەبوونی لەبەرامبەر گۆڕانکاریەکانی ژیاندا وایلێکرد لە داهاتوودا نەک هەر ئەو بەشە بەسەرکەوتوویی تەواوبکات بەڵکو پلەی دکتۆراشی تێدا بەدەستبێنێ و ٤٢ کتێبیش لەو بوارەدا بنووسێ، تەنانەت ببیتە مامۆستای زانکۆو دەرسی فەلسەفە بە قوتابیان بڵێتەوە. لە ژمارەی داهاتووی رەوەندیدا ئەم چاوپێکەوتنە بڵاو دەکرێتەوە..چاوەڕوان بن.

ململانێ ژیارییەکان یان شەڕی نێوان ئوسووڵییەکان؟

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی"شەڕی سێیەمی جیهانی و گەردەلوولی سێپتەمبەر و ئاشتی جیهانی"

و: کەمال غەمبار

بۆئەوەی تێگەیشتنێکی بابەتی بۆ ژیانی کۆمەڵگەکان و ژیارییەکانیان و پەیوەندی نێوانیان هەبێ، پێویستە لە هەڵسەنگاندنە رەهاکان دوورکەوینەوە، بەسەر بوونە مەڵبەندییەکانی ئەم ژیارییە یان ئەو و لەسەر ئەو بنەمایەی کە ئەم کۆمەڵگایە بە تەواوەتی ژیارەو ئەو کۆمەڵگایە دواکەوتوو و سەرەتاییە، مامەڵەکردن لەگەڵیدا بەپێی ئەم وێنە کۆتاییە دیاردەکرێت.

ئەم هەڵسەنگاندنانە جۆرێک لە عەقڵیاتی ئوسووڵی و زۆر کەلەبەری پەیدا کردووە، کە سیاسەتەکانی ئێستای ئەمریکا کاریان لەسەر دەکات و لە بۆشاییەکانیاندا بزاڤە تیرۆریستەکان چالاکی دەنوێنن.

بەپێی ئەم وێنە جیایە "سەید یاسینی نووسەر" لە کتێبەکەیدا"شەڕی سێیەمی جیهانی/ گەردەلوولی سێپتەمبەرو ئاشتی جیهانی" سەرچاوە دەگرێ و جەخت لەسەر بوونی چەند تەوژمێک و هێزی پێشکەوتووخواز، هەروەها سەرکردەو هێزی نێگەتیڤ لەهەر کۆمەڵگایەکدا دەکاتەوە، کۆمەڵگەی ئەمریکی وەک نموونەیەک وەردەگرێ، کەواتە هێزە نێگەتیڤە توندڕەوەکان لەکاردانەوەکانیاندا لە رووداوەکانی یانزەی سێپتەمبەر لەتەک هێزو دەنگی عەقڵانی لە ئارادان، پشت بە راوەرگرتن و رەخنە لەخۆ گرتنی سیاسەتەکانی ئیدارەی ئەمریکی دەبەستن.

نموونە: بە بیروباوەڕ و رایەکانی نووسەری ئەمریکی بوڵ کینیدی لە کتێبەکەی"هەڵکشان و هەرەسهێنانی هێزە مەزنەکان"دەهێنێتەوە کە تیایدا نووسیویەتی رێژەیی" ئیمپراتۆرییەتی ئەمریکی بەهۆی دژداریی بەردەوامبوونی لە بەرگریکردن لەو بەرژەوەندییانەی کە لەچەندین شوێندا پابەندە پێیان رادەگەیەنێ، نیشاندەدات، بێ ئەوەی کە ئەمریکا رەچاوی گۆڕانکارییە گەورەکانی کاروباری نێودەوڵەتی بکات، کە دارشتنەوەیەکی بەردەوامی ئیستراتیجییە گشتییەکانیان گەرەکە.

لەمئیستراتیجییانەدا، ئیستراتیجییەتی جەنگە نوێیەکان، کە لە "جەنگی تەرازوو بەندەوە" بۆ "جەنگی نا تەرازوو بەند"گوێزراونەتەوە، کە شۆڕشی زانیارییەکان و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای پەیوەندیپێکردن سەپاندوویانن، جیهان چۆتە ناو قۆناغی"جەنگی زانیارییەکان"کە شێوازی رێکخستنی تەقلیدی جەنگەکانی پێشووی بەزاندووە، هەروەها ئەم قۆناغە دەرفەتی بڵاوبوونەوەی بەچەند شێویەکی جیاو لەهەمان کاتدا پەیوەندیدار لەرێگەی تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە بە رێکخستنەکانی تیرۆریستان بەخشیوە.

ئەم لایەنانەی لەگەڵ یەکدا ناکۆکن بەچەند هۆکارێکی چاوەڕواننەکراو لەدەرەوەی ئەورەوتانەی باون لەجەنگە تەقلیدیەکانی پێشوو بیردەکەنەوە یان وەک ژەنەراڵ "ئیڤانی"دەڵێ: ئەگەر دوژمن لە ماراسۆنە هێرشبەرەکانی چەند لاپەڕەیەک لەکتێبی"شێتی" دەخوازێتەوە، ئەوا بەرگری دژی ئەو دەکرێ، چەند شتێکی تەواو لەهەمان کتێب بخوازێتەوە.

نووسەری گەورە پرسیارکردنی زۆر لەبارەی واقیعی ئەم ئەم سەردەمەوە دەوروژێنێ کە لە ئاژاوەی رەهاوە بۆ کۆنترۆڵکردنی یاساکراو دەگوێزێتەوە، کە نەبوونی یەقین و زەحمەتی پێشبینییە بە ئایندە لەژێر سایەی لەباریەکچوونی سەروەریی دەوڵەت و دەرکەوتنی کاریگەری بەهێزتر وەک کۆمپانیای فرە رەگەز.

خۆی سەردەمی گۆڕانکاری گەورەو گواستنەوەیە لە نموونەی"کۆمەڵگەی پیشەسازی" کە بۆ دەیان ساڵ بۆ نموونە، یەکێ لەدەوری دامەزراندن، چەسپاند کە"کۆمەڵگەی جیهانی زانیارییەکان"ەو، بەرە بەرە بۆ "کۆمەڵگەی زانیاری"دەگوێزێتەوە، کە کۆمەڵگەیەکە لەگەڵ گۆڕینی ئابووری بۆ"ئابووری زانیاری" هاوڕێیە، کە جیهان لەیەک تۆڕدا دەسوڕێتەوە، تیایدا رووداوەکان هەرکە روودەدەن پەخش دەکات و لەژێر سایەی ئەم تۆڕەدا هۆشی گەردوونییەکی نوێ و جیا گەلالە دەبێ.

سەید یاسین کۆتایی سەدەی بیستەم بە هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤیەت و بلۆکی دەوڵەتە سۆشیالیستەکان لە ساڵی ١٩٨٩ دەیاردەکات و، ئەوەش بە سەرەتای سەردەمی"ئاژاوەی بەرەڵڵا"و جیابوونەوە لە کۆتی ئایدۆلۆژی بەرەو فرە حیزبی و هەڵبژاردنی خولەکی و سەرهەڵدانی ئەوەی پێ دەوترێ"شۆڕشی تایبەتمەندییە رۆشنبیرییەکان" لەقەڵەم دەدا. بەڵام گیروگرفت لە ولاتە عەرەبییەکاندا ماوەتەوە، کە گەلەکانیان هێشتا لەژێر سێبەری رژێمی دیکتاتۆری و دەسەڵاتدار بێ هیچ روانینێکی ئیستراتیجی بۆ بڵاوبوونەوەی نەخوێندەواری کە گەیشتە ٤٠٪ دانیشتوانی ئەو ولاتەدان.

دوای ساڵی ١٩٩٠ گۆڕانکارییە جیهانییەکان بوونە تەوەری نێوان"لێکترازانی جیهان"لەیەک و هەوڵی رێکخستنی ترپەکەی لەلایەکی دیکەوە، بەرهەمی زانیاری کۆنترۆڵی ئاوو هەوای سەدەی بیست ویەکەمی کرد.

لەم سەدەیەدا ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە دەسەڵاتی جەمسەری تاکەوە بۆ دەسەڵاتی ئیمپراتۆرییەتی گواستەوە کە ئازادی لێدانی دەوڵەتی لەچەند ناوچەیەکدا بۆ رەخساند بە بیانووی حەواندنەوەو هاندانی تیرۆر و چەند هاوپەیمانییەکی سیاسی تازە پێکهات، هەروەها بەرهەمهێنانی نەوەی گوتاری جیاکردنەوەی نێوان شارستانی و کیوی کرا، کە ئەو گوتارەیە نوێخوازی لەسەدەی نۆزدەمدا بۆ پاساوی ئیمپریالیزم بەرهەمی هێنا، هەروەها گۆتاری مەڵبەندی رۆژئاوایی و برەو پێدانی بیروباوەڕەکانی ململانێی ژیارییەکانی بەرهەمهێنا کە لەکارتێکردنی"نەستی مێژوویی"لە دوژمنایەتی نێوان رۆژئاواو ئیسلامدا وەرگیراون.

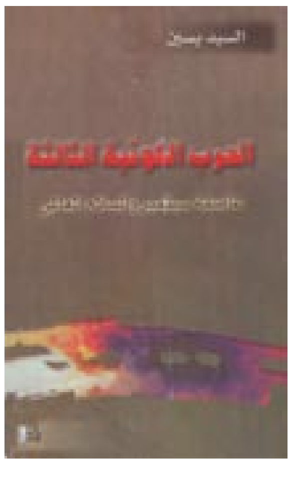

نووسەر سەید یاسین ئاماژە بە چارەسەری راستەقینەی ئەم مەترسییانە دەکات کە لەرەفتارەی رەخنە لەخۆگرتنی ئەمریکی بۆ سیاسەتەکانی ئەمریکادایە، بەرامبەرەکەی رەخنە لەخۆگرتنێکی عەرەبی بۆ حاڵی عەرەب و موسڵمانان لەئارادایە، چونکە مانەوەی بارودۆخەکان وەکو خۆی ئێستا، بەرەو جەنگێک دەچێ کە جەنگی شێتییە و عەقڵ لە گۆڕەپانەکەیدا بەدوور دەگرێ.

لە بابەت باسکردنی قەیرانی کۆمەڵگە عەرەبییەکان، نووسەر پێیوایە کە قەیرانی کۆمەڵگە نە پێویستی بە دوورکەوتنی کاریگەری کۆمەڵایەتییە کە بایەخ بەفێرکردنی جەماوەر و گۆڕینی کۆمەڵگە بدەن بەپێی چەند حیسابێکی تازە کە لەو کەلەبەرەی هێشتا لەنێوان رۆشنبیری هەڵبژاردووەو رۆشنبیری میللیدایە فراوان دەبێ.

ئەو حەلە ئەم کۆمەڵگایانە دەتوانن خودی خۆیان دەرخەن و ئەو بیروباوەڕانەی لەبابەت خودی خۆیان و هی تر بەشێوەیەکی راشکاوانە پێکیانهێناوە دەربڕن. گەڕیدە عەرەبەکان لەسەدەی رابوونی عەرەبی، بە دیدی رۆژهەلاتی و بەپێی پێکهاتنی مێژوویی و ژیاری و ئایینی سەیری ژیاری رۆژئاوا، دەکەن.

سەرچاوە: گۆڤاری"تضامن" ژمارە"٣"تەمموزی ٢٠٠٧

خوێندنەوەی لاپەڕەکان... ئەو ڕۆژو شەوانەی لەبیرم ناچێتەوە

لەسەرەتای ساڵی ١٩٧٦دا کاک (ئارام) دوو نامەی بۆ دوو دەوڵەمەندی کوردی بەغدا نووسیبوو کە ناسیاوی خۆی بوون، ئەوەی لەبیرم ماوە یەکێکیان کاک (خەسرەو تۆفیق) بوو

حاجی مەمۆ

لەبیرم نەماوە، یەکەمجار لەکوێ لەگەڵ مامۆستا (برایم سەید غەفور) یەکترمان دیت، بەڵام بەماوەیەکی هێجگار کورت، نێوانمان زۆر هاوڕێیانە بوو، ئەو هاوڕێیە زۆر بەگوڕ و تاو بوو، بەهەستێکی جوامێرانە و چاونەترسانە ئامادەیی خۆی بۆ سەرلەنوێ گرێدانەوەی شیرازەکانی ڕێکخستن دەربڕی و بەپەرۆشەوە لە هەوڵدان بۆ سەرلەنوێ دارشتنەوە و پتەوکردنەوەی ریزەکانی ڕێکخستنی کۆمەڵە لەناو شاری هەولێر و دەوروبەر و ناوچەی بادینان و مەخمور و کەندیناوە و شەمامک کەوتە چالاکی، چونکە لەلای ئەویش هێڵی ڕێکخستن هەبوون و پەیوەندی هاوڕێیانەی خۆیان نەپچڕاندبوو کە لەناویان دا هاوڕێی سەربەرز و شەهیدی قارەمان مامۆستا کاوە و مامۆستا بکر و مامۆستا سیف الدین و شەهید ئەیوب عارەبکەندی و کاک مەجید کاکۆ و دەیانی تر هەبوون کە ناوەکانیانم لەبیر نەماوە.

بەهیمەت و نهێنی پارێز بوو، ڕۆڵێکی دیاریکراوی هەبوو لە گەشەکردن و نەشونماکردنی ریزەکانی ڕێکخستنی کۆمەڵە و یەکێتی نیشتمانی کوردستان لەو ناوچەیەدا.. زۆرکاری ڕێکخستنی لەئەستۆ گرتبوو، هەتا لەبواری پەیوەندی کردن و هاوکاری ڕێکخستنی بۆ هێزی پێشمەرگەی یەکێتی لەناوچەکەدا، دەیان جار گیانی خۆی خستۆتە مەترسی و کارەکانی بەسەرکەوتویی ئەنجام داوە.

سەرەتای ساڵی ١٩٧٧ بوو، ئێمە لەلای خۆمانەوە کۆمیتەیەکی پتەو و تۆکمەمان لەناو شاری هەولێردا هەبوو کە لەهاوڕێیان، مامۆستا برایم، مامۆستا صدیق رەنجبەر، بەندە پێکهاتبوو، کارەکان بەوپەڕی گیانی هاوڕێیانەی پڕ لە لەخۆبوردەیی و قوربانی دان ئەنجام دەدران. من لەلای خۆمەوە چەند لێژنەیەکی سێ کەسیم سەرپەرشتی دەکرد و درێژەمان بەخەبات دەدا، لە نمونەی هاوڕێیان کەریم رەسول و صابر رسول و دکتۆر مەجید عەولا کە بەرپرسی ڕێکخستنەکانی کۆمەڵە بوو لە زانکۆی موصل هەروەها چەند هاوڕێیەکی کرێکار لە نمونەی (عومەری چاپخانە) و (ڕۆستەمی بیرهەڵکەن) و (حامد فەرحان)ی کرێکاری شارەوانی. پاشان هەر بەتەنیا چەند هاوڕێیەکی دیکەم دەبینی لە نمونەی مامۆستا یوسف دەرگەلەیی (هێڵێکی ڕێکخستنی گورج و گۆڵی هەبوو) هەمیشە پیتاک و ئابونەویان لەهەموو هێڵەکان زیاتر بوو، هاوڕێ "زریان" بۆ بەڕێوەبردنی ڕێکخستنەکانی سۆران و چۆمان و رواندز و دەوروبەرەکانیان، هاوڕێ (فریاد محی الدین) لە بەغدا کە سەرپەرشتی هێڵەکی دەکرد لەناو شاری بەغدا و زانکۆی بەغدا بوو.

ماوەیەک لەگەڵ هاوڕێ (سەعدی خەلیل) دابڕابووم، چونکە من بەهۆی کاری دائیری سەفەری شاری (بصرە)م کردبوو، لەبیرمە ئەو ڕۆژەی گەیشتمەوە ماڵ دایکم یادی بەخێر هەر لەبەر دەرگا بوو، پێی گوتم، کوڕم ئەو کوڕە باریکەلە چەند جارێک هاتوە و سۆراغی پرسیوی و زۆر بەپەلە رایسپاردوم بە زوترین کات پەیوەندی پێوە بکەم. ئەوەبوو پاش دانانی کەل و پەلەکانم، لەگەڵ هاوڕێ ڕۆستەم کە بۆ پاش کاری دائیرە، تاکسیەکی کرِبوو کە زۆربەی کارەکانی (کۆمەڵە) مان لەناو شار و دەوروبەر پێ ڕادەپەڕاند، بەیەکەوە چووین نزیک ماڵەکەی هاوڕێ (سەعدی خەلیل) و هێشتا دونیا ڕووناک بوو لە دەرگای ماڵەوەیانمدا، هاوسەرەکەی دەرگای لێکردمەوە و یەکسەر گوتی، تۆ (عباس)ی! گوتم، بەڵێ. گوتی زوو لێرە برۆ و خۆم هەواڵی دەدەمی کە پەیوەندیت پێوە بکات. دیار بوو دائیرەی (ئەمن)ی هەولێر هاتبونە سەرماڵەکەی و بەرێکەوت لەماڵ نەببووو و بەئاسانی رزگاری ببوو. هەر بۆ شەوەکەی هاوڕێ (سەعدی خەلیل) کە دیار بوو لەماڵی هاوڕێیەکی کاک (مەلا عەزیز) واتە هەمو ڕێکخستنەکانی لای خۆی تەسلیم بەمن کرد و نهێنییەکانی هەمووانی بەجێ هێشت و هەرلەوێ هاوڕێ (مەلا غەفور)ی بەمن ناساند و لەسەر ئەوە ڕێککەوتین کە هاوڕێی ناوبراو بکرێتە ئەندامی کۆمیتەی ناوشاری کۆمەڵە لەگەڵ هاوڕێیان، م. سەید برایم، م. صدیق رەنجبەر و بەندەش وەک لێپرسراوی کۆمیتەکە و ئەوە دواجار بوو لەگەڵ هاوڕێ (سەعدی خەلیل) یەکتر ببینینەوە، زستانی ساڵی ١٩٧٨ بوو بۆ پێشمەرگایەتی چووە شاخ و دوایی لەهاوینی ساڵی (١٩٧٩) لە بناری کۆسرەت لە شەڕێکی بەرانبەر هێزەکانی رژێم شەهید بوو و نەمدیتەوە.. هاوڕێ (سەعدی خەلیل) کە یەکەم لێپرسراوی کۆمەڵەی ناوشاری هەولێر بوو بەدوای گیران و هەڵوەشانەوەی ڕێکخستنەکانی کۆمەڵە لە کۆتایی ساڵی (١٩٧٥)دا. بەڕاستی هاوڕێیەکی جەربەزە و چوست و زۆر وریا بوو، هەموو گیانی وڵاتپارێزی و قوربانی دان بوو، لەناو باوەشی خێزانێکی جووتیاری هەژاری گوندی قەشقە و خوێندنی شاری کەرکوک و هەولێر نمونەی کادیر و سەرکردەیەکی بەتوانا و لێهاتوو بوو، هەمیشە دەم بە پێکەنین و قسەخۆش بوو، بەداخەوە تەمەنی پێشمەرگایەتی لە خەباتی چەکداری نوێدا زۆر کورت بوو. بەڵام دەیان ڕۆڵە و کادیری بۆ خەبات و پێشمەرگایەتی لەناوچەکە و ناوشاری هەولێر پێ گەیاندبوو.

وەک لە بەشەکانی پێشەوەدا باسی ئەوەم گێڕاوەتەوە کە لەسەرەتای ساڵی ١٩٧٦دا کاک (ئارام) دوو نامەی بۆ دوو دەوڵەمەندی کوردی بەغدا نووسیبوو کە ناسیاوی خۆی بوون، ئەوەی لەبیرم ماوە یەکێکیان کاک (خەسرەو تۆفیق) بوو.. وەرزی بەهار بوو، لەڕێگای کاری دائیرەوە چوومە بەغدا کە زۆربەی هەفتەکان بۆ ئیش و کاری لێژنەی کڕین بۆ بەغدا دەچووم. لەبیرمە چوومە کۆڕی زانیاری کورد و چاوم بە هاوڕێ (فریاد محی الدین) کەوت، بەیەکەوە شوێنی ئەو دوو کەسانەمان دۆزییەوە، کاک (خەسرەو تۆفیق) کە ئۆفیسەکەی لە گۆڕەپانی (التحریر) بوو...: هاوڕێ (فریاد) لە خوارەوە لەسەر جادەکە وەستاو و من بەسەرکەوتم.. ئەو دەمە (بەندە) لەڕولاواز، باریکەلە و چاویلکە لەچاو بووم، قژم پاک تاشیبوو. لەژوورێکی پێشەوە، سکرتێری ناوبراو زۆری لەگەڵ هەوڵدام، چ کارێکم هەیە بەو بڵێم و ئەو دەگەینێتە ژوورەوە. بەڵام خۆم لەسەر ئەوە سوور بووم کەمن لە سلێمانی هاتووم و کاری تایبەتیم بەکاک (خوسرەو) هەیە.ئەوەبوو خۆی چووە ژوورەوە و کە هاتە دەرەوە بواری منی دا، خۆم بەتەنیا چوومە ژوورەوە، پاش سڵاوکردن، گوتی، بڵێم کوڕم چ کارت هەیە کەوا لە سلێمانی هاتووی! کە قسەکانی خۆم کرد، گوتی، تۆ کوا خەڵکی سلێمانی! بە قسەکردنەکەت لە خەڵکی شار ناکەیت! گوتم قوربان، من ئەو نامەیەم بۆ هێناوی و حەزدەکەم لەبەرچاوی خۆم بیخوێنییەوە و هەر هەنوکەش وەڵامەکەم بدەیتەوە. چونکە زۆر دەترسام، نەوەکو سکرتێرەکەی بانگ بکات و ئەویش بەو نهێنییە بزانێ و بەیەکەوە پەل بەستم بکەن! هەر کە نامەکەی خوێندەوە، رەنگی دەم و چاوی بەتەواوی گۆڕاو کە خۆی کەتەیەکی دەم و چاو گۆشتن و سوورە بوو، یەکجاری سوور بووەوە، بەشپرزەیی گوتی، کوڕم تۆ بەدوای مەرگی خۆتدا دەگەڕێی! کێ تۆی هێناوەتە ئێرە و چۆن منتان دۆزیوەتەوە؟! منیش پەیوەندی خۆم لەگەڵ کاک (ئارام) پێ گوت و بەکورتی وەڵامی دامەوە کە کاک (ئارام) داوای هەندێ پیتاکی لێ کردوە و گوتی بەیانی وەرەوە بۆتی دەخەمە زەرفێکەوە و لەلای سکرتێرەکەمی دادەنێم.. منیش بەدڵخۆشییەوە ماڵئاواییم لێکرد و ئەو هەر لە شوێنەکەی خۆی نەدەجولا و دەرگام کردەوە و دەرچووم....

کە هاتمە دەرەوە، هاوڕێ (فریاد) لەوبەری جادەکە چاوەڕوانی دەکردم و بەیەکەوە پیاسەیەکی (ئەبو نواس)مان کرد و دواتر ئەو گەڕایەوە شوێنی خۆی و منیش چوومەوە هوتێلەکەم. کاک (فریاد) زۆری لەگەڵ گوتم، کە ئەوانە دەوڵەمەندن و تەنیا گوێ بە بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان دەدەن و واچاکە وازی لێ بهێنم و بەدوایدا نەچمەوە، چونکە دوور نییە ئەو تەلەفۆن و پەیوەندی بە دەزگاکانی حکومەتەوە نەکات و تەپکەیەکم بۆ دانەنێتەوە. بەڵام گوێم بەو ترس و لەرزە نەدا و جێ بەجێ کردنی فەرمانەکەی کاک (ئارام)م لەلا گەورەتر بوو. بەیانی لەکاتی دیاریکراو چومەوە ئەو شوێنە، بەبێ ئەوەی هاوڕێ (فریاد) لەگەڵ خۆم بەرم. کە سەرکەوتم و سەیرێکی سەر پەیژەکان و ئەوبەر و ئەوبەری دەوروبەرم کرد، هەستم بەهیچ شتێکی نائاسایی نەکرد. زۆر بە هێمنی و لەسەرەخۆ چوومە ژووری سکرتێرەکەی و هەرکە چاوی بەمن کەوت، هەر ئەوەندە گوتی ناوت چییە! و یەکسەر زەرفەکەی دایە دەستم و منیش بە خێرایی هاتمە خوارەوە، لەبەر دەرگای ئاپارتمانەکە تەماشام کرد، کاک (خەسرەو تۆفیق) خۆی لەوبەری جادەکەوە خۆی بەشتێک خەریک کردبوو، چاوەڕوانی دەرچوونی من بوو، منیش بەبێ ئەوەی ئاوڕی لێ بدەمەوە ڕێگای خۆم گرت و چوومەوە لای هاوڕێ (فریاد) و مژدەی جێ بەجێ بوونی کارەکەم پێ گوت کە زۆر دڵخۆش بوو. گوتی نامەکەی دووەم با ئەرکی من بێت کە بەداخەوە ناوەکەم لەبیر نەماوە بۆ کێ بوو. بەڵام کابرا بەدەنگی کاک (ئارام)ەوە نەهات.

* هاوڕێ"فریاد محیەدین" کە خەڵکی کۆیەو لە بنەماڵەیەکی تێکۆشەر و کاروانی شۆڕش بوون، مرۆڤێکی قسە خۆش و کەم دوو بوو، بڕوای تەواوی بە دروستبوون و هاتنە مەیدانی ڕێکخستنی نوێی چینە زەحمەتکێشەکان هەبوو، کە بواری خەباتی ژێرزەمینی و نهێنیدا نموونەی پشت پێ بەستنی و پیاوی هەڵسوڕان بوو، بەداخەوە لەدوای نەوەدەکانی چەرخی رابردوو، لە وڵاتی ئەڵمانیا پەنابەر بوو، لەوێ بە نەخۆشییەکی کت و پڕ لە نەخۆشخانە کۆچی دوایی کردو چەندجارێک بەتەلەفۆنی نێوان ئەڵمانیاو سوید یەکترمان بەسەرکردەوەو زۆر بەهێمنی بێ نازانە ماڵئاوایی لەژیان و نەتەوەکەی کرد.

بەشی دوانزەهەم

لەساڵی ١٩٦٣ بە پەنجا دینار بەڕێوەبەری بەندیخانەی نوگرە سەلمانمان کردە کرێ گرتەی خۆمان

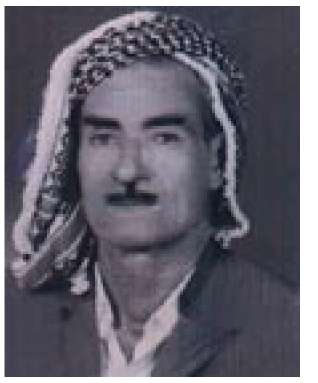

حەسەن مستەفا

ساڵی ١٩٦١ حکومەتی"عەبدولکەریم قاسم" سەرۆکی کۆماری عێراقی ئەو سەردەم، دەستی بە گرتن و راوە دوونانی ئەندامانی پارتی کردوو و هەتا سەرکردەکانیشی دەگرت، ئەوجا لەساڵانی ١٩٦٠-١٩٦١ چەند کەسێکی لەئێمەگرت وەکو خوالێخۆشبووان"عومەر دەبابە، حەمید کاوانی و مەحموود کاوانی". منیش ئەمری دوورخستنەوەم دەرچوو لە حکومەتی"عەبدولکەریم قاسم" بە فەرمانی حاکم عەسکەری ئەوکاتی کە"ئەحمەد ساڵح عەبدی"بوو، بۆ ناحیەی"شەنافیە"ی سەر بەقەزای"شامیە"ی، پارێزگای دیوانییە دوور خرامەوە، هەر لەساڵی "١٩٦١ز"ەوە، حیزب بڕیاری شۆڕشی دەرکرد دژی رژێمی بەغدا، شۆڕش دەستییپێکرد لە ١١ی ئەیلوولی ساڵی ١٩٦١ز. ئێمە لە دوورخستنەوە کەوتینە بەندیخانەکان، دیسان بە ئەمری حاکم عەسکەری گشتی دەڵێت: هەرچی سەر بە پارتییە لە دوورخستنەوە بیان هاوێنە زیندانەکان، من لە"شەنافیە" بەتەنها لەژوورێک کرام، تا ساڵی ١٩٦٢ز. کە عەبدولکەریم قاسم لەسەر شەقامی"رەشید"لێیدرا، دەرچوونی لە خەستەخانەی ناونابوو"عەبدولسەلامە".

رۆژی ١٩٦٢/٢/٣ لێبوردنی گشتی دەرکرد، ئێمەش بەبەر لێبوردنی گشتی کەوتین و گەڕاینەوە هەولێر، دەستمان بە ئیشوکاری حیزبایەتی کردەوە، شۆڕشی ئەیلوول دەستیپێکردبوو، پێشمەرگە لەشاخەکانی وەکو سەفین و بێتواتە دەستبەکاربوون، ئێمەش چەند کەسانێک لەناو شاری هەولێر بووین، کاک عەلی عەبدوڵلای موهەندیس کە هەنووکە جێگری کاک مەسعود بارزانییە، فەرزی کرد لەسەر من گوتی:"تۆ نابێ شار بەجێبێڵی"، رۆژێکیان نووسراوێکی بۆناردم بە تەتەری ناوشار، ئەوکاتی خوالێخۆشبوو"قادر حەمشین"بوو، دەڵێت: پەیوەندی بە"فارس باوە و بورهان عەزیز ئاغا"بکە، لەڕێگای هەڤاڵێکی خۆمان ناوی"عوسمان حەمە رەش"بوو، پەیوەندیم بە"فارس"کرد، فارس وەڵامی دامەوە، من ئامۆژگاری حیزبیم پێڕاگەیاند لەلایەن کاک عەلی وترابوو کە یارمەتیمان بدات لەناوشار، گوتی:"من هەر شتێک شەرەف- کوردایەتی تێدابێت ئادەم گیانی خۆشم پێشکەش بکەم"لەپێش چاوی هەمووتان، دیاربوو کە فارس بوو بەچ قارەمانێک. ئەمجارە پەیوەندیم لەگەڵ رەحمەتی"بورهان عەزیز"کرد، ئەویش وەڵامی دامەوەو گوتی: ئامادەم لەڕێگای کورد سەرو ماڵ و سامانم پێشکەش بکەم هەر فەرمانێکم پێبسپێرن بەچاوان جێبەجێی دەکەم.

منیش وەڵامی کاک"عەلی"م، بەمجۆرە دایەوە: ئەوجا لەڕێگای"پ.م"ناوە ناوە ئەرکیان پێسپێردرا لەناوشار، شەوێک عەمەلیاتێکی گەورە کرا لە"ئاوی نافورە" رژێم دەوری چەند گەڕەکێکی لەهەولێر تەوق کرد، چەند کەسانێک لەئێمە کەوتینە دەستی رژێم. هەر لەساڵی ١٩٦٢ز. ئێمە چەند کەسانێک بووین، ئەوانەی کە لەبیرم ماون"مەحموود مەلا، قادر سۆفی، قادر شۆڕش" پاش لێکۆڵینەوەی ئەمنی هەولێر، منیان رەوانەی بەغدا کرد بەتەنها، لە بەغداش پاش لێکۆڵینەوەو تێهەڵدانێکی زۆر، ئێمەیان بردە موقف سەرای بەغدا، ئەوانەی لەبەغدا یەکتریمان ناسییەوە، حاکم ئەمیر حەوێزی بوو کە لەسەر بەکراغای برای گیرابوو، مەغدید عومەر برای تۆفیق عومەر، سەید حوسێنی باوکی سەید مەجید، لەگەڵ مستەفای کوڕی.. ماوەیەکی باش ماینەوە، بەڵام شوێنێکی یەکجار ناخۆشبوو، چونکە ژوورەکە بەو هاوینە گەرمە پانکەی تێدا نەبوو، ئینجا ئێمەیان دابەشکرد بەسەر بەندیخانەکانی خوارووی عێراق، من بەبەر بەندیخانەی نوگرە سەلمان کەوتم، نوگرە سەلمان شوێنێکی زۆر گەرم و ناخۆشبوو، ئاوەکەی وەک خێواوک وایە، پیاو نەیدەتوانی خۆی بە ئاوەکە بشوات، رۆژانە تانکەری ئاو دەهات، ئاوی دابەشدەکرد، بەپێی ژمارەی قاوشەکان، هەریەکەو یەک تەنەکە ئاوی بەردەکەوت، بۆماوەی"٢٤"بیست و چوار کاتژمێر. ژمارەی ئێمە کە بەناوی کوردایەتی گیرابووین"٣١١"کەس بووین. ئەو ناوانەی کە لەبیرمن ئەمانە بوون: حەبیب محەمەد کەریم، حەسەن مستەفا، ئەندازیار خالید دلێر، خوالێخۆشبوو"عەونی کۆیی"شاعیر کە دەکاتە باوکی فەرهاد عەونی، کامەران موکری، تەها بابان، مامۆستا لەتیف نادر رواندزی، برایم حەمەدلاو رواندزی، حەمەدەمین گورگۆ رواندزی، مستەفا خەیات رواندزی، سەلیم برایماغا مەمی خەلان، حوسێن مام تەها مەمی خەلان و عەولای برای، شێخ کەریمی کاک مستەفای هیرانی، مەولود عەزیز چەمچەماڵی، مەلا حەسەن شەقڵاوەیی کۆنە رەئیس عورەفای پۆلیس، حەسەن ناسر شەقڵاوەیی، سەیدەکانی حاجی ئۆمەران و سەید مستەفا حاجی کەمال رەشید. داوای لێبوردن لەو کەسانە دەکەم کە ناویانم نەنووسیون و ناویانم لەبیر نەماوە، ژمارەی شیوعییەکانیش دەوری"١٠٠"کەسێک دەبوو. هەروەها جەماعەتی ئەیاد سەعید سابت کە لە"عەبدولکەریم قاسم"یان دا، لەشەقامی رەشید، ئەوانیش نزیکەی"١٥"کەس دەبوون، سجنی عادیش ئەوانەی کە سیاسی نەبوون، ژمارەیان"١٠٠"کەس دەبوون. هەرچی سجنی عادی و چەقۆ وەشێنەکانی عێراقە لەوێ کۆکرابوونەوە، بەڵام مەحکەمەی عورفی دەستبژێری کرد، ئێمەی چەند کەسێک دایە ئەو دادگایە.

چەند کەسێک فەرمانی خنکاندنیان بەسەر دابڕا، ژمارەی"٥٠"کەسێک لەکۆی"٣١١"کەس ماینەوە، لەژێر ئەو حوکمە تا ساڵی ١٩٦٣ز. کاتێ لە٨ی شوباتی ساڵی ١٩٦٣ز. بەعسییەکان ئینقیلابیان لەسەر"عەبدولکەریم قاسم"کرد، ئێمە زۆر دڵتەنگ بووین، گوتمان ئەوجا ئیعدام دەکرێین، حکومەتی تازەی بەعس بە سەرۆکایەتی سەرۆک کۆمار"عەبدولسەلام محەمەد عارف" کەوتنە گفتوگۆ"مفاوەزات" لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول"مام جەلال و خوالێخۆشبوو ساڵح یوسفی و شاخەوان نامیق"، کورد هاتنە بەغدا بۆ گفتوگۆ، ئێمەش ناوی"٣١١"کەسەکەمان نووسی، بەڕێوەبەری بەندیخانەی نوگرە سەلمانمان بە"٥٠"پەنجا دینار بەکرێ گرت کە ئەو ناوانەمان بۆ بگەیەنێتە بەغدا. ئەو بڕە پارەیەش بۆ ئەوکاتی زۆربوو، ناوەکانی برد و رۆیشت، ، بەڵام ئێمە هەر بەڕێگای ئەو بروسکەیەکیشمان بەناوی"مام"لێدابوو بۆ بەغدا."مام جەلال"وەڵامی بروسکەکەی داوەو دەڵێت:"لە جەزائیر دەعوەتکراوین، بەڵام ناچم بۆ جەزائیر هەتا سجنی نوگرە سەلمان ئازاد نەکەم" ئێمە ماوەیەک ماینەوە، ئەمر بۆ سجن هاتبوو، بەڵام بەڕێوەبەری بەندیخانە رایگرتبوو، وەستاین مانمان گرت لەخواردن، لەوکاتی قایمقامی نوگرە سەلمان کورد بوو، هاتە ناومان و گوتی:"خراپە لەوکاتە ئێوە مانبگرن، حیسابێکی دیکەتان بۆ دەکەن، دوای"٣"رۆژ لەسەر ئامۆژگاری قایمقام ئیزرابەکەمان شکاند، پاش چەند رۆژێک، رادیۆمان کردبۆوە، دیتمان رادیۆ وا یەکە یەکە ناوەکانمان دەخوێنێتەوە، ناوی هەر"٣١١"کەسەکەی خوێندەوەو گوتی: ئازاد بکرێن بە مەرسوومی کۆماری بەبێ قەیدو شەرت، ئێمە ئازادکراین، هەرکەس گەڕاوە شوێنی خۆی، ئێمەش چەند کەسێک خەڵکی ناوشاربووین لەهەولێر ماینەوە، دەستمان بەکاری حیزبایەتی کردەوە، من دانرام بە لێپرسراوی جوتیارانی دەشتی هەولێر. چەند کادیرێکمان دیاریکرد، ئەوانیش بۆ دەشتی هەولێر، ناوی کادیرەکان ئەوانەی خوارەوەبوون:

١- لێپرسراوی یەکەم - حەسەن مستەفا
٢- جێگری لێپرسراو- ساڵح شێرە
٣- کادیر - ئەحمەد مەحموود
٤- کادیر - مەحموود سەلمان
٥- کادیر - عەلی حەسەن
٦- کادیر - مەلا بەهرام شێمحەمەد خاڵند
٧- کادیر - عەلی سۆر قازیخانە
٨- کادیر - مەلا حوسێن خەڵکی قەلەمان
٩- کادیر - مەلا محەمەد شێخ شەروان
١٠- کادیر - غەوسە یەسد خدر گردەسۆر
١١- کادیر - عەبدولرەحمان عەوێنەیی "ئەم برایە لەگەڵ رەحمان ئەحمەد سەلکە لەگوندی هێلەوە بەدیل دەگیرێن و دەکەونە دەستی جاشەکانی حەمەی سابیری و شەهیدیان دەکەن".
١٢- کادیر - شێخ محەمەد مستەفا بەحرکەیی لەگەڕەکی شۆڕش لەناو فرنی شەهیدکرا.
١٣- کادیر - حەمەدەمین گەلیاوەیی
١٤- کادیر - خدر، بە"خدری پلکە بەسی"ناسرابوو، ناوی باوکیم لەبیر نەماوە.
١٥- کادیر - قادر شۆڕش
١٦- کادیر - مەولود خدر، بە"مەولود رۆژباش"ناسرابوو.

ئەو کادیرانە هەر کەسەو چەند گوندێکی بۆ دیاریکرابوو، لەناویان دەسوڕانەوە، جوتیارەکان مانگانەی حیزبیان دەدا بەکادیر"ئابونە"یان پێدەگوت، مانگێ لە"١٠٠"فلس هەتا"٥٠"فلس بوو، هەر لەوکاتی یانی لەساڵی"١٩٦٣"بنکەیەکمان لەبناری چیای"قەرەچوغ"دانا. لێپرسراوی بنکە"تۆفیق عومەر"بوو، ناسراو بە"ئازاد"، بەڵام هەموو جوڵانەوەی پێشمەرگە لەدەست لقی دووی ناوچەی هەولێر بوو، لەوکاتی حەمەی حاجی تاهیر لێپرسراوی لقی دووی هەولێر بوو.

ئەندامانی لق و ناوچەش، ئەوانەی خوارەوەبوون:
١- محەمەد حاجی تایەر- لێپرسراوی یەکەم
٢- سەید مەجید سەید حوسێن - ئەندام ناوچە
٣- حەسەن مستەفا- ئەندام ناوچە
٤- ساڵح شێرە - ئەندام ناوچە
٥- تۆفیق عومەر- ئەندام ناوچە
٦- حەمەسوور- ئەندام ناوچە
٧- مەجید ئەحمەد ئاسنگەر- ئەندام ناوچە
٨- کەمال عەبدولقادر- ئەندام ناوچە
٩- میرزا عەبدولکەریم- ئەندام ناوچە
١٠- ئەحمەد شەریف- ئەوکاتی بووە بەرپرسی ناوچەی هەولێر لە رەسول بسکۆڵ.

ئێمە ئیشوکاری حیزبایەتی و عەسکەریشمان دەکرد، ئەوکاتی لەگەڵ حکومەتی بەعس گفتوگۆمان هەبوو، بەڵام پاش چەند مانگێک حکومەتی بەعس خۆی چەسپاندو کەوتە دژایەتی پارتە سیاسییەکان، بەتایبەتی پارتی دیموکراتی کوردستان، چونکە ئەوکاتی لەکوردستان تاکە حیزبی چەکداری شۆڕشگێربوو، حیزبی شیوعی عێراقیش جموجۆڵێکی دەکرد، چونکە بەیانی حیزبی بەعس کە ئینقیلابی بەسەر"عەبدولکەریم قاسم"کرد، دەڵێ: ئیبادەی حیزبی شیوعی عێراق بکەن، بۆیە بەناچاری حیزبی شیوعیش دەستی دا چەک و هاتە ناو"پارتی"، ئیدی ئەوەبوو لەبەهاری ساڵی ١٩٦٣ز. رژێمی بەغدا هێرشی کردە سەر دانیشتوانی ناو شارەکان و بەکۆمەڵ خەڵکی دەگرت و رەوانەی بەندیخانەکانی خوارووی عێراقیان دەکردن، لەسەرتاسەری کوردستانیش ئەو گرتن و راوە دوونانە دەستپێکرد.

بەشی چوارەم
ئا/ بەدرخان

گەندەڵچییەکان دەستیان گەیشتە ماڵی خودا!!

کازم عومەر دەباغ

رۆژی ٢٠٠٨/٧/١٧ لەگەڵ چەند هاوڕێیەک سەردانی گۆڕستانی"دەروێش خدر"م، کرد، لەناو شاری کۆیە.

ئەوەی شایەنی باسە مزگەوتێک لەساڵی ٢٠٠٦ لەناو ئەم گۆڕستانە کراوەو ملیۆنەها دیناری لێ خەرجکراوە، ئەم مزگەوتە بۆ مردوو شۆرین و نوێژکردن دروستکراوە. ماوەی ساڵێکە ئەم مزگەوتە تەواوبووە. کەچی ئێستا هەموو دەرگاو پەنجەرەو تانکی و بەلوعەکانیان تاڵانکردووەو دەرگاکانیان بە بلۆک گرتووە، بەڕاستی ئەم دیاردەیە زۆر ناشیرینە، بۆیە من لێرەوە بەم گەندەڵچییانە دەڵێم: لەخودا بترسن، باشە من لێرەدا بەرپرسیارییەتی ناخەمە ئەستۆی ئەم گەندەڵچییانە، بەڵکو لێپرسراوانی ئەمشارە بەرپرسیاری سەرەکین. نازانم ئەم بەرپرسانە چ پاساوێکیان هەیە بۆ نەپاراستنی ئەم شوێنە. باشە ئەگەر ئەم شوێنە شیاو نەبوو، بۆ ئەم هەموو ملیۆن دینارەتان بەفیرۆ خەرجکرد. ئەگەرنا بۆ نایپارێزن، وادەکەن گەندەڵچییەکان بەمشێوەیە وێرانی بکەن. بۆیە لێپرسراوانی باڵای حکومەتی هەرێمی کوردستان پێویستە بەدواداچوون بکات لەسەر ئەم مەسەلەیە.

کوردستان خۆشترە، یان هەندەران؟

بەختیار کوردی - ستۆکهۆڵم

هەندەران باشترە، بەڵام کوردستان خۆشترە ئەمە ڕاو بۆچونی خەڵکی لە خۆنەگۆڕاو و کورد پەروەرو خاوەن هەڵوێستە، بەڕێزان ئایە ئێوە دەزانن کە کوردانی هەندەران بوون بە دوو بەشەوە؟ بەڵام دوو بەشی چۆن؟

دیارە ئەمە پێویستی بە ڕوون کردنەوەیەکی کورت هەیە هەتا تەنانەت خێزانیشی کردوە بە دوو بەشەوە، گفتوگۆی ئێستای زۆربەی کۆڕو کۆبونەوەکانی هاوڕیانەو خیزانیش یەک سەر پاش چاکو چۆنی و ئەم لاو لایە کسەر باس دێتە سەر کوردستان و گرانی و بێ کارەبای و ئاو و گەندەڵی و گەڕانەوە بەیەک جاری بۆتە زۆر شتێکی زەق و مناقە شەکردن لە سەری بەداخەوە کۆمەڵیک خەڵک پەیدابوون، کە هەڵدەستن و دادەنیشن زۆر بەشێوەیەکی ناشرین و نا مرۆڤانە باسی ئەو و ڵاتە گەورە و پڕ قوربانیە دەکەن وەک لە کوردستان هیچ نە کرابێ و ئەو هەموو پرۆژە و خزمەت گوزاریانە وەک قارچکی بەهاران خۆیان سەریان دەرهیناوە و دوایش تە بەخور دەکە ن خوا هەندیکی وا دروست کردووە کە بە هەموو شتێک نارازین کاتێک کە دێتە سەر وا قع خۆشیان تەنها لە قسەی زل زیاتر پەنجە یان بۆ ناکرێ بەئاوا، لەبەر هەرچ هۆیەک بووبێت کوردێکی زۆر هاتنە هەندەران کەم یان زۆر دەوری زۆر باشیان بووە لە هەموو بارو دۆخێکی کوردا، ئەمەش هەندێکی نا کە لە بیریان چۆتەوە کە کوردن و بە کوردیش قسەت لەگەڵ ناکەن، شانازی بە زمان و کلتورێکی ترەوە دەکەن و ئەسڵ و فەسڵی خۆیان بیر چۆتەوە یان هەندێک باوک و دایک هەن شانازی بەوەوە دەکەن کە منالەکانیان کوردی نا زانن وا دەزانن گەورەییە کە بە زمانێکی تر قسە بکە ن و زمانی دایکیان نەزانن، لە هەمانکاتدا حوکمەتی سویدی مامۆستا دەگرێت تا منالْ فێری زمانی دایک بن، بەڵام منالەکانیان نانێرن بۆ وانە خوێندن. با تۆ زێکراوەتر بدوێین کاکە هەندێک هەن وا لە خۆیان گۆڕاون تەنانەت گوێ بە هیچ شتێک نا دەن، تەنانەت بەلەنگی دەزانن کە بڵێن خەڵکی کوردستان بووین، بالێرە وە من پێان بڵێم باش بزانن کە ئەم کۆمەڵە خاڵە هەن، نابێت مرۆڤ خۆی لە گێل کات..

ئەو هەموو کورە گەنج و قارەمانەی خۆیان بە کوشتدا و شەهید بوون بۆ ئەم ئازادی و سەربەرزیەبوو، ڕۆژێک بیریان لە وە نەکردۆتە وە گەلەکە یان بفرۆشن یان بگۆڕنەوە بە کارەبا و جادەی قیرو هەندەران.

کەسانی نەفام و بێ ئاگا لە دنیاو مێژوو، کوردستان بەرا ورد دەکەن بە ئەوروپا دەیانەوێت چییان هەیە لێرە لە کوردستانیش بەفویەک بۆیان بێتەدی، براکەم وازوو لاسای کلتورێک دەکەیتەوە مێژوویان بخوێنە وە بزانە ئەمان بە چ هەوڵ و کۆششێک گەیشتنە ئەم ئاستە، هیچیان نەچوو ن لە وڵاتێکی تر دانیشن و یەکێکی تر وڵاتیان بۆ ئاوەدان بکاتەوە، زۆر وڵاتی خۆشتریش لە وڵاتی خۆیان هەبوو بەڵام نەچوون. کەچی هەندێک بە حازری هاتوون و بە حازریش دەیانەوێت برۆنەوە.

تەنیای و بێ کەسی و بێزاری و شەو ڕۆژ کاری زۆر گران و پارەیەکی کەم، وە سەیرکردن لەلایەن هەندێک ڕەگەز پەرستی هەندەرانی و فەرقی سەر ڕەش و سەر زەرد دەردێکە هەموو پێوەی دەناڵێنین، بەڵام هەندێک هەن نایە نەوێت دان بەم ڕاستیەدا بنێن.

بەکارهێنانی سایتی ئەنتەرنێت بۆ هەندێک کەس بووە بە خەبات وا دەزانن کە لە هەندەرانەوە چییان نوسی و ڕەخنە لەم پارتوو لەو سەرکردەو توانج لەم کارە و پلار لەو ڕایە کۆمەڵگا بەرەو دنیایەکی زۆر خەون و خەیاڵی دەبات، بەڵام نازانن کە قسە هەر قسەیە نا چێتە گرفانەوە.

لە هەندەران هەموو مانگێک باجی خۆی دەدات پارەی کارەباو کارگوزاری و هەموو شتێک گرانە بە نزین کریی خانوو خواردن، کەچی هیچی بۆ نامێنێتەوە، بەڵام کوردستانی پێ دۆزەخەو هەندەرانیش بە هەشت.

گەنجان بۆ سەعات لەدەست ناکەن؟ باوی نەماوە یان.....؟

هێمن جەمیل-سلێمانی

لەم ڕۆژگارە جەنجاڵ و پڕ کار و سەرقاڵییەی ژیاندا و هەموو یەکێک لە ئێمە بە کارێکەوە سەرقاڵین و کاتەکانی ڕۆژانە و ژیانمان بەسەردەبەین، ئێمەی مرۆڤ بەڕادەیەک سەرقاڵین کە زۆر کات بواری ئەوەمان نییە بەشێک لە کاتەکانمان دانێین بۆ کاروباری ماڵەوە و سەردانی هاوڕێیان و کەسوکار، ئێمە وامان لێهاتووە زۆر کات تەنها کاتی ئەوەشمان نییە کە بە تەنها تەلەفۆنێک کەسە نزیک و ئازیزەکانمان بەسەربکەینەوە، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا زۆرێک لە ئێمە بەدەم ڕایی کردنی کارەکانمانەوە زوو زوو سەیرێکی سەعاتەکەی دەستمان یان مۆبایلەکەی لا قەد و گیرفانمان دەکەین و هەر زوو دەست دەکەینەوە بە کارەکانمان، بەشێک لە ئێمەش زۆر باوەڕمان بە سەعاتی دەست نییە و تەنها پشت بە مۆبایلەکانمان دەبەستین بۆ زانینی کاژێر.

بەدرخان ویستی ڕای چەند کەسێک بزانێت لەمەڕ بەکارهێنان و گرنگی دان بە سەعاتی دەست، ئەوانیش ئاوا ڕای خۆیان خستەڕوو.

هەڵاڵە ئاوات، فەرمانبەری حکومییە و زۆربەی کاتەکانی بە دەوام کردنەوە بەسەر دەبات، ووتی؛ بەهۆی سەرقاڵیم بە دەوامی فەرمانگەوە سەرناپەڕژێم کە ئەوەندە سەیری سەعاتی دەستم بکەم، هەرچەندە سەعاتم پێیە بەڵام سەیری ناکەم، تەنها کاتێک لە کۆتایی دەوام نزیک دەبمەوە، ئەویش ئەگەر سەعاتی دیوار هەڵواسرابێت سەیری ئەو دەکەم.

دانا فازڵ ڕای وایە بەهۆی بونی مۆبایل سەعاتی دەست ئەو گرنگییەی نەماوە و زۆرێک لە کەسەکان زیاتر پشت بە سەعاتی مۆبایلەکانیان دەبەستن، دانا وتیشی ئەگەر سەعاتێکی زۆر جوان و نایاب هەبێت لەدەستی دەکەم، ئەگەریش نا، ئەوا مۆبایلەکە بەسە.

توانا نەسرەدین ئەڵێت هەرگیز بەبێ سەعاتەکەی دەستم ناتوانم ڕێ بکەم و واهەست ئەکەم شتێکم لێ ونبووە، تەنانەت ئەگەر سەعاتەکەشم ئیش نەکات هەر لەدەستمدایە تا ئەو کاتەی چاکی دەکەمەوە، هەروەها توانا وتی حەز بەوە دەکەم سەعاتەکەی دەستم ڕۆژژمێر و مانگ ژمێری تێدابێت، حەزیش بەوە دەکەم زوو زو سەعاتەکەم بگۆڕم بە مۆدێلێکی نوێ.

ساڤیا عوسمان کارمەندی کۆمپانیایەکی ئەهلییە و کاتەکانی زیاتر لەو کۆمپانیایە بەسەر دەبات، بۆ بەدرخان ئاوا دووا؛ لەبەرئەوەی زۆرترینی کاتەکانم لە کۆمپانیا بەسەر دەبەم و هیلاکم لە کارەکەمدا، هەمیشە سەیری سەعات دەکەم و زۆریش گرنگی پێدەدەم چونکە خەیاڵم لای تەواوبونی کارەکەمە و دەمەوێت بڕۆمەوە پشوو بدەم، زۆریش گرنگی بە گۆڕینی سەعاتی دەستم دەدەم و لەگەڵ گۆڕینی جلەکانمدا جۆری سەعاتەکەشم دەگۆڕم.

هاوبیر مەجید باس لەوە دەکات گرنگ نییە گەر سەعاتی لەدەست بێت یان نا، چونکە ئەو پێی وایە سەعات تەنها کەرەستەیەکی جوانکارییە و ئەو گرنگییەی نییە، چونکە هاوبیر پێی وایە کە ئێستا مۆبایل جێی سەعاتی دەستی گرتۆتەوە و گەر سەعاتیشت لەدەست نەبێت ئەوا مۆبایلت پێیە و ئەزانیت کە سەعات چەندە.

ناز سەعید، پێی وایە لە ئێستادا زۆرینەی خەڵک گرنگی بە سەعات نادەن چونکە هەموو کەسێک مۆبایلێکی پێیە و ئەزانێت سەعات چەندە، هەرچەندە ناز پێی وایە ئەگەر سەعاتی جوان و باش هەبێت ئەوا جوانترە لە دەستی بکەیت بەڵام هێشتا لەگەڵ ئەوەدایە کە سەعات تەنها ئێکسسوارە و شتێکی زۆر پێویست نییە.

بەهار ئیسماعیل، بۆ بەدرخان ووتی؛ ئەگەر نزیک بەکاتی تەواوبونی دەوام سەیری سەعاتی دیوارەکە بکەم ئەگینا گرنگی نادەم بە سەعاتی دەست، تەنانەت سەعاتی دیوار و مۆبایلەکەشم گرنگی پێنادەم.

شیروان عەلی، پۆلیسی هاتوچۆیە و دەوامی بەشەو لەسەر شەقامەکانە، ئەو وتی هەر چەند خولەک جارێک سەیری سەعاتەکەی دەستم دەکەم تا بزانم زۆرم ماوە بۆ تەواو بونی دەوام، تەنانەت هەندێک جار باوەڕم بە سەعاتەکەی دەستم نامێنێت و لەگەڵ ئەوەدا سەیری سەعاتی مۆبایلەکەم دەکەم.

بەگشتی ئەوانەی گرنگی بە سەعاتی دەستیان دەدەن ئەو کەسانەن کە زیاتر کاریان هەیە و چاوەڕێی تەواو بونی کارەکانیان دەکەن، یان هیلاک و ماندون و پێویستیان بە کاتێکە بۆ پشوودان. ئەوانەش کە گرنگی بە سەعاتەکانی دەستیان دەدەن بەشێکیان زیاتر گرنگی بە لایەنی جوانی دەدەن و وەک ئێکسسوار سەیری دەکەن.

هەرچۆنێک بێت کات هەر کاتە و لە وەستان ناکەوێت، کات درێژەی هەیە و ئەبێت ئێمەی مرۆڤ ڕێزی بگرین، دەبێت ئێمەی مرۆڤ کات ببرین و تێیپەڕێنین، گەر نەیبرین بێگومان دەمان برێت، قسەی پێشینانیش ڕاست ووتویانەو لەسەر کات قسەی زۆریان کردووە.

پیاوان تاچەند هاوکاری ژنەکانیان دەکەن لەماڵەوە؟

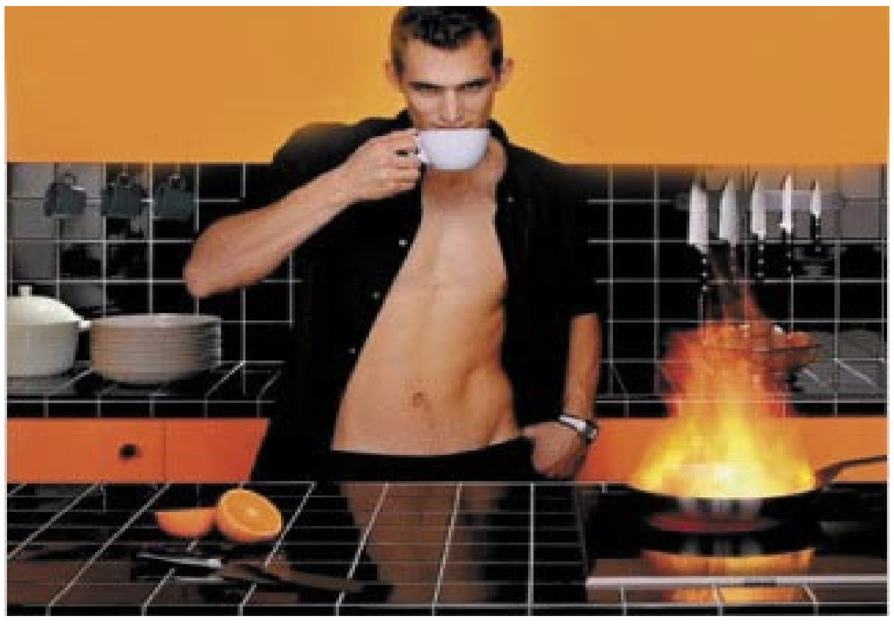

ئا: سەروین مستەفا

ژیانی ژنو مێردایەتی بریتییە لەسۆزو خۆشەویستی، لەبەختەوەریو هاوکاری یەکتریو ڕاگۆڕینەوەو پرس بەیەکتر لە هەرکارێکی ڕۆژانەیان کە پێکەوە دەیکەن.

ژنو مێرد تائەو ساتەی پێکەوە دەژین پێویستیان بەیارمەتی یەکتر هەیە، چونکە تەواوکاری یەکترنو هەریەکەیان بۆ ئەوی تریان بەردی بناغەیە بۆ دروستبوونی کۆمەڵگەیەکی بەختەور. بەڵام زۆرجار چ پیاو چ ئافرەت بەو شێوە بیر لەو ژیانە ناکەنەوەو کێشەو گرفت بۆ خۆیان دروست دەکەن کە ئەمەش ژیانیان تێکدەدات، بەتایبەتی پیاوان ئەم هەڵە دەقۆزنەوەو زۆرجار کێشەیەکی بچووک گەورە دەکەنو ئافرەت تاوان بار دەکەن. ئەوەی مەبەستمە زیاتر ڕوونی بکەمەوە، ئەوەیە کە ئایا پیاوان تا چەند یارمەتی دەری خێزانەکانیانن لەئیشو کاری ناوماڵدا؟

لەم بارەیەوە کاک ئەحمەد عەلی وتی: "من بەهیچ شێوەیەک یارمەتی ژنەکەم نادەم لەئیشوکاری ناو ماڵدا، پێویستە خۆی بیکات من پیاوم و ئەو ئافرەت".

سەیرە پیاو وابیر لەئافرەت بکاتەوەو هەست بکات کە ئەم پیاوەو پیاوەتی خۆی دەسەلمێنێو ژن خزمەتکاری ئەوە چ پێویست دەکات یارمەتی بدرێ.

مەحمود تەمەن ٥٠ ساڵ وتی: "من (٣٠) ساڵە ژنم هێناوە تا ئێستا لەکاروباری ناوماڵدا یارمەتی ژنەکەمم نەداوە، حەددی چییە یارمەتی بەم، دەبێت بە کەڵگا بەسەرمەوە، چونکە ژن یات بەدەمییەوە هار ئەبێت". بەڵام هەندێ پیاو وابیر ناکەنەو هەستو سۆزی خۆیان بۆ ژیانی ژنو مێردایەتی بەگرنگ دەزاننو دەڵێت ژنیش وەک پیاو مافی هەیەو یارمەتیدانیشی بەکارێکی گرنگ دەزانن.

هیوا تەمەن (٣١) ساڵ وتی: "من یارمەتی ژنەکەم دەدەمو ڕۆژانە لە سەعات (٧)ی بەیانی هەڵدەستم ئیش هەبێ دەیکەم لەقاپ شۆردنو گسکدانو هەر شتێکی تر دواتر منداڵەکەم دەبەم بۆ دایەنگاو خۆشمان دەچین بۆ دەوام، سەعات (٣)ی پاش نیوەڕۆ دەچمەوە بەدوای منداڵەکەمدا ڕۆژانە ئەمە ئیشوکاری منە".

دواتر هەندێک گەنجمان دواند لێمان پرسین گەر ببنە خاوەنی خێزان یارمەتی خێزانەکەتان دەدەن لەکاروباری ناوماڵدا؟

سەرکەوت کە خوێندکاری زانکۆیە وتی: "خوا ئەکا من ژن ئەهێنم دەبمە خزمەتکاری". لەنجە کە خوێندکاری شەشی ئامادەییە لەبارەی یارمەتیدانی پیاو بۆ ئافرەت وتی: "ئاساییە گەر پیاو یارمەتی ژنەکەی بدات بەس نەیکاتە پیشە بەپێی پێویست ژنەکە چی پێویست بوو یان زۆرجار فریای ئیشوکار ناکەوێ بەهۆی میوانەوە یان منداڵەوە".

(ن.ع) وتی: "من کەسێک هەڵدەبژێرم کە ڕەگی پیاوەتی تێدا بێت واتە تەبیعەتی قورس بێت ژنانی نەبێت، یارمەتی ئەوم ناوێ خۆم کاری خۆم دەکەمو خۆشم دەزانم چیدەکەم و ئەو نازانێ".

زۆرجار ژنانیش پێیان قبوڵ نییە پیاوەکانیان یارمەتییان بدەن بەتایبەتی ئەو ژنانەی کە لەتەمەندان، چونکە پێیان وایە یارمەتی دانی پیاو بۆ ژن پیاوەکە سوک دەبێو خەڵکی لۆمەی دەکەن.

حەلاوە خان تەمەن (٥٥) ساڵ دەڵێت: "کچم ئەمە کارێکی ناشیرینە پیاو چۆن دەبێ یارمەتی ژن بدات لەئیشی ماڵدا، ئێمە کاتی خۆی لەلادێ بوینو ئیشوکاریشمان زۆر بووەو بەپیاومان نەوتووە پیاڵەیەکیشمان لێوە بگرە، بەڵام گەنجی ئێستا بۆ ژن مردوون".

هەندێ ژنی تر بەکارێکی ئاسایی دەزانن، بەڵام لەمێردەکانیان ڕەش بیننو ترس وایان لێدەکات لەماندووبوونی ڕۆژانەشیان نەتوانن بەپیاو بڵێن یارمەتییان بدەن.

ڕێزان کە ڕەشبینە لە ژیانو گلەیی زۆر لەمێردەکەی دەکات، وتی: "تازەبووک بووم ڕۆژێک بەمێردەکەمم وت: ئەو حەیوانانە بەرەڵڵا بکە، کاتێ زانی یەک شەقی تێهەڵدامو هەموو دەمم بوو بەخوێنو پێی وتم ئێستە ئەوەم پێدەڵێیت ماوەیەکی تریش بێشکەم پێڕائەژەنی، جارێکی تر ئەو قسە دووبارە نەکەیتەوە".

ڕۆشنبیران بەشێوەیەکی تر بیر لەم مەسەلەیە دەکەنەوە بەکارێکی گرنگی دەزانن کە هەردوو لایان یارمەتی دەری یەکتربن، مامۆستا یاسین زەردەخەنەیەک گرتیو وتی: "ژنو مێرد تەواوکاری یەکترن بۆیە ژیانە پێکەوە دەنێن تا بەختەوەر بن، هاوکاری یەکتریش هیچ کێشە نییە بەتایبەت گەر ئافرەت پێویستی بوو، نەک بەو شێوەیە هەموو کارێک بکات بیچەوسێنێتەوە نابێ لەحەدی ناوەندی تێنەپەڕێت".

عەیب نەبێ

شاخەوان عەلی

لەم ڕۆژانە خزمێکم داوەتی کردم ئێوارە بچمە ماڵیان. دوای عەسرانێکی نیمچە درەنگ، تەکسییەکەم لەحەوشە دەرکرد و بەرەو بازاڕ داغل بوومەوە بەو نییەتەی هەم وەختەکە بکوژم و هەم بۆخۆم نەختێ ئیشکەم. کەوتمە گەڕان و سوڕان، گڕ گڕ کابرایەکی کامل دەستی لێ ڕاگرتم، تەکسییەکەم بۆی ڕاگرت. سواربوو، بە بەزەیەکەوە وتی:"حاڵم زۆر باش نییە بمگەیەنە شورتاوە". زۆر بەشێنەیی"فەرموو سواربە". لەبەرخۆمەوە کەوتمە گۆرانی وتن، کابرا ڕاستی دەکرد چونکە زۆری خواردبۆوە حاڵی باش نەبوو بەهەموو ئەقڵێکییەوە وتی:"دەنگت زۆر خۆشە، ڕۆژ نییە گوێ لەو ئەلبوومە تازەیەت نەگرم کە ئەمساڵ دەرتکردووە". سەرسام بووم بەوەی نە هونەرمەندم نە دەنگم خۆشەو ئەلبوومیشم نییە، ئەو کابرایە وڕێنە دەکات، هیچم نەوت. کابرا تێهەڵچوو ئەوجارەیان کەوتە جنێودان بە حکومەت. کە چاوم لێ سووکردەوە:"چۆن قسەی وا دەکەی عەیبە ئەو قسانە جوان نییە". نازانم ترسا. چیبوو، کەوتە هاوارکردن:" ئەی هاوار خەڵکینە بگەنە فریام ئەو کابرایە دەمکوژێ". خۆم شێلوو نەکرد، نە سەیریم کردو نە وەڵامیم دایەوە، دەتووت کەراتییەکە بەریداوە، بەڵام بە زەردەخەنەیەکەوە وتی:"خوا لەسەر سەرە دەنگت زۆر خۆشە دەبێ گۆرانییەکی دیکەم بۆ بڵێی". ویستم لەکۆڵ خۆمی بکەمەوەو وتم:"سەرم ژان دەکا تاقەتی گۆرانیم نییە". دەستی نایە باخەڵی و دەستە حەبێکی دەرکرد:"فەرموو ئەوە حەبی ژانەسەر". زۆر دەهەری بووم، بە ڕقەوە:"سوپاس حەب بەکارناهێنم" تاوێک کڕی چنی، ئەوجا قسەکانی بۆ بارێکی دیکە برد:"کەسی خاری وام مەبینە مات و مەلوول و شێواوم، بەسەری تۆ نیوەی ئەو هەولێرە هی منە" وەک مێشیشم میوان نەبێ جوابم نەدایەوە. کاتێ وتی:"ئەلێرە دادەبەزم"سەیارەکەم بۆی ڕاگرت و دابەزی، پارچە کاغەزێکی لەباغەڵی دەرهێناو وتی:"من یەک لە عاشق و هەوادارانی دەنگی ڕەسەنی تۆم، ڕەسمێکی تۆم بەقەد لادیوارێ لەماڵێ هەڵواسیوە بۆ یادگاری حەزدەکەم لەم کاخەزەدا ناوی تەواوی خۆت و ئیمزاو ژمارەی مۆبایلەکەتم بدەیتێ. هەر خوا خوام بوو لەکۆڵم بێتەوە، ناوو ئیمزاو ژمارەی مۆبایلم لەسەری تۆمار کردو دامەوە دەستی، کاغەزەکەی نایە باغەڵی و بە زەردەخەنەیەکەوە وتی:"زۆر سوپاس، بەخێرچی"کە وتم:"ئەی هەقەکەم". وتی:"وەڵڵاهی بمری و بمکوژی یەک فلسی ئەحمەرم پێ نییە"خوێن بەری چاوی گرتم، بۆی دابەزیم تا گرتم مستێکم لێدا پشتاو پشت بەعەردیم دادا، خەڵکی ئەو دەوروبەرەمان لێ کۆبۆوە، حارو مەسەلەی کابرام بۆ یەکێکیان گێڕایەوە، وتی:"چۆن ناوو ئیمزاو تەلەفۆنی خۆت داوەتێ، ئەو کابرایە کلاوچییە، هەر پارەی پێ نەمێنێ ڕۆژی پاشتر ئەو وەرەقەیە دەباتە بنکەیەکی پۆلیس بە هۆنینەی شتێک بۆخۆی پارە پەیدا دەکا" باشبوو پێی ڕاگەیشتم تێی ڕووبووم کاغەزەکەم لەباخەڵی دەرکردو جڕوپڕم کرد، ئەوجا تا گرتم تفێکی خاسم کردە چاوی و سواری سەیارەکە بووم و ڕۆیشتم. هێندە دوور نەکەوتمەوە کابریەکی دی دەستی هەڵبڕی و بۆیم ڕاگرت، خۆزگە بە کفن دز وەک فوول سەرخۆشبێ وتی:"بمگەیەنە نەخۆشخانەی لەدایکبوونی شۆڕش". بەسەرچاو.

بەدەنگێکی نێرانەی زۆر ناخۆش کەوتە گۆرانی وتن، خەریکبوو سەرم پێی ژانکا، تەماشایەکم کرد بێدەنگ بوو وتی:"دەنگم خۆشە؟" وتم:"ئەی لەو دەنگە خۆشە، ئەوەی گوێی لێ نەبێ دایمە نەخۆشە"کابرا تیلکەیەکی دامێ و وتی:"چما ئەوە شاعیریشی و خۆت لێمان نەناس کردووە؟ من بۆ گۆرانییەکانم پێویستم بە شیعری شاعیران دەبێ ئەوەیە لە ئاسمان لێی دەگەڕام لەعەردیم دەستکەوتی" دووبارە بەدەنگە ناخۆشەکەی تێهەڵچۆوە، زۆری ڕێست. تاوێ بێدەنگ بوو، کە ڕووی بەڵام وەرچەرخاند، وتی:"دەنگم خۆشە؟" وتم:"لەو خۆشانە نییە"سوپاسی کردم و وتی:"زۆر ئەو مرۆڤانەم خۆشدەوێ کە ڕەخنەم لێدەگرن، من بە ڕەخنە پێشدەکەوم". لەپێش دوکانێکی فرۆشتنی مەشروباتی ڕۆحی، داوای لێکردم بوەستم بچێ هەندێ بیرە بکڕێ، دڵیم نەشکاندوو چووە خوارێ سێ چوار بیرەی لەنایلۆنێک هێناو وتی:"حەزدەکەم لە سەندوقی پشتەوەی دانێم" سەندوقەکە کرابۆوە، نایلۆنە بیرەکەی لێداناو دانەیەکی هێناو سواربۆوە، فەرمووی خواردنەوەی لێکردم، وتم:"ببوورە ناخۆمەوە"قوتییەکەی هەڵپچڕی، دوو قومی قووڵی لێداو تا گەیاندمە بەردەم ولادە گۆرانی وت. وتی:"لەکوێ منت هەڵگرت بمبەوە ئەوێ و خەمی پارەکەت نەبێ، چەندی دەڵێی بەسەرچاو". سێ چوار جار سەیارەم بۆی ڕاگرت، دادەبەزی دەچوو لە سەندوقەکە بیرەیەکی دەهێناو لەپێشەوە قوزەلقورتی دەکرد. شەش جاری ڕەبەق بردمە ناو بازاڕ و بردمەوە نزیک نەخۆشخانەی لەدایکبوون، ئەوجا بەڕاستی دابەزی و وتی:"چەند دەکا شەرم مەکە" وتم:"٢٠"هەزار، دەستی نایە باخەڵی و "٣٠"هەزاری دامێ و وتی:"هیچیش وەرناگرمەوە قسەکردن لەگەڵ شاعیران زۆر خۆشە خۆ ئەگەر دەزانی کەمە با زیاترت بدەمێ" بەپێکەنینەوە وتم:"ئارەقەت پێکردم"، ئەویش بەپێکەنینەوە وتی:"منیش زەرەرم لێت نەکردووە". خواحافیز. خواحافیز. بەدڵخۆشییەوە چوومە پێش ماڵی ئەو خزمەو سندوقەکەم کردەوە بزانم چ بیرەی لێ بەجێ نەهێشتووە تا فڕێی بدەم. تاسام کاتێک بینیم ئەوە تایە سپێرو حەریق و فسفۆرو هەندێ وردەواڵەی دیکەی لێ دزیوم، بەدڵێکی غەمناک و چوومە داوەتەکەو بۆ بەیانی هەر بەو پارەیەی لێم وەرگرتبوو هەندێکی دیکەم خستەسەرو بەناچاری چوومە سناعەو شتەکانم پێکڕییەوەو گەڕامەوە ماڵ.

کاتێک لە یەکتر ناگەین

ڕەسول بەختیار

ئەم هەموو درۆیە لەپای چی؟

ئەو لەنێوەندی قسەکانیدا دەیەوێ وانیشاندا کە شارەزا وپسپۆڕە لەو بوارەی کەتیایدا قسە دەکات، هەرکە باسەکەش گۆڕا دووبارە هەر لەو باسەش ئازا وبوێر وزانایە، ئەو نازانێ گوێگرەکان بۆ کات بەسەر بردن، گوێیان لەبەڕێزیان گرتووە، کەچی ئەو باس لەدوای باس بوار بەکەس نادا، وەک ئەوەی هەموو چالاکی وپرۆژەکانی ئەم وڵاتە لەسەر شانی ئەوە وهەر ئەو دەتوانێ هەموو پرۆژەکان راپەڕێنێ، دیارە لەو کەش وهەوا وئەو ژینگەیی ئێمە تیایی دەژین، ڕۆژانە لەبەردەم چەندین کردەوەدا هەڵوەستە دەکەین، هەر هەڵوەستەکردنێکیش چەند مانایەک دەبەخشێ، ئەوەتا ئەوەی دوێنێ بەمرۆڤێکی ژیر وچاک لەقەڵممان دەدا، ئەمڕۆ کردەوەیەکی سەیر ئەنجام دەدا، ئەوەی دوێنێ لەکارێکدا جێگای متمانە بوو، ئەوەتا لەبەرچاوی هەموومانەوە سەد سوێند دەخوا کە ئەو ڕاستە، بەڵام کاتێک لەکارەکە دەپێچیتەوە پێچەوانەی ئەوەیە، واتا سەداسەد درۆزنە، لەبەرامبەر ئێمە ڕوویەکی هەیە، بەڵام کە پشتی تێکردین وەک مار پێوەت دەدا وسەدان قسە وقسەلۆکت بۆ دروست دەکا، کە هەمووی دوورە لەڕاستی، واتا ئەو ڕاستییەی کە ئێمە پێی ئاشناین تاکەکان بەهۆی درۆکردنەوە کەسایەتی خۆیان لەدەست دەدەن وهەردەم لەبەرامبەر ڕاستییەکان خۆیان لاواز نیشان دەدەن، هەمووشمان دەزانین کە دوو ڕوویی ومتمانە نەبوون دوو نەخۆشی دەروونی لێکجیان، بەڵام لەکۆتایدا هەڵوێستەکان بەیەکتریان دەبەستێتەوە، چونکە مرۆڤەکان مامەڵەی لەتەکدا دەکەن، هەرچۆنێک بێ تەشەنەکردنی ئەمجۆرە نەخۆشییە لەئەنجامی چەند هۆکارێکەوە دێتە ئاراوە ویەکێکیش لەو هۆکارانە ژینگەیە، وەک هەر تاکێک ئەگەر لەنێو ژینگەیەکی ڕاست ودروستدا پەروەردە بووبێ، لەهەڵوێستێکدا درۆی کرد، لەوانەیە زووبەزوویی پەشیمان بێتەوە، چونکە ئاکاری ئەو بەهیچ جۆرێک قبووڵی ئەو درۆیە ناکات، بۆیە لەهەڵوێستێکی دیکەدا بەهەرجۆرێک بێت دەیەوێت لەپای ئەو درۆیەدا داوای لێبووردن بکات، لەلایەکی دیکەوە هەندێک تاکی دیکە هەیە ژینگەکەی وا خوڵقاوە ئەگەر درۆ نەکات، ئەوا ئاسوودە نابێت، ئەو پێچەوانەی یەکەم حاڵەت دەیەوێ بەدرۆیەکی قەبەتر درۆی یەکەم بشارێتەوە، ئەمەش وەک ئەوە وایە درۆ بکە هەتا خۆت باوەڕ بەخۆت دەکەی، هاوکات خەڵکانێک هەن کە درۆ دەکەن هەست بەوە ناکەن کە بەرامبەرەکەیان بەدرۆی نازانێت، بۆیە لەو نێوەندەدا بەشێوەیەکی وای دەڕازێنێتەوە، کە دووبارە پێی دووبارە دەکەیتەوە نازانێ وەکجۆر و درۆی سەرەتا بیلێ وکلک وگوێی بۆ دروست بکات، کەچی باسێکی دیکەت بۆ دەهێنێتە کایەوە، مێشێکت بۆ دەکات بەگامێش، گامێشێکت لەنێو دەرزیەکدا بۆ دەردەهێنێ، ئەوانەی لەدرۆدا وەستان کاتێک لێیان دەپرسیت کەوا چۆن دەتوانی ئەم هەموو باس وخواسە لەیەک بابەتدا کۆ بکەیتەوە، ئەو باس لەدرۆ ودووڕوویی ناکات، خۆشی بەخاوەنی نازانێت، لەوەڵامی ئەم پرسیارەشدا پێت دەڵێ بۆ هەموو ڕستە وباسێک دەبێ شارەزاییەکی ئەوتۆت هەبێ، تا بەرامبەرەکەت، بەهەموو شێوەیەک باوەڕت پێبکا، ئەگەرنا بەلۆژێکی زمان ورستەسازییەوە بیبەستەوە، لەنێوەندی هەقایەتەکان گۆڕانی ڕەنگاوڕەنگ دروست بکە، تا ئەو لەگوێگرتندا بچێتە قوولایی، ئەو نەک تەنیا لەباسەکانی ڕۆژانە پسپۆڕە، بەڵکو لەباسە مێژووییەکانیش شارەزاییەکی ئەوتۆی هەیە، بۆیە لای گرنگ نییە، هەموو مێژووەکان بەیەکتر ببەستێتەوە، مێژووی سەد ساڵ پێش ئێستا وا باس بکا کە لەئەمڕۆ دەچێ، ئیتر بەمشێوەیە باسەکانی بەردەوامە بێ ئەوەی یەکێک پێی بڵێ قوربان ئەم هەموو درۆیە لەپای چی.

r1970bakhtiar@gmail.com

دەستخۆشی لە هاوڕێی دێرینم حاجی مەمۆ دەکەم و دڵنیام بەدڵفراوانیەوە ئەم قسانەم لێ وەر دەگرێت

سەدیق ساڵح عەزیز (سەدیق ڕەنجبەر)

ئەوەی جێگای تێرامان و سەرنجە هەروەها جێگای داخیشە، لەدوای دەربازبوونم لە بەندیخانە، ڕامگەیاند کە ئەم کەسە خەتمائیلەو ئێمەی بە گرتن داوە، دوای هاواری بێ پایانم، کەچی هاوارەکەمان نەگەیشتە مەبەست، ئەوەی پێشبینیم دەکرد کە توانیومە جاسووسێک ئاشکرابکەم وەها دەرنەچوو، چونکە ئەم سیخورە بە ڕووقایمی خۆی لەکاتی مفاوەزاتەکەی ساڵی ١٩٨٤دا، توانی قەناعەت بە هاوڕێیەکی کۆمەڵە بێنێ کە شەهید بووەو پێشتر کۆنە برادەری یەک بووینەو پەیوەندیەکی عائلی بەهێزیان پێکەوە هەبووەو پێکەوە کاریان کردووە، ئەم برادەرەی (م.ج) دەچێ لەلای کاک نەوشیروان کەفالەت و مەرحەمەتی بۆ دەکات، بە ڕادەیەک کە کاک نەوشیروان مستەفاش دەربارەی خەت مائیلی محەمەد جەواد، تووشی دوودڵی ببێ و بە هەڵە دابچێ، وە وەهای تێبگەیەنن کە قسەکانی من زۆرتر لە واهیمە دەچێ، گوایە تەنانەت ڕاکردنی ناو بەندیخانەشمان جێگەی پرسیارە!؟\

پێموایە ئەوەی وەهای لە بەڕێز نەوشیروان مستەفا کرد کە ناوبراو بە خەتمائیل تێنەگاو بەهەڵە دابچێ، کەفالەت و پاڕانەوەی ئەو هاوڕێیە بوو بۆی کە ئەوکاتی قسەو ڕاو بۆچوونەکانی لای کاک نەوشیروان بە هەند وەردەگیرا، هەروەها ئەم خەتمائیلە زیرەکانە ئیستیغلالی پەیوەندی عائیلی و برادەراتی ئەو هاوڕێیەی کردو هەڵبەتە دیارە بە ڕێنمایی ئیستیخبارات بووە، بۆ ئەوەی بەرپەرچی ئەو زانیاریە درووستانە بدەنەوە کە من و هاوڕێ سەردار دابوومانە سەرکردایەتی، تا هەم لە متمانەو کەسایەتی بەندە کەمبێتەوە لەناو سەرکردایەتی شۆڕشدا هەم جارێکیتر محەمەدجەوادبەکاربێننەوە، بەمجۆرە ئاواتی ئیستیخبارات دەهاتە دی. ڕەنگە حەسوودی و غیرەی هەندێ لە هاوڕێیانیش دەوری هەبووبێ کە قسەی خێریان نەکردووە لای کاک نەوشیروان، نەوەک وەکو منافسێکی بەهێزیان بەدیارکەوم! هۆیەکی تریش هەبوو کە کاک نەوشیروان خۆشباوەڕ بێت بەم ڕووقایمیەی ئەم سیخورە کە لە ڕێگەی ئەو برادەرەی خۆیەوە لە دژی من دەیکرد، ئەویش ئەو سەردەمە ململانێی کوتلەی بەناو عیراقچی لە ئارادا بوو، منیش دەورێکی دیارم لە ناوچەکانی هەولێردا هەبوو کە لەسەر کوتلەی عیراقچی حیساب دەکرام لە دژی کوتلەکەی کاک نەوشیروان کە(پاشان بووە ئاڵای شۆڕش)، هەرچەندە من خۆم باوەڕم بە خەباتی کوردستانیەتی ڕەنجدەران هەبوو نەک عیراقچی، بۆیە پەرێز پاکژبوونی بەندە بە قازانجی کاک نەوشیروان و کوتلەکەی نەبوو. سەرەڕای ئەو زانیاریانە هەمووی، کاک نەوشیروان ئەو زانیاریانەی باوکمیشی وەرنەگرت کە لەم کۆنە جەلالیەی وەری گرتبوو کە پێشتر باسمانکرد، دیاربوو هێشتا کاک نەوشیروان سەنگی بنەماڵەی ئێمەی‌وەک پێویست نەزانیبوو لەشاری هەولێر کە عادزکردنی بنەماڵەیەکی وەک ئێمە دەبێتە هۆی دڵشکانی دەیان بنەماڵەی تر. دیارە کادیرەکانیش کەمتەرخەم بوون لە بەدەرخستنی هەقیقەتی ئەم سەنگاییە.

ماوەتەوە بڵێم کاک نەوشیروان ئەو سەردەمە ئەوەندە باوەڕی بەکادیرەکانی ناچەکانی هەولێر نەبوو، بۆچوونێکی خراپی لەسەریان پەیداکردبوو، ئەو پێیوابوو زۆربەیان بێتوانان، کەسیان تیا نیە بتوانێ سەرپەرشتی هەموان بکات تا ئیلتیزامی پێوە بکەن، ئەو دەیگوت ئێوە هەموو دەمێ ڕاپۆرت لەسەر یەک دەنووسن، یەکتر دەشکێنن! چ جای باوەڕ بەوە بهێنێ کە هەولێریەک ئەوەندە خۆڕاگر بێ، بتوانێ بەندیخانە بشکێنێ و بشتوانێ خۆی بگەیەنێتە ڕیزەکانی پێشمەرگە! بۆیە لای بەڕێزی ئەستەمبوو بگاتە قەناعەت کە کەسێک لەناو هەولێریان هەڵکەوێ لەسەر ئاستی ئەندامی کۆمیتە، ئەوەندە خۆڕاگربێ لەبەندیخانە کە زیان بەکەس نەگەیەنێ، پلانی ڕاکردنیش لە بەندیخانە دابنێ و سەرکەوتووش بێ، خەتمائیلێکیش کەشف بکات لە هەمانکاتدا! ئەو هەموو سیفاتە بەهێزانە نەدەبوو لە کەسێکدا کۆبێتەوە بە حیسابی بەڕێزیان، هەڵکەوتنی ئەم جۆرە کەسە دەرچوون بوو لەم قاعیدەو لەم بۆچوونە باوەی کە ئەو بە تەجرەبەی خۆی و لە خەیاڵی خۆی بۆ هەولێریەکان درووستی کردبوو! ئەمەو تۆزێ زەحمەتیش بوو باوەڕ بەوە بهێنێ چونکە ئەوە یەکەمجار بوو کە لەناو ڕیزەکانی کۆمەڵە باسی خەتمائیل بکرێ لە ئاستی ئەندامی کۆمیتە لە لایەک و چونکە ئەم هەڵەیە بەرۆکی بەرپرسیاریەتی خۆیانیشی دەگرتەوە لە لایەکی ترەوە. کۆی ئەم بارودۆخ و ئەم باری سەرنجانەم، زۆر بەداخەوە، بووە هۆی بەهەڵەداچوونی سەرکردەیەکی کۆڵنەدەری ڕێبازی کوردایەتی وەک بەڕێز نەوشیروان مستەفا!

بەڵام پرسیار ئەوەیە پاش ئەوەی کە ئاشکرابوو قسەکەی ئێمە تەواو ڕاستە و ئەو کەسە جاسووسە، ئاخۆ کاتی ئەوە نەهاتووە کە کاک نەوشیروان، هەڵوەستەیەک بکات بۆ ئەوەی بەخۆیدا بچێتەوە، بڵێ ئەوە من بۆچی هاوڕێ سدیق ڕەنجبەرو هاوڕێ سەردارم عادز کرد؟ یان دیارە کاتی خۆی بە هەڵەیاندا بردووە؟

خوێنەری بەڕێز، بزانە ئیستیخبارات لە هەولیرەوە، لە ڕێگەی ئەو خەت مائیلەوە، دەیویست ئەم ڕاستیانەی کە سەد لە سەد ڕاست بوون پووچەڵی بکاتەوە، بۆ ئەوەی بەندە کە کادرێکی چالاک بووم لەبەرچاوی سەرکردایەتی لە میسداقیەتم کەم بێتەوە نەوەکا وەکو خەباتگێرێکی ناودار دەرکەوم و چالاکی زۆرتر بنوێنم! بۆیە پلانەکەیان تا ڕاددەیەک سەرئێشەی بۆ من لە ناو شاخ دروست کرد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر لەگەڵ ئەم ئازارە دەروونیە ڕۆیشتم. ئەم بە هەند هەڵنەگرتنەی زانیاریەکانمان بووە هۆی کاڵ بوونەوەی پیرۆزی شۆڕش و سەرکردایەتیەکەی لەلای من لە کاتێکی زۆر هەستیاردا.

بەداخەوە، کورد ناسراوە بەوەی کە دەرس لەڕابردوو وەرناگری و ڕابردووی خۆی زوو لەبیر دەچێتەوە، بۆیە پێم سەیر بوو، هەتا لەدوای ڕاپەرینیش، هەروەک بیستوومە کە ئەم خەتمائیلە لە لایەن بەڕێز کاک کۆسرەت ڕەسوولەوە، کرابووە کارگێڕی کۆمیتەیەک لە نزیک پارێزگا! دە وەرن هاوڕێیان چۆن لە حیزبێکدا بتوانم کار بکەم، یان متمانەی پێ بکەم، کە سەرەڕای ڕاست و درووستی قسەکانم، کە لەوپەڕی دڵسۆزیەوە بوو، حیسابێکی ئەوتۆی بۆ نەکەن، کەسێکی وەکو ناوبراو پلەی کارگێڕی کۆمیتەی لە ڕێکخستنی یەکێتی پێ بسپێرن!

هەر لە دوای ڕاپەرین، سەرەداوی پەیوەندی ئەم کەسە لەگەڵ ئیستیخبارات، بە جوانی ئاشکرابوو، هەرچەندە من پێشتر لە دۆڵی بالیسان، زانیاریەکی ترم پێ گەیشت کە یەکێکی تریشی بە گرتن داوە، بەڵام نەمنووسیەوەو لەبیرم چووەوە. ناوبراو بەردەوام دەمانچەی بە ئاشکرا لە ناو شارو لەگوندی قەڵاچۆغان هەڵدەگرت کە ماموستاش بوو. تەنانەت جارێکیان ماموستا محەمەد مەنگوری لە کۆنفرانسی دووی کۆمەڵە لە ناوزەنگ بینیم و باسی کردو گوتی جارێکیان لە جادەیەکی هەولێرێ، دەستم لەبەر پشتێنی محەمەد دانا، گوتم ها ئەو دەمانچەیە چیە، گوتی ئاخر لە خۆم دەترسم بۆیە هەڵی دەگرم! پرسیار ئەوەیە پیاو هەبوو ئەوێ ڕۆژێ بەبێ پسوولەو ڕەزامەندی ڕژێم بوێرێ بەردەوام لە هەولێر دەمانچە هەڵگرێ؟

بەڵام ئەو برادەرەی کە ناوی (ع) ە لە ساڵانی ١٩٩٢–١٩٩٣، واتە سەرەتای ڕاپەرین، بۆ من و هاوڕێ سەرداری دەگێڕایەوە کە لەسەرەتای شەری عیراق– ئێران، واتە ساڵانی ١٩٨٠–١٩٨١ (م.ج) ی چەندین جار بە چاوانی خۆی دیوە کە هاتوچۆی نائیب زابتێکی ئیستیخباراتی کردووە، بەناوی نائب ضابط صبحی، ئەوەتا بەتەواوی پەردە لەسەر ڕووی ئەم جاسووسە لادەداو کاک (ع) دەڵێ:

من و (خ) لە سریەی ئینشائاتی عەسکەری، خانوومان بۆ (قریە ضباط صف) درووست دەکرد لە سەر ڕێگای عەینکاوە، بەرامبەر م.س ی کۆن، من (م.ج) م دەناسی بەحوکمی ئەوەی کە لە گوندەکەی ئێمە ماموستا بووە، (م.ج) م دەبینی کە بەردەوام وەکو سەرکاری ماڵ هاتوچۆی ماڵی (نائب ضابط صبحی) دەکرد، کە دەمانزانی سەر بە دائیرەی ئیستیخباراتی هەولێرە، ئەو نائب ضابطە کەسێکی هەندێ بە هەیکەلی سۆروسپی، چاو زەردی سەوز باو بوو، زۆرجاران کە ناوبراو دەهات، قەنینە غازو شەمەکی تریشی بۆ دەبردە ماڵەوە، ئێمەیش دەمانزانی کە دیارە پەیوەندیەکی هەیە، دەنا ئەو هاتوچۆیە بەلاش نیە، بەڵام پەیوەندی بە ئێمەوە نەبوو، ئێمەیش لە سەلام زیاتر نەماندەوێرا هیچی تر بڵێین!

ئینجا با بگەڕێینەوە ناو بەندیخانە، من و هاوڕێ سەردار بەردەوام لەناو بیناکانی ئەمبەرو ئەو بەری ئیستیخبارات ئەو نائب ضابط صبحیەمان دەبینی، کە لەوێ زۆر چالاک دیار بوو هەر جارەی بە دەنگ بانگیان دەکرد بە ناوی خۆی، بۆیە دەمانزانی کە ناوی هیندێکیان چیە، بەکورتی تەواو شارەزای ناو ئیستیخبارات ببوین، ئینجا ئەم نائب ضابط صبحیە، یەکێ بوو لەوانەی کە چەندین جار تەحقیقی لەگەڵ ئێمەدا دەکرد ئەڵبەتە بە ئەشکەنجەوە.

هەر چەندە کاک (ع) لە سەرەتای ڕاپەرین بۆ چەندین جار بۆ ئێمەی باس کردبوو، بەڵام جارێکی تر لەم ڕۆژانە، بۆ تەئکیدکردن لەم زانیاریانە تەلەفۆنم لەگەڵ کرد، وە ئەگەر هەر هاوڕێیەک دەیەوێ تەئکید لەم شاهیدە بکات، ژمارە تەلەفۆنەکەی لای هاوڕێ سەردار کاکە حەمە هەیە کە ئێستا لە هەولێر دادەنیشێ، دەتوانێ پەیوەندی پێوە بکات.

لە دوای ڕاپەرین، سەرەداوێکی تریش پەیدا بوو، وەک باسیان دەکرد ئاشکرا بووە کە ناوبراو، لەو کاتەی کە کارگێڕی کۆمیتەش بووە، ژێراو ژێر وەک خەتمائیلێک، زانیاری لەسەر سەرکردەیەک داوەتە لایەنێک، ئینجا بەهەر حاڵ لە دوای ماوەیەک بیستمەوە لەملاو ئەولا، کە ناوبراو بۆ شوێنێکی دوور ڕایکردووە. بەڵام هەتا وەکو مار بە خۆیانی وەنەدا چارەسەریان نەکرد، وەک دەڵێ(هەتا نەینا لە تەبەق نەیگوت ئەڵلاهو سەدەق).

ڕاستە ئەم خەتمائیلە توانی کادیرێک، هەتا سەرکردەیەکی وەک کاک نەوشیروانیش بە هەڵەدا ببات، بەڵام من و هاوڕێ سەردار هەر سوور بووین لەسەر هەقیقەتی ئەم خەتمائیلە، تا کۆتایی فریومان نەخوارد، هەتا لە دوای ڕاپەرین هەموو سەرەداوەکانی وەها ئاشکرابوون، کە بواری هیچ تەفسیرێکی جیاوازی نەهێشتەوە لە غەیری ڕاستی بۆچوونەکەی ئێمە.

هەرچەندە قسەکەمان سەلمێندرا ڕاستە، بەڵام ئەو کاتە چ سوودێکی بۆ ئێمە نەمابوو، چونکە ئێمەیان تەواو عادزو بێتاقەت کردبوو.

ئەوەی بۆتانم گێڕایەوە چیرۆکێکی واقیعی پێشمەرگەیەکی دڵسۆزو ماندووە، چیرۆکی قوربانیەکە کە لە ناخی ڕووداوەکانا هەڵقوڵاوە، سەرگوزشتەی سەربازێکی نەناسراوە کە سەرتاپای ڕاستە، هەروەک دەڵێن لە زۆر شوێنا قوربانی جێگەی تاوانباری گرتۆتەوەو تاوانباریش جێگای قوربانی، دەق ئەم مەسەلەیە لەسەر من و هاوڕێ سەردارو (م.ج) جێبەجێ دەبێ، زۆر لەگین بوو کە ئەگەر من و هاوڕێ سەردار لەناو بەندیخانە بکوژرابواین، (م.ج) ببوایە پاڵەوانی گۆڕەپان و بەرەو پلەی سەرکردایەتی و مەکتەبی سیاسی یەکێتی ئەستێرەی لە گەشانەوە دەبوو. لەناو کاری سیاسی کوردی دەیان چیرۆکی سەیرو سەمەرەی لەو بابەتە هەیە کە پێویستی بە دیراسەی تێروتەسەلە، هەرچەندە سیاسەتی کوردی پێویستی بە بەخۆداچوونەوەو گۆڕانی بنەڕەتی هەیە، کە بەدووری دەزانم بەم زووانە ئەنجام بدرێ و لەوە دەچێ هەر لە بازنەیەکی داخراودا بسووڕێینەوە.

هەر کە باس لە هەڵەو کەم و کوڕی دەکەم، لەبەر ئەوە نیە کە بە ئەنقەست و یەک لایەنە تەنیا لایەنە تاریک و نێگەتیڤەکان پیشان بدەم، بەڵکە لەبەر ئەوەیە کە هاوڕێ حاجی ناوی ئێمەی لە شوێنی هەڵەکاندا هێناوە، باسی هەڵەیەک دەکات کە نە ئێمە کردوومانەو نە بەدەستی ئێمە بووە، بەڵکە هەڵەی کوشندە ئەوە بووە کە ئەو ناوبراوە بەبێ هەڵسەنگاندن و بەنەزانی هاتۆتە ڕیزەوە، هەڵەی لەوەش گەورەتر ئەوەیە کە کراوەتە ئەندامی کۆمیتە، بەڕای من ئەو هەڵەیە دەگەڕێتەوە بۆ نێوان هاوڕێ حاجی مەمۆ و سەرکردایەتی کۆمەڵە، نەک ئێمە کە قوربانی ئەم هەڵەیەی ئەوان بووین. ئینجا ئەم هەڵەیەش هەر درێژەی هەبووە تەنانەت لە دوای ڕاکردنەکەمان لە بەندیخانە، کە پەردەم لەڕووی هەڵماڵی، قسەکانی من و کاک سەردار وەک پێویستە وەرنەگیراو دلساردیان کردین.

بە هەقیقەت ڕێکخستنی ژێرزەمینی ئەوێ ڕۆژێ، سەرەڕای ئەو هەڵانەی کە زۆری زاندراون، خاڵی پرشنگدارو گەشەداری گەلێ زۆرن، چەندین داستانی ئازایەتی و خۆڕاگری تیایە، کە بە چەند سەرەقەڵەمێکی ئێمە ناکرێ بیخەینە بەر چاوان. بۆ نموونە لەم پێنج شەش ساڵەی کە کاک حاجی باسی دەکا، نموونەی ئازایەتی شەهید عوسمان گچکەمان هەیە کە لەژێر ئەشکەنجە بێباکانە بەرەو ڕووی جەلادان وەستایەوە تا شەهیدیان کرد. نموونەی شەهیدانی قارەمان و خۆڕاگر کەریم ڕەسول و تەها فەقێ یوسف و ئیسماعیل فەقێ حەسەن، ئەوانیش بەهۆی بوونی (خەت مائیلێک) لەدوای ئەنجامدانی چەند چالاکیەکی سەربازی، وێنەی بوێری و قارەمانێتی هاوڕێیانی ڕێکخستنی کۆمەڵەی ئەو سەردەمەی خەباتی نهێنی ناو شار نیشان دەدەن.

ئەگەر سەیری شێوازی دەزگا ئەمنیەکانی ڕژێمی بەعس بکەین، دەبینین کە بەعس سیاسەتی وا بوە، کە هاوڕێیانی کۆمەڵە، بە تایبەتی هەرە چالاکەکانیان، لە کاتی نواندنی چالاکی گرنگدا دەسگیر بکرێن، هەروەک خەت مائیلەکەی کە شەهید کەریم و هاوەڵەکانی بەگرتندا، وە ئەو دوو خەتمائیلەی کە شەهید محەمەد قادری بەگرتداو پاشان بۆ ڕۆژی دوایی شەهید ناسرو هاوڕێکانی گیران، وە گیرانی من و هاوڕێ سەرداری کاکە حەمەش لە ڕێگەی ئەم خەتمائیلەی کە باسمانکرد، هەر لە کاتی ئەنجامدانی چالاکی گرنگدابووە. لێرەدا باسی ئەو خەتمائیلانەش ناکەم کە لەدوای ساڵانی ١٩٨٥ دا زەبرێکی گەورەی لە ڕێکخستندا. ئەمەو وەنەبێ خەت مائیلی تر لە ئاستی نزمتردا نەبووبێ بەڵام کاریگەری کەمتر بووە.

سەرەڕای بوونی دووسەرەیەک لە ئاستی کۆمیتە، سەرەڕای ئەشکەنجەی بەعسیانە، توانیمان کە پلانێکی تۆکمەو زیرەکانە لەناو بەندیخانە دابڕێژین، لە بەندیخانە ڕابکەم، پلانی ئیستیخبارات هەڵوەشێنمەوەو ئەو خەت مائیلەی ناو کۆمەڵەش ئاشکرا بکەم. هەر بۆیە هەق وایە کە گیران و خۆڕاگری و بەندیخانە شکاندنەکەی ئێمە لە یادەوەریە گەش و پرشنگدارەکان و بە خاڵی هێز باسبکرێ نەک لە خانەی هەڵەو هەڵوێستە لاوازەکاندا. دڵنیام هەر سەرکردەیەک ئەم ڕابردووە پرشنگدارەی ئێمەی هەبوایە، لە هەر بۆنەیەک ئەم جۆرە گیران و بەندیخانە شکاندنەیان بۆ خۆ بردنەپێش بەکار دەهێناو دەیانکردە ئەفسانەی چیای ئاگری.

بەداخ و کەسەرێکی زۆرەوە، بە شێوەیەکی گشتی، سەرکردایەتی کوردی هەر لە کۆنەوە تا ئەمڕۆشی لە گەڵدابێت، سوود لە هەڵەو تەجروبەکانی ڕابووردو وەرناگرێ، هێشتا کەلتوری خوێندنەوەی ڕابووردوو وەک پێویست درووست نەبووە، کەلتوری بە خۆداچوونەوە بە نەنگی حیساب دەکرێت. سەرکردایەتی کوردی، دەیەوێ بە هەمان لە خۆبایبوونی جاران، بەبێ گۆڕانکاری بە هەمان نەفەسی جاران لە سەر سیاسەتی خۆی بەردەوام بێت. وەکو ئەوەی ڕەخنەبەندیان هەڵگرتبێت، ئەوەندە گوێ بە ڕەخنەو گلەیی و گازاندەی خەلک نادەن. دروشمی بشفری هەر بزنەیان هەڵگرتووە، پێیان وایە، دەسنیشانکردنی هەڵەکانیان کوفرێکی گەورەیە، لە قەدرو هەیبەتیان دینێتە خوارەوە.

بۆیە دەبینین لە گێڕانەوەی هەر چالاکیەک، هەر ڕووداوێک کە تیایا بەشدار بووینە، سەرکردەکان سیفەتی پاڵەوانی و بە توانایی و ئازایەتی دەدەنە پاڵ خۆیان و هەڵەو شکستی و کەموکوڕیەکانیش دەخەنە پاڵ ئەوانی تر، کەچی ڕەنگە زۆربەی جاران، پێچەوانەکەی ڕاست بێ. لە ڕاستیدا پاڵەوانی ڕاستەقینە شانە ئازاکانی ژێرزەمینی خوارەوەو و مەفرەزەو کەرت و تیپە بەجەرگەکانی پێشمەرگەن کە چالاکی سەرسوڕهێنەر ئەنجام دەدەن کەچی بۆ سەرکردەکان حیساب دەکرێ. ئەم نەخۆشیە تەنیا سەرکردەکانی نەگرتۆتەوە بەڵکو کادیرانی خوارەوەشی گرتۆتەوە، کە بۆتە خۆراکی ڕۆژانەیان، ئەویش کەلتووری بۆگەنی نەنگی پەیداکردن و شکانەوەی خەلکانی ترە بە شێوەی جۆراوجۆر بۆ ئەوەی تواناو لێهاتوویی خۆیان بەرز نیشان بدەن وەک ئەوەی سەرکردەکان فریشتەو بێ خەتا بن.

ئەو نەخۆشیانەو زۆرێکی تریش کە ناکرێ هەر هەمووی لەو بابەتەمدا شوێنی بۆ بکرێتەوە، خەباتی کوردی بەلارێدابردوەو پاش هەرسەرکەوتنێکی کاتی گلۆربوونەوەی بە دواوە بووە، بۆیە لە چەماوەیەکی داخراودا، لە دەوری خۆمان دەخولێینەوە. هەروەها لەبەر بەرژەوەندیەزاتی‌وتایبەتیەکان، نە پلانی تۆکمەو نەڕێکخستن و نە دڵسۆزی جێگای بۆتەوە، ئەوەی هەشە زۆرینەی کلێشەیە و ڕووپەڕی جوانی ڕۆژنامەو شاشەی ڕەنگاوڕەنگی تەلەفزیۆنەکانە.

لە کۆتایدا دووبارە دەستخۆشی لە هاوڕێی دێرینم حاجی مەمۆ دەکەم و دڵنیام کە بە دڵفراوانیەوە ئەم قسانەم لێ وەر دەگرێت و هیوای تەندروستیو بەختەوەری بۆ دەخوازم. هەروەها زۆر سوپاسیشی دەکەم کە نوسینی یادەوەریەکانی بووە هۆی ئەوەی یادەوەری زۆرم بێتەوە بیر، بەئومێدم کە ئەم سەرە قەڵەمەی منیش سودێکی هەبێ و ببێتە هۆی بە بیر هێنانەوەی هەرچی زۆرتری یادەوەریەکانی ئەو.

ئەگەر هەر هاوڕێیەک یان برادەرێک تێبینی هەیە یان یادەوەریەکی پەیوەندیداری هەیە لەگەڵ ئەم بابەتەمدا، یان زانیاری زۆرتری لایە، دەتوانێ بەم ئیمێلە بۆمی بنێرێ لە گەڵ ڕێزمدا بۆ هەموو لایەک، بم بەخشن ئەگەر هەر کەموکوریەکم هەبێ و یان شتێکم یا کەسێکم لە بیر کردبێ، کە دیارە بەئەنقەست نەبووە. وە زۆر سوپاسی ئەو برادەرانەش دەکەم کە زانیاری گرنگیان پێدام و هەندێ ڕووداویان بەبیر هێنامەوە.

بەشی پێنجەم و کۆتایی

حکومەتی هەرێم هەر حوشتر مابوو خەمی لێبخوات!!

بەناوی وشکە ساڵییەوە عەرەبێکی زۆر ڕوویان کردۆتە ناوچە جیا جیاکانی کوردستان هەر لە سیتەکان و حەریرو خۆشناوەتی و کۆیەوە بگرە تا قەندیل.

ئەوەی سەیرە ڕۆژی ٢٠٠٨/٧/٢٧ لە ڕێگای کۆیە هەولێر نزیک گوندی گۆمەشین. چەند ئۆتۆمبێلێکی بار هەڵگرم بینی، حوشترێکی زۆریان بارکردبوو دایان دەبەزاندن. حوشترەکان لە دابەزین لەم ئۆتۆمبێلانە بەدەوری خۆیاندا دەیانڕوانی. ئەوانیش هەستیان بەوە دەکرد کە ئەم وڵاتە شاخاوی و فێنکە هی ئەوان نییە، بۆیە زۆر سەیرم بەم ڕووداوە هات و گوتم: پێشینان ڕاستیان گوتووە کە دەڵێن: "بە عەرەب مەڵێن مەرحەبا، دەنا دێتە بن عەبا"

شوانێک

ئەی دیموکراسی نیە!

تەیار عادل گۆران

لەنێوەندی گۆڕەپانەکە ئۆتۆمبیلەکەی بە بەرتەناشێکی ئەوەندە قۆر هەڵستاند کە لە قۆریان وەسفیم بۆ ناکرێت، هەموو ئەو خەڵکەی ئەوێی لەژێر تۆز وەردا و ئەوەدەم پیرەژنێکی قۆر بەسەری عەبا ڕەشی عەرەبی پۆشی سپی کردەوە لەژێر خۆڵ، گەنجێک کە یاوەری پیرە ژنەکە بوو بە دەنگی بەرزو نارەزایی هاواری کرد ئەمە چ کەریکە؟!

دوو سێ کەسیتر لەم لاوە وەلامیان دایەوە کاکە دیموکراسیە بۆ نارازیت؟ پێمان بلێ تۆ عەرەبیت؟ نەخێر قوربان من کوری کوردانم بۆچی دەپرسن؟ چونکە پێدەچێت تۆ هێشتا تەواو فێری دیموکراسی نەبوویبت بۆیە گومانمان وابوو کە عەرەبیت، جگە لەوەش پۆشاکو عەباکەی داپیرت هی عەرەبانە. کەوایە جل پۆشینی داپیریشم دیموکراسیە و ئەگەر عەرەب دیموکراسیش نەبن بەلام خاوەن دەولەتن!!

دیموکراسی ئەمڕۆ بوێتە بنیشتی نێو دەمی ئەو ژنانەی کە ڕۆژ تا ئێوارە لەبەر دەرگای ماڵەکان دانیشتوون و بوەتە شەکری نێو دەمی ژنانی سەرو کانی، پێم سەیرە کە زۆرینەی کۆمەڵگای ئێمە بەو شێوەیە لە دیموکراسی گەیشتوون. من ئەو ڕۆژەی کە ئەو حەشا ماتەم

لە گۆڕەپانەکە بینی تا نیوە شەو هەر بەیادی بووم کە هەم بەلامەوە سەیر بوو، لە هەمانکاتیشدا لەبەرە خۆمەوە دەخەندیم. ئێمەی کورد ماوەی (١٧) ساڵە لەچنگ دەستی زۆر داری دەرهاتووین و نەجاتمان بوە و شکور بۆ خوا حکومەتەکەشمان دەرگای دیموکراسی والا کردووە وا دەزانین بەلێ.. بەلێ هەر ئێمەین دیموکراسینە و لەدوای ئێمە خەلک هەمووی با لە گۆڕەپانەکە بچێتە دەرەوە، قوربان لە ئەوروپا وڵات هەیە فرچکیان بە دیموکراسی گیراوەتەوە ئینجا ئەوەندەی ئێمە لە خۆبایی نین و لەسەر نەچووینە، پێم بلێن دیموکراسی و ئازادی ڕادەربرین ئەوەیە کەتۆ لەسەر حیسابی خۆت زیان بە دەورووبەر بگەیەنیت؟ ئێمە ئێستاکە خەریکە هەموو شتەکانمان وای لێ هاتووە. تەنانەت ئەو دەردە جیهانییە ڕۆژنامەگەریشمانی گرتۆتەوە لە کوردستان، کە لەژێر ناوی ئازادی ڕاگەیاندن و ڕادەربرین لە کوردستان دەست بۆ بابەتی ئاسایشی نەتەوەیی و قودسیاتی سەرکردایەتی کوردی دەبەین و لەتامان بردۆتە دەر. پێم بلێن کەی بەرتەناش لێدان و دەموچاو پرتۆز کردنی خەلک دەچێتە خانەی دیموکراسیەوە؟ ئەی عەبا پۆشینەکەی پیرە ژن؟ ئێمە بەشێوەیەک لە دیموکراسی گەیشتووین کە هەر چیەک بکەیت تەواو کەس بۆی نیە لێت بپرسێت. ئەمە ڕێک پێی دەگوترێت سیستەمی بخۆ و برۆ لە کوردستان نەک دیموکراسی. بۆیە بەلامەوە گرنگە کە لە پاڵ ئەو دیموکراسی و ئازادییەی کە کۆمەڵگای ئێمە لێی گەیشتووە بیرێک لە بەرز ڕاگرتنی یاسا و پیرۆزی ئاسایشی نەتەوەیی کوردی و ئایین و دابونەریتی کۆمەڵایەتی کوردی بکەینەوە.

ttayargoran@yahoo.com

پرۆفیسۆر د.بەهرام خدر مەولود: مەفرووزە هەموو نەوەی کورد مەوقیفی مەردانەی کاک مەسعود و کاک کۆسرەت لەبەرامبەر زانکۆی سەلاحەددین لەبیر نەکات

ئا: حەمید بەدرخان- محەمەد گۆران

*** پەیوەندیت لەگەڵ وەزیرە کوردەکانی بەغدا چۆنبوو، لەوانە عەزیز عەقراوی و عەبدولستار تاهیر شەریف و مەلا ماتۆر، چ یادەوەرییەکت لەگەڵ ئەم وەزیرە کوردانە هەیە؟**

– ئەمانە پێنج شەش وەزیری کورد بوون، یەکێ لەم یادەوەرییانە من سەرۆکی ئاهەنگی دەرچوانی زانکۆی سلێمانی بووم ساڵی"١٩٧٩–١٩٨٠" کە یەکەم وەجبەی خوێندنی باڵا، ئەوساڵە دەرچوون و، من سەرۆک لیژنەی ئاهەنگەکەبووم، بە تاریق عەمادیم گوت: با شتێکی کوردی تێبکەین، ئەوەبوو ئەوساڵە کڵاوی کوردیمان لەسەرکرد، بەڵام تەنها بۆ ماجستێرەکان، جا لەسەر ئەمە تووشی دوو رووداویش بووم، بەهەرحاڵ، پاش ئاهەنگەکە هاتینە مەرکەزی سەقافی، وەزیرە کوردەکان گوتیان: د. بەهرام دەستخۆش، گوتم: کاکە هی ئێوە قبوڵ نییە، هی وەزیری خوێندنی باڵا کە عەرەبەو بەعسییە هی ئەو قبووڵە، وەزیری خوێندنی باڵا عەرەب بوو، غانم عەبدولجەلیل ئەو وەزیری خوێندنی باڵا بوو، گوتم: هی ئەو قبووڵە. گوتیان: ئەشهەدو راستدەکەی، عەزیز عەقراوی گوتی: ئێمە کارتۆنین، لەناو مەرکەزی سەقافی وایوت، ئەم قسەیەی بۆ مێژوو دەگێرمەوە.

لەمەش گرنگتر، ساڵی ١٩٧٦ ئاهەنگ کرا لەسەرچنار، شەو کاتژمێر یانزەبوو، هەموومان خواردبوومانەوە، منیش خواردبوومەوە، غانم عەبدولجەلیل کە وەزیری خوێندنی باڵابوو، گوتی: هەر دەرچوویەکی عەرەب کچە کوردێک بێنێ لەم دەورەی ئێوە، ئێمە پلیتێکی تەیارەو پێنج سەد دیناری دەدەینێ، بۆ پاڵپشتیکردن لە برایەتی کورد عەرەب! گوتی: ها، د. بەهرام تۆ دەڵێی چی؟ منیش خواردبوومەوە، گوتم: ئەی ئەگەر کوردێک کچە عەرەبێک بهێنێ؟! گوتی: فەرقی نییە، هەتا ئەگەر کوردێکیش کچە عەرەبێک بهێنێ. منیش هەڵسامەوەو هاوارم کردو گوتم: سەلاح حەفید، تۆش د. رەئووف، وەرن پارەکەو پلیتەکە وەربگرن، چونکە ئێوە ژنەکانتان عەرەبە"بە پێکەنینێکی زۆرەوە".

*** د. ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ کۆڕەوەکەی بەهاری ١٩٩١و چوونت بۆ شاری پاوەی وڵاتی ئێران؟**

– لەکۆڕەوەکە چووین بۆ پاوەو ماڵ و منداڵەکانم لەگەڵدابوو، وەکو گوتیشم شەهیدبوونی خەزوورەکەشمی بەسەرداهات. لەوێ مامەوەو یارمەتی زۆر کەسیشم دا، چونکە قایمقامەکەی ئەوێم ناسی و زۆر رێزیان لێدەگرتم. مامۆستاکەشم لە لەندەن کاغەزی بۆ ناردم و گوتی: تۆو ماڵ و منداڵەکەت هەمووی وەرن بۆ لەندەن و لەسەرە من پەناهەندەیی وەربگرن، بەڵام ئەوکاتە من هاتبوومەوە بۆ کوردستان، کاغەزەکەم لەدوای شەش مانگ بەدەست گەیشت. گەڕاینەوە بەغداو پاشان هاتینەوە هەولێر.

*** کەی بووی بە سەرۆکی زانکۆی سەلاحەددین و چۆنبوو کە ئەو پۆستەت وەرگرت؟**

– من بە هەڵبژاردن بووم بە سەرۆکی زانکۆی سەلاحەددین، هەڵبژاردن کراو من تاکە سەرۆکی هەڵبژێردراوم تاوەکو ئێستاش، تەنها من بە هەڵبژاردن بوومەتە سەرۆکی زانکۆی سەلاحەددین، ئەمە هەر بۆ زانیاریتان. لە کۆتاییەکانی ساڵی ١٩٩٣بوو، لەسەردەمی یەک حکومەتیش بوو، ئەوکات کاک کۆسرەت سەرۆکی حکومەتی کوردستان بوو.

*** ئەو ئاستەنگانە چیبوون کە لەگەڵ دەستبەکاربوونت هاتنە سەر رێت، هەر لەسەردەمی تۆش بوو کە ناوی"هەولێر"بۆ"سەلاحەدینەکە زیادکرا؟**

– بەڵێ، راستە، بەڵام ئێستا هەولێرەکە نانووسن. لەسەردەمی من وەکو سەرۆکی زانکۆ، ئێمە ئەنجومەنی خوێندنی باڵامان دانا، کە هەمووی پرۆفیسۆر بوون و تەنها لە پرۆفیسۆرەکان پێکهاتبوو. کە د. عیزەدین مستەفا رەسوڵ و د. مارف خەزنەدار و من و د. خەلیل ئیسماعیل و.. هەمووی پرۆفیسۆرەکان بوو. دوای ئەوە رۆڵی کاک کۆسرەت و د. رۆژ دەبێ مرۆڤ بۆ مێژوو باسی بکات، بەراستی دوو کەس بوون، شایەنی سەرپەرشتیکردنی زانکۆ بوون. ئەوان زانکۆیان پاراست، ئێستا زۆرکەس دەڵێ: د. بەهرام زانکۆی پاراست، بەڵام راستییەکەی ئەوان بوون کە زانکۆیان پاراست، بەهرام نەبوو، وەڵاهی کاک کۆسرەت و د. رۆژ بوون کە زانکۆیان پاراست، ئەوە حەقیقەتە.

بەداخەوە، ئێمە دەمانەویست حیزبایەتی نەکەوێتە ناو زانکۆوە، من شەخسی خۆم ئەندام ناوچەبووم، لەگەڵ د. دڵشاد عەبدولرەحمان کە ئێستا وەزیری پەروەردەیە، ئەوکات، بەرپرسی کۆمیتەبوو، کۆبوونەوەیەکمان کرد و گوتمان: با دەستنیشانی ئەنجومەنی باڵا بکەین، من گوتم: با ئینسانی عیلمی، رابردوو پاک و پلەی زانستییەکەی باش بێت، با ئەوکەسانە دەستنشیان بکەین، فیعلەن، زۆرکەس پاڵێوراوبوون بۆ ئەنجومەنەکە، کە ئێستا پلەی بەرزیان هەیە، من لەدژی خۆ پاڵاوتنی ئەوان بووم چونکە رابردوویان پاک نەبوو، بەڵام من ناو ناهێنم، شاهێدیشم هەیە. ئەنجومەنی خوێندنی باڵایەکی رێکوپێک دانرا، ئەوان ئیشوکارەکانیان دەبردبەڕێوە، بەراستی، ئێمە لەناو زانکۆ هەموو ئامانجێکمان ئەوەبوو کوردایەتی بکەین.

وتارەکانی من لە ئاهەنگی دەرچوانی زانکۆی سەلاحەددین، لەپێش مام جەلال و کاک مەسعود، بەهەردوو دەور، وەختێک مام جەلال لەوێ بووە کاک مەسعود لەوێ نەبووە، یا کاتێک کاک مەسعود لەوێ بووەو مام جەلال لەوێ نەبووە، لەهەردووبارداً، من وتوومە زانکۆ موڵکی میللەتەو موڵکی هیچ حیزبێک نییە. هەروەها ئەگەر پارتییەک گیرابووایە، من یەخەی یەکێتی و مام جەلالم دەگرت و دەمگوت: نابێ بگیرێت و دەبێ بەریبدەن، ئەگەر یەکێتییەکیش بگیرابووایە دیسان یەخەی پارتی و کاک مەسعودم دەگرت و دەمگوت: دەبێ بەریبدەن، لەگەڵ ئەوەی کە من بۆچوونی شەخسی و تایبەتی خۆم هەیە، بەڵام تۆ کە سەرۆکی زانکۆ بوویت و لەزانکۆ بوویت، دەبێ لەسەرووی ئەمەوەبیت، دەبێ بەراستی سەرۆکی زانکۆ بێت.

*** ئەوکاتەی کە سەرۆکی زانکۆ بوویت زۆرجار لەسەر وشەی'کاک کۆسرەت'لەلایەن پارتییەکانەوە گلەیی و گازاندەت لێدەکرا، لەبەرئەوەی قەت نەتوتووە کۆسرەت، هەر دەتووت: کاک کۆسرەت، ئەو زەربیەیە چییە کە لەسەر وشەی کاک کۆسرەت داوتە؟**

– وەڵلاهی من زەربیەیەکی زۆرم لەسەر کاک کۆسرەت داوە، وەختەکی هەموو دژی کاک کۆسرەتی بوون، بەڵام من ئەوکاتانەش هەر دەمگوت: پیاوێکی چاکە، راستیشم دەگوت، کاک کۆسرەت لە بەرامبەر زانکۆ، مەوقیفی زۆر مەردانەو شەریفانەو پیاوانەی هەبووە، کە مەفرووزە هەموو نەوەی کورد لەبیری نەکات، کە رۆڵی کاک کۆسرەت چیبووە لەبەرامبەر زانکۆی سەلاحەددین لەکاتە هەرە دژوار و ناخۆشەکاندا، بەخوا رۆڵ و دەوری کاک مەسعودیش، چونکە کاک مەسعودیش بەدڵ حەزی دەکرد کە زانکۆ رانەوەستێ و بمێنێت. من بە کاک مەسعود و مام جەلالیشم گوت: کاک مەسعود ئەوە زانکۆی دهۆک عۆجەی تۆیەو بە مام جەلالیشم گوت: ئەوە زانکۆی سلێمانیش عۆجەی تۆیە، ئەی زانکۆی هەولێر عۆجەی کێیە؟ بە هەردووکیانم ئاوا گوتووە، کاک مەسعود وەڵامی دامەوەو گوتی: من خەڵکی هەولێرم، منیش هەولێریم. جا بۆیە پاڵپشتی د. رۆژ، کاک کۆسرەت و کاک مەسعود نابێ لەبیر بکرێن لەبەرامبەر زانکۆی سەلاحەدیندا، چونکە لەناو زانکۆ هەبوو حەزیدەکرد زانکۆ بروخێ و نەمێنێ، لەناو سەرکردایەتی پارتی و یەکێتیش هەبوو، حەزیدەکرد کە زانکۆ رابوەستێ و نەمێنێ.

*** د. تۆ لە دوو دەورەی زۆر ناخۆش سەرۆکی زانکۆی سەلاحەددین بوویت، یەکێکیان ئەوکاتەی کە پارتی لەمەسیف بوو یەکێتی حوکمڕانی هەولێری دەکرد، دەورەکەی دیکەش پاش ئەوەی"٣١"ی ئاب، پارتی گەڕایەوە هەولێر و یەکێتی لەهەولێر دوورکەوتەوە، تۆ لەم دوو دەورە جیاوازەدا، چۆن توانیت ئەو هاوسەنگییە رابگریت؟ بۆنموونە: کاتێ سەرکردایەتی پارتی بەتۆی دەگوت: دەبێ دەوامی زانکۆ بوەستێنی و نابێ دەوام بکرێت، تۆ چۆن ئەو هەموو هاوکێشە نا بەرابەرانەت هاوسەنگ رادەگرت؟**

– گەلەک قورس و سەخت بوو، من ئێستا بۆ مێژوو دەیگێڕمەوە، لەوانەیە، ئەمە بۆچوونی هەموو سەرکردایەتی پارتی نەبووبێ، بەڵام فیعلی وابوو، ئەو دەیویست دەوام نەکرێت، یەکێتیش دەیویست دەوام بکرێت، ئەمە گەلەک قورسە، زانکۆش، مامۆستا، قوتابی، فەرمانبەر پارەی دەوێت و ژیانی دەوێت، چونکە ئەوکاتە، پارەو ژیانیش قورس بوو، بەڵام بەراستی بەپاڵپشتی هەندێک کەس لە سەرکردایەتی ناو پارتی و یەکێتی، لەگەڵ هەندێ کەسی سەربەخۆ کەوا کوردایەتیان دەکرد، ئەوانە پاڵپشتییەکی زۆر گەورەبوون بۆمن، چونکە من مامۆستام هەبوو لەناو زانکۆ و ئەنجومەنی زانکۆ کە حەزیدەکرد زانکۆ بروخێ و دەوام نەکرێت و بچن بۆخۆیان ئیسراحەت بکەن، زۆریشیان وایان کردو چوون بۆ مەسیف و بەدرۆیەکەوە دەهەزار دیناریان وەرگرت، زۆرکەس لەمن تووڕەبووە، چونکە نەمهێشتووە دە هەزار دینارەکە وەربگرێت، ئێستا ئەو کەسانە پۆستی گەورەیان هەیە، چونکە ئەوان هەر لەسەرەتاوە ئینتیهازی بوون و هەردوو لایان دەکرد، لەوانەیە ئەو کەسە ئێستا وەزیربێت، من نامەوێت ناوی کەس بهێنم، بەڵام دڵسۆزان زۆر یارمەتیاندام و زۆریشیان هێشتاندم.

لەهەمان کاتدا، ئەوانەی دیکەش زۆر بەتوندی دژایەتیان دەکردم، جا من مەوقیفەکەم زۆر قورس بوو، ناخۆش و خەراپ بوو، وایلێهاتبوو کە من کۆبوونەوەی ئەنجومەنی زانکۆم بەدزی دەکرد، کەس نەیدەزانی کەی و لەکوێ کۆبوونەوەی ئەنجومەنی زانکۆ دەکەم، جارێک لەپەرلەمان و جارێک لە ئەنجومەنی زانکۆ، یان لەماڵەکەی خۆم چەندین کۆبوونەوەم کردووە، لەماڵی هاورێکانیشم بەهەمانشێوە، جارێکیان لەناو کۆبوونەوە، کەس نەیدەزانی لەکوێیە، دوو کاتژمێر بەر لە کۆبوونەوەکە دەمگوت لەفلانە شوێنەو بابچین، یەکێ لەو جارانە خەبەرم ناردو گوتم: کۆبوونەوە هەیەو چووین لەشوێنێکدانیشتین.

دەستم بە کۆبوونەوەکرد، هێشتا دوو دەقەی نەبردبوو، سکرتێرەکەم هات، گوتی: کاک کۆسرەت هات؟!. باشە کاک کۆسرەت چۆنی زانی من وا لەوشوێنە کۆبوونەوە دەکەم؟! یەکراست لەناو کۆبوونەوەی ئەنجومەنی زانکۆ هەڵسامە پێوەو گوتم: چ نامەردێک خەبەری داوە؟. یەکێ لەمامۆستاکان هەڵسایەوەو گوتی: من خەبەرم داوە. گوتم: بەهەرحاڵ گرنگ نییە. کاک کۆسرەت هاتە ژوورەوە، ئەمە لەساڵی ١٩٩٥، کاک کۆسرەت بەجلوبەرگی کوردی هاتە ژوورەوە، دانیشت و لەگەڵ من و ئەنجومەنی زانکۆ دەستیپێکرد بەقسەو گوتی: دەبێ هەرچۆنێک بێت لێنەگەڕێین دەوام بووەستێ و خوێندن لەزانکۆ هەر بەردەوام بێت، مامۆستاکان گوتیان: بەڵێ. منیش گوتم: کاک کۆسرەت زۆر بەخێربێی، بەڵام من سەرۆکی زانکۆی سەلاحەددینم و تۆ سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی، زەحمەت نەبێ بامن قسان بکەم، گوتی: فەرموو. گوتم: کاک کۆسرەت پێمخۆشبوو جەنابت لەگەڵ د. رۆژ کە جێگری سەرۆک وەزیرانە لەگەڵ ئەو بهاتبوەوای، ئەوکاتە پارتیش و د. رۆژیش لەهەولێر نەمابوون، بەڵام من وامگوت: دواتر گوتم: کاک کۆسرەت تۆ پیاوی ئاشتی بوویت، بەتۆیان دەگوت کە کاروبارەکان هەرتۆ چارەسەرییان دەکەیت. گوتم: ئێستا لەبەرچاوی تۆش بەهەموویان دەڵێم دەبێ دەوام بکرێت و خوێندن لەزانکۆ نەوەستێت.

بە یەکێ لە مامۆستاکانم گوت: فلان تۆ نەتگوت دەبێ مەدفەع لەناوکۆ لێژدابنرێت، ئەی نەتگوت، دەوام ناکەم؟ گوتی: با وام وتووەو دەوامیش ناکەم، وا دەڕۆم. کاک کۆسرەت گوتی: د. بەهرام حەزدەکەم ئەو مەسەلەیە چارەسەربکەیت، با دوارۆژی قوتابی نەفەوتێت، گوتم: ئەمر دەکەی، پشووەکەی لەجیاتی دە رۆژ دەکەم بە هەفتەیەک، بەو هەفتەیەک بەڵکو ئێوە هەوڵبدەن ئاشتییەک دروستبکەن، جا لێرەدا مەبەستم ئەوەبوو، کە لەناو زانکۆ من پیاوم هەبووە کە خەبەری لێداوم؟ کە هاتینە دەرێش دروشمێکیان دانابوو"د. بەهرام حیللەتە، زانکۆ موڵکی میللەتە"بەپێکەنینێکی زۆرەوە، بەڵام شوکر بۆخوا بەو وەزعەش توانیم کە هاوسەنگییەکە رابگرم و کاک کۆسرەتیش بەو وەزعە رێزی لەمن گرت.

*** ئەوکاتەی کەتۆ سەرۆکی زانکۆ بوویت، سێ حاڵەتی ئیغتیال روویدا، یەکێکیان دەستدرێژی لە فازیڵ قەفتان کرا، دووەم سەلاح هەورامی شەهیدکرا، سێیەمیش د. محەمەد قەرەداغی شەهیدکرا، ئەو حاڵەتە ناخۆشانەو هاتنی تیرۆر بۆ ناو زانکۆ، چۆنبوو کە تۆ بیرت لەدەست لەکارکێشانەوەنەکردەوە؟**

– د.فازیڵ قەفتان کە هەوڵی تیرۆرکردنی درا، لەماڵی کاک کۆسرەت بووین، جەماعەتی پارتیش لەوێ بوون و کۆبوونەوەیان هەبوو، من کە خەبەرەکەم بیست، یەکراست چووم بۆ ماڵی کاک کۆسرەت، هەوڵی تیرۆرکردنەکەی د.فازیڵ قەفتان تەقریبەن پەیوەندی بەزانکۆوە نەبوو، ئەمە بۆ زانیاریتان، بەڵام شەهیدبوونی سەلاح هەورامی پەیوەندی بەزانکۆوە هەبوو، زۆریش. من ئەوکاتە لەپەرلەمان بووم، ئازاد نەقشبەندی بەیانییەکەی زوو هاتە لام لەپەرلەمان گوتی: سەلاح هەورامیان شەهیدکرد. من سەعات هەشتی بەیانی یەکراست چووم بۆ لای ئەحمەد شەریف کە ئەوکاتە وەکیلی وەزیر ناوخۆبوو، پێمگوت: شتێکی ئاوا روویداوە، چۆن روویداوە من نایزانم.

تەماشاکە، ئەوەی کە ئیغتیال دەکا مانای وایە کە دەیەوێت زانکۆ تێکبدات، جا هەر کەس و لایەنێک بێت، یەکێ لەهۆکارەکانی تێکدانی زانکۆ و ئاسانترین رێگا بۆ تێکدان ئەوەیە، کە سەرۆکی زانکۆ ناچاربکرێت دەست لەکاربکێشێتەوە، باوەڕ بکەن لەو ئیغتیالاتانە مەبەستیان ئەوەبوو کەمن زانکۆ بەجێبهێڵم تا زانکۆش تێکبچێت، جا من چۆن دێڵم زانکۆ تێکبچێت، دوو سێ جاریش بەمنیان گوتووە، کورە بگەڕێوە دەتکوژن لەوانەیە هەوڵی ئەوەشیان دابێت کە من بکوژن، بەڵام بەرگەشم گرتووەو گوتوومە با ببمە شەهیدی زانکۆ، کە خەبەریان دابەمن، ئەوکاتە لەخاریج بووم، کە گوتیان: د.محەمەد قەرەداغی تیرۆرکرا، پێیان گوتم: تۆ مەگەڕێوە کوردستان، واتا زانکۆ تێکبدە، بەڵام کە هەواڵی کوشتنی د.محەمەد قەرەداغیم پێگەیشت، من گەڕامەوە بۆ کوردستان و ئەو وتارەی کە من لە مەسیف پێشکەشم کردو، ئەو داواکارییانەی کە لە ئەنجومەنی زانکۆ لەهەولێر داوامانکرد، زیاتربوو لەو داواکارییانەی کە لە مەسیف داوایاندەکرد، هەروەها بۆ سەلاح هەورامیش، ئەو مافەی کە من بۆ سەلاح هەورامیم وەرگرت و بەدەستهێنا، کەس داوای نەکرد، مومکینە سەلاح هەورامی و د. محەمەد قەرەداغی هەردووکیان لەوە گەورەتربن، بەڵام من هۆڵێشم بەناو کردوون و هەیکەلیشم بۆیان کردو کتێبخانەشم بەناویانکردو مووچەشم بۆیان برییەوە، ئەمە نە داواکاری یەکێتی و نە داواکاری پارتی بوو، لەبەرچی؟ چونکە من نەمدەویست زانکۆ بوەستێت، من ناڵێم، یەکێتی یا پارتی دەیویست زانکۆ تێکبدا، بەڵام لەناو پارتی و لەناو یەکێتیش زۆرکەس هەبوو، حەزیدەکرد زانکۆ تێکبچێت و بەقوەتیش کاریان بۆ ئەو مەبەستە دەکرد.

بەشی پێنجەم

عەلی حەسەن مستەفا: دوای لێبوردنەکەی عەبدولکەریم قاسم بۆ بارزانییەکان، ناکۆکی کەوتە نێوان عبد السلام عارف و سەرۆک وەزیران

عەلی حەسەن مستەفا

هۆکارەکانی دوورکەوتنەوەم لە شیوعیەکان لەگەڵ زیاتر بڵاوبوونەوەی بیری نەتەوایەتی زیاتر سیاسەتەکانی حزبی شوعیم لا روون دەبۆوە، بۆم دەرکەوت کە حزبی شیوعی هیچ گرنگییەک بەکێشەی نەتەوایەتی نادەن و ئەوەی زۆر مەزن و پیرۆز بوو لەلایان راگرتنی دڵی حکومەتی سۆڤیەت بوو. ئەوەشی کە بەلایەنەوە گران بوو ناو هێنانی گەلی کورد بوو و مافە رەواکانی بوو، ئەوەی زیاتریش دڵتەنگی دەکردم چەواشەکردنی جوتیارو هەژاری کورد بوو بە دوورخستنەوەیان لە کێشەی گەلەکەیان و بەکارهێنانیان لەلایەن بۆرژوازیەتی عەرەب ولە خزمەتی گەلی باڵادەست، بۆیە بریارم دا وردە وردە لێیان بکشێمەوە، ئەوەی زیاتر هانی دام بۆ دوورکەوتنەوە ئەو نامەیە بوو لەکاتی راپەرینی جووتیاران کە بۆ من و حاجی فەقێ عەولایان ناردە گوندی و تێیدا هاتبوو کە دەبێ هەر کەس ئاغای گوندی خۆی بکوژێ، هەرچەندە ئێمە لەو دەمە زۆر گەنج و سەرگەرم بووین، بەڵام ئەحمەدئاغامان خۆش دەویست و دەمانزانی ئەو لەو ئاغایانە نیە کە ببێتە ئامانجی راپەرینەکەو رقی خەڵک، نەک کوشتنی بگرە کەمترین بەگژاچوونەوەشی جێ ی باس کردن نەبوو. نەمانزانی چ بکەین و وەک ئەندامی حزبیش پەیوەست بووین و هەر دەبوایە وەڵامیان بدەینەوە، هەستاین کۆبوونەوەکمان کردو فێڵەکمان لەنێوان خۆمان دۆزیەوە، لەنامەکی وەڵامدا بۆمان نووسین ئەحمەد حەمەدەمین ئاغایەکی وولات پەروەرو هەژاردۆستە ژمارەیەکی زۆری جوتیاران خۆشیان دەوێ و بەرگریی لێدەکەن، کوشتنی ئاسان نیە و دەبێتە هۆی وورووژانی خەڵک. دوای بۆمان دەرکەوت ئەوە تەنیا پیلانێک بوو لە کاک ئەحمەد کە هەڵوێستی کوردانەی هەراسانی کردبوون.

لە دوای شۆرشی چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ گۆرینی مەلەکیەت بۆ کۆماری لەعێراقدا هەموو حزبەکان بەشداری و پشتگیریان لەو شۆرشە مەزنە کردو بە شۆرشی میللەت داندرا، بە حەقیقەتیش ئاواتەکانی میللەتی هەڵگرتبوو وەک ستراتیژ. ئەمانەی خوارەوەش دەست کەوتەکانی ئەو شۆرشە بوون بۆ گەلی کورد:

– دان نان بەمافی گەلی کورد لە بەندی ٣ ی دەستوری کاتی عێراق.

– خوێندن بەزمانی کوردی بێ.

– رێدان بە هەموو حزبە نیشتیمانییەکان و کردنەوەی بارەگاو دەرکردنی بڵاو کراوەو رۆژنامەکانیان بە ئاشکرا.

– دانانی یاسای کشتوکاڵی بۆ جوتیاران کە ئەمە هەنگاوێکی گەورەو پیرۆز بوو بۆ رزگار بوونی جوتیار لە دەست زوڵم و زۆری خاوەن موڵکەکان.

گەڕانەوەی بارزانییەکان.

لیژنەیەک بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کشتوکاڵ داندرا، حاجی حسێن مەیاس کەپیاوێکی ئازاو چاو کراوەو دەست و دڵ پاک و چالاک بوو، لایەنگری حزبی شیوعی بوو و داکۆکی لە کێشەی جوتیاران دەکرد لە دەشتی هەولێر هەڵبژێردرا بە شارەزای کشتوکاڵ (خبیر زراعی). ئەم لیژنەیەش هەڵسان بە دابەش کردنی زەویو زاری خاوەن موڵکەکان و دیاری کردنیو دابەش کردنی بە سەر جوتیاراندا، هەموو جوتیارێک (٦٠)دۆنم زەوی بەسەنەد تەملیک پێشکەش کرا.

لەگەڵ هەموو ئەو هەنگاو و دەست کەوتە پیرۆزانەدا بەداخەوە لە جیاتی ئەوەی بەهەمووو لایەک و بەحزبەکانیشەوە پشتگیری لە حکومەتەکەی سەرۆک عبدالکریم بکرێو کەوتنە بڵاوکردنەوەی پروپاگەندە لە دژی یەکتری و خۆبەزل زانین و ناکۆکی لەنێوان یەکتری کە خۆی لە خۆیدا پیلانێک بوو ناحەزان و هەڵ پەرستان بەرپایان دەکرد لە دژی کوردو کۆماری عێراق.

دوای لێبوردنەکەی عەبدولکەریم قاسم بۆ مەلا مستەفاو بارزانییەکان، ناکۆکی دروست بوو لە نێوان (عبد السلام عارف) کە وەزیری ناوخۆ بوو لەگەڵ سەرۆک وەزیران ئیدی تا دەهات بارەکە بەرەو گرژیو نالەباری دەچوو هەتا گەیشتە ئەوەی کەوا هەڵگەڕانەوەیەک بە سەرکردایەتی (عبد الوهاب شواف)ی ئامر لیوا موصل سەرهەڵ بدا، حکومەتی سوریاش یارمەتیدەدا و پشتگیری لێ دەکردن و ئێزگەیەکی رادیۆی بۆ کردنەوە، بەڵام ئەوە بوو سەر ئەنجام راپەرینەکە سەرکەوتنی بەدەست نەهێناو شکستی خوارد، چونکە میللەتی عێراق بە کوردو عەرەبەوە (قاسم)یان خۆش دەویست و بەسەرۆک وەزیرانی دڵسۆزو هەڵکەوتوویان دەزانی، بەم جۆرە (عبد الوهاب) گیراو هەڵگەڕانەوەکە کپ کرایەوە. شیوعییەکانیش هەلەکەیان قۆزتەوە خۆیان کردە خاوەن کێشەکەو شەڕ هەر درێژەی هەبوو، زۆر زیانی گەورەش بەشارەکە کەوت خەڵکانێکی زۆر تیاچوون کە زۆربەیان بێ تاوان بوون و لە رێ ی نایاساییەوە کوژران.

پاش ماوەیەک لە هەڵگەڕانەوەکە دووبارە بڵێسەی دایەوە ئەم جارەیان لەشاری کەرکوک و لە نێوان تورکمان و شیوعییەکان ئەویش چەند رۆژێک درێژەی کێشاو بەهەمان شێوەی شاری موصل زەرەرو زیان بەشاری کەرکوکیش کەوت. (داود جەنابی) قائد فرقەی (٢)دەوری سەرەکی هەبوو لە هەڵگیرساندی هەڵگەڕانەوەکەدا. سەرۆک وەزیرانیش لە ئاکامی ئەو نالەباریو هەڵگەڕانەوەدا بڕیاری دا شارەکە بگرێتەوە تا هێمنی و ئاسایش بگەڕێتەوە شارەکە، بۆیە لیوایەکی سەربازی ناردە ناو شارو بەهەمان شێوەی هەڵگەڕانەوەکەی موصل ئەوەی کەرکوکیش کپ کرایەوەو هێمنیو ئاسایش گەڕایەوە شارەکە. ئەم کارە دزێوو ئاژاوەنانەوەیەش هەمموو بەعسیو شیوعییەکان پێ ی هەڵدەستان لەرقی یەکتر وگەلی کورد لەگەڵ هەندێ تۆرانی کە رقیان لە گەلەکەمان بوو بەو شێوەیە دەستیان کرد بە دووبەرەکێ لەکەرکووک و هەندێکی تریش لەو ناوچەنەی دەوروبەری کە تەنیا مەبەستیان ئەوەبوو کەوا (عەبدولکەریم قاسم) رق و بێزاری لە دەست کورد دەربرێو لەبەڵێن و پەیمانەکانی پاشگەز بێتەوە بەرامبەر گەلی کورد. بۆیە هەمموو راپۆرت و بەیانەکانی (ناظم الطبقجلی) کە ئەو کات قائد فرقەی دوو کەرکوک بوو بۆ سەرۆک وەزیرانی بەرزدەکردەوە هەموو تۆمەت بوو بە کوردو هەڵبەستراو و دوور لە راستی بوون، تەنیا بەمەبەستی گێرە شێوێنیو ئاژاوەنانەوە دەنووسرا، ئەم سیاسەتە خیانەتکارانەیان گرتبووە بەر بۆ لە بەرچاو رەش کردنی کورد، هەتا سەرۆک وەزیران داکۆکی لە گەلی کورد نەکات و مۆڵەتە رەسمییەکەش لە پارتی دیموکراتی کوردستان بستێنێتەوە کەپێشووتر دابوی.

ئێتر ئەوە بوو لە هەوڵی خیانەتکاری و ئاژاوەنانەوەو شەڕەنگێزییەکەیاندا سەرکەوتن، بوونە هۆی دوورخستنەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان لە حکومەتەکەی عەبدولکەریم و دروست بوونی شەڕ لە نێوانیاندا و ئاواتە بۆگەنەکەیان هاتە دی، ئەویش بەهۆی کۆنەپەرستانی کوردو عەرەب بوو وماڵاً وێرانیو تەق و تۆق بخەنەوە کوردستان و خۆیان خۆشحاڵ بکەن و پیلانیش بۆ لەناوبردنی هەردوولا بەرجەستە بکەن و لە ئەنجامیشدا پێشەوا عەبدولکەریم قاسم لەناو بەرن و بەعسییەکان خۆیان پێ ی رەشیان خستە سەر کورسی حوکم. بە لە ناوچوونی عبدالکریم قاسم گەورەترین زیان بە گەلانی عێراق کەوت و سەردەمی دکتاتۆری دەستی پێکرد.

ئەو کەڵە پیاوانەی سەرکردایەتی یەکەم جەنگی بەرگری یان کرد دژ بەتەعریب..

زۆر جار تەعریب دەبەسترێتەوە بە بەعس و رەگەز پەرستی یەکەی بەعس، هەر لەسەردەمی حەرەس قەومی و تا ئەمرۆش دژ بەکورد و هەموو نەتەوەکانی دیکە نا عەرەب پیادەی کردووە و دەیکا، بەڵام تەعریب کەم و زۆر لە مێژە لە لایەن پیاوەکانی حکومەت هەندێ کەس لەناو عەشیرەتە چاوچنۆکەکانی عەرەب یان هانداوە بۆ پیادە کردنی ئەم مەرامە گڵاوەیان.

بۆیە شاعیری گەورە وناوادار مەلا حوسێنی عەندەلیب لە کۆپلەی یەکێک لە شیعرەکانی دەڵێ:

هەر گەلێ بوو بە موسوڵمان
خۆ نابێ خاکی بگیرێ و
بگۆرێ بە عەرەب زمان!
لەو رۆژەی کە پای ئەسحابان
کەوتۆتە سەر خاکی کوردان
راوە رووتە و رەنج بردنە
خاکی کورد بە عەرەب کردنە

لە دەشتی هەولێر ناوچە کشتوکاڵییەکانی قەراج و کەندیناوە و زەوییە پڕ بە پیت و بەرەکەتەکانیان کە باشترین دەغڵ و دانی وڵاتەکە دەهێنێتە بەرهەم، بە لەوەرگا نەبڕاوەو دەوڵەمەندەکانی مەرو ماڵات و لە دوایش کانە لە بن نەهاتووەکانی نەوت هەر زۆر لە زووەوە بووەتە نیشانەی چاو لێ برین و بەهەموو شێوازێک هەوڵ دراوە کوردان لەوێ هەراسان بکەن و تەنگیان پێ هەڵچنن تا گوندو دێهاتی باب و باپیرانمان لە ترسان بەجێ بێڵین و دوایش بە دوە عەرەبەکان بەهەوەسی خۆیان تەراتێنی تێدا بکەن.

لە کەیەوە تەعریب دەستی پێ کردووە و ململانێی کوردو عەرەب لە سەر ئەو ناوچانە دەگەڕێتەوە بۆ کەی ؟

پرسیارەکە لێکۆڵینەوەی زیاتری دەوێ. ئەوەی من دەمەوێ لێرە باسی بکەم بەرپەرچ دانەوەی ئەو شاڵاوانەن کە بەدوەکان لە دوا بەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانی کردوویانەتە سەر کوردان و رۆڵی جوامێرانەی کۆمەڵێ رۆڵەی بەجەرگ دێنمە بەر باس لەوانەش ئەوەی بیرم بێ بە باشی برایم ئاغای دزەیی و براکانی و جوتیارانی ناوچەکە لەو بەرپەرچ دانەوە. لەم نووسینەش دا هیچ مەبەستێکەم نیە بۆ وورووژانی دەمارگیری نەتەوایەتی، بەڵام شەڕ و شاڵاوی ئەو عەشیرەتە عەرەبانە راستیەکن لە هیچ کەس شاراوە نین و هیچ کەسیش ناتوانێ ناوی دیکەی لێ بنێ، هەر وەک بەڵگەش دەتوانم ئەو دێرە شیعرانە بێنمەوە کە لەو سەردەم زمانی حاڵی کوردە بەرگریکارانی دەشتەکە بوون.

عەرەب زۆر بەتەماعن
قەت تەماعیان مەدەنێ
گەر تەماعیان بدەنێ
لێو تێک دەدەن خۆشەنێ
عەرەب تەشبیە کراینە
بەگورگی دەشت و بەنێ
لێ ی گەرێن گۆشت و دەخوا
مەنعی کەن هەڵدەقەنێ

بەشی چوارەم

پیاوە بێ حەوسەڵەکە

یوسف مەنتک - ئەڵمانیا

کورد گوتەنی لەگەڵ هینی خۆی بەشەر دێت، بەهیچ شتێک رازی نییە، بەرێوە دەرواو لەبەر خۆیەوە جنێوان دەدا، ماوەیەکی زۆر بوو لەگەڵ دائیرەی سۆسیال بێنەوبەرەی بوو، تا خانووی نوێیی بۆ بگرن، بەلام ئەو خانووەی کە ئەو دەیویست لەگەڵ مەرجەکانی سۆسیال نەدەگونجا ئەوانیش رەزامەندیان بۆ نەدەدا، ئەویش پێچەوانەی ئەوان هەر جارەی پێکهاتەی خانوەکی وای بۆ دەبردن، کارەکەی بۆ نەدەچوە پێشەوە، رۆژێکیان شوانەی بۆتەرجەمە لەگەل خۆی برد تالەگەل فەرمانبەری سۆسیال لەیەکتر تێبگەن، فەرمانبەرەکە پێیگووت ئەوخانووە نابێ لەبەر ئەوەوئەوەوئەوە، پیاوە بێحەوسەلەکە زۆر تورە بوو رووی لە شوانەکرد، بە ئەلمانییە شرێوەکەی گووتی: پێی بلێ وەلاهی وەبیلاهی پارەکەی پسالن پسالن نیشت پسالن ئەگەرنا کیندە ئەلێرەشلافن، واتە ئەگەر پارەکەی دەدا بابدا ئەگەر نا منالەکانم لەناو سۆسیال دەخەون، شوانە بۆ فەرمانبەرەکەی تەرجەمە کرد، فەرمانبەرەکە زۆرپێکەنی، مشتومرێکی گەرم لەنێوانیان روویدا دواجار پێگوت دەنگە دەنگ بەسەر منەوە مەکە برۆ خانوەکی تر بدۆزەوە گونجاو بێ، پیاوە بێحەوسەلەکە بەجنێودان هاتە دەرە ئەوانە وان دایک وخوشکی واووا گاوری کوری گاورن، ئاگری لەچاوان دەباری، فەرمانبەری پرسگە پێیگوت دەنگت نزم بکە ئەو هەرایەت لەچییە؟ئەویش چوو بەگژی فەرمانبەرەکە بۆکسێکی کێشا بەجامی پرسگەکە جامەکە شکا، ئەنجام پیاوە بێحەوسەلەکە غەرامەیەکی موحتەرەم کراو پارەی جامەکەشیان پێبژارد.

پیاوەبێحەوسەلەکە زۆر حەزی لەئەفلام کارتۆنی مشک وپشیلەیە، ئەولایەنگیری پشیلەکەیە ورقی لە مشکەکەیە، شوانە گووتی رۆژێکیان سەیری مشک وپشیلەمان دەکرد، مشکەکە خۆی لەپەنا دۆلابێک شاردبۆوەوپشیلەکەش بەدوایا دەگەرا، پیاوە بێحەوسەلەکەش یەک بەدەنگی خۆی هاواری دەکرد ئا ئەوەتا لەپشت دۆلابەکە خۆی شاردۆتەوە دەبیخۆ دەی خوشک ودایکت واووا لێبکەم، جاوەرە دلت شەق نەبا لەداخی ئەم پشیلە حیزە وەرە ئەوەتانێ وەرە لەوێ خۆی شاردۆتەوە، حەماس گرتبوی وگەرم ببوو لەداخان بتلێک بیبسی لەبەردەستدابوو رای وەشاندە پشیلەکە تەلەفزیۆنە فلاتەکەی بە پشت دا وەرگێراو لەکار کەوت ئەنجام تەلەفزیۆن سووتا، ناچار دانەیەکی تریان کری، ئێستا منالەکانی تەلەفزیۆنێکی تریشیان بە نرخێکی هەرزان لەبازاری کێچان تایبەت بۆ ئەو کریوە، بۆ سەیر کردنی ئەفلام کارتۆنی مشکو پشیلە تا ئەگەر بشی شکێنێ زۆر زەرەر مەند نەبن.

شەوێکیان لەگەل چەند کەسێکی ناسیاویان چووبو بۆکار، کارەکەیان پاک کردنەوەی باخچەیەکی ساوایان بوو، ئەوەندە بێتاقەت وبێزار ببوو، خەوی دەهات، شوێنێکی وای دەست نەکەوت تیادا بخەوێ، لەغەیری ئەو کابینە بچوکەی کە لە حەوشەی باخچەکە بۆیاری منالان دانراوە، ئەویش چووە ناوی لێی خەوت هاوکارەکانی بەدوایدا گەران نەیان دۆزییەوە وایان زانی رۆیشتوەو بەجێی هێشتوون، بەلام سیرە درێژ باس شارەزای بوو گووتی خوا بزانێ لەچ پەنایەک لێیخەوتو وە، تەلەفۆنێکیان بۆ مۆ بایلەکەی کرد بینیان وا لە نێو کابینەی یاری منالان خەوی لێکەوتووە، بانگیان کرد کە بێتە دەرەوە ئیتر کار تەواو دەرۆنەوە، هەر چەندی هەولی دا نەیتوانی بێتەدەرەوە، لە کابینەکە حاسی بووجنێوی دەدا، برادەرەکانی هەولێکی زۆریان لەگەلدا تا هێنایانە دەرەوە. لەگەرانەوەیان بۆ مالەوەبوو بەدەمەقالەیان گووتیان کاکە گیان توو بۆ کار هاتووی نەک بۆ خەو برا وانابێ، ئێمە بچوبانایتەوە و تۆش لەم کابینە جێمابای کار مەندانی ئێرە بەیانی تۆیان لەناو ئەم کابینە ببینی بوایە قورت دەرکرد بەسەری ئێمە وکارەکە مان لەدەست دەچوو تووشی سەر ئێشەش دەبووین، لایەنی کەم پۆلیسیان بۆ بانگ دەکردی دوای لێکۆلینەوە دەر دەکەوت لەگەل ئێمەی، تۆش بەرەش بۆکار هاتوی، لەم قسانەدابوون وەستان قیتار رەتدەبووپیاوە بێحەوسەلەکە ئامانی نەماو ئاگری تێبەر بوو ئەی خوشکیان وا لێبکەم کەی ئەمە وولاتە وەختی قیتاری حیزە بەم بەیانییە زووە پیاو چۆن دەتوانێ بەم ماندویەتییە چاوەرێ بێت تا گەیشتنە مالەوە هەر جنێویدا وبرادەرەکانیشی لە پێکەنین نەکەوتن.

ئافرەت چۆن دەناسرێت؟!

ئاریانائیبراهیم*

ئازادی مرۆڤ و پێشکەوتنی کۆمەڵگا لە بێ دەنگیدا لەدایک نابێت، ئافرەتیش وەک بەشێکی سەرەکی کۆمەڵگا و شان بەشانی پیاو رۆڵی گرنگی لەبنیاتنانی کۆمەڵگا و پەرەسەندنی شارستانیەت بینیوە، بەلام ئافرەت بەشێوەیەکی تەواو نابێتە بەشێک یاخود فاکتەرێکی کاریگەر لەناو کۆمەڵگادا ئەگەر دەنگی خۆی بڵند نەکات، بۆ دەربرینی بیرورا و داکوکی لە مافە رەواکانی خۆی بکات و بگەینێتە بەرزترین ئاست. ئافرەت پێویستە باس لەبەسەرهاتەکانیان بکەن و لەگەڵ جەماوەردا بەشداری بەتواناکانیان بکەن. هەروەها ئافرەتان دەبێ قسەیەکی گەورەتریان هەبێت لەبەرامبەر ئەو پرس و کێشە هەنوکییەکان کە راستەوخۆ کاریگەری لەسەر ژیانیاندا هەیە.

بێگومان ناوەندەکانی راگەیاندن باشترین هۆکارن بۆ ناساندنی خەڵک بەکێشەکان، کە ئافرەتانیش بەشێکن لەو کۆمەڵەیە، دەتوانێت راستەوخۆ لەناوەندەکانی راگەیاندن سوودێکی ئێجگار گەورە ببینێت، هەروەها ئەم دەزگایە هاوکاری ئافرەتان دەکات بۆ پێشخستنی تواناکان و دەربرین لەبیروبۆچوونەکانیان. ئەم کارە راگەیینەش هەرچەند رۆڵێکی کارا دەگێرێت و کاریگەریەکی گەورەی بەسەر کۆمەڵگادا هەیە، بەلام کات و ئەرکێکی گەورەی دەوێت، بەتایبەتی کە کێشەکە رووبەرووی ئامرازەکانی راگەیاندن دەکرێت، ئەمەش جۆرە ئازایەتی و چاونەترسی لەکەسی نێرەرەوە دەوێت و پێویستە ئەو کەسەی کە ئاراستەی کامیرا و ئامێرەکانی راگەیاندن دەکرێت نەشێوێ و توانایەکی بەهێز و هاوسەنگی هەبێت.

بەگشتی لەرێگای ناوەندەکانی راگەیاندن دەتوانرێت بایەخ بەکێشە سەرەکییەکە بدرێت و لەهەمانکاتیشدا کێشەکە رووبەرووبوونەوەی کۆمەڵگاکەدا دەبێت. لەئاکامدا کۆمەڵ گوێ لەدەنگی ئافرەت دەگرێت، و لەئاستی کێشەکەی نزیک دەبێتەوە ئەگەر چیش تا رادەیەک چارەسەریش بۆ دەدۆزێتەوە، چونکە گەورەترین قوربانی ئازادی کە ئافرەت داویەتی ئازادی قسەکردن و دەربرینی بیرورای خۆی بووە. ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە ئافرەت لەبێ دەنگی و لەترسی ئاشکرا کردنی نهێنییەکان دەربچێت، هەمیشە دەنگ هەڵبرن بۆ کەسایەتی و تاکی خۆیان کە مافی هەموو مرۆڤێکی سەر زەمینە، هەروا سەرکۆنەی ئەو کەسانە بکرێت کە دەیانەوێت ئافرەت لەماف و ئازادی خۆیان بێ بەشی بکەن، وەک چۆن لەیاسا و لەگشت کۆمەڵگاکاندا ئەم مافە پەسند کراوە کە مافێکی شەرعی خۆیانە. ئەویش وەکو پێشتر ئاماژەمان پێکرد لەرێگای گەیاندنی دەنگی خۆیان بەهەموو هۆیەکەوە وەک ئامراز و کەناڵەکانی راگەیاندن ئاراستەی هەموو کەسێک و چینوتوێژێکی کۆمەڵ بکرێت. هەروەها لەگەڵ ئەو کەسانەی کە شارەزایی و زانیاریان لەبارەی ئامرازەکانی راگەیاندن هەیە بەشداری بکەن، بۆ ئەوەی ئەو برە زانیارییەیان لەگەڵیانە دابەشی بکەن بۆ دەربرین لەبیروراکانیان بەشێوەیەکی ئاشکرا. چونکە هەموو کەسێک لەسەرەتاوە زۆری پێویستە بۆ فێربوون و پەیداکردنی شارەزایی هەروەها پێویستی بەکەسانی بەتوانا و شارەزاش هەیە بۆ هەماهەنگی و سوودوەرگرتن لەیەکتری، لەلایەکی دیکەوە زۆر گرنگە بزانێ ئاستی هزری جەماوەر کە قسەکانی خۆت ئاراستەی دەکەی لە چ ئاستێکدایە و باگراوەندی کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری ئەو کەسە و رەوشتە گشتییەکانی بناسی.

سەرەتا دەبێت فێربیت چۆن هۆکارەکانی راگەیاندن بە کاری بهێنی وەک ئامرازێک بۆ گەیاندنی دەنگی خۆی بۆ خەڵک، ئەمەش دەبێت شارەزایەکی تەواو پەیدا بکات لەشێوەی یاخود سیستەمی بەکارهێنانی ئەم دەزگایە بۆ ئەوەی بتوانێت کێشەی خۆی بە جەماوەر بناسێنی، بانگەوازەکانی رۆژنامەگەرییش بۆ هەر کێشەیەک کە لەم بەشانە پێکهاتووە (کێ، چی، لەکوێ، کەی، و بۆچی؟)، دەبێت بزانی چۆنی بەکاری بهێنیت، و بەپێی ئەم تەوەرانە چۆن باس لە کێشەکەت دەکەی، سەرەتا دەبێت بزانرێت کە (کێ) تەوەری بابەتی هەواڵەکە یان چیرۆکەکەیە؟ و ئەم بابەتەش دەبێت دیار وروون بێت. "کێ"یش لەوانەیە کەسێک بێت یان کۆمەڵە کەسانێک یان بەسەرهاتێک یان کردارێکی تایبەت بێت.

هەروەها چی ؟ واتە چی رووی داوە یان روودەدات، پێویستە بۆ دەزگای راگەیاندن روونی کەیتەوە و بزانێت کێشەکە چییە و ئامانجیش چیە بۆ سەرنج راکێشانی خوێنەر بۆ بابەتەکەت. بۆ ئەوەی ببێتە جێگای باس و لێدوانی خەڵک وزۆرترین رێژەی خەڵک بۆ خۆی رابکێشێت.

(لەکوێ) یش ؟ ئەگەر بابەتەکە رووداوێکی رۆشنبیری بوو، ئەوا دەبێت بزانرێت لەکوێ سازدەدرێت یاخود دەبەسترێتەوە، ودەبێت ناونیشانەکەشی دیار بێت.

(کەی)یش؟ پێویستە بزانرێت کەی روودەدات، واتە رێکەوتی رووداوەکە کە دەکاتە رۆژ و کاتەکەی، واتا سەعاتەکەی دیار بکرێت. ئەویش دەبێت هیچ شتەکی گومانی تێدا نەبێت و زانیارییەکان بەتەواوی دیار و ئاشکرا بێت بۆ خەڵک. بێگومان ناونیشانیش زۆر گرنگە چونکە خاڵی سەرەکییە بۆ راکێشانی خوێنەر بۆ بابەتی هەواڵەکە و بایەخی رووداوەکە دیاردەکات. پاشان دەکرێ لەو خاڵەوە بەفراوانی باس لە رووداوەکانی بابەتەکە بکرێت، و دەتوانی دەست بەباسی بەسەرهاتەکان بکەیت بە ئیزافەکردنی چەند زانیاری و وردەکارییەوە بەپێی گرنگی. بەم شێوەیە رێژەی سەرکەوتن لە کارەکەت زیاتر دەبێت.

پێویستە ئافرەتان ئەوەی لەبیر نەکەنەوە کە گفتوگۆ و دانوستاندن ئامرازێکی گرنگە بۆ هەستکردن بە بەهێزبوون. کە چی کاتێ کە دەمانەوێت بیروبۆچوونمان ئامادە بکەین ئەگەر بەشێوەی نووسین یان بەشێوەی قسەکردن بێت، ئەوا زۆر جار لەکاتی پێویست بۆ خۆمان بۆ دۆزینی شێوازێکی گونجاو لەگەڵ ئامانجە دیارکراوەکانماندا نازانین. بۆیە زۆر پێویستە ستراتیژیەتی گەیاندنی بیروراکانمان بۆ جەماوەر لەرێگای ناوەندەکانی راگەیاندن بزانین، بەپێی ئاستی گرنگی بابەتەکان.

لەلایەکی دیکە بۆ زیاتر خۆ روشنبیر کردن پێویستە ئافرەت هاوشانی ئەم چەرخە بێت، زیاتر خۆیان ماندوو بکەن خۆیان چەکداربکەن بەهەموو زانیارییەکی نوێ، بەدواداچوونی نوێترین هەواڵ و بابەتە هەنوکەیی و سەرەکییەکانی ئێستا، پاشان ئەو بابەتانەی کە سەرنجیان رادەکێشی و جێگەی بایەخ پێدانە زیاتر کاری لەسەر بکرێت، هەوڵ بدەن ئاستی رۆشنبیری وزانستی خۆیان بەرزکەنەوە، هەروەها پێویستە ئافرەت لەرووی یاسا و لە رووی شەرعەوە مافی خۆی بزانێت، زۆر گرنگە ئەو شتانە بزانێت بۆ ئەوەی بتوانێت داکۆکی لەو مافانە بکات، ئافرەت لەزۆر شت کە تایبەتە بە خۆی شارەزاییەکی تەواوی نییە، بۆیە ئەو مافانەی کە هەشیەتی بەکاری ناهێنێت، چونکە زۆر گرنگە ئافرەت ئەو مافانەی کە هەیەتی بەکاری بهێنێت، و لەژیانی واقیعی خۆیدا پراکتیزە بکات و وابکات کە دەوروبەرەکەیدا لەو جۆرە کارانەی رابێت، و ئەو جۆرە هەڵسوکەوتانەی ببینێت و قەبولی بکات.

ئافرەت پێویستە هەوڵ بدات خۆی لەناو کۆمەڵگاکەدا بسەلمێنێت، لەبەرئەوەی هیچ شتێک یان خەونێک یان ئامانجێک بێ قوربانیدان نایەتەوە دی، دواتر ئۆتوماتیکیانە خۆی بێ ئەوەی هیچ کۆشش و ماندووبوونێکی بدات مافەکانی دیکەوە دێتەوەدی. کەواتە ئافرەت خۆی بەرپرسی یەکەمە لە دەستخستنی ئەو مافانەی کە بۆی هەوڵ دەدات و ئەو ژیانەی کە ئارەزووی بۆ دەخوازێت.

* مامۆستای زانکۆ

ئاریانائیبراهیم

پەیوەندی مرۆڤ و ژینگە، فاکتەرەکانی پیسبوونی ژینگەی بینراو

هەوراز محەمەد *

لە ژمارەی رابردوودا باسمان لە پەیوەندی مرۆڤ بە ژینگەوە کرد، دۆخی ژینگەی سروشتی و دواتریش ژینگەی درستکراو و کاریگەریان لەسەر مرۆڤ و رفتارەکانی شیکردەوە، لەم نوسینەشدا باس لە پیسبوونی ژینگەی دروستکراو(ژینگەی شارستانی)، دەکەین. وەک توێژەرانی ئەم بوارە قسە لەجۆرێکی دیکەی پیسبوون دەکەن ئەویش پیسبوونی ژینگەی بینراوە، کە تایبەتە بەژینگەی شارنشینی و قسەکردن لەم جۆرە پیسبوونە لە دۆخی ژینگەی سروشتی راست نیە.

لێرەوە هەوڵدەدەین ئەم پیسبوونە بخەینە بەر باس و لێکۆڵینەوە و فاکتەرەکانی دروستبوونی کاریگەری لەسەر مرۆڤ باس بکەین.

وەک د. احمد ابو زید، لە کتێبی(البناء الاجتماعی مدخل لدراسە المجتمع)دا دەڵێ، کە (کۆمەڵگا هەرگیز لەبۆشایدا ناژی، بەڵکو هەموو کۆمەڵگەکان هەرێمێکی تایبەتیان هەیە، کە پێوەی دەبەسترێتەوە لەو جێگە تایبەتیەی زەویدا کاردەکات، کە چواردەوری دراوە بە کۆمەڵێک بارودۆخی جوگرافی و ژینگەیی دیاریکراو، کاریگەری دەخەنە سەر ژیانە کۆمەڵایەتی و ئابوری و کولتوریەکان بە شێوەیەکی راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ)، بۆیە ئەو راستیە دەچەسپێت، کە هەرگیز کۆمەڵگە بێ شوێن دروست نابێت. شوێن ئەو پانتاییەیە، کە مرۆڤ بەهۆیەوە بونیادی کۆمەڵایەتی لەسەر دادەمەزرێنێت. لەکۆمەڵگەی گوندنشیندا مرۆڤ لەناو ژینگەی سروشتیدایە، بەڵام لەکۆمەڵگەی شارستانیدا مرۆڤ لە ناو ژینگەی دروستکراودایە، ژینگەی دروستکراو شوێنی نیشتەجێ بوونی مرۆڤی شارستانیە. ژینگەی دروستکراو بەرهەمی گۆڕانە لە ژینگەی سروشتیدا، لە دۆخی یەکەمدا (ژینگەی سروشتی)قسەکردن لەبارەی (پیسبوونی بینینەوە) قسەکردنێکی راست نیە، چونکە لەو شوێنەدا سروشت لەدۆخی هارمۆنی دایەو هەموو شتەکان لە شوێنی خۆیاندان، بەڵام لە دۆخی دوەمدا (ژینگەی دروستکراو) دەکرێت قسە لەبارەی چەمکی (پیسبوونی بینین)ەوە بکەین، چونکە لە ئەنجامی گۆڕان و دەستکاریکردنی سروشتەوە ژینگەی شارستانی پێکهاتوە، لەزۆر شوێنەوێندا شتەکان لەشوێنی خۆیان نین دەتوانین بە ئاسانترین شێوە نارێکخراوی و نەبونی تەنسیق هەست پێ بکەین و ببینین، کەئەمە بۆخۆی پیسبوونی بینینە.

مرۆڤ لە رێگەی چاوەوە دەکەوێتە پەیوەندی لەگەڵ ژینگەکەی و ئەوانی دیکەوە (ئەمە لە حاڵەتی گشتیدا)، شوناسی چواردەوری لەرێگەی چاویەوە دەکات. چاو شوێنی بەیەکگەیشتنی جیهانی دەرەکی و جیهانی ناوەکی مرۆڤە، چاوی مرۆڤ بەتەنها ئامرازێکی پاسیف نیە، کە وێنەکان دەگوێزێتەوە بۆ دەماغ لەرێگەی دەمارەکانەوە، دواتریش بە هۆی کۆمەڵێک کرداری عەصەبی و هزریەوە مرۆڤ درک بەو شتانەوە دەکات کە دەیان بینێت، بەڵکو چاو شوێنی هەست کردنی ئێمەیە بەجیهانی دەرەوە.

بینین و نەبینینی ئێمە بۆشتەکان پەیوەندی بەحوکمێکی پێش وەختی وەک کرداری بەکۆمەڵایەتی کردن و راهێنانی پەوەردەیی جوان بینی و..هتد هەیە، وەدواجاریش خودی شتەکان، کە مرۆڤ دەیانبینێت کاریگەری لە سەری دروست دەکەن هەر لە چرکەساتی تەماشاکردنەوە پەرچەکرداری بینینە، کە لەنیگاو دەموچاوماندا دەردەکەوێت. راهاتن بەناشیرینی بینی پیسبوونی بینینە، بوونی شتێکی ناشیرین لە ناو کۆمەڵێک شتی جواندا پیسبوونی بینینە، لێرەوە گەیشتینە ئەو راستیەی کە پیسبوونی بینین پەیوەندی بە شارەوە هەیە بۆیە گرنگە هۆکارەکانی ئەم پیسبوونە دیاری بکەین:

یەکەم: هۆکاری سیاسی، ئاشکرایە بەجیاوازی گرنگی سەرجەم دامەزراوەکانی ناوبونیادی کۆمەڵایەتی هەرکۆمەڵگەیەک، دامەزراوەی سیاسی گرنگی تایبەتی هەیە و رۆڵی هەیە لە جێگیربوون و پێشکەوتنی ئەو کۆمەڵگەیە، بۆیە زۆر لە بیریاران پێیان وایە کە ناجێگیری سیاسی دەبێتە هۆی پێشنەکەوتن و پەرەنەسەندنی کۆمەڵایەتی، هەر لەم روانگەیەوە فاکتەری سیاسی رۆڵی بەر چاوی هەیە لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ژینگەدا بەشی زۆری پیسبوونی ژینگە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هەڵە سیاسیانەی کە لە مێژوو و ئێستادا رویان داوە و رودەدەن، جەنگی داگیرکاری و بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژ و تاقیکردنەوە سەربازیەکان ئەو راستیە دەسەلمێنن، فاکتەری سیاسی لەم رەهەندانەی خوارەوەدا کار لە پیسبوونی ژینگەی بینراو دەکەن:

١- جەنگ: جەنگەکان وەک کردەیەکی سیاسی نێوان دەوڵەتان و گروپە جیاوازەکانی جیهان رۆڵی زۆریان لەپیسکردنی ژینگەدا هەبووە و هەیە، ئەوە وێرای پیسبوونی سەرجەم لایەنەکانی تری ژینگە، ئەو وێرانکاریە کەدەبینرێت و دواتریش وەک پاشماوەی جەنگ دەمێنێتەوە، پیسبوونی ژینگەی بینراوی لێدەکەوێتەوە لە روخانی باڵەخانەو تێکچونی سەرجەم دیاردە بینراوەکانی شاردا.

٢- پلاندانان: هەڵبەت یەکێک لە گرنگترین کردارە سیاسی و مەدەنیەکانی حزب و پارتە سیاسی و حکومەتەکان، بوونی پلانە هەر لەبانگەشەی هەڵبژرادنەکەوە پارتە سیاسیەکان باس لە پلانی خۆیان دەکەن تادەگاتە سەرۆکی حکومەتەکە ئەجێندای کاری خۆی پێشکەش دەکات. تیایدا باس لە پلانی خۆی دەکات سەبارەت بەبەرێوەبردنی وڵات و ئیش وکارەکان، زۆربەی حکومەتەکانی جیهان وەزارەتی پلاندانان یان دەستەی پلاندانانیان هەیە، گەر پلان دانان ئەرکی گۆڕینی باری ژیان بێت بەرەو باشتر ئەوادەبێت لەدوای جێبەجێ کردنی پلانەکە دەرئەنجامەکان بەو شێوەیەبن، بەڵام زۆرجار پلانەکە بەمەبەستێک دادەنرێت و ئاکامی جیاواز لەو مەبەستەی لێدەکەوێتەوە، ئەمەش زۆر لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەراست رودەدات بەهۆی باش دانەنانی پلانەکەو نەبونی کەسانی پسپۆڕو بەتواناو شارەزا، کەباش سەرجەم لاینەکان هەڵبسەنگێنێت. هەروەها زاڵبونی کەس بەسەر دەسەڵاتداو خستنە پێشەوەی بەرژەوەندی کەسی..هتد، ئەمەش ئاکامی خراپی لێ دەکەوێتەوە سەبارەت بە شێوازی دروستکردن و گەشەپێکردنی شار لە روی بیناسازیی و ئاوەدانکردنەوەو دروست کردنی شوێنی حەوانەوەی گشتییەوە، کە زۆرجار دەبێتە هۆی دروستبوونی پیسبوونی بینین، دووخاڵی گرنگ هەیە لە پلان و جێبەجێ کردنی هەرکارێکدا لە دوای دارشتنی پلانی پرۆژەکەوە:

١- جێ بەجێ کردن: زۆرجار پلانێکی باشی دارێژراوە، بەڵام لەکاتی جێبەجێ کردندا کارەکە خراپ دەکرێت.

٢- چاودێری: ئەرکی حکومەتە کەلە کاتی جێبەجێ کردن و دوای تەواوبووندا، چاودێری پرۆژەکە بکات زۆرجار هەیە کەلیژنەی چاودێری کەم تەرخەمی یان چاوپۆشی دەکەن لە کاتی چاودێریەکەدا.

دووەم: هۆکاری ئابوری، باری ئابوری هەر وڵاتێک کاریگەری زۆری لەسەر پەرەسەندن و گشەکردن و پێشکەوتنەوە هەیە بەشێک لەهۆکاری دروستبوونی گۆڕان دەگەڕێتەوە بۆ لایەنە مادی و باری ئابوری، وڵاتە دەوڵەمەندەکانی جیهان خاوەنی شاری جوان و رێکوپێکن بەپێچەوانەی وڵاتە هەژارەکانەوە شارەکانیان نوقمی نارێکی و پیسبوون بووە بۆیە گەر سەرنج بدەین دەبینین ئابوری رۆڵێکی گرنگ دەبینێت لە سەرهەڵدان و نەهێشتنی پیسبوونی بینین دا لە شارەکاندا بە شێوەیەکە، کە ناتوانین دوشاری دوو وڵاتی جیاواز لە روی ئابوریەوە بەراورد بکەین.

سێیەم: هۆکاری هونەری، لەدوای ژیانەوە هونەر کۆنترین دیاردەی سەر زەویە، هونەر یەکەمین داهێنراوی مرۆڤە بۆ مامەڵە کردن و دروستکردنی پەیوەندی لەگەڵ چوارچێوە کۆمەڵایەتی و ژینگەییەکەیدا، نیگاری ناو ئەشکەوتەکان و هەڵکۆڵینی چیاکان و دروستکردنی پەیکەرەکان لەسەرەتایی ترین کارە هونەریەکانی مرۆڤن، کەچی ئێستاش ئەوەی چێژ بەژیان دەبەخشێت هونەرە، مرۆڤ ئەو بونەوەرەیە بەداهێنان لە بونەوەرانیتر جیادەکرێتەوە، بەردەوام داهێنانی تازە دەکات لە هونەرداو جوانیی تازە بەرهەم دێنێت، جوانیی بۆ مرۆڤ پایەیەکی تایبەتی هەیەو بۆ گەیشتن بەجوانیی مرۆڤ هونەری کردۆتە کەرەستەی ئەو گەیشتنە، شارەکان لە سەر بنەمای هونەری بیناسازیی دادەمەزرێن. خانووکردن یەکێکە لە داهێنراوە هونەریەکانی مرۆڤ کە تا ئێستاش بەردەوام بۆ جوان کردنی سەرقاڵی داهێنانە. هونەر قەرزاری خەیاڵە، خەیاڵیش لە تایبەتمەندیەکانی مرۆڤە، ئەو دەمەی مرۆڤ خەیاڵ ناکاتەوە ئەو دەمە ناتوانێت داهێنان بکات و هونەر بەرهەم بهێنێت. بەم شێوەیە شارەکان بنەمایەکی هونەریان هەیە لەشێوەی دروستکردنی بیناو شەقام و شۆستە و شوێنەگشتی و تایبەتیەکاندا.

هەر شارێک گرنگی زیاتر بەهونەر بدات ئەوشارە کەمتر توشی پیسبوونی بینین دەبێتەوە چونکە ئەگەر پیسبوونی ژینگەی بینراو تێکچوونی زەوقی جوانیی بێت، ئەوا ئەوە هونەرە کە بەرگری لە زەوقی جوانیی مرۆڤ دەکات و ناهێڵێت هەستی جوانیی بینی لاوازبێت، وە بەپێچەوانەشەوە ئەو شارانەی کەکەمترین گرنگی بەهونەر دەدەن توشی زۆر ترین پیسبوونی بینین دەبنەوە، گەر سەیرێکی شارەگەورەو جوانەکانی جیهان بکەین چەندین کاری هونەری لەو شارانەدا دەبینین هەرلە روکاری بینینەکانەوە تادەگاتە نەخشەی باخچەو دەریاچە بچوکەکان و پەیکەرەکان و..هتد. ئەوەی دەبێت شار گرنگی پێ بدات لەلە لایەنی هونەریەوە بۆ بەهێزکردنی جوانیی بینین و زاڵبوون بەسەر پیسبوونی ژینگەی بینراودا، جوان بەکارهێنانی رەنگ و روناکیە، چونکە لێکۆڵینەوەکان دەریان خستوە کەرەنگ و روناکی کاریگەری زۆری لە سەر باری دەرونی تاک هەیە.

چوارەم: هۆکاری کۆمەڵایەتی، تاک بە پێی داب و نەریت و بەها کۆمەڵایەتیەکان گۆش و پەروەردە دەکرێت، کە ئەم باردۆخە کۆمەڵایەتیانەش وابەستەی سەرجەم بارودۆخە سیاسی و ئابوری و تەندروستی و هتد.. کۆمەڵگەیە. بۆیە تاک بەشێوەیەکی گشتی یەکەیەکی بچوککراوەی کۆمەڵگەیەو گوزارشتە لە کۆمەڵگە، لێرەوە دەکرێت هۆشیاری تاک بچوککراوەی هۆشیاری کۆمەڵگەبێت و رەفتاری تاک بەرهەمی کۆمەڵگە بێت، ئەگەر لە کۆمەڵگەیەکدا هۆشیاری ژینگەیی هۆشیاریەکی لاوازبێت ئەوا هۆشیاری تاکیش سەبارەت بەژینگە لاوازدەبێت. بەشێوەیەکی ئاسایی ناتوانێت رێز لەژینگە بگرێت و دەبێتە هۆی پیسکردنی، بۆ رەفتاری تاک لە بەرامبەر ژینگەدا رەفتارێکی دوژمنکارانە دەبێت، کە ئەمەش پیسبوونی ژینگەی لێ دەکەوێتەوەو پیسبوونی ژینگەی بینراویشەوە.

* توێژەری کۆمەڵایەتی.

کۆنترین ئایین... لە کۆنترین شـــار (هەولێر)

دەرکەوت کۆنترین ئایین لە هەموو جیهاندا کە لە بەڵگە مێژوویی شوێنەوار ناسییەکانەوە بەدەست بکەوێ و زاناکان بیسەلمێنن، ئەوا ئەو ئایینە لەشاری (هەولێر- ئەربیل) و لە (٦٥ تا ٧٠ هەزار ساڵ پ. ز) لە (ئەشکەوتی شانەدەر) لەم (کوردستان)ـە، بووە.

جۆرێک لە راوکردن

لەم پێشەکییە کورتەی کە باس لەمێژووی ئایینی کورد کرا، بینیمان کۆنترین ئایین (یان راستتر فیکرەی ئایین) زاناکان لە ئەنجامی خوێندنەوەی وردی ئێسکبەندەکانی ئەشکەوتی ناوداری کوردستان و سەر بەپارێزگای هەولێر ئەشکەوتی ""شانەدەر""ە، کە دەکەوێتە ناوچەی برادۆست، لە خوێندنەوەی ئەو ئێسکبەندانەوە بوو کە لە ئەشکەوتی ("شانەدەر") دۆزراوەتەوە. وەکو بینیمان، زاناکان بەڵگەیان لەبەدەست هێنانی فیکرەی ئایین لەم ئێسکبەندانە دوو خاڵە:

خاڵی یەکەم: ناشتنی بەکۆمەڵە.

خاڵی دووەم: جۆری ناشتنەکەیە بەشێوەی گرمۆڵە بوونی منداڵ لەنێو سکی دایکیدا.

ئەم دوو خاڵەش زۆر لێکدانەوە هەڵدەگرن: لەوەی کە لەخاڵی یەکەمدا لە بەکۆمەڵ ناشتنەکە بەدەست دێت، ئەوەیە کە وا دیارە وەک زاناکان دەڵێن: ئەو "شانەدەر"یانە بڕوایان بەزیندوو بوونەوە هەبووە، بۆیە بەکۆمەڵیان ناشتوون تا دواجار پێکەوەش زیندوو ببنەوە. خاڵی دووەم: شێوەی ناشتنەکەیە کە بەشێوەی منداڵی نێوسکی دایکی شاردراونەتەوە، لەمەش مەبەستیان ئەوەیە بڵێن: مرۆڤ کە دەمرێ دەگەڕێتەوە نێو سکی دایکی- نێو خاک- هەموو لایەکیش ئەوە دەزانن، کە زۆر لە زانایان (دایکە خوداوەند) بە یەکەمین خوداوەندی پەرستراوی مرۆڤ دەزانن، چ لەوەی کە مرۆڤ (پەرستراو) خوداوەندێکی پەرستووە، چ لەوەی دایکی پەرستووە. ئەمەش ئەگەر کۆنترین و سەرەتاییترین فیکرەی (ئایین) بێت، ئەوا ئەو فیکرەیە لای "شانەدەر"ییەکان بووە، کە "شانەدەر"ییەکانیش سەر بە شاری (هەولێر- ئەربیل)ن، دیارە ئەگەر ناشتنی ئێسکبەندەکان بۆ (٦٥) هەزار ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە، ئەوا سەرەتای سەرهەڵدانی فیکرە ئایینییەکە زۆر بۆ پێش ئەو مێژووە، واتە پێش (٦٥) هەزار ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە، چونکە دەبێ ئەوە قبووڵ بکەین کە سەرهەڵدانی فیکرەی ئایین لە سەرەتا بەپێی حاڵ و باری مرۆڤ لەو رۆژگارەدا، سەرەتا زۆر سادە بووە و زۆر بەسادەیی و لەسەر خۆیش گۆڕاوە و پێشکەوتووە، چونکە ناشتنی مردووەکان، بەشێکی کەمی تەواوی فیکرە ئایینییەکە نیشاندەدات، بەڵام، بەشێکی پێگەیشتووە، بەشێوەیەک ئەمڕۆکەش، پاش ئەم هەموو گۆڕانەی کە بەسەر مرۆڤ و ئایینەکانی داهاتووە بڕوابوون بە زیندوو بوونەوە و مردوو ناشتن، لەزۆر لە ئایینەکان، بەتایبەت (ئایینە ئاسمانییەکان)، هەر هەمان بڕوا و ناشتنە. کە "شانەدەر"ییەکان مردوویان دەناشت، ئەگەر گوڵی سەر جەستەی "شانەدەر"ییەکانیش لەگەڵ کفنی ئێستای مردووی ئایینی ئیسلام بەراورد بکەین، ئەوا تای تەرازوو بەلای گوڵە رەنگاو رەنگ و بۆن خۆشە کێوییەکانی چیاکانی زاگرۆس و کوردستان و "شانەدەر"ە.

ئەو کەمە سەرەتایەی کە لەناشتنی "شانەدەر"ییەکان وەکو فیکرەی ئایین دێتە دەست، زۆر گرنگە، ئایینێک بەم شێوەیە مردووی خۆی بنێژێ، کەپاش هەفتا هەزار ساڵ، تازەترین ئایین و تەواوترین ئایین، هەر بەم شێوەیە مردوو بنێژن، ئەوا ئەم ئایینە نابێ بێ (خاوەن- خوداوەند) بوو بێ، واتە ئەو فیکرە ئایینییە خاوەنێکی هەبووە، بەدووری نازانم، کە ئەو خاوەنە (دایک) یان (زەوی) بووبێ، دیارە دایک و زەویش هێزیان لە (ئەفراندن) و (ژیاندن) واتە رۆزی دانی مرۆڤ دایە، کە ئەمە ئێستاش هەمان توانای خودایە کە (مرۆڤ)ی دروست کردووە و هەتا لە ژیانیش دابێ (رزقی) دەدات. لای کەم بە دیدە ئیسلامییە گشتییەکە.

ئەگەرچی ئێمە لێرە بەدوای مێژووی کۆنی فیکرەی (ئایین)دا دەگەڕێین لە (هەولێر) و کوردستاندا، ئەوا گرنگی ئەو ئایینە سەرەتاییەشمان بۆ روون دەبێتەوە، کە چەند لەگەڵ فیکرەی ئایینەکانی دەسەڵاتدار و بەربڵاوی ئەم سەردەمە وەک یەکن، ئەمەش چەند لەگەڵ رای لێکۆڵەر (فراس سواح) یەک دێتەوە کە دەڵێ: (گەیشتمە ئەو ئاکامەی ئایینەکان هەموو یەکسانن و یەک پلەی رەوایەتیان هەیە، ئایینی راستەقینە و ئایینی درۆینە نییە. هەروەها ئایینی سەرەتایی و ئایینی پێشکەوتووش بوونیان نییە) ئەوەتا هەمان رێورەسمی ناشتنی مردوو، لە کۆنترین ئایین کە بۆ (٧٠) هەزار ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە، هەر ئەو رێورەسمی مردوو ناشتنەیە ئێستا تازەترین و پێشکەوتووترین ئایین دەیکات، بەم بەشێوە ناشتنی تاک تاک و راست.

ئەگەرچی ئێرە جێگای ئەوە نییە کە ورد و باریکی ناوەڕۆک و فەلسەفەی ئایینەکان بەراورد بکەین، بەڵام بەڵگەی ئەوەمان دەست دەکەوێ کە کۆنترین فیکرەی ئایین لە هەموو جیهاندا، ئەوەتا لە ئەشکەوتی ""شانەدەر"" و شاری "هەولێر" و وڵاتی "کوردستان" سەری هەڵداوە.

ئەوەش دەمانخاتە بەردەم ئەو مێژووە دوور و درێژ و هەمە جۆرەی ئایین لەشاری هەولێر و وڵاتی کوردستان، ئەم ئەرکەش ئێستا ئێرە جێگای نییە، بەڵام زەنگی ئەوەمان بۆ لێدەدات کە ئەو سەرەتایە مانای ئەوەیە کە ئایین بەردەوام و بەشێوەی جۆراو جۆر و بەگەرمی ودەوڵەمەندی لەم ناوچەیە (هەولێر) و (دەوروبەری) وەک هەموو (کوردستان) و هەموو (جیهان) لە کۆمەڵگا دانەبڕاوە و بەشێک بووە لە پێکهاتەی فیکری و رووحی هەر کۆمەڵگایەک.

هەولێر بەو مێژووەی کە لە "شانەدەر"ەوە هەیەتی بۆ ئایین، ئەو هەرخۆشی وەک شار مێژووەکەی بە ئایینەوە دەست پێدەکات، چونکە زۆربەی شارەزایانی مێژوو دروستکردنی شاری هەولێر، دروستکردنەکەی هەر لە سەرەتاوە بۆ دروستکردنێکی ئایینی دەگێڕنەوە، واتە لە سەرەتاوە وەک نێوەندێکی ئایینی دروست کراوە، ئەوەش بۆ زیاتر لە شەش هەزار ساڵ هەندێک بۆ هەشت هەزار ساڵ پێش زایینی دەگەڕێننەوە کە بەزۆرترین بەڵگەش، شاری هەولێر شارێکی دروستکراوی سۆمەرییەکانە پێش ئەوەی بچنە خوارەوەی عێراق، هەتا ناوەکەشی هەر لە سەرەتاوە وەک ناوێکی ئایینی مانا لێکدەدرێتەوە، ئوربل- ئور= شار، پەرستگا. بل= خوداوەندی زەمین. واتە شاری خوداوەندی زەمین. پەرستگای خوداوەندی زەمین، ئەوە کە بەزۆر ئەگەر ناوەکە سۆمەرییە، هەن ناوەکەی بۆ زمانی خوری دەگێڕنەوە، هەتا ئەگەر ئەمەش راست بێ، ئەوا دیسان ناوە خورییەکەش مانایەکی ئایینی هەیە (بگەڕێوە بۆ هەولێر- ئەربیل.. ناو و مێژوو). لە مێژوودا ئەوەش سەلمێندراوە کە (هەولێر- ئەربیل) لە هەموو سەردەمەکان بەتایبەت پێش زایین هەتا هاتنی ئایینی ئیسلام بەردەوام نێوەندێکی گرنگی ئایینەیەک بەدوای یەکەکان بووە. لەدوای هاتنی ئیسلامیش دەستی لەم رۆڵە بەرنەداوە و شاری ئاوەدان و پێکەوە ژیانی ئایینە جیا جیاکان و ئایینزایە جیا جیایەکان بووە و تا ئەمڕۆکەش ئەم هەمەڕەنگییەی ئایینی پێوە دیارە.

دروستکردنی شاری هەولێر بە پشتیوانی زۆربەی بەڵگەکان بۆ سۆمەرییەکان دەگەڕێتەوە، پێش ئەوە بچنە خوارەوە، هەر لە سەرەتاش وەک شارێکی ئایینی واتە وەک پەرستگایەکی گەورە و سەرەکی ئەو ئایین و خوداوەندانەی کە سۆمەرییەکان بڕوایان پێیان هەبووە و پەرستوویانن، چونکە ئەوە ئاشکرایە سۆمەرییەکان (خوداوەند) گەلێکی زۆریان هەبووە و هەر خوداوەندەش خوداوەندی کارێکی تایبەت بووە. ئەگەر هەولێر ئەربیلیش بەناوی شاری خوداوەندی -بل- ناونراوە، ئەوا دیارە لەو کاتەدا ئەو خوداوەندە لەوانی تر مەزنتر بووە بە دیدی ئەوکاتەی سۆمەرییەکان. بۆیە نابێ ئەوە بەدوور بزانین کە هەر لەو کاتەی کە خوداوەندی (بل) لە هەولێر وەک خوداوەندێکی مەزن پەرستراوە، ئەوا هەر لەم کات و شوێنەش لەتەک (بل)ی خوداوەند، خوداوەندی تر بووبن و پەرسترابن.

عەشتار خوداوەندی کۆن و ناوداری سۆمەری کە لەداستانی (دەمووزو عەشتار) سۆمەریدا پاڵەوانی دیار و بەرچاوی داستانەکەن، ئەگەرچی زۆرترین هەواڵی ئەم خوداوەندە لە سەردەمی ئاشوورییەکانەوە بەدەست گەیشتووە، بەڵام مێژووی کۆنییەکەی بۆ سەردەمی سۆمەرییەکان و بە ئیحتمالێکی زۆریش بۆ سۆمەرییەکانی پێش چوونە خوارەوەی عیراق دەگەڕێتەوە، چونکە ئەگەر سەیری (جوگرافیا)ی رووداوەکانی داستانی (دەمووز و عەشتار) بکەین، ئەوا بە ئاشکرا ئەو جوگرافیایە شاخاوییە و کوردستانە، چونکە چوونە خوارەوەی سۆمەرییەکان لە کوردستانەوەیە و ئەمەش لە هەموو لایەکەوە پشتراست کراوەتەوە. ئەگەر سەرنج بدەین هەولێر – ئەربیل- شاری (عەشتار) بوو، لەتەک شاری (بابل) و (عەشتار بابل) لێرە زەن بۆ ئەوە دەچێ کە (ئەربیل) پێش دەسەڵاتی ئاشوورییەکان هەر شاری خوداوەندی عەشتار بووە، وەک ئەوەی کە ئاشوورییەکان زۆر شتیان لە سۆمەرییەکانەوە وەرگرتووە، ئەم ئایین و پەرستگایەش واتە (هەولێری عەشتار)یان هەر لەوانەوە بۆ بە میرات ماوەتەوە، جگە لەوەش ئەگەر سەرنجی مێژوو دەدەین، ئەو ناوبانگەی کە عەشتار لە هەولێر و بابل واتە باکوور (کوردستان) هەیەتی لە خوارووی سۆمەری نییەتی. ئەگەر عەشتار ناوی بە (هەولێر- ئەربیل)ەوە نووساوە، ئەمەرێ لەوە ناگرێ کە هەولێر وەک شارێکی ئایینی پەرستگای خوداوەندی تریش بووبێ، لەتەک خوداوەندی عەشتار، چونکە ئەگەر عەشتار خوداوەندی خۆشەویستی و جەنگ بووە، ئەوا خوداوەندەکانی تریش پێویست بووین، وەک سەرنج دەدەین لە سەردەمی سەنحاریب و بەتایبەت لەکاتی راکێشانی ئاو بۆ ئەو قەڵایە، واتە قەڵای هەولێر، لەبەردەنووسی پرۆژەکە (سەنحاریب) ناوی چوار خوداوەندی هێناوە. واتە زیاتر لە خوداوەندێک لەم شارەو لەو سەردەمدا پەرستراون. هەر ئەم چوار خوداوەندەش وێکچوونێکی لەفزی لەنێوان ئەربیل (ئەربائیلۆ)دا دروستکردووە، کە ئەم زۆر خوداوەندیەش بۆ زەمەنەکانی تریش هەر راستە! سەیر دەکەین (مەردۆخ)ی خوداوەند، دەسەڵاتی پەنجا خوداوەند بۆ خۆی بەردەست دەکات و هێز و تواناکان لەو پەنجا خوداوەندە دەستێنێتەوە و ناوەکانیشیان هەر بۆ خۆی بەکاردێنێ و بۆیە ئەو خوداوەندە زیاتر لە پەنجا ناوی هەبوو. مێژووی شاری هەولێر یارمەتیدەری ئەو رایەیە کە بەردەوام شار و پەرستگای زۆر خوداوەند بووە، وەک ئێستاش شاری زۆر ئایین و ئاینزایە. ئەویش رێگا لەوە ناگرێ کە لەو سەردەمە جیا جیایانەدا خوداوەندی دەسەڵاتدار و ئایینی گەورەتر هەبووبن وەک ئەوەی کە ئێستا زۆرینەی خەڵکەکە موسڵمانن.

ئەگەر شاری هەولێر لە سەرەتاوە وەک شار و پەرستگایەکی ئایینی دروست کرا، ئەوا بەردەوامیش نێوەندێکی دەسەڵاتدار و پیرۆزی ئایینە جۆر بەجۆرەکان بووە.

هەر لە ناوچەکانی شاری هەولێر، واتە لە ئەشکەوتی ""شانەدەر"" و ناوچەی "برادۆست" هەواڵی سەرەتای ئایین و قۆناغێکی کۆن و گرنگی ئایین لەناوچەکەمان پێدەگات، کە هەواڵەکە بۆ (٦٥-٧٠) هەزار ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە، ئەگەر ئەو قۆناغی ئایین ناو لێبنێین، قۆناغی (ئایینی ئەشکەوت) ئەوا دەبێ، بڕوا بەوەش بێنین کە پێش ئەم قۆناغە، قۆناغی ئایینی (راو) هەبووە، بۆیە ئێمە پێمان باشە قۆناغەکان بەم شێوەیەی خوارەوە ریزبەند بکەین:

یەکەم: قۆناغی ئایینی راو. (دارستانەکانی کوردستان) لە سەرەتاوە تا ئەوکاتەی مرۆڤ پەنا دەباتە بەر ئەشکەوت واتە تا دەوروبەری ١٠٠ هەزار ساڵ پ.ز.

دووەم: قۆناغی ئایینی ئەشکەوت، (ئەشکەوتی "شانەدەر") واتە لە ١٠٠ هەزار ساڵ پ.ز، تا دروست بوونی گوند دەوری ١٢ هەزار ساڵ پ.ز.

سێیەم: قۆناغی ئایینی گوند (زەویا چەمێ). ئەم قۆناغەش سەرەتای قۆناغی دوو بەشە:

بەشی یەکەم: ئایینی مەڕداری یان شوانکارەیی، کە ریشەکەی بۆ سەردەمی ئایینی راو دەگەڕێتەوە.

بەشی دووەم: ئایینی کشتوکاڵ، کە ریشەکەی بۆ سەردەمی درەنگی قۆناغی ئەشکەوت ١٢هەزار ساڵ پ. ز، دەست پێدەکات تا دروستکردنی شار نێوان ٨و ٩ هەزار ساڵ پێش زایینە.

چوارەم: قۆناغی ئایینی شارە شاری هەولێر -ئەربیل- ئەم قۆناغەش لە نێوان ٨ و ٦ هەزار ساڵ پ.ز)ەوە تا ئەمڕۆ.

ئەگەر بە وردی سەرنجی ئەم دابەشکردنە بدەین دەبینین ئەم دابەشکردنە بۆ هەموو جیهان دەگونجێ، بەڵام لێرە لەسەر جوگرافیای (کوردستان- شاری هەولێر) جێ بەجێ کراوە. لەم دابەشکردنە دەردەکەوێ، کە لە هەر قۆناغێک (مرۆڤ) بەپێی تێگەیشتن و پێویستییەکانی خۆی کە زۆرتر لە (ترس و پێویستی- خواردن)دا خۆی دەنوێنێ، بۆیە لەهەر قۆناغێک بەدوای ئەو خوداوەندەدا گەڕاوە کە پێویستی پێی بووە، هەتا ژیانیش پێش کەوتووە و گۆڕاوە و پێویستییەکانی مرۆڤ زۆرتر بووین، ژمارەی خوداوەندەکانیش زیادی کردووە، بۆیە ئەو ژمارە خوداوەندەی لە سەردەمی شار دەستمان دەکەوێ، نابێ لە سەردەمی راوکردندا بەدوای ئەو ژمارە زۆرە لە خوداوەندا دابگەڕێین. دیارەکە ژمارەی خوداوەندەکانیش زۆر دەبن، دەسەڵاتی خوداوەندەکانیش بەپێی پێویستیان لەنێو کۆمەڵدا دەگۆڕێ و دواجار خوداوەندی گەورە و بچووک پەیدا دەبن و لە ئەنجامدا باوەڕی ئایینی جیا جیا پەیدا دەبن و دەکەونە ململانێ و دەسەڵات تێکەڵ ئایین دەبێ و (خوداوەند و پاشا) دەبن بەیەک و لەیەک جیا دەبنەوە و تێکەڵ ئایدۆلۆژیا دەبن، هەتا دواجار لە ئایینە ئاسمانییەکان ناسینی خودای تاک و تەنیا و کۆبوونەوەی هەموو هێزەکان لەم تەنیا یەک خودایەدا بەرجەستە دەبێ.

فەلسەفەی ئایینەکان و سروت و خوداوەندەکانیان چ لەشاری هەولێر و چ لە کوردستان کارێکی زۆری دەوێ و ئێرە جێگای ئەم باس و لێکۆڵینەوە نییە! ئەوەی بۆ ئێمە و بۆ ئێرە گرنگە هەولێر بەردەوام نێوەندێکی پیرۆز دەسەڵاتداری ئایینە جیا جیاکان بووە و هەر هێزێک و هەر هۆزێک هەر میللەتێک حوکمی شاری هەولێری کردبێ، ئایینی خۆشی لەم شارە برەوپێداوە، جا چ ئەو دەسەڵاتە ئایینەکەی پێشە خۆی قبوولکردبێ و خوداوەندەکانی پەرست بێ، چ ئایینی خۆی لەگەڵ خۆی هێنابێ. سەیر دەکەین (سۆمەر)یەکان و (گوتی) و (خوری) و (ئاشووری) و (میدی) و (هەخامەنشی و (ساسانی)ییەکان هەتا هاتنی ئایینی ئیسلام، هەموویان بە شێوەیەکی گشتی کە دەسەڵاتیان لەشاری هەولێر بەدەست بووە، ئایینی خۆشیان لەم شارە برەو پێداوە، بۆیە دەبینین لەم شارەدا لە سەردەمی (سۆمەر)یەکان خوداوەندە جۆراو جۆرەکان پەرستراون، لە سەردەمی خورییەکان میهرپەرستی -رۆژپەرستن باو بووە، لە سەردەمی میدی و هەخامەنشینەکان ئایینی زەردەشتی و لەسەردەمی ساسانی لە هەولێر بەزۆری ئایینی (مەسیحی) و هەروەها جووزەردەشتیش هەبووە. لەدوای هاتنی ئایینی ئیسلام، موسڵمانەتی لەم شارە باڵادەست بووە، بەبێ ئەوەی ئایینەکانی تر بەتایبەت (جو) و (مەسیحیەت) لەم شارە لەنێو بچن. ئەم رەوشە زۆر ئایینە تا ئێستاش بەردەوامە، ئەگەر رۆژگاری پەرستگای خوداوەندی جۆراوجۆر لەشاری هەولێر، بەتایبەت لەنێو قەڵاکەی دراوسێی یەکتر بوون، ئەوا دواتر پەرستگای ئایینە ئاسمانییەکانیش، ئەوانیش لەم شارە دراوسێ و روو لەیەک بوون، بۆیە ئەم بارە ئایینییە رێگا خۆشکەر بووە، بۆ ئەوەی هاووڵاتی شاری هەولێر. ئەگەر لەسەر هەر ئایینێک بێ و بچێتە هەر پەرستگایەک، ئەوا پەیڕەوانی ئایینەکانی تر ببێنی کە وەکو ئەو ئەوانیش دەچنە پەرستگای خۆیان، هەر ئەم زۆر ئایینی و ئایین گۆڕییەیە کەوای کردووە، لەشاری هەولێر، پەرستگا ببێتە کەنیسە و کەنیسە ببێتە مزگەوت.

د. مەولود ئیبراهیم حەسەن - ٢٠٠٨

ئەگەر کەنیسە و مزگەوت و پەرستگاکان تێکڵ یەکتر بووین، ئەوا کەسایەتییە ئایینیەکانیشی لەنێوان ئایینە جیا جیاکاندا تێکەڵ دەبن و هەر ئایینە بەهی خۆی دەزانێ، بۆ نموونە: (یەزداندۆخت) پاکیزەی مەسیحییەکان، کەخۆی هەر لە ناوەکەیدا رەگێکی زەردەشتی پێوە دیارە لەشاری هەولێر، مەسیحییەکانی هەولێر بە مەسیحی دەزانن و وەک مەزارێکی پیرۆزی خۆیان سەردانی دەکەن، مێژووەکە دەگەڕێتەوە سەردەمی ساسانییەکان، کەچی موسڵمانەکان وەک گۆڕی (ستی ئیمام) ناوی لێ دەنێن و دەچنە سەرگۆڕی و مرازی لێ دەخوازن، ئەویش دیارە کە زەمەنەکەی پاش هاتنی ئیسلامە، نموونەیەکی تر، مەزارگەی شێخ وسو رەحمان- رەبەن بۆیا) لەشاری شەقڵاوە، ئەم مەزارە بۆ خۆی لە ئەشکەوتێکی بناری سەفینە و لای پەیڕەوانی هەردوو ئایین. واتە موسڵمان و مەسیحییەکان پیرۆزە و زیارەتی دەکەن و مرازی لێ دەخوازن و هەریەکەش بە پیاوێکی باوەڕداری ئایینەکەی خۆی دەزانێ، مەسیحییەکان بە (قەشە رەبەن بویا) ناوی دەبەن و مێژووەکەی بۆ رۆژگاری سەدەی پێنجەمی زایینی دەگێڕنەوە بەقسەی زانای کورد (تۆفیق وەهبی) هەرچی (شێخ وسو رەحمان)ە، زەمەنەکەی دەگێڕنەوە بۆ سەرەتای دەسەڵاتی عوسمانلییەکان لە کوردستان.

ئێستای شاری هەولێر لەڕووی ئایینییەوە، واقیعێکی دەوڵەمەندە بە ئایین و ئایینزا، ئەگەر زۆرینەی خەڵکی پارێزگای هەولێر موسڵمانن، ئەوا زۆرینەی ئەو موسڵمانانەش سونی مەزهەبن و کەمێکی کەمی شیعە مەزهەبیشی تێدایە، ئەگەر سونی مەزهەبەکان زۆرینەن، ئەوا لەنێو ئەوانیشدا رێبازی سۆفیگەری (قادری) و (نەقشەبەندی)یش هەیە، جگە لەوردە ئایینزای تر کە خۆیان بەخاوەنی ئایینزای تایبەت دەزانن. هەروەها مەسیحییەکانیش خاوەنی ئایینزای جیاجیان کە بریتین لە پەیڕەوانی کەنیسەی رۆژهەڵات و رۆژئاوا و چەند ئایینزایەکی تێدایە وەکو (کاسۆلیک و ئەرثەدۆکسی و پرۆتستان)ن.

دیسان کەمینەیەکی جو بنەجووی تێدایە و سەرەڕای هەندێک لە پەیڕەوانی ئایینی ئێزدی و کاکەیی کە هەموو ئەمانە، بە ئازادی و بەتەبایی خەریکی ژیان و خوداپەرستی خۆیانن.

مێژووی ئایین و جۆری ئایینەکان لەشاری هەولێر بەمەندە کۆتایی نایێ، پێویستی بە لێکۆڵینەوە و گەڕانی زۆر هەیە، بۆ ئەوەی هەموو باوەڕ و ئایینییەکانی هەموو سەردەمەکان بەسەر بکەینەوە، ئەمەی نووسراوە کورتەیەکی کەمی مێژوویەکی دوور و درێژ و زۆر و هەمەجۆری ئایینەکانە لەم شارە دێرینەدا، هێندە هەیە کە دەرکەوت کۆنترین ئایین لە هەموو جیهاندا کە لە بەڵگە مێژوویی و شوێنەوارناسییەکانەوە بەدەست بکەوێ و زاناکان بیسەلمێنن، ئەوا ئەو ئایینە لەشاری هەولێر- ئەربیل- و لە ٦٥ تا ٧٠ هەزار ساڵ پێش زایین لە ئەشکەوتی "شانەدەر" لەم کوردستانە بووە.

بەشی دووەم و کۆتایی

جووتکردن: لە سەردەمی میدییەکان

شوانێک مامزێکی بەملەوەیە

بڵاوکراوەیەکی هونەریی گشتییە لەگەڵ بەدرخان دەردەچێ
بەسەرپەرشتی: مەسعود ئیبراهیم مەلا هەمزە
هونەری بەدرخان
Bedirxan
ژمارە ١٢ - ١٠١، هەینی ٢٠٠٨/٨/٨ی زایینی

مەسعوود ئیبراهیم

هونەرمەندان لەناو خۆیان

هەریەک لە ئێمە زۆرجار باس لەخوێندنەوەو بایەخی دەکەن، هەندێ بیروڕاش پێیانوایە هەرکەسێ نەخوێنێتەوەو کاتێکی زۆری تەمەنی بۆ تەرخان نەکا ناتوانێداهێنان بکا لەبواری نووسین، ئەوە وەک نووسین، خۆ ئەگەر بێمە سەر باسی هونەرو هونەرمەندان و بمانەوێ ئەو خەڵەیان لەسەر جێبەجێ بکەین وەک هونەر ئەوا دەبێ کەسمان ئەوە لەیاد نەکا هونەرمەندی کورد پێویستە زۆر بەوردی سەیری هەموو کارێکی هونەری بکاو هەوڵبدا لە هەریەکێک لەوکارانە چەند سوودێک بۆخۆی دەستەبەر بکا، کە پێشتر لەوجۆرە ئەزموونەی نەبووە، بەڵام خاڵێکی هەرە گرنگ هەیەو پێویستەئاماژەی پێبکەین، ئەویش ئایا هونەرمەندانی کورد تاچەند ئامادەن سەیری کاری یەکتر بکەن و سوود لەیەکتر وەربگرن بەڵام بەداخەوە ئەگەر بەووردی سەیری بینەر و ئامادەبووی هەر کارێکی هونەری بکەین ئەوا دەبینین کەمن هونەرمەندانی ئامادەبووی ئەو بوارە، ئەوەش هۆکاری زۆرە، یەکێک لەو هۆکارانەش بریتییە لە ئیحتراف نەکردنی هونەرمەندان بە یەکتری، هەر ئەوەشە وای کردووە کوتلە و کوتلەکاری لەناو هونەرمەندان دروست ببێ، دواتر لە هەموو جیهاندا هونەرمەند خۆی دەگەڕێ بەدوای ئەوەی لە شوێنێک کارێک ببینێ و بتوانێ سوودی لێ وەربگرێ، کەچی لەو کوردستانەی خۆمان زۆربەی هونەرمەندان ناچنە سەیری کارەکانی یەکتر و هۆکارەکەشی ئەوەیە کە لەوانەیە ئەو کارەی نمایش دەکرێ لە کارەکانی ئەو باشتر بێ، ئەگەر بێتوو لە کاکی هونەرمەند بپرسی ئەوە بۆچی نەهاتییە دیار ئەو کارە هونەرییە، ئەوا دەڵێ وەڵا داوەت نەکرابووم، ئاخر کاکە ئەوە بیانوو نییە تا خەڵک باوەڕت پێ بکا.

یان زۆرجار هونەرمەندان دەچنە دیار کاری یەکتر بەڵام ئەوەندەی هەوڵ دەدەن لە قیمەتی کارەکە کەمبکەنەوە، نیو ئەوەندە هەوڵ نادەن شت لەو کارە فێربن، هەر بۆ نموونە ئەمساڵ دوای ئەوەی چووم بۆسەیرکردنی یەکێ لە شانۆگەرییەکانی ناو پەیمانگای هونەرەجوانەکانی هەولێر، ئەوەی لەوێ بینیم لەو باوەڕەدا نیم لەناو بازاڕیش بیبینم، چونکە بەشێک لە قوتابییەکان بە دەنگە نەشازە بڵاوکراوەکانی ناو مۆبایل هۆڵەکەیان هەراسان کردبوو، ببوونە هۆکارێک بۆ ئەوەی بەشێک لە بینەری کارە شانۆییەکە ئاگایان لە نمایشەکە نەمێنێ، بێگومان ئەوەش یەکێکە لە کێشەکانی ناو پەیمانگا، هاوشان لەگەڵ کێشەکانی تر کەخۆی لە جیاوازی نێوان قوتابیان و خوێندکاران و ئەنجامدانی هەندێ کاری دوور لە هەموو داب و نەریتێک و نەشاز دەبینێتەوە، هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوەی چەند قوتابییەک فەسڵ بکرێن و ساڵێکی خوێندنیان بە فیڕۆ بڕوا، بۆیە دەکرێ لێرەوە وەک داوایەک داوا بکەم کە بەڕێز دکتۆر دلشاد عەبدولرەحمان بە وردی و بە ئاگاییەوە چاوێک بە ڕەوشی ئەمڕۆی ناو پەیمانگای هونەرە جوانەکان بخشێنێتەوە و هەوڵبدا ئەو پەیمانگا بگەڕێنێتەوە سەر ئەو بنەمایەی لەسەری دامەزراوە، نەوەک پەیمانگا ببێتە شوێنی کاری نەشاز و نەشیاو.

بۆیە لە کۆتاییدا هیوادارم وەزیری پەروەردە نوسینەکەم بەهەند وەربگرێ و کاری لەسەر بکا و هەموو هونەرمەندانی کوردیش ببنە هاندەر و پاڵپشتیکەری یەکتر و هەوڵدەن بەر لە هەموو شتێک لەیەکتر فێربن، نەک قۆرت بۆ یەک هەڵکەنن.

Masoud_Ibrahim_ar@yahoo.com

عەبدوڵڵا جەمال سەگرمە: ساڵی پار گرووپی ژێداری کوردستان لەناو دوو تیپ پلەی دووەمیان بەدەستهێنا

گرتەیەک لە پاش کۆنسێرتێکی گروپەکە لە یەکێک لە کەنیسەکانی ڤیننا

ئامادەکردنی : هونەری بەدرخان

*** تۆ یەکێکیت لەوانەی هەوڵی پێشخستنی موزیکی کوردیی دەدەیت. چەند خۆت بە سەرکەوتوو دەزانیت؟**

– لە ڕاستییدا، خۆم لە سەرەتای ڕێگەدا دەبینم و حەزدەکەم موزیکی کوردیی، وەک موزیکی گەلانی پێشکەوتوو، جوان و ئاست بەرز بێ.

*** سایتی چرا تیڤی، ماوەیەک لەمەوبەر ئەوەی بڵاوکردەوە کە دەبێتە ڕاوێژکاری هونەریی سەرۆکی حکومەت و لە شوێنی هەڵکەوت زاهیر دادەنرێت. ئەم هەواڵە گەشتە کوێ؟**

– لەسەر ئەم هەواڵە، زۆر جوێنیان لە ماڵپەرە کوردییەکانەوە پێدام، بەڵام لە ڕاستییدا ئاگام لێی نییە و هیچ لە کاری ڕاوێژکاریش نازانم. وا بزانم کاک هەڵکەوت زاهیر، ناڕاستیی هەواڵەکەی ڕاگەیاند.

*** بۆ موزیک لە نێوان خەڵکی کوردستاندا بە گشتیی و هونەرمەنداندا بەتایبەتیی بایەخی ئەوتۆی نییە؟**

– ئەمڕۆ لە کوردستاندا، پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیان وەک: ئاو و کارەبا، ئاسایش و چارەنوس، .... هتد بۆ خەڵکی کوردستان، لە موزیک گرنگترن.

*** بۆ هەتا ئێستا لە بەرنامە تەلەفزیۆنییەکانی پێگەیاندنی بەهرەمەندان (کوردستار و ستۆدیۆی ئەستێران) نەبوویتە لیژنەی هەڵسەنگاندن؟**

– لە ڕاستییدا لێی نازانم و کاتی ئەوەشم نییە.

*** زۆرکەس باس لە فەوتانی فۆلکلۆری کوردیی دەکەن، بەڕای تۆ هۆکاری ئەمە چییە؟**

– بەشێکی ئەو باسکردنانە ڕاستن و هۆکاریشی زۆرە. بۆ نمونە: ڕوخاندنی هەزاران گوندی کورساتان، ڕاگواستنی دەیان هەزار ژن و منداڵ و خەڵکی کورد و ئەنفالکردنی هەزاران کەسی دی لە سەدەی ڕابردوودا، بەشێکی زۆری فۆلکلۆری کوردیی کوردستانی عێراقی لەناوبرد، یان گۆڕانکاری زۆر ناهەمواری بەسەردا هێنان.

هەروەها لە دوای نەوەتەکانی سەدەی ڕابردووشەوە کە حکومەتی کوردیی لە کوردستانی عێراق دەستی پێکرد و لەپڕ دەرگاکانی کوردستان بەسەر وڵاتانی دنیادا کرانەوە، شەپۆلگەلێکی توندی عەولەمە لە ڕێگەی سەتەلایتەکانەوە و گەلێک ڕێگەی دیکەوە، هێرشیان بۆ کوردستان هێنا و لەگەڵ ئەو هەموو سودەش کە هەیانبوو، زیانێکی گەورەیان لە گشت بوارەکانی فۆلکلۆری کوردیی دا کە زۆر بە زەحمەت چارەسەر دەکرێن. بۆیە ئەمڕۆ کات و جێی خۆیەتی دەزگا بەرپرسەکانی فۆلکلۆری کوردیی لە هەرێمی کوردستانی عێراق، ڕۆڵی کارا و زۆر خێرا ببینن لە کۆکردنەوەی ئەو بابەتە فۆلکلۆرییانەی کە هێشتا ماون و دەشێ ڕزگاربکرێن. بەڵام بەداخەوە من هیوایەک لەو دەزگایانەدا نابینم.

*** دوا چالاکیتان بەشداریکردن بوو لە فێستڤاڵێکی نێودەوڵەتیی لە ڤیننا. دەشێ باسێکی ئەو چالاکییەمان بۆ بکەی؟**

– ئەم فێستڤاڵە دوو ساڵە دەستی پێکردووە و بۆ گەنجانە (بێجگە لە ڕابەرەکان). ساڵی پار کە یەکەم ساڵ بوو، دە تیپ بەشداریی کردبوو، ئەم ساڵیش کە دووەم ساڵ بوو، سی ودوو تیپ بەشداریی کردبوو. ئەم تیپانە لە چەند وڵاتێکی جیاوازەوە هاتبوون وەک: ئوستورالیا، کەنەدا، چاینە، چیک، یۆنان، پۆلەندا....... هتد، حکومەتی هەرێمی کوردستان هەر دوو ساڵەکە بەشداریی کردووە، ساڵی یەکەم تیپێکی بە ناوی ئۆرکێسترای ژێداری کورد ناردووە و ئەم ساڵیش دوو تیپی نارد، یەکەم بە ناوی گروپی ژێداری کوردستان و دووەم بە ناوی تیپی کچانی تەواری کوردستان.

*** ئێوە بۆ بەشداریی ئەم فێستڤاڵەتان کرد و ئاستی تیپەکانی کوردستان چۆن بوو؟**

– لە ڕاستییدا ئامانجی ئەم بەشداریکردنانە، ئەوە بوو لاوانی کچ و کوڕی گشت شار و شارۆچکەکانی کوردستان سودوەربگرن، هەناسایەک بدەن و لە هەمان کاتیشدا ناو و ئاستی موزیکی کوردستان زیاتر بە گەلانی دنیا بناسێنن. من لەو بڕوایەدام حکومەتی هەرێمی کوردستان کارێکی زۆر باشی کردووە کە پشتگیریی ئەم بەشداریکردنانەی ساڵی پار و ئەم ساڵی کردووە، لەبەرئەوەی کاتێک تیپێک یان چەند تیپێکی کوردستان لە ڕیزی تیپی وڵاتەکانی دی وەک : ئوستورالیا، کەنەدا، ئەڵمانیا...... هتد دەوەستن و ئاستێکی جوان پێشکەشدەکەن، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ گەلێک مانای سیاسیی و هونەریی و مرۆیی دەبەخشن، بە تایبەتیش کە تیپەکانی کوردستان پلەی باشیان لە نێوان تیپەکانی دیکەدا هێناوە.

*** ئێوە چ پلەیەکتان بەدەستهێنا؟**

– گروپی ژێداری کوردستان لە نێوان چوار تیپی ژێداردا کە لە (چیک، چاینە، فلیپین و کوردستان) پێکهاتبوون، پلەی دووەمی پێ بەخشرا. تیپی تەواری کچانی کوردستانیش لە نێوان یازدە تیپدا پلەی چوارەمیان وەرگرت. پلەکانیش لەو بڕوانامانەدا نوسرابوون کە لە ئێوارە خوانێکی جواندا، لە شارەوانی ڤیننا بە ئامادەبوونی سەفیری ئێراق و هەر دوو وەزیری ڕۆشنبیریی و وەزیری کاروباری دەرەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕێزداران فەلەکەدین کاکەیی و فەلاح مستەفا و گشت ئەندامانی وەفدەکە کە نزیکەی هەشتا کەس دەبوون، بە ڕابەرەکانی تیپەکان بەخشران.

*** ئەم پلانەی بەدەستان هێناوە چ واتایەک دەبەخشن؟**

–لە ڕاستییدا لە ڕووی هونەرییەوە، شتێکی زۆر ئاساییە و دەیان فێستڤاڵی لەم جۆرە لە دنیادا دەکرێ و سەدان تیپی وڵاتان بەشداریی تێدا دەکەن. بەڵام بۆ کوردستان شتێکی نوێ و خۆشە کە تیپێکی کوردیی، ئیدی هەر تیپێک بێ، لە ڕیزی تیپی وڵاتەکانی دی، بەناوی کوردستانەوە بوەستێ و پلەی باشیش بەدەستبێنێ.

*** بەڕێز نەبەز حەمە ڕەشید کە ساڵی پار ڕابەری تیپەکەی کوردستان بوو، دژی تۆ دەدوێ و دەڵێ: تیپەکانی ئەم ساڵی کوردستان هیچ پلەیەکیان نەهێناوە و ناویان لە سایتی فێستڤاڵەکەدا نییە. هەروەها دەڵێ: ناوێکی زۆر نزیک لە ناوی تیپەکەی پاری ئێمەیان لە تیپەکەیان ناوە بۆئەوەی لیژنەی فێستڤاڵەکەی پێ بخەڵەتێنن و خەڵکی پێ چەواشەبکەن. ئێوە دەڵێن چی؟**

– ئەم شتانە بەشێکن لە نەگبەتیی میللەتەکەمان و باجەکەشی کات بەفیڕۆدان و دواخستنی کوردستانە. پێش هەر شتێک پێویستە خەڵکی کوردستان فێری پێکەوە ژیان و ڕێزلەیەکگرتن بن و بەبێ بەڵگە کەس تاوانبار نەکەن. گەر بەڵگەشیان لەسەر لاریی کەسێک یان لایەنێک هەبێ، با بەشێوەیەکی جوان و بە ڕێزەوە باسی بکەن و داوای ڕاستکردنەوەی بکەن. هەروەها پێویستە ڕاگەیاندنەکان بەتایبەتیش ماڵپەرە ئەلەکترۆنییەکان، هەواڵێک بڵاونەکەنەوە کە ناو و ئەدرێسی نوسەرەکەی لەسەر نەبێ و پڕ بێ لە شەڕانگێزیی بێ سود.

لەڕاستییداگەرکاک نەبەزئەوقسانەی نەکرایە بۆ خۆی باشتربوو چونکە پێچەوانەکانی ڕاستن. بڕوانامەکان دەدوێن و دوو وەزیری حکومەتی هەرێم درۆ بۆ ئێمە ناکەن و پێوستیان بەوە نییە. هەروەها سایتی فەرمیی فێستڤاڵەکە www.sclfestival.org دەدوێ کە ئەنجامەکانی گشت تیپە بەشداربووکانی تێدایە و ناو و پلەکانی هەر دوو تیپەکەی کوردستانی تێدایە.

*** چۆن کاک نەبەز ئەو قسانە بڵاودەکاتەوە؟**

– ئەو پرسیارە لە خۆی بکە. دوو تیپەکەی ئەم ساڵ پلەی دووەم و چوارەمیان وەرگرتووە، بڕوامانەکان لە دەیان جێگەوە بڵاوکرانەوە و ئەوا جارێکی دی لێرەشەوە بڵاویان دەکەینەوە کە پلەکانی تێدا نوسراوە. هەروەها لە سایتی فەرمیی فێستڤاڵەکەدا لە بەشی Gala Winner Concert and Competition results ٢٠٠٨ دا هەیە و لە دوای ڕاگەیاندنی ئەنجامەکانی پێشبرکێکەوە پلەکان بڵاوکراونەتەوە. دیارە کاک نەبەز جوان سەیری سایتەکەی نەکردووە. ئەو بەشە لە سایتەکەدا لە دوو لاپەڕە پێکهاتووە، لاپەڕەی یەکەم پرۆگرامی کۆنسێرتی ئەو دە تیپەیە کە لە کۆتایی فێستڤاڵەکەدا بەشداربوون. لاپەڕەی دووەمیش کە بەم شێوەیە Competition Ranking (PDF) نوسراوە، ئەنجامەکانی گشت تیپەکانی تێدایە تەنیا ئەو تیپانە نەبێ کە هیچ پلەیەکیان نەهێناوە. کاک نەبەز لە ناونیشانی لاپەڕەی سایتەکە تێ نەگەشتوە و پرۆگرامی کۆنسێرتەکەی لێ بووە بە ئەنجامەکان. گەر پێش ئەوەی ئەو ووتانە بڵاوبکاتەوە و پێش ئەوەی دەیان ئیمەیل بۆ ئەم و ئەو بنێرێ و داوایان لێ بکا باوەڕ بە ئێمە نەکەن، تەنیا کلیکێکی لەسەر ئەو لاپەڕەیەی دووەم بکردایە، ئەوا نەدەکەوتە ئەو هەڵانەوە.

سەبارەت بە ناوی تیپەکەش، جۆری ئەو تیپەی بەشداربووین ئۆکێسترای ژێدارە. واتا پێویستە هەر دوو ووشەی (ئۆرکێسترا) و (ژێدار) لە ناونیشانەکەدا هەبن. پاشان ئێمە بە ناوی کوردستانەوە بەشدار دەبین، دەبێ ناوی کوردستان یان کوردیی بخەینەسەر. کەواتە: یان دەبێ ناوی (ئۆرکێسترای ژێداری کوردیی)، یان (ئۆرکێسترای ژێداری کوردستان) بێ. پاشان لەسەر داوای کاک دڵشاد عوسمان کە ڕێکخەری بەشداریکردنەکەی کوردستان بوو ناوەکەمان بۆ(گروپی ژێداری کوردستان) گۆڕی.

من لە وەزارەتی ڕۆشنبیریی حکومەتی خۆشمانەوە، بە نوسراوێکی ڕەسمیی داوام لێکرابوو بە ناوی کوردستانەوە بەشداربم. ئیدی چ کێشەیە بەناوی کوردستانەوە بەشدار بین ! خەڵک و لیژنەی فێسڤاڵکەش بۆ بەم ناوە دەخەڵەتێن یان چەواشە دەبن؟ ژیاننامەی هەر دوو تیپەکە لە سایتی فێستڤاڵەکەدا بڵاوکراونەتەوە و هەر تیپە بەجیا و بەوێنەشەوە ناسێنراوە و زۆر زۆر بە جوانیی پێشاندراوە کە دوو تیپی جیاوازن.

تاکە شتێک کە کاک نەبەز لە

بڕوانامەی ڕێزلێنان

نوسینانەکانیدا ڕاستەکا ئەوەیە، ئەم ساڵ تیپی ڕوسیی تێدا نەبووە. ئەوە هەڵەی من بوو، هۆکەشی ئەوە بوو تازە گەشتبووینە فڕۆکەخانەی هەولێر، زۆر ماندوو بووین، لە کۆبوونەوەیەکی ڕۆژنامەوانیی خێرادا داوایان لێکردین باسێکی چالاکییەکە بکەین. لە کاتی قسەکاندا، لەبری ئەوەی بڵێم وڵاتی چاینە ووتم وڵاتی ڕوسیا، هەروەها کاتێک سوپاسی کاک دڵشادم کرد کە ڕێکخەری بەشداریکردنەکەی کوردستان بوو، ناویم لە دڵشاد عوسمانەوە کرد بە دڵشاد مستەفا وابزانم لەگەڵ ناوی کاک فەلاح مستەفادا تێکەڵم کرد کە وەزیری دەرەوەی حکومەتی کوردستانە و لەگەڵ وەفدەکەدا بوو. ئەمە چییە تا شایانی ئەوەندە باسکردن بێ و بڵێ تەحەددای دەکەم گەر تیپی ڕوسیی تێدابێ!

*** سەبارەت بە ئەنجامەکەی پار دەڵێیت چی؟**

– شت گەورەکردن خۆ بچوک کردنەوەیە و پێویستە شتەکان وەک خۆیان باسبکرێن. نە گەورە بکرێن و نە بچوکبکرێنەوە. بەڵام کاتێک کاک نەبەز لە شاشەی کوردساتەوە چاوپێکەتنێکی دەربارەی بەشداریکردنەکەی پار کرد، شتەکەی زۆر گەورە کرد و ووتی: سەد تیپ بەشداریکردووە و ئێمە دوومی عالەم بووین. هەروەها ووتی: ئەو قائیدانەی کە خۆیان بە قائید دەزانن با بزانن کە قائیدی کە هەیە.......... هتد، بەڵام بەداخەوە دەرکەوت تەنیا دوو تیپی ژێدار بەشداریان کردبوو، ئەڵمانیا یەکەم و تیپەکەی ئەم دووەم بوو بوون. هەتا ئێستاش لە سایتی فەرمیی فێستڤاڵەکەدا، ناو و ئەنجامەکانی ئەو تەنیا دوو تیپی ژێدارەی ساڵی پاری تێدایە کە ئەو کردونی بە سەد.

*** کاک نەبەز لە سایتەکەی چرا تیڤیدا دەڵێت: بەڕێزت بێ بەهرە و بێ باگراوندی زانستیت. هەروەها لە هەمان سایتدا چەند کەسێکی دی دەڵێن: لە سایتی فێستڤاڵەکەدا بە فایلی PDF ئەنجام و ناوی تیپەکانی کوردستان نوسراوە کە جێی باوەڕ نییە. دەڵێی چی؟**

– هیوادارم ئەو بە بەهرە و باگراوندی زانستیی بێ. زۆربەی ئەو کەسانەش کە دەیان قسەی سەیر بڵاودەکەنەوە، هەر کاک نەبەز خۆیەتیی و بە بێ ناو یان بە ناوی خواستراوەوە بڵاویان دەکاتەوە و بەڵگەی تەواوەتیشم بۆ ئەمە هەیە. پاشان بەکارهێنانی فایلی PDF کارێکە تایبەتە بە سایتی فێستیڤاڵەکە، پەیوەندیی بە ئێمەوە نییە و بۆ جێی باوەڕ نییە؟.ئەی پێیان بڵێین لەبەر خاتری ئەو بیکەن بە JPG ؟

*** چەند باوەڕت بە بەرهەمی گۆرانی و موزیکی ئەمڕۆ هەیە و حکومەت چەند کاری بۆ خزمەتی هونەری کوردیی کردووە؟**

– گەلی کورد بە گشتیی و هەرێمی کوردستانی ئێراق بەتایبەتیی، لەگەڵ ئەو هەموو خۆخۆری و ئازارانەی کە هەیەتی، زۆر بە خێرایی و لە زۆر ڕووەوە بەرەو پێشەوە دەچێ. موزیکی کوردییش لە بەشەکانی دی ژیانی خەڵکی جیاناکرێتەوە و وەک ئەوان لە گۆڕاندایە. ئەمڕۆ کە ڕۆژانە دەیان بەرهەمی هونەریی نوێ دێنە بەرهەم، بێگومان کاری باشە و کاری خراپەیان تێدایە، بەڵام لەو بڕوایەدام باشەکان کەمتر بن. ئەمەش گەلێک هۆی هەیە، سەرەکیترینیان ئەوەیە پسپۆرانی موزیک کەمن کە زانستی موزیکیان خوێندبێ و لە هەمان کاتیشدا موزیکی کوردییان خۆشبوێت.

لەوانەیە حکومەتیش بەرنامەی تەواوی بۆ پێشخستنی موزیکی کوردیی پەیڕەو نەکردبێ، لەبەرئەوەی حکومەت لە سەرەتای دامەزراندنییەوە، بە کۆمەڵێک کێشەی زۆر سەختی سیاسیی و چارەنوسسازەوە خەریکە و لە جەنگدایە. بۆیە ئێمەی هونەرمەندان کە باسی هونەر دەکەین، ناشێ هەموو شتێک بخەینە سەر حکومەت، دەبێ هەر کەس لە جێگەی خۆیەوە دڵسوزانە کاربکا، خۆی بە حکومەت بزانێ و کاری جوان و ئاست بەرز بەرهەمبێنێ. ئەو کاتە بەشێوەیەکی ئاسایی موزیک و گشت بوارەکانی دی کوردستان پێشدەکەوێ و ژیانی خەڵکیش بەرەو باشتر دەگۆڕێ.

*** چەند ڕات لەسەر ئەوەیە گۆرانییە کۆنەکان، کاری موزیکی نوێیان بۆ بکرێن؟**

– ئەمە کارێکی گرنگە، لەبەئەوەی گۆرانییە کۆنەکان بوون بە بەشێک لە ژیان و کەلتوری کوردیی، یادگاری زۆریان هەڵگرتووە و هەندێکیشیان کۆمەڵێک ڕوداوی سەردەمە کۆنەکانی میللەتەکەمان دەگێڕنەوە کە لە ڕووی مێژووییەوە بایەخی خۆیان هەیە. لە لایەکی دیکەشەوە و لە ڕووی موزیکەوە، ئاوازگەل و ڕیتمگەلێکی زۆر سەیر و جوان لە نێوانیاندا هەن. دەشێ ئەو گۆرانییە کۆنانە سەرلەنوێ و بەشێوەیەکی ئەمرۆژیی لە دەیان شێوازی موزیکیی نوێدا دابڕێژرێنەوە و کاری جوانیان بۆ بکرێن، یان بکرێن بە هەوێن بۆ داڕشتنی سەدان کاری هونەریی نوێ. بەڵام تکام لە موزیککارانی کورد ئەوەیە کە مۆرکی کوردیی لە شێوازی نوێکردنەوەکاندا، خاڵی سەرەکیی بێ و کەرەسە و تەکنیکە نوێیەکان لە خزمەتی مۆرکە کوردییەکەدا بەکاربهێنرێن، نەک بە پێچەوانەوە.

*** مۆرکی کوردیی لە موزیکدا چۆن دیاری دەکرێ؟**

– پرسیارێکە، وەڵامدانەوەی گەلێک ڕوونکردنەوەی دەوێ. کوردستان جوگرافیایەکی فراوانی هەیە، بەسەر چەند وڵاتێکدا دابەشکراوە، هەر بەشێکی کوردستان کاریگەرییەکی توندی کەلتوریی گەلە باڵادەستەکانی لەسەرە، زمانی کوردیی کەسەرچاوەی موزیکی کوردییە مێژوویەکی دێرینی هەیە و هەتا ئەمڕۆ زمانی ستانداردمان نییە، ئەمانە و دەیان لایەنی دی لە دیاریکردنی مۆرکی موزیکی کوردییدا ڕۆڵدەبینن.

هەروەها هەندێک دابونەریت و یادگاریی تایبەت بە ناوچەکان، کار لە دیاریکردنی مۆرکی کوردیی ناوچەکان دەکەن. بۆ نمونە من کە لە شار سلێمانی لە دایک بووم و هەر لە منالییەوە گوێم بە دەنگی هونەرمەندان حەسەن زیرەک و ناسری ڕەزازی و عەلی مەردان......هتد، ئاشنا بووە، ئەو شێوازی گۆرانی خوێندنەی ئەوان بە مۆرکی موزیکی کوردیی دەزانم و بوون بە بەشێک لە بیرەوەریی و ژیانم. بەڵام هاوزمانیک کە لە کوردستانی سوریا یان تورکیا یان ئێران لەدایک بووە و لە بارودۆخێکی زۆر جیاوازدا ژیاوە، بێ گومان هەستێکی جیاوازی دەربارەی مۆرکی موزیکی کوردیی هەیە. ئەمەش دیاردەیەکی زۆر سروشتییە و گەلێک لە گەلانی دی دنیا وەک ئێمەن. لە ڕاستیدا لە ڕووی فۆلکلۆرییەوە ئەم جیاوازیانە بە دەوڵەمەندیی و هەمەڕەنگیی دادەنرێن، نەک بە لەنگیی وەک هەندێک کەس وای لێ تێدەگەن. لە هەموو بارێکیشدا، مۆرکی موزیکی کوردیی لە بناغەوە هەر یەکە و هەر کەسێک نکوڵی لە بوونی بکا، وەک ئەوە وایە نکوڵی لە بوونی زمانی کوردیی بکا، لەبەرئەوەی زارەکانی زمانی کوردیی لە بناغەوە یەکن و موزیکی کوردیش بەشێکە لە زمانی کوردیی.

لارا مەجید خۆشناو ئەو منداڵە کوردەی مۆسیقا جیهانییەکان دەژەنێ

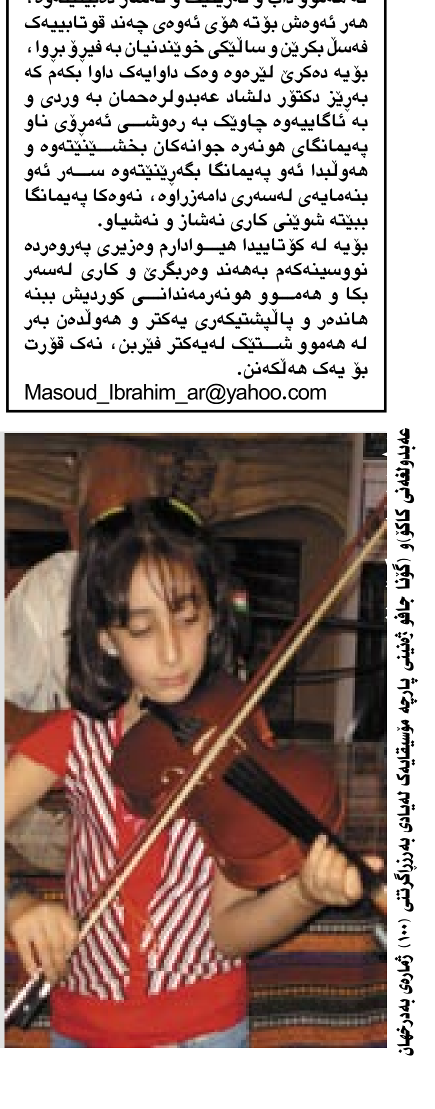

ئا: هونەری بەدرخان

منداڵێک چاوەڕوانی ئایندەیەکی گەشی لێ دەکرێت بۆ گەلی کورد، منداڵێک دەکرێ بڵێین لە داهاتوو شانبەشانی هونەرمەندە پیاوە ئەزموندارەکان دەتوانێ سەرپەرشتی تیپ و گروپی هونەری بکا، ئەو منداڵەش لارای کچی هونەرمەند مەجید خۆشناوە.

لارا مەجید خۆشناو ئەو بەهرەمەندە میوزیک ژەنە کوردەیە کە تەمەنی هەشت ساڵانە و پارچە میوزیکە جیهانییەکان دەژەنێ.

لارا ئاماژە بۆ ئەوە دەکا کە لە تەمەنی پێنج ساڵییەوە فێری کەمان ژەنین بووە و باوکیشی یەکێک بووە لەو هاندەرانەی کە فێری میوزیک ژەنینی کردووە و لەماڵەوە خوشکێکیشی وەک ئەو میوزیک ژەنە و تا ئێستاش بەردەوامە و هەردەمیش هەوڵدەدا زیاتر فێری میوزیک بێ و بتوانێ لە داهاتوو خزمەت بە هونەری کوردی بکات.

لارا تا ئێستا لە تیپی چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر و تیپی قوتابخانەی عەنکاوە کاری کردووە و بەشداری فێستیڤاڵی چالاکی قوتابخانەکانیشی کردووە و دەڵێ: وەک تیپ لە تیپی چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر و تیپی قوتابخانەی عەنکاوە کارمکردووە و جارێکیش بەشداری فێستیڤاڵی چالاکی قوتابخانەکانی هەولێرم کرد و پلەی دووەممان بەدەست هێنا، تێیدا.

لارا وەک کچە بەهرەمەندێک حەزدەکا جگە لە هەولێر بچێ لە شارەکانی تری کوردستان و دەرەوەی کوردستانیش میوزیک بژەنێ، سەبارەت بەوەش گوتی: تەنها لە هەولێر میوزیکم ژەنیوە نەچوومەتە هیچ شوێنێکی تر، چونکە هیچ کەس نەیبردوومەتە شوێنانی تر بۆ ئەوەی میوزیک بژەنم و زیاتریش شارەزابم لە میوزیک ژەنین.

ئێستا لە زۆربەی جیهان مۆسیقا بەنۆتە دەژەنرێ، ئایا لارا دەتوانێ میوزیک بەنۆتە بژەنێ، سەبارەت بەو پرسیارەش گوتی: هەندێک دەتوانم بەنۆتە میوزیک بژەنم و نۆتەشم هەیە و هەوڵدەدەم زیاتر لێی فێرببم.

لارا چەند بەرهەمێکی بۆ تەلەفزیۆنی عەشتار تۆمار کردووە و پەخشیش کراوە، کە ئەوانیش بریتین لە: مۆزارت، بتهۆڤن، هانس برامس، باخ، چەندی گەرام لە شاران، ئەی ڕەقیب، دەمی ڕاپەرینە و چەندین پارچە میوزیکی تریشی ژەنیوە.

ئایا لارا گۆرانی دەڵێ؟ لارا بۆ ئەوەیان دەڵێ: لە ماڵەوە گۆرانی دەڵێم، بەڵام لە دەرەوە نایڵێم چونکە دەنگم خۆش نییە، هەرچەندە تا ئێستا تاقیشم نەکردۆتەوە، بەڵام حەزیشی لێ ناکەم. شایانی گوتنە لارای بەهرەمەند لەیادی دەرچوونی سەدەمین ژمارەی بەدرخاندا لەهۆڵی هوتێل چوارچرای شاری هەولێر بە ژەنینی پارچەیەک میوزیک بەشداری کرد و ئامادەبووانی سەرسامکرد و لە کۆتاییشدا بە چەپڵەڕێزان پێشوازی لێکرا و هونەرمەند شیرین پەروەریش لەباوەشی گرت و گوتی: ئەوە کچە کوردە داهاتوویەکی زۆرباشی دەبێ بۆ هونەری کوردی.

هونەرمەند حەسەن غەفوور دوای ژینگە حەزدەکا گۆرانی بۆ منداڵی کورد بڵێ

بەناوی من لە وەزارەتی رۆشنبیری پارە وەرگیراوەو منیش نەمدیوە!!

حەسەن غەفور

هونەرمەند حەسەن غەفوور یەکێکە لەو هونەرمەندانەی جیاواز لە هونەرمەندانی تر بەردەوام حەزدەکا گۆرانی بۆ بابەتی کۆمەڵایەتی و خزمەت کردن بە گەل و تاکی کورد بڵێ، حەسەن دوای ئەوەی گۆرانی بۆ دوعا گوت و گۆرانییەکیشی بۆ یانەی وەرزشی هەولێر گوت و ئێستاش خەریکە گۆرانییەک بۆ ژینگە بڵێ، لە دەرفەتێکدا ئەو هەڤپەیڤینەمان لەگەڵی سازدا.

ئا: هونەری بەدرخان

*** ئەو ستایلانەی ئەمڕۆ تێکەڵی هونەری کوردی بوونە تا چەند رات لەسەریانە؟**

– خۆی مۆسیقای کوردی بنەمایەکی فۆلکلۆرە و مۆسیقای فۆلکلۆریش هەر بە فۆلکلۆری دەمێنێتەوە، ئەمڕۆش ئەگەر مۆسیقای فۆلکلۆر لێبدەی هەر دەبێ بە ئامێری فۆلکلۆری لێیبدەی ئەوە شێوازێکی تایبەتە، بەڵام مۆسیقا ئەورۆکە لەو پێشکەوتنەی کە هەیە زۆر گرنگە ئێمەش لەگەڵ ئەو پێشکەوتنە دابین، لەبەر ئەوەی ئێمە لەهیچ لەوڵاتانی تری دونیا کەمتر نین، چونکە ئێستا ئێمە کە سوود لە tv و مۆبایل و کۆمپیوتەر و ئەنتەرنێت وەردەگرین، ئەوانە هیچی کوردی نین، لەبەر ئەوە ئەگەر مۆسیقایەکی تریش بێتە ناو مۆسیقای کوردییەوە، ئەگەر ئێمە بتوانین ئەو مۆسیقایە بەکاربێنین شتێکی باشە.

*** کەواتە تۆش لە گۆرانییەکانت ستایلی نوێ و جیهانیت بەکارهێناوە؟**

– ئەی چۆن، گۆرانی سەمام بە دوو شێوازی نوێ کرد، یەکیان (RMB) و ئەویتریان ڕێگەتۆن، یانی ئەو دوو شێوازە هەردووکیان هەر نوێن لەناو مۆسیقای کوردی.

*** پێت وایە ئەو ستایلانەی ئەمڕۆ وایان کردووە گەنجی کورد گوێ لە گۆرانی عەرەبی وتورکی و فارسی نەگرێ؟**

– بە شێوەیەکی بەرچاو نا، بەڵام ئەو تازەگەرییە وای کردووە کە ئەوانەی حەزیان لەگۆرانی تورکی و عەرەبی و فارسی و ئەوانەیە گوێ لە کوردیش بگرن، ئیتر نازانم کارێکی ئیجابیە یان سلبیە، ئەوە رۆژگار و کەسانی پسپۆڕ دەتوانن هەڵیسەنگێنن کە ئایا ئەو کارە باشە یان خراپە.

*** وەک زۆربەی هونەرمەندانی تر گلەیی تۆ لە وەزارەتی رۆشنبیری و راوێژکاری هونەری سەرۆکی حکومەت چییە؟**

– من تا ئەمڕۆکە هاوکاری نەکراوم.

*** بۆچی؟**

– هۆکارەکەی دەبێ خۆیان بیزانن، پێموابێ من هاوکاری کراوم وەک لایەنی پارە، بەڵام کەسانی تر پارەکەیان خواردووە.

وەکو یارمەتیش ئەگەر تەلەفزیۆنەکان بەرهەمی هونەرمەندەکان بکڕن و سیدییەکانیشمان کۆپی نەکرێت و یاسایەک هەبێ بۆ پاراستنی مافمان، ئەوا نەک من بەڵکو هیچ هونەرمەندێک پێویستی بە دەزگا حکومییەکان نامێنێ، ئەگەر ئەوکارەش نەکرێت و کەسیش یارمەتی من نەدات، هەرگیز گلەیی لەکەس ناکەم و لەکاری خۆشم بەردەوام دەبم و هەوڵدەدەم کارەکانی خۆم ئەنجام بدەم.

داواش لە وەزارەتی رۆشنبیری دەکەم، ئەو هاوکارییانەی کە ئەیدەن بە هونەرمەندان، با بەشێوەیەکی راستەقینەبێ، ئەوە لە هەموو دنیادا هەیە، بۆ نموونە لە سوید ئەوە وایە و تۆ بەرهەمەکەت ئەخەیتە سەر پێنج سیدی و ئەیدەیتە لیژنە کە پێنج لیژنەنە، ئەشبێ بنووسی بۆ ئەو بەرهەمەت تۆمار کردووە، دواتر لیژنەکە بڕیار ئەدا کە هاوکاری بکرێ یان نا،

بەڵام لێرە پڕۆسەکە هەڵەیە، چونکە تۆ ئەبێ بچی وەزیر ببینی و ئیمزات بۆ بکا، ئەوە پێویست ناکا، لەبەر ئەوەی وەزیر نازانێ ئەو گۆرانییە باشە یان خراپە، چونکە وەزیر لە هونەری گۆرانی و مۆسیقا نازانێ، لەبەرئەوە کاری ئەو ئەوە نییە.

*** ئەوە وەک وەزارەت، ئەی راوێژکاری هونەری سەرۆکی حکومەت چەند هاوکاری کردووی؟**

– بەراستی ئەوە پرسیارێکی زۆر زۆر زەحمەتە، من لەنزیکەوە ئاگاداری ئەوەنیم، بەڵام پشکی ئەو هاوکارییەم بەرنەکەوتووە، چونکە خۆم داوام نەکردووە.

*** ئەی بەنیاز نی داوای بکەی؟**

– نەخێر.. بەنیاز نیم داوای هاوکاری بکەم، بۆ پارە و سیدی، چونکە من گۆرانی و سیدییەکانی خۆم لەسەر ئەرکی خۆم تۆماریان دەکەم و خۆشم دابەشکردنەکان دەکەم و بەشێکی زۆری ئاوازەکانیش هەر خۆم دایدەنێم.

*** یانی دەتەوێ وەک زۆربەی هونەرمەندان بڵێی بە ئەنجام گەیاندنی کاری هونەری کاری راوێژکارێک نییە لە ئەنجوومەنی وەزیران، بەڵکو ئەوە کاری وەزارەتی رۆشنبیرییە؟**

– خۆی من سیستەمەکەی ئێرە نازانم و ئاگاداریش نیم، بەڵام لە سوید لە وەزارەتی رۆشنبیری ئەو کارانە دەکرێ.

*** جیاواز لە هونەرمەندانی تر تۆ گۆرانی بۆ دوعا و وەرزش و ژینگە دەڵێی، چ هۆکارێک لە پشت ئەوەوەیە؟**

– هۆکارەکەکە زیاتر لە گۆرانییەکەی بەسەر دوعایا دروست بوو، ئەو وایکرد هەندێ بیرۆکەم لەلا دروست بێ کەمن ئەتوانم سوودم هەبێ بۆ هەموو خەڵکی کوردستان و ئەو کارانەش بە ئەرکێکی سەرشانی خۆم دەزانم.

*** پێت وانییە بۆشاییەک هەیە لەو جۆرە گۆرانیانە؟**

– بەڵێ، من لێرەوە هانی هەموو گۆرانی بێژان دەدەم کە گۆرانی لەو جۆرانە بڵێن، چونکە گۆرانییەک بە تەنها بۆ بابەتێک کەمە، بەراستی دەبێ هەموو هونەرمەندێک لەلای خۆیەوە، نەک گۆرانییەک بەڵکو بیست گۆرانی لەسەر ژینگە بڵێ، منیش پشتگیریان لێ دەکەم.

*** شاعیرەکانیش هۆکارێک نین بۆ دروست بوونی ئەو بۆشاییەی کە باسی دەکەین؟**

– بەراستی من نازانم ئایا شاعیرەکان شیعریان لەسەر ژینگە نووسیوە یان نا، بەڵام داوایان لێ دەکەم بە شیعر گرینگی بە ژینگە و دیمەنی سروشتی کوردستان بدەن.

*** حەزدەکەی هونەرەکەت پشکی بازرگانی بەرکەوێ، یان لات ئاساییە سیدییەکانت کۆپی بکرێ؟**

– نەخێر.. حەتمەن لەلام ئاسایی نییە سیدییەکانم کۆپی بکرێ، چونکە کۆمپانیایەک کە سیدییەکە لەمن دەکرێ، نابێ ئەو کۆمپانیایە زەرەر بکات و دوکانەکان بەکەیفی خۆیان سیدیەکە کۆپی بکەن و کۆکتێل دروست بکەن.

*** لە ژیانی ئاساییتدا هێمن دیاری و لە کلیپەکانیش بزۆک، سروشتی خۆت کامەیانە؟**

– من خۆم مرۆڤێکی هێمنم، بەڵام لە کلیپدا گۆرانییەکە داوام لێدەکا کەچۆن بم و هەوڵیشدەدەم لە گۆرانیەکە بەشێوەیەکی راستەقینە دەربکەوم.

*** ئەی لە کلیپەکانت چەند هەوڵتداوە هێڵی سوور ببەزێنی؟**

– خۆی هەندێ ئیلتیزاماتی ئەخلاقی نەتەوەکەمان هەیە کە دەبێ چاودێری بکەین و من بۆ خۆم ئەو سنوورانەم داناوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێک سنووری بچووکم شکاندووە کە لە مەسەلەی دانس و کچ و کورا خۆی دەبینێتەوە، بەڵام دەستخۆشی لەهەموو هونەرمەندێک دەکەم کە بتوانێ سنوور بشکێنێ.

*** لە دوای پرۆژەی گۆرانی گوتن بۆ ژینگە، بە نیازی گۆرانی بۆ چیتر بڵێی؟**

– حەزدەکەم گۆرانی بۆ مناڵ و هاوڕێ بڵێم، بەڵام ئەوانە تا ئێستا هەر بیرۆکەن.

*** ژیانی مناڵیت چۆن بووە؟**

– بە حوکمی ئەوەی مناڵی بچووکی ماڵ بووم، لە کارکردن و شتی وا دوور بووم، لەماڵەوە هەر هانیان دەدام تا خوێندن تەواو بکەم، بۆیەش نەیانووسیتووە کاربکەم، لەوانەشە خۆم حەزم لە کارکردن بووبێت.

*** بەنیاز نی بەیەکجاری بگەڕێیەوە کوردستان؟**

– مرۆڤ لەهەر شوێنێک ئیشی بۆ رەخسا، دەتوانێ لەوێ کاربکا، بۆیە جارێ من لە سویدم.

*** بەدرخان چۆن دەبینی؟**

– من لە سویدیش ناوی بەدرخانم بیستووە، هەستدەکەم شتێکی نوێ و جیاوازە لە بڵاوکراوەکانی تر و زۆریش سەرنج راکێشە، لێرەوەش پێتان دەڵێم هەر رەخنەیەکی زانستی و بنەمادارتان لەسەر من هەبوو ئەوا ئازادن لەلای منەوە بیخەنە روو، سوپاسیشتان دەکەم.

نازدار بە نازداری بۆ بەدرخان دەدوێ: حەزدەکەم بەهونەرەکەم دەربکەوم، نەوەکو بە شتی شەخسی!

نازدار

نازدار لە ساڵی ١٩٨٧ لە باکووری کوردستان لە باژێری جزیرا بۆتان هاتۆتە دونیا و لەساڵی ١٩٩٣ بەهۆی کێشەی سیاسییەوە لەگەڵ خانەوادەکەیدا بەرەو ئەڵمانیا کۆچ دەکەن و تا ئێستاش لەوێ نیشتەجێن. نازدار کچێکی رووخۆش و بەردەوام دەم بەخەندەیە، لە ئێوارەیەکدا لەناو شاری قەڵا و منارە، ئەو کچە کوردەمان هێنایە دوان.

ئا: مەسعوود ئیبراهیم مەلا هەمزە

*** کەی دەستت بەکاری هونەری کرد؟**

– لەساڵی ١٩٩٣ بۆ یەکەم جار لەگەڵ هونەرمەند سەیدخان دەرکەوتم، گۆرانیم گوت لە میهرەجانی میوزیکی کوردستان، پاشان لەگەڵ گروپی مۆسیقای گۆڤەندی فۆلکلۆری بەشدار بووم و چەند ساڵ وەک میوان بەشداریم کرد، پاشانیش لەچەند کۆنسێرت و ئاهەنگێک بەشدار بووم، هەروەها من لە شانۆش بەشداریم کردووە و رۆڵی کچە بچووکی ماڵم بینیوە، لەگەڵ ئەوەش بەرە بەرە لە خوێندنی خۆشم بەردەوام بوویمە و دبلۆمیشم لە هەڵپەڕکێ و شایی بەدەست هێنایە و فێری (١٠) هەڵپەڕکێی هەرێمی کوردستان بوومە.

*** کاریگەری باوکت لەسەر تۆ چییە؟**

– بەراستی باوکم زۆر پشتگیرمە، باوکم بەخۆی گۆرانیبێژە، زۆربەی ئاواز و هۆنراوەی گۆرانییەکانی من هی ئەوە، جگە لەمن بەرهەمی داوەتە چەند گۆرانی بێژێکیش، هەروەها ئەوە بۆ چوار ساڵ دەچێ باوکم لێکۆڵینەوە لەسەر هونەری جزیر و بۆتان دەکا و مامۆستای شایی و هەڵپەڕکێی باژێری جزیریشە.

*** تۆ لەنێوان گۆرانی گوتن و کاری شانۆیی و مامۆستای منالان و هەڵپەڕکێدا چۆن ئەو هاوسەنگییە رادەگری؟**

– بەراستی من وامە دەبێ هەردەم کاربکەم، وەک لە کوردی هەیە دەڵێ (هەتا مرنێ، کرنێ)، ئەو پەندە لای من زۆر جێگای خۆی گرتییە.

*** تۆ بیرت لەوە نەکردۆتەوە لە باشووری کوردستان خول بۆ پەروەردەی منداڵ بکەیەوە؟**

– بەرێ وەڵا، زۆر بیرم لەوە کردۆتەوە، بەڵام ئێستا بۆ ریکلام و بڵاوکردنەوەی سیدییەکەم و ئەنجامدانی چەند دیدارێکی رۆژنامەوانی هاتوومەتەوە، بەڵام لە داهاتوو دەخوازم ئەوەی خۆم فێری بوویمە لەسەر پەروەردەی منداڵ، هەندێکی لە کوردستان بڵاوبکەمەوە و کەس و کاری منداڵەکان لە مافەکانیان تێبگەینم.

*** هیچ پاڵنەرێکی سیاسی لەپشت ئەوەبوو گۆرانی بڵێی؟**

– بەڵێ. بنکەی سەرەکی من لە سیاسەت دەستی پێکرد، تۆ ئەگەر هونەرمەندی کورد بی ناکرێ لە سیاسەت جیابی، من بەخۆم بە گۆرانی شۆڕشگێڕی و گۆرانی گۆتن لەسەر شەهیدان دەستم پێکردیە، هەروەها چوونی ئێمە بۆ ئەڵمانیاش هەر لەسەر سیاسەت بوو، ئێمە لە جزیرێ مەجبوور بووین بڕۆین لەسەر کوردایەتی، لەبەر ئەوەی ژیانی ئێمە لە لایەنی ماددی زۆر باش بوو، بەڵام سیاسەت وای لێکردین کوردستان جێ بهێڵین.

*** چەند گۆرانی فۆلکلۆری دەڵێیەوە؟**

– من خۆم بە گۆرانی فۆلکلۆری دەستم پێکردیە و دەریش کەوتوومە، هەتا ئێستاش گەلەک باشم لە گۆرانییە فۆلکلۆرییەکان، تۆ ئەگەر بڵێی جزیر و بۆتان یانی هەوارگەی محەمەد عارف جزیری و حەسەن جزراوی و تەحسین تەها و محەمەد شێخۆ و ئەیاس و ئەردەوان زاخۆیی، هەموو ئەوانە زۆر کاریگەرییان لەسەر من هەبووە، هەروەها من لە منداڵیدا بە دەنگی باوکم زۆرم گوێ لە گۆرانییە فۆلکلۆرییەکان بووە، ئێستاش باوکم پێمدەڵێ دەبێ بنکەت لە گۆرانی وتن فۆلکلۆر بی، ئەوجا لەپاشی ئەو دەبێ کاری جوانتر و خۆشتر لە فۆلکلۆر بکەی.

*** لە هەفتەنامەیەکدا زۆر ریکلام بۆ شووکردنت دەکرێ، ئەوە خۆت حەزدەکەی، یا ئەوان شتی وا دەنووسن؟**

– نەخێر، من حەزدەکەم بە هونەرەکەم دەرکەوم، نەک بەشتی شەخسی، با ئەوشتە شەخسیانە هەندەک بۆمن بمێنێتەوە، من حەز لە عاشقاتی ناکەم و هەموو شت هی ئەوە نییە تۆ بیخەیە سەرمێز، با هەندەکیش بۆ خۆم بمێنێ، ئەگەر من خۆشەویستیم نەکردبێ، دیارە تا ئێستا قسمەت نەبووە.

***تۆ حەزدەکەی شوو بە کوردان بکەی یان بە غەیرە کورد؟**

– بۆمن باشترە ئەگەر کوردبێ، بۆ ئەوەی لە ئەدەب و ژیان و کەلتووری من نزیک بی، بەڵام ئەگەر شوو بە بیانییەک بکەم لەوانە نییە مورتاح بم.

*** حکومەت چەند هاوکاری تۆی کردیە؟**

– من قەت یارمەتیم وەرنەگرتیە.

*** بۆچی؟**

– تا ئێستا هیچ دەرفەتێک نەبووە بۆ ئەوەی لەگەڵیان قسە بکەم و داخوازییەکانی خۆمیان پێ بڵێم، جاری یەکەم کە هاتمەوە مامۆستا سەید ئەحمەد رواندزی گۆرانی بۆ کلیپ کردم و ئێستاش لەگەڵ کاک عیرفان ئیتیفاقم کردیە و ئەو سیدی بۆمن بەرهەم دێنێ وەک لایەنی ماددی، چوار شراش بۆم بڵاو دەکاتەوە.

*** ئەو هونەرمەندانە کێن لە تۆ نزیکن؟**

– فاتێ، دیار، خەلیل خەمگینە، سەیدخان، شەمدین، هەموو ئەوانە دەناسم، لەبەر ئەوەی من هەندێک زوو دەرکەوتم و لە ئەکادیمیش کارم کردییە، لە هەولێریش مامۆستا سەید ئەحمەد رواندزی و مامۆستا هەڵبەست سەلاح و ئومێد باڵەبان ئەوانە زۆر هاوکاری منیان کردووە.

*** دەرکەوتنی ئافرەت لەناو کۆمەڵگای کوردی کێشە دروست دەکا بۆ خودی ئافرەتەکە، دەرکەوتنی تۆ هیچ کێشەیەکی دروست نەکردووە بۆت؟**

– لەناو بنەماڵەی ئێمە گۆرانی بێژی عەیب نییە، بنەماڵەی من بەمن سەربڵندن، منیش هەندێ کەس و کارم هەیە دەڵێن دەرکەوتنی ئافرەت لەسەر تەختەی شانۆ گەلەک عەیب و شەرمە، بەڵام ئەو فکرە هەڵەیە، تۆ ئەگەر بەهرەت هەبێ و بتوانی شت بکەی بۆچی دەرنەکەوی، دەبێ میللەتی ئێمەش لەو بیرکردنەوەیە رزگاربێ، ئاخر من ئێستا دەزانم گەلەک دەنگخۆش لەکوردستان هەن، بەڵام لەبەر کێشەی کۆمەڵگا ناتوانن دەرکەون، یان بنەماڵەیان ناهێڵن، یان ئایین گەلەک کاریگەری هەیە، هەروەها خاڵ و مام و خزم و کەسیش کاریگەرییان هەیە و لایەنی ماددیش هۆکارێکە بۆ ئەوەی هەندێ کەس نەتوانن دەرکەون.

*** قەت بیرت نەکردۆتەوە گۆرانی بۆ ژنکوژی یان منداڵ بڵێی؟**

– بۆ مناڵ بیرم کردۆتەوە و هیوادارم لە سیدی داهاتووم بتوانم شتەکی جوان و رێک و پێک بۆ منداڵان بکەم، تا خەڵک تێبگا نازدار لەو گۆرانییە چ دەڵێ و مەبەستی چییە لەو گۆرانییەدا.

*** جگە لە کوردی بەچەند زمانی تر گۆرانیت گوتووە؟**

– بە ئەڵمانی و ئینگلیزی و تورکی، ئێستاش دەتوانم بە فارسی گۆرانی بڵێم.

*** دوای ساڵی ١٩٩٣ هیچ جار گەڕایەوە شوێنی لەدایک بوونت، جزیر و بۆتان؟**

– خۆی تۆ ئەگەر لە تورکیا لەبەر کێشەی سیاسی رابکەی، دەتوانی بچیە هەموو وڵاتێک تەنها تورکیا نەبێ، بەڵام دوای ئەوەی تەمەنم بووە (١٦) ساڵ، یەکەمجار گەڕامەوە جزیر و بۆتان و هەموو ساڵێکیش بەسەردان دەچمەوە، چەند کۆنسێرتێکیشم ئەنجامداوە، هەروەها کۆنتاکم لەگەڵ زۆر هونەرمەندی ئەوێ هەیە.

***لە جزیر قەت تووشی کێشە بووی لەسەر گۆرانی گوتن بە کوردی؟**

– بەڵێ.. لە جزیر جارەک چوومە رادیۆ، لەوێ گوتیان دەتوانی بە کوردی گۆرانی بڵێی، بەڵام ناتوانی بە کوردی قسە بکەی، منیش دوای ئەوەی گۆرانییەکەم بە کوردی گوت، یەکسەر بە کوردی قسەم کرد و وەڵامی پرسیارەکانم دایەوە، بۆیەش پۆلیس هاتنە رادیۆ و بەرنامەکەیان کۆتایی پێ هێنا.

*** لە ژەنینی هیچ ئالەتێکی مۆسیقی دەزانی؟**

– میلۆدی بە نۆتە نازانم بەڵام بە شێوەیەکی نۆرماڵ پەرپسیۆن، عەربانێ، تەربوقا، درامس ئەوانە دەژەنم.

*** دایک چۆن پێناسە دەکەی؟**

– دایک هەموو شتێکە، جار جار لەگەڵ دایکم سوعبەت دەکەم و دایکم دەڵێ: کەی تۆ برسیت بی، ئەوسا بیری من دەکەی، یانی باوک و دایک سەرداری هەموو شتەکن، من ئێستا زۆر غەریبیان دەکەم و زۆرجار کە دێمە کوردستان، دایکم دەگریێ.

*** حەزدەکەی لە جزیر و بۆتان بژی؟**

– زۆر، زۆر، بەڵام حەزدەکەم بە ئازادییەکی تەواوە بچم، حەزناکەم وەک ساڵانی پێشوو بێ، حەزدەکەم ئازاد بێ، ئەوسا بچمەوە و لەوێ ژیان بەسەر بەرم.

نازدار بە منداڵی

دوو تیپی شانۆیی ئەوروپیی لە هەولێر

هیوا سوعاد

تایبەت- هونەری بەدرخان

گروپی شانۆی ئێرتیجالی سویدی یەکێکە لە گروپە شانۆییە بەناوبانگەکانی سویدی و لەماوەیەکی نزیکدا لەشاری هەولێر بە هاوکاری بەڕێوەبەرایەتی هونەری شانۆ- هەولێر، وۆرک شۆپێک بۆ (٢٠) هونەرمەندی شاری هەولێر دەکەنەوە، دوای ئەویش شانۆگەرییەکی ئێرتیجالی نمایش دەکەن و بڕیاریشە ئەو گروپە لێرەوە گروپێک لە هونەرمەندانی کورد داوەتی وڵاتی سوید بکەن.

لەو بارەیەوە هیوا سوعاد بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتی هونەری شانۆ تایبەت بە هونەری بەدرخان گوتی: ئێستا خەریکین لەگەڵ گروپی شانۆی ئێرتیجالی سویدی، کە گروپێکی بەناوبانگی سویدن، ورک شۆپێک لە هەولێر سازدەکەن کە (٢٠) هونەرمەند بەشداری تێدا دەکەن و وانەکانیش لەلایەن پسپۆڕانەوە دەگوترێتەوە و دوای ئەویش شانۆگەرییەکی ئێرتیجالی پێشکەش دەکەن و واش لەگەڵیان رێککەوتووین کە گروپێکیش لێرەوە بانگهێشتی وڵاتی سوید بکەن و، ئەم وۆرک شۆپەش زۆر گرنگە بۆ ئێمەی شانۆکاران، چونکە ئەزموونێکی نوێیە و پێویستە بۆ برەودان بە رەوتی شانۆی کوردی.

هەروەها بڕیارە دوای لەمانگی (١٠) گروپی شانۆی (رۆهەر)ی ئەڵمانیش بۆ ئێرە داوەت بکرێت، سەبارەت بەوەش هیوا سوعادی بەڕێوەبەر گوتی: لە مانگی (١٠)ی داهاتوو، گروپی شانۆی (رۆهەر) داوەت دەکەین بە مەبەستی ئاڵوگۆڕکردنی رۆشنبیری شانۆیی و سازدانی وۆرک شۆپ لەهەولێری پایتەخت و داوەتکردنی شانۆکارانی کورد بۆ وڵاتی ئەڵمانیا.

لە کۆتاییدا هیوا سوعاد ئاماژەی بەوەکرد لەکۆتایی مانگی ئابەوە دەست بە نمایشکردنی چەند شانۆگەرییەک دەکەین کە ئامادەن بۆ نمایشکردن.

کەلچەری بەدرخان

بڵاوکراوەیەکی ڕووناکبیریی گشتییە لەگەڵ بەدرخان دەردەچێ

ستافی کەلچەری بەدرخان:
عەبدولڕەحمان مەعروف، سەعدوڵڵا نووری، جەوهەر شێخانی
بە هاوکاری راوێژکاری ڕووناکبیریی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان:
د.هیمداد حوسێن
ژمارە ٣٣ - ١٠١، هەینی ٢٠٠٨/٨/٨ی زایینی

دوو سێ پەیامی بە پەلە!

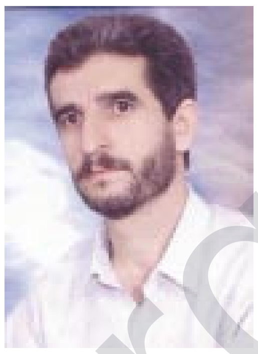

سەعدوڵلا نووری

خۆم و تەمەنی ڕاونراوی
نامۆییم
بەچللەیەکی تەڕوبەستەڵەک
بەدووچڕەدووکەڵی
خانووی
کاولەدێیەکی تازەئاوابوودا
هاتووین
هاتووین
لەسەرتەختەی ڕەتکردنەوە
بیردۆزە
سەلمێندراوە
بەرەواژییەکانی بوون
شێتەهەشیارەکانی لێحاڵی
کەین!
ڕەهێڵە تاریکیەکی بەخوڕە،
ڕێگام بدە
کاتە
تەزیو وسەرمابردووەکانی
بەسەرچوون
لەچڕەتیشکەکانی چاوی،
نەرم و یاخیتا هەڵبگرم!
ڕەشبگیرییە نەڕۆی هەگبەی
نهێنیەکانی
کوودەتای تەمەن
لەشانتا بترازێنی!
تۆیاساخ و
من وتەمەنیش هەریاساخ
هاوارە
هەڵگەڕاوەکانی گەروو
دمی سیکاردی سەلەفییەت
لێی نابووریٚ!
مەگەرتەنیا
پەنا
دیواری بەلاداهاتووی
گەڕەکێک
دەناشوێنێ
لاشەی کوترا و و ڕەق
هەڵاتوومان
بەخۆیەوە
هەڵناگرێ !!

کانوونی یەکەمی 1994

شاعیرو ئامرازی دەربڕین

و: د. هیمداد حوسێن

شتێکی ئاساییە ئامرازو هۆکاری دەستی شاعیران بۆ دەربڕین زمانەو هەموو ڕەخنەگران لەسەر ئەوە کۆکن، کە شاعیران زمان بەشێوەیەکی جیاواز، لە کەسانی دی تەنیا بۆ گەیاندنی زانیاری و هەواڵی راستەقینە کەڵک لەزمان وەردەگرن، بەکاردێنن، بەڵام ڕەخنەگران هەریەکەو بەپێی بۆچوون و دیدی جیاوازی خۆی لەچۆنیەتی بەکارهێنانی زمان، بەشێوەیەکی جێگیرو دیار یان بەشێوەیەکی سەرەکی و پشت بەستن بە ئەو، لەنێوان خۆیاندا ڕێکناکەون و خوێندنەوەی جیاوازییان بۆ گرنگی زمان لە پرۆسەی دەقی ئەدەبیدا هەیە.

ئامادەکاریی هێزی زمان:
بەبۆچوونی "سیدنی" ناوەرۆک بەلانی کەمەوە تا ئەو جێگەیە گرنگی هەیە، کە شاعیر کەسێکە زمان بۆ رازاندنەوەی جیهانی ڕەوشت، بەشێوەیەکی قەناعەت بەخش بەکاردێنێ. بەبۆچوونی "درایدن" ئەرکی شاعیری درامی خستنەڕووی وێنەی راستەقینەو زیندووی سروشتی مرۆڤایەتی زیاتر نییەو بەکارهێنانی زمان بەهۆی ئەوەوە بۆ مەبەستی گیان بەخشین و زیندوو ڕاگرتنی زانیاری و تێبینییەکانییەتی کە پێشتر بە شێوەیەکی دروست و راست نەیخستۆتە بەرباس. بە بڕوای "وۆردز وۆرس" پەنابردن و نیشاندانی حاڵەتی دەروونی وزەیی شاعیر لەچۆنییەتی بەکارهێنانی زمان گرنگترە. کۆڵریج بەهۆی ئەوەی کە باوەڕی بە یەکیەتی ئۆرگانیی شیعر هەبوو، بەکارهێنان زمان بەلای شاعیرەوە، بۆیە هەر لەبنچینەوە بەشێوازێکی خەیاڵی شاعیرانەی بۆ بەرهەمهێنانی دەق دەبەستێتەوە. "شیللی" زمانی سەرەتایی بە مەیدانی گەورەی خەیاڵی داهێنەرانەی شاعیریی دەزانێ، بەڵام هیچ کامێکیان نەگەیشتوونەتە ئەوەی بڵێن سەرسورمانی ئێمە لەبەرامبەر هێزی وشەکان نیشانەیەکە یان خاسییەتێکی ئەوتۆیە، کە شاعیری راستەقینەی پێ دەناسرێتەوە.

تەنانەت"پۆپ"کە لەو باوەڕەدابووە، ئەرکی شاعیر هێنانەکایەی"شتێکە زۆربەی کات بەخەیاڵدا هاتووە، بەڵام هەرگیز بەوپەڕی چاکی دەرنەبڕاوە"، شاعیر کەسێک نییە، کە هەر لە هەوڵ نیگاوە ئەفسوونی وشەکان بووبێ، بەڵام لەمیانەی جیاکردنەوە دەربڕینی شاعیرانەو دەربڕینی زانستی و هەڵوەشاندنەوەی شیعر لەو سنوورەی، کە ڕۆنسار ناوی نابوو"شیعری ئیفلاتوونی"، ئێستا زۆر لە ڕەخنەگرانی نوێ گەیشتوونەتە هەمان ئەو بۆچوونانە، بەڵام ئەوە بەواتای ئەوە نییە، کە شیعر تەنیا یارییەکی هونەرمەندانەیە بە وشە. شیعر زانست، ڕەوانبێژی یان فەلسەفەیەکی ڕەوشتی نییە، بەڵام ئەگەر لەوان گرنگتر نەبێت بەقەد ئەوان گرنگە. دەبلیو.ە. ئۆدن کە نووسی:

ئەگەر گەنجێک لەوەڵامی پرسیاری، کە دەتەوێ چۆن شیعر بڵێی؟

وەڵامی دایەوە:"زۆر شتی گرنگم پێیە دەمەوێ دەیانبڕم"، ئەوە شاعیر نییە، بەڵام ئەگەر وەڵام بداتەوە"حەزدەکەم بەدوای وشەکاندا بگەڕێم و گوێ بگرم چی دەڵێن"، رەنگە ئەوە شەرەفی ئەوەی بداتێ کە ببێ بەشاعیر، ئۆدن"W.H.Auden"هەر لەو وتارەشدا نووسیویەتی:

"دوو تیۆری دەربارەی شیعر هەیە، یەکێکیان پێیوایە شیعر هۆکارێکە بۆ بزاوتنی هەستی باو لەلای شاعیر و خەڵکانی دی، یان شیعر یارییەکی ئەبستمۆلۆژییە، و دەبێتە بزواندنی هەست و پەیوەندییە شاراوەکانی و دیاریکردنی ناوەکانیان.

تیۆری یەکەم بۆچوونی یۆنانییەکان بوو، کە ئەمڕۆ مایەی قبووڵکردنی مترۆگلدڤین مایرو"خرۆشان و بانگەشە"و سەرجەم خەڵکی جیهانە، کە بەهەڵەداچوون.

بەپێی ئەم تیۆرییە، شیعر زانستێکەو شاعیر زمان وەکو هۆکارێک بۆ دۆزینەوەی ئەو زانستە بەکاردێنێ. جارێکی دیکە لە وتەکانی "ئۆدن" دێنمەوە:

"چۆن دەتوانم بزانم بیر لەچی دەکەمەوە مەگەر ئەوکاتە نەبێ کە بزانم چی دەڵێم؟" شاعیرێک دەڵێت:"ڕەگی ئاسوودەی میوانخانە"، پاشان دەیگۆڕێ بە"ڕەگی هۆگریی میوانخانە"، لەو گۆڕینەدا مەسەلەکە گۆڕینی سۆزێک نییە بە سۆزێکی دی یان بەهێزکردنی سۆزێک بێت، بەڵکو دۆزینەوەی ئەو خەیاڵەیە، کە سۆز چییە؟ سۆز ناگۆڕێت بەڵکو لەچاوەڕوانیدایە، هەروەکو چۆن کەسێ ژمارەی تەلەفۆنی یەکێکی بیر ناکەوێتەوە، ژمارەی ٨٣٥٧؟ نەخێر، ئەمە نییە، ٨٥٥٧، ٨٤٥٧، لەسەر زمانمە. سەبرێکم لێبگرە، ئا ئێستا دۆزیمەوە، ٨٦٥٧، دروستە، ئا ئەوەیە".

هەر دیسان "ئۆدن" دەڵێ:

"ئەگەر ئەوەی من لەمەبەستی ئەرستۆ گەیشتبم دەربارەی کاسارسیس"پاکبوونەوە"، دەتوانم بڵێم ئەو بەهەڵەداچووە. ئەمە کارتێکردنێکە بەهۆی دەقی ئەدەبییەوە دروست نابێ بەڵکو بە نمایشی شەڕەگا، پێشبڕکێی فوتبال، فیلمێکی سێکسی و لای کەسانێک کە دەتوانن بەرگەی ئەو شتانە بگرن، و ئەو هەڵچوون و وروژانە گەورانەی لەناخیاندا دروستی دەکات، یان لای دەهەزار کچە قوتابی سەرەتایی لە بەرزکردنەوەی ئاڵای نیشتیمانیدا بەدی دەکرێت". بە بۆچوونی جان کرۆ ڕۆنسۆم شیعری میتافیزیکی"کە بە باڵاترین جۆری شیعری دادەنێ" وەهامان بەگوێدا دەچرپێنێ، کە ئەم بابەتە لەڕووی دەرک پێکردن یان لەڕووی مادییەوە بایەخیان هەیەو باشترە ئێمە لەو ڕووەوە سەرنجی بدەین" ئەرک و بایەخەکەشی هەر لەوەدایە، بەڵام تیۆرییەکەی "ئۆدن" ئەگەرچی بەهیچ شێوەیەک لەگەڵ ئەم تیۆرییەدا ناگونجێت، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی، لە ریزبەندی ئەو تیۆرییە شیعرییانەیە، کە ماهییەتی بەرجەستەو بایەخی شیعر لەڕێگەی بەکارهێنانی وشەو شێوەی دۆزینەوەی راستییەکان بەهۆی چۆنیەتی سوودوەرگرتن لەهەندێ توانای زماندا دەبینن.

سەرچاوە:

دیوید دیچز، شیوەهای نقد ادبی، ترجمە: محمد تقی صدقیانی و دکتر غلا محسین یوسفی، چاپ پنجم، تهران، ١٣٧٩، ص٢٤٥–٢٤٨.

نامەیەک لە عەلی فەتاح دزەییەوە بۆ موخلیسی شاعیر

جەلال سنجاوی

کەڵە شاعیری دەشتی هەولێر، مەلا خەلیلی موخلیس"١٩١٠–١٩٨٥"پاش ئەوەی خوێندنی ئایینی تەواو کردو لەساڵی ١٩٤٣–١٩٤٤ ئیجازەی مەلایەتی لەسەر دەستی مامۆستا مەلا ساڵحی کۆزەپانکە لە مزگەوتی تەکیەی شێخ نورەدین لەهەولێر وەردەگرێ، ئیتر لەگوندی دوو سەرەی فەتاح ئاغای حەوێز ئاغای دزەیی دەبێتە مەلاو مورشیدی ئایینی، ساڵانێکی زۆر لەم گوندە دڵگیرە دەمێنێتەوە، تا لەساڵی ١٩٥٧ بەیەکجاری دووسەرە جێدەهێڵێ و ڕوو لەمزگەوتی شێخ مستەفای نەقشبەندی دەکات لەهەولێر، پاشان ڕوو لە مزگەوتی گەورەی شێخ دەکات لە شەقڵاوە، تاکو لە ساڵی ١٩٨٥ کۆچی دوایی دەکات هەر لەم مزگەوتە دەبێ، بەڵام پەیوەندی بەگوندی دووسەرە هەر دەمێنێ و زیاتر ئەوان سەردانیان دەکرد، چونکە موخلیس کەوتبووە ناو تەمەن و لە پایزی ژیانی دەژیاو هێزو توانای سەفەرو سەردانی دۆست و برادەرانی نەمابوو.

موخلیس شاعیرێکی بەتواناو بلیمەت بوو، لە شیعری نەتەوەیی و نیشتیمانپەروەری ڕێچکەی حاجی قادری کۆیی و لە پیاهەڵدانی جوانی سروشت و ئافرەتیش ڕێچکەی حەزرەتی نالی گرتبوو.

خاوەنی دیوانێکی گەورەی دەستخەتە بەناوی"باغی لاوان" کە دکتۆر ئیبراهیم ئەحمەد شوان لە ١٩٨٩ بڕوانامەی ماستەری لە شیعرەکانی موخلیس وەرگرتووە بەناونیشانی"دیوانی موخلیس، باغی لاوان، لێکۆڵینەوەو ساغکردنەوە". فەتاح ئاغای دووسەرە کە باوکی عەلی فەتاح دزەیی شاعیرە، پیاوێکی ڕۆشنبیرو ئەدەبدۆست بوو، زۆربەی شیعرەکانی حەزرەتی نالی و کاکی هیرانی و وەفایی ئەزبەر کردبوو، وەک دەڵێن ڕۆژانە لە دیوەخان چەند جاران شیعری"شیرین تەشی دەڕێسی"دەخوێندەوەو هەر لەبەرخاتری ئەوەش بوو موخلیس چامەی درێژی"شەنگەبێری"دانا کە بەمجۆرە دەسپێدەکات:

کە قارە قاری مەڕ هات، وەکو هەوری بەهاری
هێنایە خوار لەسەر سەر، ئەو شۆخە کۆفی لاری
بەهەوری سۆری پۆشی، زوڵف و کەزی ڕەشماری
پشت بەستی بەستەپشتی، لەژێر مەمکی هەناری
ناوی خوای خستەزاری، دەچێتە بێر شەنگە بێری

دۆستایەنی نێوان ئەم دوو زاتە ئەوەندە بەهێز بوو کە بەدەگمەن لەیەکتر جیا دەبوونەوە، تا رادەیەک هەردووکیان وەسیەتیانکرد لەدوای مردن گۆڕەکەیان لەتەنیشت یەکتربێت، لەسەر گردی"پیرداود"بەرامبەر گوندی دووسەرە.

لەنێوان ئەو خۆشەویستی و ڕێزو میهرە بێ کۆتاییەدا عەلی فەتاح دزەیی شاعیر لە ١٩٢٨ چاوی بۆ ژیان هەڵێناوەو بە ڕۆحێکی کوردانەو لە خانەوادەیەکی دەوڵەمەندو دەست ڕۆیشتوو پەروەردەکراوە.

عەلی فەتاح دزەیی

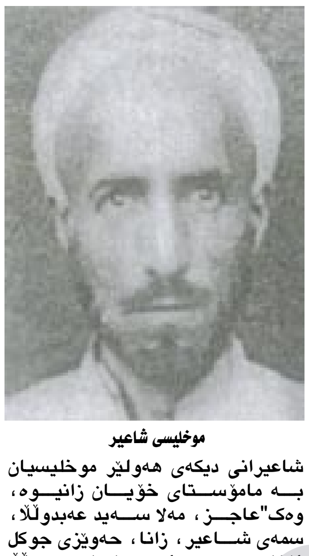

موخلیسی شاعیر

لەتەمەنی پێنج ساڵیداو لەسەر داخوازی باوکی"کاک عەلی"ناردراوەتە بەر خوێندن لە حوجرەی مزگەوت لەلای مەلای گوندەکەیان"مەلا خەلیلی سنجاوی" قورئانی خوێندەوەو لای ئەم زاتە بەرزە پەروەردەیەکی راست و ڕەوان پەروەردەکراوەو هەر لەلای ئەویش فێرە شیعر دانان کراوە، کاک عەلی دەڵێ: "موخلیس مامۆستای من بوو لە شیعر، هەر لەسەرەتای هەرەتی لاوێتیدا پەیوەندی ئەدەبی و ڕۆشنبیریم لەگەڵ موخلیس پەیداکرد کە لەیەک دوور کەوتینەوە بەنامەی شیعر هەواڵی یەکترمان دەپرسی"جگە لە عەلی فەتاح دزەیی شاعیر، گەلێک شاعیرانی دیکەی هەولێر موخلیسیان بە مامۆستای خۆیان زانیوە، وەک"عاجز، مەلا سەید عەبدوڵڵا، سمەی شاعیر، زانا، حەوێزی جوکل ئاغای دزەیی و ئیسماعیل عەبدوڵڵا و....".

لێرەدا موخلیس دەڵێ:

موخلیسا گەر کورد موسەقەف بێت و ئەشعاریان بوێ
هەرچی کورد بێ بە ڕک و کیسەی پڕ دوڕ و مەرجان دەکەم

عەلی فەتاح دزەیی بنەماڵەکەی گەلێک ڕێزو حورمەتی مامۆستا موخلیسیان گرتووەو وەک یەکێک لە بنەماڵەی خۆیان و گەورەی خۆیان سەیریان کردووە، بۆیە مامۆستا موخلیس ئەو ساڵانەی لە"دووسەرە"دەژیا، هیچ گیروگرفت و کەموکورتی نەبوو، ئەمەش بەئاشکرا لە شیعرەکانی ڕەنگ دەداتەوەو دەڵێ:

کە جێی ئیدارەم بوو بە دووسەرە
زۆر سەر توولەی کرد نەک بەدووسەرە
گەرچی ناساز بوو لەلای ناسازان
ئەمما زۆر سازبوو بۆ ئەهلی ڕازان
ئەهالی وێندەر قەومێکی چاک بوون
دەتگۆت بۆ بەهەشت ئیجاد کرابوون
عەبدولفەتاح-بوو ئاغای خۆش مێربوو
فەتتاحی قوفڵی ئەبوابی خێربوو
دوو کوڕی هەبوو کوڕ دەبی وابی
ئاوقەرانی وان زەحمەت پەیدابی
"عەلی و ئەحمەد"ن، گەورەو بچووکیان
بەو تەرتیبەیە هەروەکو گۆتران
لەبۆ پێشکەوتن خوست و چالاکن
زۆر سینە ساف و زێدە دڵپاکن
میللەت پەروەرن بەرۆح و بەگیان
چاو نەترووکێنن لەزۆری مەیدان

پەیوەندی نێوان عەلی فەتاح دزەیی و موخلیس پەیوەندی کوڕو باوکایەتی بوو. لەبیرمەکە لە"١٩٥٨/٧/١٦"کۆڕێکم بۆ چلەی ماتەمینی موخلیس لەهۆڵی ڕۆشنبیری سازداو لەلایەن"مەحموود زامدار"ەوە، سەرپەرشتی دەکرا. یەکێ لەئامادەبووان عەلی فەتاح دزەیی شاعیربوو کە هەڵسایە سەرپێ و گوتی: "تا موخلیس لەژیاندا مابوو، هەستم بەوە نەدەکرد کە بێ باوکم، بەڵام ئێستاکە وا هەستدەکەم کە ئازیزترین کەسم لێ دابڕاوە"بەم بۆنەیەوە گوتی:

دووسەرە گەر تۆ نەبوویتایە لەوێ
دوور نەبوو ئیتر چاوم پێی نەکەوێ
کۆلا یارانم ئەمێستاکە دەڵێن
کوندەبۆی تێدایە شەووو ڕۆژ دەسرەوێ
هەر ولاتێک خۆشەویستی لێ نەما
قەت گوڵی میهرو وەفایی تیا ناپشکوێ
یێک دڵۆپە کە ڕژا ئاوی ڕووان
لەدڵان دڕکی جەفای پێ دەڕوێ
هێندە ژەنگی بێ وەفایی گرتووە
دڵ پیسی نابێتەوە سەر لەنوێ
ئەم دڵەی من وەکو مەنسورە مەگەر
خوێنی لێ دەڕژێ و لەگەڵ حەق دەدوێ

هەروەها شاعیر لەشوێنێکی تردا باسی گەورەیی و بلیمەتی موخلیس دەکات و دەڵێ:

بەڕاستی شاعیرێکی بێ میسالە موخلیسی خۆمان
بەڕاستی رابەرێکی شارەزای ڕێی عەشقی یەزدانە
مەلایە، گۆشەگیرە، حاجییە، سنجاوییە تیرەی
بەڵام خۆش تەبع و پەروەردەی هەواو خاکی دزەییانە

عەلی فەتاح دزەیی شاعیرو نووسەر و تێکۆشەر، پاش ئەوەی لەساڵی ١٩٥٨ کۆلێژی مافی لە دیمەشق تەواو کردووەو یەکسەر گەڕاوەتەوە کوردستان و لەعێراقدا چەندین وەزیفەی دیوە وەک: بەڕێوەبەری شارۆچکەی برادۆست و قایمقامی شارباژێڕ و دەربەندیخان و پێنجوێن.

لەکاتی دابڕانی لە"دووسەرە"و برادەرە ئازیزەکانی زۆر دڵتەنگ و خەمۆک بووە، بەتایبەتی هەردەم غەریبی موخلیسی شاعیر و شیعرە بەتام و پێزەکانی دەکرد.

بۆیە لە"١٩٦١/١/٢٩"لە پێنجوێنەوە نامەیەکی بۆ موخلیس ڕەوانەکرد و هەستی خۆی و هۆکاری دوورکەوتنەوەو دابڕان لەسەری لەگەڵ گلەیی و گازاندە لە بێ وەفایی زەمانەو هەندێ لە برادەران ناوەرۆک و بابەتی سەرەکی شیعرەکەیە.

لەسەرەتای نامەکە نووسراوە:

– بۆ مامۆستا موخلیس، حاجی مەلا خەلیلی سنجاوی–

موخلیس ئای چەند پەشێوو عاجزم
دوور لەیارانی وەفادار زۆر کزم
ساڵەکە ئاگام لە ئەحواڵتان نییە
عومرەکە دووچاری دەردی پایزم
شەرمەزاری با وەفایی ئێوەمە
سەیری بوێ ڕەش بووە ڕووی کاغەزم
ئەی خەزێنەی پڕ لەگەنجینەی وەفا
بێ بەشم، ڕێم بدە کەمێکت لێدزم
بێ وەفایی بوو بە ئەخلاقی زەمان
کێ دەپرسێ کوانێ دۆست و کوا خزم
ئەو کەسەی پارووم دەنایە ناو دەمی
پێم دەڵێ ڕۆژ وایە وەک سەگ دەتگەزم
گوێ مەدە بەزمی زەمانە چاوەکەم
کێو بە لەقەی پیاوی کەر نابێ بە نزم
گەرچی سەرتاپا نوقمی نەگبەتیم
مەعدەنی زێڕی مولاسەم نارزم

سەرچاوەکان:

١– خرۆشان و رامان– دیوانی شیعر– عەلی فەتاح دزەیی.
٢– باغی لاوان– دیوانە دەستخەتەکەی موخلیس کە لەلایەن مامۆستا مەلا تاهیری کەندارەقەلی پارێزراوە.

سانا نییە

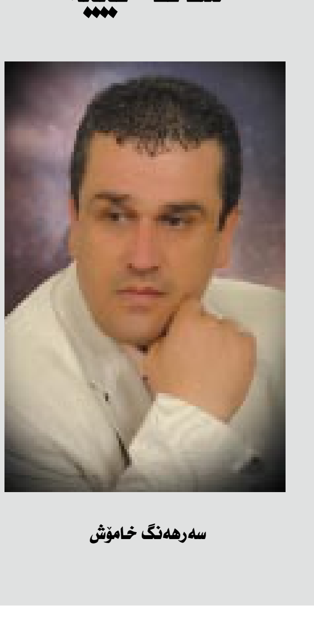

سەرهەنگ خامۆش

سانا نییە
ڕێ لە کاروانی ئەوینی چاوەکانت بگرم
لە ژێر تۆنێلی برژانگەکانت
وەنەوزێ بدەم
سەفەرێک لەسەر پشتی (با) بکەم
سلاوێک لە تریفەی مانگ ء
جەژنانەیەک
لەگەڵ شەپۆلەکانی جوانیت بکەم

سانا نییە
گرەوێ لەگەڵ ئەستێرەکانی شەو بکەم
سەرخەوێک لە ژێر تارمایی
کلێسەکانی هەندەران بشکێنم
لە سەر شانۆی دەریای تەمەنیشم
گوێ بۆ سیمفۆنیا بەسۆزەکانی
(کانی) شل کەم...

سانا نییە
گوستیلەی سەوزی بەهار
لە پەنجە زەردء سیسەکانی پایز بکەم
خۆزگە سەربڕاوەکانیشم
لە ژێر تاوێرەکانی نیشتیمان
جێ بێڵم
ملوانکەی ئازارەکانیشم
لە گەردنی زیوینت بئاڵێنم...
مەگەر لە ژێر تارمایی هەورە کۆچەریەکاندا
سەیری پەنجەرەکانی غوربەت بکەم
بچمە ناخی بەستەڵەکی دڵت
تێکەڵ هیمۆگلۆبینی خوێنت بم...!!

سانا نییە
ئێشک بە دیار کاروانسەرای
ئەوینی شەو بگرم
لە ژێر تریفەی مانگدا
کوڵمی تەڕی حەز ماچ بکەم
لە نێو حەشری کۆپلە مەستەکانی شیعردا
لە گەڵ ساقیان مەی بگێڕم...

سانا نییە
لە چلەی زەردی خەزاندا
زەماوەند بۆ مەرگی
پەپولەیەک بگێڕم
لە سەر باڵی باڵندەیەکی کۆچەر
داستانێک بۆ سوتانی
سەفەری عەشق بنوسمەوە
لە باوەشی سووری ئاگریشدا
وەنەوزێ بدەم...

سانا نییە
پرچی نەرمی ئێوارەیەکی نارنجی
لە باڵای زەردی کازیوە بئاڵێنم
لە گەڵ ڕنوە بەفرەکانی
کوێستان بتوێمەوە
بە قەراغی کێوی بێستون دا تێپەڕم
شوێن پێی هەنگاوەکانی
فەرهاد هەڵگرم...

سانا نییە
لە چاوەکانی فریشتەی ڕۆح
دزە لە جوانی مانگ بکەم
درۆ لەگەڵ ویژدانی خۆم و
پەڕو باڵی مەلی هەستم هەڵوەرێنم
بەرەو کێوی بەرزی عەشق
هەنگاوبنێم...

سانا نییە
لە کەرناڤاڵی پیری دا
جوانترین گوڵ
لە ئامێزی گڵ دا بقرتێنم
لە بەرۆکی کچانی ژێرنسکۆی ئەوین
بدەم...
مەگەر لە چوارچێوەی
ئاوێنە شکاوەکانی سەرابدا
بە دیار شەپۆلە سپیەکانی کەناری
دەریای تەمەنم
حەیرانێکی نامۆ
بۆ زەمەنی تراویلکەی گەنجیم
بچڕم..!!

کوردەکانی کازاخستان

وەرگێڕانی: وریا ئەحمەد

دوای مۆرکردنی ڕێککەوتنامەی (سایکس بیکۆ) بە نهێنی، کە وڵاتانی ئینگلستان و ڕووسیای قەیسەری و فەرەنسا تیایدا بەشدار بوون، دیارە ئەو ڕێکەوتننامەیە بۆ دابەشکردنی میراتی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی لە نێوان ئەو وڵاتانەدا بوو، کوردستانیان بۆ (٥) بەش دابەشکرد و هەر بەشەش بە وڵاتانی دراوسێوە وەک خوارەوە لکێنرا: سوریا، عێراق، تورکیا، شایانی باسە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر لە ساڵی (١٥١٤)ی زایینەوە، لەژێر دەسەڵاتی ئێران دابووە، ساڵی (١٩١٧) شۆڕشی (بەلشەوی) بە ڕابەرایەتی (لینین) بەرپاکرا و هەر ئەو شۆڕشەش بوو، خاڵە نهێنییەکانی ناو ڕێکەوتننامەی (سایکس بیکۆ)ی ئاشکرا کرد، بە پێی ئەو ڕێکەوتنامەیەش ڕووسیای قەیسەری زۆربەی باکووری کوردستانی لە دەستدا، چونکە بە تورکیاوە گرێدران، تەنیا بەشێکی بچووک نەبێت کە بۆ یەکییەتی سۆڤییەت مایەوە، ئەویش وەک بەرپەرچدانەوە بۆ ڕێکەوتنامەی (لۆزان)، (ئۆتۆنۆمی) بەو بەشە بچووکەی ناو یەکییەتی سۆڤییەت بەخشی و ناویان نا (کوردستانی سوور) و سەرۆکێکیشی بە ناوی (گۆسین گاجییف ـ حوسێن گاجییف) بۆ هەڵبژێردرا، کە پایتەختەکەی (لاچین) و زۆر شوێنی دیکەی وەک: کیلباجان، کۆباتلی، زانگیلان، گلیلابسکی، خرایەسەر، کوردەکان لە خۆشیاندا دەستیان بە دەهۆڵ و زوڕنا وشایی کرد، گۆرانییان بۆ کۆماری کوردستانی سوور دەگوت. بەڵام دوای کۆچی لینین و هاتنی (ستالین) تورکەکان لای ئەمە دەستیان بە باسی نەوت کرد، ستالینیش وردە وردە گوێ ڕایەلییان دەبوو، تا بەرپاکردنی شۆڕشی (شێخ سەعیدی پیران)، ئەوکاتە ئەتاتورک بە پەلە بۆ باوەشی ستالین ڕایکرد، داوای لێکرد کوردستانی سوور لەبارێەک هەڵوەشێنێت، گوایە کوردی باکوور کە سەیری کوردستانی سوور دەکەن، بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی بەشەکەی خۆیان هەموو گیان وماڵیان لەو پێناوەدا تەرخان دەکەن، ستالین بەدەم داواکەی ئەتاتورکەوە چوو، دیارە بەرامبەر بەوە مەرجی بۆ دانا کە کۆمۆنیستەکان بۆیان دیاریکردبوو. دوای ئەمە ستالین لە کوردەکان تووڕەبوو، لە هەنجەتێک دەگەڕا کوردەکانی پێ تۆمەتبار کات، تا (کوردستانی سوور) لەناو بەرێت! ئەوەبوو ساڵی (١٩٣٣) بە ڕێکەوتنێکی سێ لایەنەی نێوان ڕووسیا وئێران وتورکیا شۆڕشی (ئاگری داغ)، حکوومەتی کۆمۆنیستی ڕووس بەڵێنی دا، کە کوردستانی سوور بۆ یەکجاری لەناوبەرێت وبەشداریشی لەتێکشکاندنی شۆڕشی ئاگری داغ بە سەرکردایەتی (نورەدین پاشا)دا کرد، هەر ئەو ساڵەش دەستی بەسەر کۆمارەکەیان داگرت وکوردەکانی بەسەر وڵاتانی یەکیەتی سۆڤییەتی کۆنی وەک: ئۆکراینا، مۆڵدافیا، قەرقیزیا، ئۆزبەکستان، تاجیکستان، تورکومانستان، کازاخستان دابەشکرد! لە ماوەی شەڕی جیهانی دووەمدا بە تایبەتی لە ساڵی (١٩٤٤)دا، جارێکی دی دەستیان کردە ڕاگوێزانی زۆرەملی کوردەکانی (ئەرمینیا) و (جۆرجیا) بۆ بیابانەکانی کازاخستان وئۆزبەکستان وتورکومانستان وقرقیزستان، ئەمجارەیان بە بیانووی ئەوەی کوردەکان وەک (ئەڵمان)ەکان لە ڕەگەزی (ئاری)ن، ئەمە لە کاتێکدا کرا، دەیان لاوی کورد لە سەنگەرەکانی دژ بە سوپای ئەڵمانیای نازی دەجەنگان! شایانی باسە لەو جەنگەدا تورکیا هاوپەیمان وپشتیوانی نازییەکان بوو، ئەوەی تا ئەمڕۆش مایەی سەر سووڕمانە! بۆچی (ستالین) بەوشێوەیە لە کوردەکان تووڕە بوو، بۆچی بەو شێوە خراپەیە بە چلەی زستانی سارد سواری (فارگۆن)ی شەمەندەفەرانی کردن وبەرەو بیابان ڕایگوێزان ودەربەدەری کردن؟ تا ئەمڕۆش ئەو کوردانە دەڵێن: تا ماوین ئەو کردارەی ستالین لە بیر ناکەین، کە دەیان لە جگەر گۆشەکانمان لە سەنتەری شەمەندەفەرەکان لە دەست دان و تا ئەمڕۆش شوێنی گۆڕەکانیان نازانین، هیچ نەبێ بچین گوڵێکیان لەسەر دابنێین! نادر کەریمۆفیچ نادرۆفی ئەکادیمی گوتی: یەکەمجار ساڵی (١٩٣٧)بوو بۆ ناو فارگۆنەکانی شەمەندەفەر ڕایان کێشاین ولە گەڵ ئاژەڵ دایان نایین! ئەوکاتە سەرمایەکی کەم وێنە بوو، زگی منداڵەکان پێش هی گەورەکان قوڕەیان دەهات لە برسان! بێ ئەوەی کەسێک هەبێت دەستی یارمەتیمان بۆ درێژ بکات! ماوەی (٢٠) ڕۆژ شەمەندەفەر بەڕێوەبوو، لەو سەفەرەدا دەیان منداڵ وپیرمان لە سەرمان ڕەق هەڵاتن و وشک بوونەوە لە برسان! لە هەر مەحەتەیەکی شەمەندەفەر دەمان ناشتن، زۆربەی جار بە بەفر داماندەپۆشین چونکی هیچ ئامرازێکی زەوی هەڵکەندنمان پێ نەبوو، کاتێکیش بە باشووری کازاخستان گەیشتین، خێوەتیان بەسەرمان دابەشکرد ودواجار لە بەهاردا توانیمان هۆدە و ژووری بچووک لە قوڕ دروست بکەین و تیایاندا دانیشین. شەو دەزگای سیخوڕی سۆڤێت (KGB) بە دوامانداهاتن وگوتیان ئەوانەی تەمەنیان لە (٢٠) ساڵ زیاترە وەرن کارتان بۆ دەدۆزینەوە! تا ئەمڕۆش ئەوانەمان نەدیتەوە! دوای هەرەس هێنانی ڕژێمی سۆڤییەت لە (ئەرشیف) گەڕاین، گوتیان گۆڕەکانیان وا لە شاری (شمکینت) لە باشووری (کازاخستان)ە، بۆیە ئەمڕۆ (موزەخانە)یان بۆ کردوون، بۆیە دەڵێم: جیاوازی لە نێوان (سەدام) و(ستالین)دا نابینم! چونکە هەردوویان کوردیان خستۆتە گۆڕی بە کۆمەڵەوە. محەمەد سلۆ بابایێف دەنووسێت کە (کەنیاز بەدر بێگ) کۆلێجی لە (لینینگراد) تەواوکردووە، گەلێ نامەی بۆ سەرکردایەتی کۆمۆنیستەکان نووسی و داوای کرد (کوردستانی سوور) بگەڕێننەوە، بەڵام نامەکانی لە لایەن ئەوانەوە پشت گوێ دەخران، لەو داخە کەنیاز بەدر بێگ بە (١٥٠) کەسی خانەوادەکەیەوە بەرەو تورکیا ڕۆیی. محەمەد سلۆ بابایێف دەڵێ: لە ناوچەی (ماسیس) کە سەر بە ئەرمینیایە، بەڕێوەبەری بنکەیەکی کشتوکاڵ بووم، ساڵی (١٩٦٩) منیان پاڵاوت بۆ پۆستێکی بالاتر! زمانەکانی ڕووسی و ئازەربایجانی وئەرمەنی کوردیشم دەزانی لەلایەک و لەلایەکی تر زۆربەی خەڵکی ناوچەکە دەنگیان پێدام. ڕۆژێک بەرپرسی پارتی کۆمۆنیست بانگی کردم وپێی گوتم: تۆ هەقی خۆتە ئەم پۆستە نوێیە وەربگریت، بەڵام لەبەر ئەوەی تۆ نە ڕووسی و نە ئازەری و نە ئەرمەنیت، بەڵکو کوردیت! کوردیش بۆی نییە پۆستی وا باڵا وەرگرێت! محەمەد سلۆ دەڵێ: بەرەو شاخەکان سەری خۆم هەڵگرت ولە داخی ئەو قسەیە چەن ساتێک لەوێ گریام.

ئەندازیار (زاهیر عەفدی سادیکۆف)یش دەڵێ: ساڵی (١٩٨٠) یارییەکانی (ئۆلۆمپی) لە (مۆسکۆ) بەڕێوەچوون، ئێمە بڕیارماندا ئامادەی ئەو یارییانە بین، چوار ڕۆژ بەر لەوەی سەفەر بکەین، بەڕێوەبەری کۆمپانیاکەمان کۆبوونەوەیەکی پێ کردین وگوتی: نامەوێ دڵی هیچ کامێکتان ناخۆشکەم، بەڵام هەندێ لە ئێوە ناتوانن ئامادەی ئەو ئۆلۆمپیاتە ببن وپارچە کاغەزێکی دەرهێنا وگوتی: ئەمە بڕیاری مۆسکۆیە، کە: کورد وقربات بۆیان نییە لە ماوەی ئۆلۆمپیادا بچنە ناو مۆسکۆ! زاهیر عەفدی دەڵێ: لە شوێنی خۆمدا وشک بووم، ئاخر من جێگری بەڕێوەبەری گشتیم! کەچی لەگەڵ قرباتدا بەراوردم دەکەن! دەڵێ: چوومەوە بۆ ئۆفیسەکەی خۆم وچەن ساتێک فرمێسکم داباراند!

(عەزیز بەدرخان عالییف)ی ئابووری ناسیش دەڵێت: ساڵی (١٩٤٤) لە کاتێکدا باوکم لەبەرەی جەنگدا دژی ئەڵمانییە نازییەکان دەجەنگا، ئا لەو کاتەدا بوو، کۆمۆنیستەکان خێزانەکەمانی بە زۆرداری بەرەو (ئاسیای ناوەڕاست) ڕەوانەکرد! ستالین بەوشێوەیە دژایەتی دەکردین، بیری لێ بکەنەوە باوک لە بەرەی جەنگدا بەرگری لە ستالین بکات، ستالینیش منداڵەکانی بەزۆرەملی لەزێدی باوک وباپیرانیان ڕاگوێزێت! زۆربەی کوردەکانی قەرقیزیا وکازاخستان، لە بەرزاییەکانی قەوقاز وئەرمینیا وکوردستانی سوور، دوای ئەوەی دەسەڵاتدارانی کۆمۆنیست بە زۆرەملی ڕایگوێزان، لەم ناوچانەی کازاخستان جێگیربوون: تراز و ریفها، شمکینت و ریفها، ئەلمەئتا، دێکانی ئەلمەئتا، کسکیلین، ئیسک، زریافاستوکە، جاناترمس، کەمسمولسکایا، عیشقی بولاک، تولکی کورغان وهی تریش.

دوای هەرەسهێنانی یەکییەتی سۆڤییەت وپارچە پارچە بوونی بۆ چەندین وڵاتی نوێ، ئەمڕۆ دیارە هەر یەک لەو وڵاتانە سیاسەتی تایبەتی خۆی هەیە، کازاخستان لە ڕووی ڕووبەرییەوە حەوتەم وڵاتی دنیایە! دانیشتوانی زیاترە لە (١٦) ملیۆن کەس، (١٢٠) کەمە نەتەوەی تێدا دەژی، ساڵی (١٩٩٢) نەتەوەکان کۆمەڵەیان دامەزراند، لەوانەش کەمینەی کورد کە کۆمەڵەیەکی بە ناوی (یەکبوون) دروست کرد ویەکەم سەرۆکی هەڵبژێردراوی ئەو کۆمەڵەیەش (عەزیز زیا بەدرخان عالییف)بوو، کە هەر لە ساڵی (١٩٩٣) تا (١٩٩٥) سەرۆکی کۆمەڵەی کورد (یەکبوون) بوو، هەرخۆشی دامەزرێنەری ئەو کۆمەڵەیە بووە.

دوای ئەویش هەر لە (١٩٩٥) تا (١٩٩٧) (بەدر مووسا) ولە (١٩٩٧) پرۆفیسۆر (کەنیاز ئیبراهیم میرزاییف) و لە(١٩٩٧) تا (٢٠٠٣) ئەکادیمیک (نادیر کەریمۆفیچ نادیرۆف) ولەوساشەوە تا ئەمڕۆ پرۆفیسۆر (کنیاز ئیبراهیم میرزاییف)سەرۆکە.

چالاکییەکانی کۆمەڵەی (یەکبوون):

کۆمەڵەی یەکبوون چەندین لقی هەیە بۆ نموونە: لقی شمکینت، لقی تاکی گورگان، لقی کەرکەندی، لقی ئەلماتا. هەروەها کۆمەڵەی یەکبوون چەندین تیپ وگرووپی موزیکی هەیە لەوانە: تیپی موزیکی کوردستان لە کسکیلین، تیپی موزیکی میدیا لە جاتا ترمز، تیپی مۆسیقای میدیا لە شمکینت، تیپی هەڵپەرکێی کوردی، تیپی موزیکی فۆلکلۆری منداڵان.

کۆمەڵەی یەکبوون بەشداری لە کۆمەڵەی یەکگرتووی مووزەخانەکانی کازاخستاندا کردووە و ئەمڕۆ لەوێدا خاوەنی بەشێکی سەربەخۆی خۆیەتی، هەروەها بەشداری لە یەکێتی یانەکانی وەرزشی ئەو وڵاتەدا کردووە و مەدالیای سێیەمی وەدەست هێناوە. لە قوتابخانەی (ئەحەد) بەشی فێربوونی زمانی کوردی کردۆتەوە، مامۆستاکانی زمانی کوردی بڕوانامەی شانازییان وەرگرتووە. چەندین کتێبی بە کوردی ــ پیتی لاتینی بەچاپ گەیاندووە، بۆ ئەوەی لە قوتابخانەکاندا بخوێنرێن، لە بۆنە نەتەوەییەکانی وەک جەژنی نەورۆز و ڕۆژی ژن ئاهەنگ سازدەکەن، لە بۆنە نەتەوەییەکانی کازاخستانیش بەشداری دەکەن، ڕۆژنامەیەکی وەرزی بەناوی (کینا کورد) وگۆڤارێکیش بە ناوی (نوبار) دەردەکات.

ئەو هۆزە کوردییانەی لە کازاخستان هەن:

چەن هۆزێکی کورد لەو ناوەدا هەن بۆ نموونە: هۆزی (بروکە) کە لە دوو باڵ پێک دێت: یەکەم (بشکە) کە زۆرینەی ئەندامانی ئەم هۆزە خوێندەوارن و بڕوانامەی بەرزیان هەیە، بۆ نموونە (نادیر کەریمۆفیچ نادیرۆف) کە زانایەکی بواری نەوتە، چەندین مەدالیای لەو بوارەدا هەیە وەک مەدالیای ناپلیۆن، حورمەت و هی تر. بەشی دووەمی ئەم هۆزە (قرگە) جیاوازییان لە گەڵ بەشی یەکەمدا ئەوەیە زۆربەیان نەخوێندەوارن و کەسی ناوداریشیان کەمە، بە کوردەکانی (قەوقاز) ناسراون. جگە لەو هۆزە هی تریش هەن وەک: جەلالی، مرتەفە، میلییە، ئێزدییەکان.

خوو ونەریتی کۆمەڵایەتی کوردانی کازاخستان:

کورد لە هەر کوێیەک بێت، شتە تایبەتمەندەکانی خۆی لە بیر ناکات! ئەمە قسەی دایکانی کوردە کە زۆربەیان نەخوێندەوارن، کەمینەیەک هەیە کە خوێندنیان تەواو کردبێت، کچە کورد لە هەرەتی لاوی مێرد دەکات، بۆیە زۆربەیان خوێندن تەواو ناکەن.

جلی ژنانی کازاخستان بۆ دوو جۆر دابەش دەبێت: نەوەی نوێ کە جلی نوێ وشارستانی دەپۆشن، بەڵام پیرەکان جلی ناوچەیی (کووفی) کە بە زیو وخەفتانی کوردی ڕازاوەتەوە، ئەمەش کوردەکانی ڕۆژئاوای کوردستانمان دێنێتەوە یاد، بە تایبەتی ناوچەی کووبانی، کە هەمان دەستوور دەپۆشن، چونکە نە لە باشوور نە لە باکوور نە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کووفی پۆشین بەدێ ناکرێت! مێرد کردن لای ئەوان بە زۆری لە تەمەنی (١٨ ــ ٢٠) ساڵیدا دەبێت، زۆربەی ئەو ژن خوازییانەش زووتر لەسەری ڕێکەوتوون، گەنج لە توانای دانییە لە قسەی دایک وباوکی دەرچێت! ئەم جۆرە زۆرتر لە نێوان خزماندا باوە، شایانی باسە سەردەمی کۆمۆنیستەکان ژن بە ژنی خزمان قەدەغە بووا! کوردەکانی ئەوێ کوڕیان لە کچ خۆشتر دەوێت وخەریکی کاری بازرگانی وبەڵێندەری و مامۆستایی وشوانی وتاد...ین.

ژمارەی کوردەکانی کازاخستان لە (١٠٠٠٠٠) سەد هەزار کورد زیاترە.

ئەدیب وشاعیرانی کور لە کازاخستان:

*حەسەن حاجی سولەیمان نووسەر وشاعیر و سەرنووسەری ڕۆژنامەی (کینا کورد)ە.

*مەجید سلیمان. خاوەنی هۆنراوەی:

وەڵاتی مە کوردستانـــە
جێی مەسکەنی مە کوردانە
وەڵات بۆمە روح وجانـــە
کورد هەموو برانە

کە بە دەنگی گۆرانیبێژ (ئەسلیکا قادر) تۆمارکراوە.

*کەنیاز ئیبراهیم میرزاییف نووسەر.

*نادیر کەریمۆفیچ نادیرۆف خاوەنی کتێبی: ئێمەی کوردی کازاخستان.

*نووسەروڕەخنەگروشاعیری کۆچکردوو عەلی عەبدوڵڕەحمان کە خاوەنی چەندین بەرهەمی چاپکراوە.

تێبینی: ئەم نووسینە لە سایتی (کورد میدیا)وەرگیراوە.

بازێکی بە وەفایە

حەسیب قەرەچوغ

هەمیشە لەبەر چاودایە
کە دەنگی دێت و ئەخوێنێت
شەققەی باڵی ئەم بازە
دەنگی نەرمە و بێ هاوتایە
لەکاتی ڕاوکردنیا وەسف ناکرێ
لەکاتی فڕینێ بۆ سەرشاخ ئامێز ناگرێ
ئەوەندە بەتوانایە لەنم نمەی باراندا
زۆر چاپووکە باڵی هەرگیز تەڕنابێ
کاتێ لە ئاسمان دەفڕێ
زەڕنە قووتەکان خۆیان دەشارنەوە
شارەکەم ئارام دەبوو ئازاد دەبووەوە
ئێستا شارەکەم تینووە پێویستی بە شا بازە
کە دەنگ و شەققەی هەر باڵندەیەک دێ
نابێتە شەققەی باڵەکانی تۆ
بە هەستی پڕ ئومێد و جەستەی بەهێزی تۆ
هەمیشە شابازە... دیارە سەنگەری تۆ
کە باس لە داستان دەکرێ
داستانەکانت بەرچاون
کەباس لە قەڵەمەکەت دەکەن
نەمزانیوە کەس فەرامۆش کرابێ
کە باس لە دووریت دەکەن
چاو لە ڕێگە و ڕاوەستاون
ئێستا.. شاخەکان، بەردەکان، کانییەکان
شەوی تاریک، جەستەی مەرگ.. چاوەڕوانن
لە شاردا بەسەریان بکەیتەوە
نا ئومێدی ڕۆژانی سەختییان بیر بەریتەوە
شا بازەکەم.. ئەم دەڤەرە هی خۆتە
گشت بازەکان لە ئاسماندا بسوڕێنەوە
نابێتە شەققەی باڵەکانی تۆ
٢٠٠٨/٦/١٢

دوو کورتە چیرۆک

محەمەد کەریم نانەوا

١- گریان

ئەو.. لە ڕۆژانی بەخاکسپاردنی تێکۆشەرێکی ئازاو بەجەرگ، لە مەراسیمی چلەی ماتەمینی و، هەروەتۆ لە ساڵڕۆژی بۆنە و کارەساتەکاندا، هەرتک کوونە گوێچکی خۆی پڕ دەکات لە لۆکە، چونکی ئەو، چەشنی تووتی مەشقپێکراو و ئاسای ئەوەندەی لەبنا گوێی خوێندراوە، هەر مەپرسە...؟! لێڕاهاتووە هەمووی ئەزبەرە، هەر کە بە ئاستەم لێویان لێکدی بترازێ، بێگومان ئەو لێیان حالی ئەبێت، بۆیە دەستبەجێ لە هاڕژنی گریان دەدات، ئیتر (جەزبە) دەیگرێ هەر سارد نابێتەوە، بێ ئەوەی بزانێ بۆچی دەگرێ.؟!

٢- مۆرانە

ئەو شوێنەی (ئەو) باغەوانە لێی ئاکنجییە، شوێنێکە پیرۆز، بنەدارێکی بەرز و بڵندی لێ ڕواوە پێی دەڵێن: داری ئاوات. لەسەر ئەو بنەدارە ئۆقرەی گرتووە، ئەلحەقە لەوێوە سەیری هەموو دنیا و چاودێری هەڵسووکەوتی نەخشە و پیلانی شووم و شەڕانگێزی کوندەبۆ و قەلە ڕەشکەکان دەکات، وەلێ لە ژێرەوە (مۆرانە) لە لق و پۆپ و گەڵاکان و ڕەگوڕیشەی داری ئاوات هاڵاوون، بۆیە دەترسێم..!!

ترسم هەیە بە دەردی کابرای سوار حوشتر و قاویت و ڕەشەبای ببەن.

ئێوارەیەک بەر لە هاتنی مەرگ

کەژاڵ ئیسماعیل

ئێوارەیەک ئەبم بە هۆرەیەکی حەزین و
ئینجانەیەک خاڵی لەگوڵ،
ئەبمە کانییەکی خەواڵوو
ئەو ئێوارەیە
ترسی هاتنی مەرگ ئەنێتە ڕۆحی
بێسرەوتم
وەک پیرەدار (با) بە تەوسەوە
گاڵتە بە ڕووت بوونەوەم ئەکات
لە بەردەم پاییزدا
ئەو ئێوارەیە گوڵە هەنارلە سەر
لێوەکانم
کۆچ ئەکات و
ئەبمە قەڵەمێکی یاخی،
وشە هەنگوینییەکان لە ژێر دەستم
ئەتارێن
ئەو ئێوارەیە
باوەشێکم پڕ لە هەناسەساردی و
وەرزێک لە هەڵاتن
فریای کۆکردنەوەی بوخچەکەم ناکەوم
و
گەڵاکان، دوور دوور
بۆ ژێر پێی بەفر جێدەهێڵم..
زۆر دەمێکە
بەهار پێم ئەڵێت:
ئەی ژن بۆت نییە
سەیران لە لێرەوارێکم سازبکەیت و
بۆنی عەتری تەڕەداربییەکم بە دیاری
بنێریت
بۆ (ئەو)!
بۆت نییە
لە ژێر بارانێکمدا سەما بکەیت
تۆ کە لەجەنگێکی دوای تەتەر جێماویت
و
دەماودەم
لەگەڵ خەراباتی ئەم ڕۆژهەڵاتەدا
گەورەبوویت
چیدی بە ڕەنگی من خۆت ئارایشت
نەکەیت
لەکانی من تینوێتی بیابانی دڵت
نەشکێنیت!
ئاخر، من نەمئەزانی
کچی گوناهم و
باوکم پشتاوپشت ئەچێتەوە سەر تاوان
دایکیشم لەمێژە (ئەمیرەکان)
پرچیان بریوەو بۆ سەمەری شەو
کردوویانە بەرەشماڵ،
ئیدی لەوکاتەوە من ژنێکم
غەرقی قەهرو گەمەی دەم وەرزەکان
من لە دڵڕەقی خاک ئەزانم و
لە بێڕەحمی ئاسمان گەیشتووم!
زەوی گەر دڵڕەقی گرتی
ڕێگە بە دڵۆپێک ئاو نادات
بستێ بیابان ماچ بکات و
ئاسمان
گەر تووڕە بوو
هەربە ئاو بەیداخی جەنگ لەگەڵ
حیشمەتدا هەڵدەکات
ئاخر دارستان
هەمیشە گاڵتە بە درەختی زڕ ئەکات
داریش بە خەوی بن سێبەر پێئەکەنێت
ئەوانیش لە سولالەی تەبیعەتن و
هەمیشە ئەمبوغزێنن!
ئەی خودایە
لە ئەفسوونی ئەم گەردوونەی
غەرقی کردووین بە نهێنی و
لە بێمروەتی ئەم قەدەرەی
بۆتە مەنفای بەدبەختەکان
ئاخر خودایە
من چۆن بتوانم ماڵێکی ئارام
لە نێو زەردەخەنەیەکدا بدۆزمەوە و
لەگەڵ چیمەنا
کەی باوەش بەئاودا بکەم!؟
من بەهار ترساندوومی
پاییز جێی هێشتووم و
بەفر پێم ئەڵێت چاوەڕێ بە،
چاوەڕێ بە وا ئەبارێم
ئینجانەکانت کۆبکەرەوە،
نەمامەکانت بپێچەوە و
بە لاولاوی قەد پەنجەرەکەت بڵێ
شایەتمان بهێنێت
بەفر ئەڵێت
وا ئەبارێم
بە کوکوختییەکان بڵێ
چیتر سەربەیەکدا نەکەن و
ئەو شانۆی پەپوولانەش بڕوخێنە
ئیدی بەسە
چاوەڕێ بە...
من چاوەڕێم و ئەو نابارێت
ئای لەبەفر، فێری چاوەڕوانی کردم
کەچی هەرنەباری!
ئاخر خودایە
حیکمەتی قڵیش بوونی لێوی هەڵوژە و
سرکەسرکی هەنگەکان و
هەڵوەرینی (توو) لەچیدایە
کە من لێیان نەگەم؟
من ژنی زەمەنێکم
دەردی قەیرە کچەکانی شار و
چاوی پڕ لە ڕقی پیاوێک و
کۆچی باڵندە حەزینەکان ئەمگرێنن
بەدەستی خۆم ئاگر لە جەستەی
شیعرێکم بەرئەدەم
جوانی خۆم ئەسپێرم بە ترپەی
چرایەک
ئەشقیشم ئەبەخشم بە مردن
ئاخر من زۆر لەمردن ئەترسم و
نامەوێت ئەو دیمەنە ببینم
نامەویت حەسرەتەکانم وەک گوڵە
ئەرخەوان هەڵوەرێن و
خۆزگەکانم وەک سووتوی نامەیەک
بەمە دەم (با)!
ئاخر خودایە
ماچەکانی بەهار کەی گوڵ بگرن،
کراسەکەی پاییز کەی لای خەیات
بێنمەوەو
شاتووەکانی (ئەو) بە دیاری بۆی
ناردووم
بیانکەمە خۆشاو
ئیتر مردنی چی؟
خۆ هێشتا هاوین نەهاتووە
هێشوە ترێیەکم
ـ لە جوانی خۆی ـ
کوڵمەکانی سوورهەڵگەڕێن و
هەرمێیەکم لە تاو بێبارانی
ئاوس ببێت بە شیرینی؟
لە یادمە ڕۆژێک
لە مشتێ بەڵاڵووک،
چەپکێ گوڵە بەیبوون،
ڕستێ مێخەک و
قەسیدەیەکی «نالی»
ماڵێکم دروست کرد بۆ ژوان
کەچی (ئەو) نەهات
منیش بەدەم گریانەوە
سپاردم بە چەمێکی شێت
لەو ڕۆژەوە
چاوەڕوانی هەڵکردنی (با) یەکم
فرفرۆکەکەی منالێم بخولێنێتەوە و
بمکاتە هاوڕێی تەنهایی!
من ژنێکم قەهر پڕی کردووم لە
سەرشێتی
کردوومی بەکۆلارەیەکی کاغەز
هەرکە ئاسمان ڕقی هەستا
بە دەم زریانەوە ون ئەبم
کردوومی بە جۆگەلەیەک
پڕ پڕ لە گەڵا و
دارستانێک
دوور دوور لە ئاو
خۆ هێشتا لە باخچەیەکدا نەڕواوم و
هێشتا پڕ نەبووم لە بۆنی موحیبەت
ئیدی مردنی چی؟!
ئای لە ئەندێشە
نایەڵێت سەر بنێم بە سەری
قومریەکەوەو
لەگەڵ شەوێکا هێشوویەک ترێی
شەرابی بەش بکەین
تێکەڵ بەئازاری کردووم
یەک تابلۆین
بێڕەنگ و بێدەنگ
نایەڵێت تامی ماچ بڕژێتە نێو
پەرداخێکمەوە و
لەبەر سووتانی مۆمێکا
قەسیدەیەک بۆ سێبەری ئەشق
بنووسمەوە و
لەگەڵ کەناریەکا پیاسەیێ بۆ کەنار
دەریا بکەین
ئاخر کەی
نووشتەیەکی چاوەزار هەڵواسم بە
دەرگاکەما و
ئینجانەیەک پڕ لە ڕەیحانە لەبەردەم
دەرکەوتنتا دابنێم؟
من لە شارێکم
بۆنی مەنفا لە کۆڵان و شەقامەکانی
هەڵئەسێت و
دەمامکی شەرم ئەدا لە ڕووخساری
گوڵاڵە سوورە
زەمەنێکە بەدوای دۆزینەوەی
حەقیقەتی خۆم و هاوڕێیەتی ئازارا
چاوەکان چێ ئەکەم
هەرکە بێزار بووم
سەردانێکی دەریا دەکەم و چیرۆکی خۆم
ئەدەمە دەم شەپۆلەکان
منی تەنیا، لە دەریا تەنیاتر و
منی پڕ لە ئازار، لەخۆم پڕ ئازارتر
لە سەر زەویم ئاگر شین ئەبێت و
کاروانی گەڕانەوە بۆ ژیان بێرەدا
گوزەرناکات
منی پڕ لە بۆنی مەرگ
هەرکە پۆرترێتی دیوی ناوەوەی ڕۆحم
ئەبینم
ئەو گۆرانییەم گوێ لێدەبێت
کە لە مەرگستان میلۆدیایان بۆ داناوەو
چیرۆکی سەربڕینی ئەو ڕۆژەم دێنێتەوە یاد
کە گوڵە بەیبوونی سەر یەخەمیان
لەخاچ دا و
نەیانهێشت پڕ بم لەتامی چرپەکانی...
من،
کە لە ئازار جودا نەکرێمەوە و
حەقیقەتی مردنم نە دۆزیبێتەوە
ئیدی مردنی چی خودایە؟

بەدرخان
ژمارە (١٠١)ی ئابی ٢٠٠٨/٨/٨
خەرمانانی ٢٧٠٨ی کوردی

باکووری لە دیدارێکی کراوەی بەدرخاندا: زۆربەی گۆرانیبێژە ئافرەتەکان، کاتی خۆی عوشاقیان هەبوو

باکووری لەکاتی عوود ژەنیندا

ئا: حەمید ئەبوبەکر و مەسعود ئیبراهیم

*** لە شانۆش رۆڵت هەبووە، وەک نووسین و دەرهێنان و نواندن، ئەوە چۆن بووە؟**

– لە کەرکووک ساڵێک بوومە مامۆستای سەرەتایی لە قوتابخانەی ئاسوورییەکان کە قوتابخانەیەک بوو ئەهلی بوو، خۆیان مەسرەفیان دەکرد، ساڵێکیش چوومە (i.p.c) و ساڵێکیش لەوێ مامەوە، ئەو دوو ساڵە تیپێکی مۆسیقی جوانمان پێکهێنا و سەری ساڵان ئاهەنگمان دەکرد، تا بەیانی دانس و رەقس و ئێمەش ناوە ناوە گۆرانیمان دەگوت لەگەڵ تیپەکە، هەروەها پێش هەموو ئاهەنگێک پەردەیەک شانۆگەریمان پێشکەش دەکرد، منیش زۆرم حەز لە کۆمیدیا بوو، دەقەکانیشم هەر بە کۆمیدیا دەنووسی و تەمسیلمان دەکرد و رۆڵی سەرەکی خۆم وەردەگرت، هەتا لە کەرکووک بووم نزیکەی (٧،٨) ساڵی هەموو ساڵێ چەندین شانۆگەریمان بەزمانی ئاسووری پێشکەش دەکرد، تەنها یەکیان نەبێ بە عەرەبی، بەڵام بە کوردی تەمسیلمان نەکرد، پاشان کە تەخەروجم کرد چوومە کۆیی و لەکۆیە لەگەڵ دامەزراندنی تیپی مۆسیقای باواجی لە هەمان کاتیش چەند قوتابییەکی بەهرەدار کەوا لەشانۆ بەهرەیان هەبوو ئەوانیشم هەڵبژارد و دیسان خۆم چەند شانۆگەرییەکم نووسی و تەمسیلمان کرد، یەکێک لەوانە (حوکمی قەرەقۆش) بوو، ئەوە کاتی خۆی مامۆستا (حاج ناج الراوی) هەبوو، مامۆستای پەیمانگای هونەرەجوانەکان بوو ئەو شانۆگەرییەی پێشکەش کرد لە دار المعلمین العالیە لە ئاهەنگێکی یەکتر ناسینی قوتابیان، بەڵام بەبێ دەق، منیش بەهەمان شێوە ئەو شانۆگەرییەم پێشکەش کرد و خۆشم رۆڵم تیا بینی، کە رۆڵی (قەرەقۆش) بوو.

*** هەست ناکەی گۆرانی بێژە ئافرەتەکانی کوردی ئەوکات، لەکۆتاییدا بەبێ کەسی مانەوە و گۆشەگیر کران، هۆکاری گۆشەگیر بوونی ئەوانە چی بوو؟ کۆمەڵگا خەتابار بوو یا هونەرمەندەکان؟**

– کۆمەڵگای ئەوکات، ئەوان لە بەغدا دەژیان، کۆمەڵی کوردیش لە بەغدا کەسی وا دەوڵەمەندی نەبوو، ئەوەی هەشبوو بەرپرسی سیاسی بوو (سەعید قەزاز و تۆفیق وەهبی بەگ و فلان و فلان...) ئەوانە خەریکی سیاسەت بوون و بایەخیان بەگۆرانی بێژ نەدەدا، گۆرانی بێژ لەلایان مرۆڤێک بوو هی ئەوە نەبوو بچن و بێن و لێی بپرسن، نەسرین شێروانی کو دەژی؟ ئەڵماس محەمەد پێش هەموویان هات، ئەڵماس مێردی تەڵاقی دابوو، بێ مێرد و بێ کەس بوو، خانوویەکی گرت و نەسرین شێروان و مەریەم خان و حەسەن جزراوی و پاشان شەماڵ سائیب و فەوزیە محەمەد و ئەوانە تەقریبەن وەکو یانەیەکی رابواردنی لێ هاتبوو، بۆیە لەبەر نەبوونی بەپارەی ئیزاعەی هەفتەی دینارەکیان دەدا. دەژیان.

*** لەو ماوەی دوایی لەقاهیرە بووم، مەحمود یاسین دەیگوت مەلیک فاروق لەپشت کۆمەڵێک هونەرمەندی میسری بوو و توانی کۆمەڵێک شت بکا بۆ هونەری میسری، بەپێی ئەزموونی (٥٠-٦٠) ساڵیت لە کوردستان کێ لەپشت هونەری کوردی بووە؟**

– کەس، هونەرمەند خۆی خۆی پێگەیاندییە، قەت کەس رۆژەک یەک درهەمی نەدایتە من نە تاهیر تۆفیق نە عەلی مەردان، عەلی مەردان بە وەزیفەی خۆی منداڵەکانی خۆی پێگەیاند، باوەڕ ناکەم رۆژەک لە رۆژان دەوڵەمەندەکان یارمەتیان دابی، هەروەها هەموویان بە هەژاری مردن، حەسەن جزراوی لەناو نەخۆشخانە لەزاخۆ مرد، نەسرین شێروان لەماڵی خۆی بەبێ کەسی مرد، شارەوانی ناشتی، مەریەم خان لە نەخۆشخانە مرد و شارەوانی ناشتی، تاهیر تۆفیقی خۆشمان لەخانووەکی حکومییەکان کەوتبوو ئاگای لەدنیایێ نەمابوو تاکو مردن، هەتا نەسرین شێروان، د. شوکریە رەسول باسێکی دەکا، دەڵێ: رۆژەک دەچنە ماڵی گوڵبەهار، گوڵبەهار هەتا جوان بوو یانی بەژن و باڵایەکی جوانی هەبوو، لەحافز القازی شوقەیەکی زۆر نازداری هەبوو، پڕبوو لەشتی جوانی ناوماڵ، من چوومە ماڵی گۆرانی (چنارە لەسەر رووباری) و یەکی ترم لەبۆی تەلحین کرد. ئەوجا مەبەستم گوڵبەهار هەتا گەنج و جوان بوو مەرکەزی هەبوو، ئەویش مێردی هەبوو. جا دکتۆرە شوکرییە دەڵێ: پیرەژنێک وەک سواڵکەر، بوخچەیەکی هەڵگرتبوو هاتە ژوورەوە، پرسیم ئەوە کێیە؟ گوڵبەهار وتی: نەسرین شێروانە!

*** بۆچی ئەو هونەرمەندە ژنانە وایان لێ دەهات؟**

– هونەرمەندی ژن نەک هەر کوردەکان، عەرەبەکانیش، یانی سەلیمە موراد بەپارە و موڵک و سەروەتی هونەری مۆسیقا و مەقاماتی خۆی نازم غەزالی کری، مێردیشی نەبوو. ئەو ئافرەتانە عاشقەکانیان بەخێو یان دەکردن.

*** پێت وایە عەفیفە ئەسکەندەر لە پشت کوشتنی سەلیمە مورادەوە بێت، لەبەرامبەر ئەوەی نازم غەزالی بەهی خۆی دەزانێ؟**

– نا، عەفیفە ئەسکەندەر و نازم غەزالی عیلاقەیان نەبووە پێکەوە، سەلیمە موراد مێردی نەبووە، بەڵام عوشاقی زۆر بوو، هەروەها حەفیفە ئەسکەندەریش کە پیربوو، کەس ئاوڕی لێ نەدایەوە بە هەژاری و بێکەسی مرد.

*** کەواتە هونەرمەندە ژنەکان عوشاقیان هەبووە؟**

– بەڵێ، عوشاق و عاشقییان هەبووە، لێیان سەرف دەکردن بەتایبەتی عەرەبەکان ئەوانەی ریف...

*** کەواتا بەلقیس یان (ژیان ئەحمەد) هەقی خۆی بوو (١٠) ساڵ خۆی بزرکا لە بەرامبەر کۆمەڵگای کوردەواری؟**

– بەلقیسیش کاتی خۆی ناویان بەخراپی دەهێنا. جا لەبەر ئەوەی ئەو ناوەیان هەبوو، وایان دەزانی هەموو ئافرەتەکان هەروان، لەبەر ئەوە یارمەتیش نەدەدران.

*** چی وای لێکردی هەر لەزووەوە یادەوەرییەکانی خۆت بنووسییەوە؟**

– ئەوە باوکم، هەتا ئێستاش دەفتەر و یادەوەرییەکانی باوکم ماوە، هەر لەوەتەی فێرە نووسین بووە، ئەوجا بەزمانی خۆمان (ئاسووری) هەندەکیش ئینگلیزی، یانی بابم هەموو رووداوەکانی ژیانی خۆی و هەتا هی خێزانەکانی دەوروبەریشمانی هەموو لە دەفتەرەکەی تۆمار کردووە و منیش کە دەمخوێندەوە چێژم لێی وەردەگرت و منیش موفەکەرەم لە ساڵی (١٩٤٦–١٩٤٧)ەوە دەکری و مایتم هەتا ئێستاش، دوای ئەوەی لەو ساڵانە مەجالی چاپ کردن و ئەوانە، گوتم بۆ ئەوانە چاپ نەکەم، وەڵا بە کاک بەدران و برادەرانم گوت گوتیان وەڵا جێی خۆیتی ئەگەر شتی وات هەیە کۆیکەوە شتی جوانە، دواتر من پێشتر ئەوانەم بەوتار دەنووسی و بڵاودەکردەوە لە (رامان و تەئاخی و خەبات و برایەتی) وەکو یادەوەری خۆم.

*** بۆ تا ئێستا وێنەی کاوێس ئاغات دەست نەکەوتووە؟**

– زۆر هەوڵمدا دەستم نەکەوت، ئەو هاتبووە کۆیە و دوو سێ رۆژ مابۆوە و لەچاپخانە باوکموان گوێیان لێدەگرت، ئەوجا کە باوکم دەهاتەوە ماڵەوە بۆی دەگێڕاینەوە، هەتا باوکم لاوکەکانی فێرببۆو، ئێستاش دوو سێ لاوکی کاوێس ئاغام بەدەنگی باوکم تۆمار کردووە.

*** هیچ لەسەر شەهابەی هەولێری دەزانی؟**

– شەهابەی هەولێریم نەدیتیە، ئەمن کەهاتم ئەو ئەمری خودای کردبوو.

*** لەو ئاهەنگانەی کردووەتە کامیان خۆشترین ئاهەنگ بووە؟**

– خۆی گۆرانی گوتن لە ئەوروپا بە کوردی زۆر خۆشە، جارێکیان چوومە سەردانی (سەبا)ی کورم لە لەندەن دەیخوێند، گوتی ئاهەنگێکی وا هەیە و ناوچەکەش کوردی باش لێیە، ئەوجا ئەوەبوو تاکە کەس من بووم بەکوردی گۆرانیم دەگوت، ئەوە ئاهەنگێکی خۆش بوو لە شوباتی ٨٢ بوو.

*** ئەی ناخۆشترین ئاهەنگ؟**

– ناخۆشترین ئاهەنگم قەت لەبیر ناچێتەوە، جارێکیان لەکەرکووک لەدوایان ناردبووم، بۆ ئاهەنگ ئەوە جەماعەتی یانەی تەرفیهی کۆمپانیای نەوت، یانە بوو بۆ فەرمانبەرەکانی غەیری ئینگلیز، ئەو یانەیە لەسەر جادەکەی نێوان شار و مەحەتەی شەمەندەفەر بوو. من وەک کورد بەشدار بووم و رەزا عەلی وەک گۆرانی بێژی عەرەب، کە ئاهەنگ دەستی پێکرد چوومە سەر تەختەی شانۆ و دەستم بەگۆرانی کرد، ئەوکات گۆرانی (چەم چەم) هەبوو، هیندی بوو من کردبوومە کوردی، زۆر باوبوو، من ئەو گۆرانیەم گوت لەبەرامبەرم تورکمانێک دانیشتبوو، دیار بوو سەرخۆش بوو هەر بە ئیشارەت دەیگوت وەرە خوارێ، دیار بوو پاسەوانەکان چوونە لای و پێیان گوت بەڵام هەر بێدەنگ نەبوو، ئەوەبوو دواتر فرێیان دایە دەرەوە، دواتر کە ئاهەنگ تەواو بوو دیاربوو هاتبووە سەرخۆی و گووتی : (کاکە شنو های چەم چەم) گوتم گۆرانی کوردیە و خۆشە. ئەو ئاهەنگە زۆر ناخۆش بوو بۆمن.

*** ئەو (٥٠- ٦٠) ساڵ گۆرانی گوتنە چی پێ بەخشی؟**

– گۆرانی ناوبانگ و کەسایەتی بۆ دروست کردووم، ئەی ئەگەر گۆرانی بێژ نەبوومایە چی بووم؟ هیچ نەبووم. ئەی ئەگەر نەچوومایە ئێزگە و لە ئاهەنگەکان بەشدار نەبوومایە من چی بووم.

*** خۆت بە مەغدوور دەزانی؟**

– نەخێر، چونکە ئەوەی راستی بێ ئێستا هونەرمەندێ کە هەندێک خۆی گرتبێ و متەوازع بێ هەر ئەوەندەیە، ئەمن عزەت نەفسەکی ئەوەندە گەورەم هەیە قەتعییەن ناتوانم بچمە لای کەسێک داوای ماددی یان مەعنەوی لێ بکەم، یان شتێکم بۆ بکات، تا ئێستا نەمکردووە.

بەشی سێیەم

تێبینی: لە وێنەیەکی بەشی یەکەمدا هاتووە، باکووری لەگەڵ باوکی، راستییەکەی لەگەڵ باپیریەتی.

باکووری – ٢٠٠٨

دلشاد قادر سەرۆکی کۆمەڵەی کورتەباڵاکانی کوردستان:

لەناو کورتە باڵاکاندا مێ لەنێر زیاترە

دڵشاد قادر

ئا: محەمەد گۆران

*** پاش راپەڕین و لەدوای حەڤدەساڵ لەکرانەوەو کاری رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، ئێوە هەست بەگۆڕانکاری لە بۆچوونی خەڵکی بازاڕ دەکەن، کاتێک کە کەسێکی کورتەباڵا لەشوێنێ دەبینن؟ ئایا تێڕوانینی خەڵکی بۆ مرۆڤی کورتە باڵا هیچ گۆڕاوە؟**

– بە حەقیقەت، ئێمە هەستمان پێکردووە کە گۆڕانکاری بووە، ئەوەش بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو چەندساڵەی کە ئێمە توانیومانە خۆمان بگونجێنین لەگەڵ دەوروبەرو خۆمانیان پێ بناسێنین، بەڵێ، تا رادەیەکی باش، خەڵکی ئەو تێڕوانینەی جارانی نەماوەو گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە، خەڵکی پێشتر لەوانەیە بەچاوێکی زۆر سەیر لە کورتەباڵای بروانیبووایەو کاریگەرییەکی خراپی دەروونی لەسەر کورتەباڵاکە جێهێشتبایە، هەر ئەمەش هۆکاری نەچوونی زۆر لە کورتەباڵاکان بووە بۆ قوتابخانە، یا دابرانیان لە قوتابخانە لە قۆناغە سەرەتاییەکانی پرۆسەی خوێندن و بەردەوام نەبوونیان و کاریگەری ئەم تێڕوانینەی خەڵک بۆ دوارۆژی کورتەباڵاکان، بەڵام ئێستا، خۆشبەختانە لەدوای دروستبوونی ئەم کۆمەڵەیەو ئەنجامدانی چالاکی و هاموشۆی بەردەوامیان بۆ کۆمەڵەو بەشدارییپێکردنیان لەبۆنەوئاهەنگەکانداو گەشتوگوزار پێکردنیان و کردنەوەی خولی جۆراوجۆر، توانراوە کاریگەرییە دەروونییەکە تا رادەیەکی باش لەبیربکرێ و فەرامۆشبکرێت، هەروەها خەڵکیش جیا لەجاران، بەچاوێکی رێزەوە سەیری کورتەباڵاکان بکات، راستە، هێشتاش ماویەتی، بەڵام تێڕوانینی کۆمەڵگاش تا رادەیەکی زۆر گۆڕاوە، ئەگەر تۆ بڵێی خەڵکانێک هەر هەیە، بەڵام شوکر بۆخوا خەڵکێکی رۆشنبیری زۆریش لەوبارەیەوە دروستبووە، بەهەرحاڵ، تا رادەیەکی زۆر باش تێڕوانینی خەڵک بۆ ئەم مەسەلەیە گۆڕاوە.

*** کۆمەڵەی کورتەباڵاکان، تاچەند رێگا خۆشکەربووە بۆ ئەنجامدانی پرۆسەی هاوسەرگیری لەنێوان کورتە باڵاکاندا؟**

– پرۆسەی هاوسەرگیری کورتەباڵاکان، یەکێ لە ئەرکەکانی ئێمەیەو زیاتر ئێمە بە ئەستۆمانگرتووە، مەسەلەی زەواج شتێکی زۆر پیرۆزە، پێکهێنانی زەواج و هاوسەرگیری لەنێوان کورتە باڵاکان هەر دەگەڕێتەوە بۆخۆمان، لەبەرئەوەی چ کچەکە یا کوڕەکە هەمان کێشەو حاڵەتیان هەیە، چونکە لەوانەیە کە کورتە باڵایەک نەتوانێ لەگەڵ کەسێکی ئاسایی زەواج بکات. بمانەوێت و نەمانەوێت دەبێ زیاتر هاوشێوەی یەکتربن، بۆئەوەی بەردەوام بن لەژیانی هاوسەرێتیان، لەخوا بەزیاد بێت، تائێستا شەش حەوت حاڵەتی زەواج بووەو زۆریش سەرکەوتوو بوونە لەژیانی هاوسەرێتیان، تەبان و لەیەکتری دەگەن و هیچ کێشەیەکیان نەبووە.

*** ئەگەر بەژمارە پێمانبڵێیت، لەناو کورتە باڵاکاندا، ژمارەی رەگەزی مێ یا رەگەزی نێر، کامەیان زیاترە؟**

– رەگەزی مێ ژمارەکەی زیاترە، هەرچەندە ئەو ماوەیە ژمارەکەی بەوردی نازانم، چونکە ئامارەکەی بەردەوام لەزیادبووندایە، هەرچەندە زیادبوونەکەش بەوجۆرە نییە، بەڵام ئەگەر لەهەولێر ژمارەکە وەربگرین، نزیکەی ١٤٥ بۆ ١٦٥ لە رەگەزی نێرە، ئەوەکەی دیکە کە زیاترەو، دەمێنێتەوە لەژمارەکە، رەگەزی مێیەو ئەوان زیاترن.

*** کورتە باڵا هەیە لەکوردستان کە پەیوەندی بە کۆمەڵەوە نەکردبێ، ئەگەر هەیە تۆ چی بەو کورتە باڵایانە دەڵێیت؟**

– بەڵێ هەیە کە ئینتیمای نەکردووە، بەڵام رێژەیەکی زۆر کەمە، بێگومان ئەوەش دەگەڕێتەوە سەر نەفسییەتی ئەو کەسە، لەوانەیە حەزنەکا کە بێتە کۆمەڵە، بەڵام من پێموایە ئەوکەسە بۆخۆی باشە کە پەیوەندی بەکۆمەڵەوە بکات، ئێمە هەموو شتەکانمان بەرچاوەو بانگهێشتی هەموو ئەو کەسانەشمان کردووە کە ئینتیمایان نەکردووە، کە بێ بۆ کۆمەڵەو ئینتیما بکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پەیوەندیکردنەکە ئارەزوو مەندانەیە نەوەکو بەزۆرەملێ بێت، بەڵام ئێمە پێمانخۆشە کە ئەوکەسانە پەیوەندی بکەن، چونکە کۆمەڵەی کورتە باڵاکان دەرگای کراوەیەو ماڵی هەموو کەسێکیشە، ماڵی هەموو کورتە باڵایەکەو مافی خۆشیەتی کە ئەگەر لەدوارۆژ هەر جۆرە ئیمتیازێک هەبێت، ئەویش وەکو کورتە باڵاکانی دیکە سوودمەندبێت. جگە لەمەش بۆ لایەنی دەروونی کەسەکەش باشترە، دەتوانێ کۆمەڵێ عیلاقات دروستبکات و پەیوەندی لەگەڵ هاوشێوەکانی خۆی ببەستێت، بۆیە لەهەموو بارێکدا پەیوەندیکردنیان باشترو سوودمەندترە لە پەیوەندی نەکردنیان.

*** مەرجی بە ئەندامبوون لە کۆمەڵەی کورتە باڵاکانی کوردستان، چییە؟**

– یەکەم شت ئەو کورتە باڵایە تەمەنی لەدەساڵ کەمتر نەبێت، کەروڵاڵ نەبێت، چونکە ئەوانیش کۆمەڵەی تایبەت بەخۆیان هەیە، هەروەها بیر کۆڵ نەبێت، لەرووی عەقلییەوە تەواوبێت، چونکە بیر کۆڵانیش کۆمەڵەی تایبەت بەخۆیان هەیە.

*** ئەی لەرووی قیاسی باڵای کەسەکە، ئێوە قیاسێکتان داناوە، کە لەو قیاسە کەمتر بێت، ئەو کەسە کورتەباڵایە یا کەسێکی ئاساییە.**

– ئێمە زیاتر تەرکیز لەسەر نیشانەکانی حاڵەتەکەی دەکەین، چونکە ئەو قیاسە لەسەر هەموو مرۆڤێک جێبەجێ نابێت، بەتایبەتی ئەوانەی کە منداڵن، لەتەمەنی دەساڵی بۆ دوانزەو سیانزە ساڵی، بۆیە زیاتر تەرکیز لەسەر حاڵەتەکە دەکرێت کە ئایا نیشانەکانی پێوەدیارە یان نا، ئەگەر هات و ئێمە قەناعەتمان بەوە هات کە ئەو کەسە نیشانەکانی کورتە باڵای پێوەدیاربوو، گومانی کورتەباڵای لێکرا، بەحوکمی ئەو شارەزاییەی کە ئێمە هەمانە، نووسراوی تایبەتی بۆ دەکەین و دەینێرین بۆ لیژنەی پزیشکی، ئەوانیش دوا راپۆرتی خۆیان دەنووسن و بڕیاری لەسەر دەدەن کە ئایا کورتە باڵایە یاخود نا.

*** دەوڵەمەند لەناو کورتە باڵاکان هەیە کە یارمەتی کۆمەڵەی کورتە باڵاکانی کوردستانی دابێت؟**

– نەخێر، دەوڵەمەندی بەوشێوەیەی لەناو کوردی کورتەباڵاکانی کوردستان نەبووە، بەڵام لەناو دەوڵەمەندەکانی شاری هەولێر، لەوانەیە بە پەنجەی دەست بژمێردرێن ئەوانەی کە یارمەتی دەدەن و دەزگای خێرخوازییان هەیە، ئەویش زیاتر لەکاتی بۆنەو جەژنەکاندا یارمەتی دەدەن، زیاتر بۆ ئەوکەسانەی کە هەژارن، بەڵێ، تا رادەیەک ئەوشتە بووە.

*** لەگەڵ رێکخراوو کۆمەڵەی کورتەباڵاکان، لەناوەڕاست و خوارووی عێراق هیچ پەیوەندییەکتان هەیە؟**

– بەڵێ، تا رادەیەک پەیوەندی هەیە، وەکو کەمئەندامان، نابینایان، کورتە باڵاکان، تا رادەیەک عیلاقاتێک هەیە، بەحوکمی ئەو کۆنگرانەی کە لەکوردستان کراوە کە تائێستا نزیکەی سێ کۆنگرە کراوە، وەکو هەموو کۆمەڵەکانی خاوەن پێداویستییە تایبەتییەکان، بۆیە پەیوەندییەک دروستبووە، بەڵام لەئاستێکی لاوازدایە، بەحوکمی ئەو بارودۆخەی لەناوەڕاست و باشوور هەیە، لەوانەیە وەکو پێویست نەمانتوانیبێت هاموشۆی یەکتری بکەین.

*** کاک دلشاد ئێمە زۆر سوپاست دەکەین؟**

– بەپێچەوانەوە، زۆر بەخێربێن. سوپاسی ماندووبوونتان دەکەین کە ئێمەتان بەسەرکردەوە، بەراستی لەگەورەیی خۆتانە، ئێمەش خۆشحاڵدەبین کە لە دەزگاکانی راگەیاندن دەنگی خۆمان بەرزبکەینەوەو داخوازییەکانمان بە حکومەتی هەرێمی کوردستان رابگەیەنین، ئەوانیش دەبێ داواکارییەکانمان بە سینگێکی فراوانەوە وەربگرن و بەپیر داواکارییەکانمانەوە بێن، زۆر سوپاسی هەستی بەرێزی ئێوەش دەکەین.

مەحمود ئەحمەد بێوەی:

یەکەم رۆمان کە خوێندمەوە بێ نەوایانی فیکتۆر هۆگۆ بوو

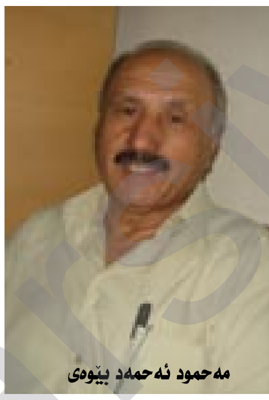
مەحمود ئەحمەد بێوەی

مەحمود ئەحمەد بێوەی لەدایکبووی ١٩٤٤ شاری هەولێرە و منداڵیشی لەهەردوو گەرەکی کۆڵانی عارەبان و تەیراوە بەسەر بردووە، خۆشی ئاماژەی کرد بۆ ئەوەی کە لە منداڵیدا منداڵێکی بزۆک بووە و هەر زوو هەستیکردووە کە بەهرەیەکی تێدا هەیە. تا ئێستاش خاوەنی پێنج کتێبە، کە چواریانی لەمساڵدا چاپ کردووە و بڕیاریشە لە ماوەیەکی نزیکدا کتێبێکی تری لە دەزگای بەدرخان بۆ چاپبکرێت کە بریتیە لە کۆمەڵە چیرۆکێک، گوتیشی: سێ درامام هەیە و بەنیازم لە کتێبێکدا بە چاپیان بگەیەنم، هەروەها بەشداری لە زیاتر لە سێ کاری هونەریش کردووە وەک نواندن، سەبارەت بە بواری نووسینی مەحمود بێوەی ئەو دیدارەمان لەگەڵی سازدا.

ئا: مەسعوود ئیبراهیم مەلا هەمزە

*** چی خوێندنەوەی لا خۆشەویست کردی؟**

– من کە قوتابی سەرەتایی بووم مامۆستا جەمال حەمەدەمین زۆر هانی دەدام کە بخوێنمەوە و مامۆستا حەمید رەئوفیش کە مامۆستای بیرکاریمان بوو، هەروەها برای دڵداری شاعیریش بوو، جارێکیان لە بیرکاری (١٠٠)م هێنا، ئەویش کتێبێکی بە دیاری پێشکەشکردم کە کتێبەکە لەسەر کورد بوو، ئەوجا کە خوێندمەوە هەستم دەکرد شتێکی تێدایە و منی جەزب دەکرد، دواتر من دەچوومە کتێبخانەی گشتی هەولێر و لەوێ یەکەم شت کە زۆر سەرنجی راکێشام بۆ خوێندنەوە (بێ نەوایان)ی ڤیکتۆر هۆگۆ بوو کە بە عەرەبی بوو، خوێندمەوەو تا درەنگانی شەو دەستم لێی هەڵنەگرت و لەوێشەوە زۆر زیاتر خولقم کەوتە سەر خوێندنەوە.

*** سەرەتا و یەکەم نووسینت کەی بوو؟**

– لە ساڵانی شەستەکان یەکەم نووسینی خۆم نووسی.

*** ئەی یەکەم بەرهەمت کەی بڵاوکردەوە؟**

– یەکەم بابەتم لە کۆتایی نەوەدەکان لە هەفتەنامەی ئاڵای ئازادی بڵاوکردەوە کە بابەتێک بوو لەسەر ئۆپەرێتێکی منداڵانی رۆستەم باجەلان.

*** بۆچی لە بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانت زۆر لە دواوەی؟**

– من یەک خاسیەتم هەیە، ئەویش قەت بەخۆم ناچمە شوێنان و بەهۆی برادەرایەتی داوا بکەم شتێکم بۆ بڵاوبکەنەوە، ئەگینا زۆربەی ئەوانەی شتەکانی منیان بینیوە دەڵێن، زۆرباشن و دەشێن بۆ بڵاوکردنەوە، بەڵام من واناکەم ئەوەش باش نییەو، زەرەر بەخۆم دەگا، بەڵام من وام.

*** کەرستەی نووسین لای تۆ چییە؟**

– کەرستەی نووسین لای من ژیانە، کە دەست دەدەمە پێنووس و لاپەرەیەک و شت دەنووسم هەستدەکەم ژیانم لەوپەڕی خۆشیدایە.

من لە نووسینیش دەستم بۆ هەموو لایەک درێژ کردیە، کە دەستیشم درێژ کردیە، پاشان نیشانی کەسانی شارەزام دایە لە بوارەکەو رایان لێ بووە.

*** نووسینەکانت زیاتر لەهی کام نووسەری جیهانی دەچێ؟**

– من رۆمانێکم هەیە لەسەر ژیانی قوتابییەک کە یەکەمجار دادەمەزرێ لە قوتابخانە، لەو رۆمانەدا یەک دیمەنم بۆ سەعید یەحیا خەتاب گێڕایەوە، گوتی ئەوە دەڵێی هی عەزیز نەسینە، ئەمنیش گوتم عەزیز نەسین کێیە، گوتی ئەوە نووسەرێکی تورکیە، ئەمن ئیبراهیم زەبۆکی عەزیز نەسینم وەرگێڕایە و ئەوەش دانەیەک دیاری بۆ تۆ بیخوێنەوە، پاشان کە خوێندمەوە فعلەن هەستمکرد ئەو وەسفانەی ئەمن لەناو نووسینەکانم بەکاری دەینم زۆر لەهی ئەو دەچی بێ ئەوەی من ئاگام لێ بی.

*** وەک خۆت دەڵێی نووسینت زۆرە، بەڵام بڵاوت نەکردۆتەوە، بۆ؟**

– لەبەرئەوەی بوارم نەبووە، دوایی زۆربەی ئەو نووسینانەی دەمنووسی هەستەکی نیشتمانی تێدابوو.

*** ئەی ئەو شانۆنامانەی نووسیوتە چەند پێشکەشکراون؟**

– شانۆگەری کونەبا لەهۆڵی گەل پێشکەشکرا کە لە دەرهێنانی مامۆستا (سەفوەت جەراح) بوو، پاشان شانۆگەری ئەسکەندەری تۆبز لەدەست، ئەویش مۆڵەتی نمایشکردنی وەرگرت، بەڵام پاشان راپەڕینی ساڵی ١٩٩١ روویدا.

*** لە نووسینەکانت لایەنی کۆمیدی و تەنزت گرتووە، بۆ؟**

– من خۆم دائیمەن حەزم لەخۆشیە و حەزیش دەکەم بەردەوام دڵی خەڵکی خۆشبکەم، ئەوانە هۆکارن بۆ ئەوەی شتەکانم کۆمیدی بی.

*** کاریگەری کێت لەسەرە لە نووسەرە کوردەکان؟**

– بەردەوام حەزدەکەم کاریگەری هیچ کەسم لەسەرنەبێ، بەڵام بەرهەمی خەڵک دەخوێنمەوە، بۆی هەیە لەو خوێندنەوەیە هەندەک شت پەیابی، بەڵام من بایەخ بەوە نادەم بڵێم لەچاو ئەوە بکەمەوە، بۆ نموونە لەشیعر من دیوانم هەیە کاریگەری گۆرانی شاعیریشم لەسەر بوو، بەڵام نەمدەویست لاسایی بکەمەوە.

*** بۆ هەوڵت نەداوە تەنها یەک لایەن بگری لە نووسین؟**

– ئەمن زۆر تموحاتم هەیە و حەزدەکەم دەست بۆ زۆر شت ببەم و هەست دەکەم لێشیان سەرکەوتووم.

*** بەرای خۆت لەکام بواری نووسین سەرکەوتووتری؟**

– ناتوانم ئەو بڕیارە بدەم، بەڵام هەستدەکەم لە نووسینەکانم چێژ بە خەڵک دەبەخشم.

*** رەخنەی کوردی لە بەرامبەر بەرهەمەکانت چۆن دەبینی؟**

– لەبەرئەوەی بەرهەمم کەم بڵاوکردۆتەوە، بۆیە تا ئێستا رەخنەگر لەسەرمن شتی نەنووسیوە، تا بزانێ من لەچی باش و لەچیش خراپم.

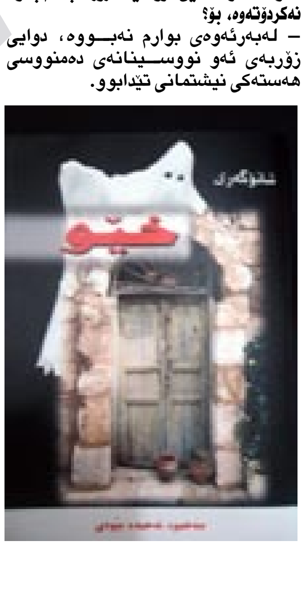

رۆلێ راگەهاندنێ د کۆشتن و خو کۆشتنا ژنا دا

سەرفراز نقشبندی

*- پرسگرێکا کۆشتن و خو کۆشتنا ژنا لکوردستانێ، ژ بۆ من مەسەلەکا یەکجار ژانداره، هەر وەک ژن و هەر وەک مرۆڤ ئەز پێ تێم ئێشـاندن، هەروک کورد ژی ئەز ببەرخودا د کەڤم، کو دیرۆکەکا رەش بۆ وەلاتێ من پێ تێ نڤیساندن.

ئـەز دبینم بەرپرسـیاریەکا دیرۆکییە هەکـە مرۆڤ ژ ڤـێ پێڤەتر بـێ دەنگ بمینیت، لەورا من خو دیت بۆچوونێن خو ل پەی ڤێ مەسەلێ بگەهینم.

ئەڤ پرسـگرێکا گریداڤ کو دۆسـت و دوژمـن بـاس ژێ د کەن، یـەک ژوان مەسەلانە یی کو راگەهاندنا کوردستانێ بێی زانا بـۆن و بێ پرۆژەکێ زانسـتی رێڤە بری، تەنێ بباس کرنێ و رێزکرنا رۆدانێ لسەر پەرێن رۆژناما مینا رێگلاما تێ وەشاندنن. لایەنێن خودی ئەزمون د مەسەلێن جڤاکی ودەرۆنی و مرۆڤایەتی هەیا نهە بەرپرسـییا خو د ڤێ گرفتی دا نە دایە کار.

هەر وەسا رێکخراوێن ژنا ژی ب زانستی و وێریـان نێزیکی ڤێ گرفتـی نە بۆینە ، دەسـتهەلاتا کـوردی ژی ب پێنگاڤێن پراکتیک مەسەلە چارە نەکرییە، هەمی بسەرپلکی مەسەلێ دەرباز د کەن و رۆژ بۆ رۆژ ئەڤ گریداڤیە وەرارێ د کە و جڤاکێ کوردی هەمبـەر دیرۆکێ رۆ رەش د کە و گیانێ مێیا دبیت قوربانی و ئەزمونا مە یا دیموکراسی ژ ناڤەرۆکی خلولە دبیت.

ئەڤە چەند سالە راگەهاندن بئازادی لسەر ڤێ پرسگرێکێ د پەیڤیت، لێ شێوازێ ڤێ پەیڤینێ یی بێ پلان و نە زانستی بۆیە، لەورا بی رامان مایە و گەلەک جارا ژی تەرز ڤەگەریایـە و بۆیە هاندەر بۆ پێتر رۆدانانێن دلێش.

گەرەکە راگەهاندنا کـوردی زانیبا، کو تنێ بئازادی باسـکرن نە چارەسەریە، پرسا ئازادیی پرسـەکا هەستیارە، هەر وەک کورد دبێن(هێکا دلمێیە هەکە مرۆڤ بهشـیاری نەلڤینیت دێ زەرکا وێ تێک چیت) وکەس ژێ مفای ژێ نا بینیت.

راگەهەندن هەیا نهـە وەک خۆیا دبی، ئازادی و چارەسەریا گرفتا تەنێ زمان و پەهنکا دەڤینە، ئەڤ ژی ژ زانینا ساکار و بێ ئەزمۆنیا رێڤەبەرێـن راگەهاندنێ دزیت.

کەسـانین کارێ رۆژنامەڤانیـی و راگەهاندنـێ بگشـتی د کـەن گەرکـە سیاسـەتمەدار و زمان زانبـن، خۆدی پێنڤیسێن خورت بن وهەروەسا دەرۆنناس و کومەلناس ژی بن و فەلسـەفا جڤاکێ خو بزانن، ژبەرکو ئارمانجا سەرەکی یا راگەهاندنێ گوهرینا جڤاکییە بەرەو پێش و مالشتنا رودانێن نەرینی و چەسپاندنا هیزا خویە وەک هێزا چارێ.

راگەهاندنا ئازاد مەشخەلێ ئۆپوسسیونێ یە بئەرینی و بەرەڤانێ جڤاکییە هەمبەر هەر کێموکاسـیەکا یاسـایی و سیاسی جڤاکی و ئابوری و پەروەردەیی، ئەڤێ کاری ژی کەسـانێن هزر ئازاد و زانستی گەرەکـن دور ژ بازرگانیـا سیاسـی و رۆژنامەڤانی و پارسـتنا پەرژەوەندیێن تایبەت.

مرۆڤـێ ئـازاد، بەری مافی بـدەت خو بپەیڤیـت ئان بنڤیسـیت گەرەکـە ب هشـیاری بهزرینیت و بەهمان هشیاری نێزیکی رۆدانا ببیت، دا ئارمانج ژ وێ ئازادیێ تـەرز نە نەڤەگەریـت.. دڤێت خالێن سـەرەکی ژ بۆ چارەسـەریێ ب زانستی وەرن زانین.

خالا هەرا سەرکی ژ ڤێ زانینێ کارتێکرنا وێ گوتنێ ئان وێ نڤیسـێیە و باندورێ وێ لسـەر کێژان توێخێ جڤاکی رێڤە دچیت و سـایکولۆژیا وێ توێخی بهێت زانین و هشیاریا وێ وەریت پیڤان.

نڤیس ئان گوتن نە بۆ هندێیە کو مرۆڤ تەنێ برینا چەوساندنا خو پێ دەر بکەت ئـان تنێ رەخنە ژبۆ رەخنێ بکـەت، دا کو وەک ئۆپۆسسـیـون و رادیکال بهێت ناسکرن، ئان خوندەڤانا بۆ خو پەیدا بکەت.. لێ دڤێت پلا هشیاریا جڤاکی بلند بکەت وبرینێن وێ دەرمان بکەت.

مخابن لکوردستانێ ئازادییا راگەهاندنێ یا کەتیـە د چارچۆڤا ئەزئەزیەکا تەنگ دا، تەنێ راگەهانـدن ژ بۆ راگەهاندنێ و نڤیس بۆ نڤیسـێ ورارا کری، توێخێن جڤاکـی و دەرۆن کەسایەتیا مرۆڤـا و پەرژەوەندیا گشـتی یێ لپـاش خو هێلاین، هەکە مرۆڤ کەسایەتیا هندەک راگەهاندەرێن ڤان بابەتا شرۆڤە کەت ڤێت دەسپێک چارەکێ بۆ ساکاری وڤالا بۆنا هزراندنا وان ببینیت.

رۆدانێـن نالەبار ل جیهانێ پـرن هەر وەلاتەکی کێم یان زێدە رودانێن گونەهبار لێ هەنە، مەسـەلە لڤێرێ ئـەوە کانێ هەر وەلاتـەک لجیهانێ چاوا ڤان رۆدانا چارەسـەر د کەت و چاوا راگەهاندن ڤی مەسـەلێ دەسـتڤەددە و کی مافی ددەت خو خۆدی بریار بیت د چارەسەریێ دا، خالێن چارەسـەریێ چاوا رێڤە دچن، جڤین و سمینەرێن راگەهاندنا کومەلایتی ودەرۆنناسی و یاسا زان وبۆچون لسەر رۆدانا چەوا تێن ئامادە کرن.؟!

ل وەلاتێـن دنێ وەک نۆچـە تێن بەلاڤ کرن، لێ شروڤە کرنا ئەگەرا و بۆچونێن زانسـتی و پرفیسـونال ژێ دەردکەڤن و پەرتۆک لسەر تێن ئامادە کرن، لێکولین لسەر ئەگەر و چارەسەریێ تێن وەشاندن و یاسا زان و پەرلەمان جارەکا دی خالێن یاسـایێ راڤە دکەن و کێماسـیا د یاسا سـزادانێ دا گەنگەشـە د کەن، تیورێن پـەروەردا مرۆڤایەتی تێخن بـەر باس و لێکولینا، نـە وەک راگەهاندنا مە ب هەیڤا لسـەر رۆدانێ بخو وەک رێگلام د ئاخڤن.

رامـان لڤێرێ نە ئـەوە کو ئـەز بێژم لجیهانێ ژی تاوانێن هەین و سەروچاڤێن جڤاکێ کوردی یێ گونەهبار هەمبەر ژنێ پێ پاقژ بکەم، نەخێر بلا کەس شـاش تێنەگەهیت و هەروەسا کەس هزر نەکەت کو ئەز دژی بەلاڤکرنا ڤان تاوانانم، لێ ئەز د خازم پێنگاڤێن چارەسەریا تاوانێ و رۆدانێن نالەبار ل جڤاکێن پێشکەفتی بینم زمان، سـالوخە بکەم چاوا راگەهاندنا بی ئەزمۆن دبیتە ئەگـەرا بەرفرەهبۆنا تاوانا.

ئەڤا ئەز دخازم ببێژم نە مـن ژ بەریکا خو ئینایە دەر، نەخێر، زانایێن دەرونی هەمـی ڤێ بۆچونێ د زانن دەرۆنناسـا شرۆڤەکریە، کو گەلەک کەسا د ناڤخودا حەزا ئەنجامدانا تاوانا یا هەی لێ یا نڤستییە یان یا کێم هێزە، گەلەک گوتن لسـەر ڤان تاوانا بڤی رەنگێ ئەم دبینین د راگەهاندنێ دا، ڤێ حەزێ لێ هشـیار د کـەت و هێدی هێدی د کەڤیتە د قەواری ئەنجامدانێدا.

د ڤـی واری دا(د.علي وەردی) د پەرتۆکا خودا یا بناڤێ (خوارق اللاشعور) لسەر باندورێ دووبارەکرنێ دکەسایەتیا مرۆڤیدا د پەیڤیت، وەک میناک دووبارەکرن د قورئانێدا کرییە بەلگـە کو ئەو دووبارە کرن نـە هەر هۆ تێـدا هاتییە، لێ بوێ دووبارە کرنێ مـرۆڤ ب وان بیروباوەرا تێ گرێدان.

هەکە مرۆڤ لرێبازێ (کەمال ئەتاتورکی) ژێ هۆر ببیت کو ب درێژیا سـەد سالانە لسـەر دەڤەرێـن باکورێ کوردسـتانێ سـەپاندی کو زارۆێن کورد هەرو سپێدێ بهەڤرا ببێژن (ئەز تورکم بەختـەوەرم) ئەڤە ژی هەر هۆ نەهاتییە، ئەنجام ژێ گرتییە و تورکاتی بهژمارەکا بەرفرەهە پێ قەبۆلکرن و بویە مەسـەلەکا ئاسایی، مەسـاجێن هتلەرێ ژی بهەمان شـێوە دەرونا ئەلمانا یا نڤستی راکرە سەر پییا وروحا نەتەوەپەرسـتیـێ د سەرێ گەلێ ئەلمانادا چاند.

ئەڤ مەسـەلا ڤان زانایێن ئۆلی و سیاسی ئایدولۆژیا خو پـێ رێباز کری، ئەگەرا سەرەکی بۆ ژ بۆ پێشڤە برن وقەبولکرنا تیورێن وان، ئەڤـێ د بێژنێ ڤەهجاندنا سایکولۆژیا جەماوەری و رێڤەبرنا وی.

ژبەر ڤـێ خەسـلەتا دەرۆنی گەرکـە سیاسەتمەدار و راگەهاندن سایکولۆژیا جەماوەرێ خو شـرۆڤەکەن بەرێ مافی بدەنە خو لسـەر بۆیەرا بئاخڤن، بزانن کێژان داڤا هەسـتیار گەرەکە بلڤینن دا ئەنجامێن ئەرینی بگرن و کەنگی و چاوا و ژ چ ڤێت خو بدەن پاش ژ بەرکو بنەرینی تێ وەرگرتن و دکەڤیتە د خانا (تەلقینێ) دا وجڤاک پێ د پەلخیت.

ئـەم دێ بەلاڤکرنا رۆدانێن کۆشـتن و خو کۆشتنا ژنا کەین میناک و د گەل سـایکولۆژیا جەماوەرێ کورد و ئاستێ هشیاریا مرۆڤێ مە شرۆڤە کەین.

دەسـپێک دوو تشـتێن ژ هەڤ جودا یێن هەین.

کوشـتنا ژنێ کو کەسـەک ژجڤاکی ڤێ تاوانێ ئەنجـام د دە ئـەوژی زەلامە یانـی دڤێ راگەهاندن ڤێ خالێ ب گرنگ بگریت و لسەر نەهشـیاری و پاشکەتنا زەلامـا ب پەیڤیت و پرۆژێن پێشـکەتنا زەلاما دارێژیـت، هەیا نهە راگەهاندن د ڤان تاونا دا ب نەهینی زەلامی د پارێزن، وەهەیە هەکە بابەت نڤیس بخو بکەڤیت ڤی دەراڤی ئەو ژی ژ زەلامێن دی باشـتر نەبیـت، ژ بەرکـو نامۆس پارسـتن ل جڤاکێن داکەفتی خالـەکا گرنگە د زەلام پارێزیدا.!!

یەک ژوان خالێن نە چارەسەریا کۆشتنا ژنا ل جڤاکێ مە ئەڤەیە کـو زەلام بخو دگەل چارەسەریێ نینە چ بئاشکرا ئان ب نەهێنی، کەسایەتیا جڤاکێ مە یا دوو تا کوسپا هەرا سـەرەکییە د چارەسەرکرنا گیروگرفتا د بگشتی.

هالەتێ دویێ خو کۆشتنا ژنا، کو وەسا نینـە هـەر وەک تێ تومار کـرن و ژێ خەبەر دان، گەلەک جارا دیسـا زەلام ب ڤی کاری رادبیت و ژ بەر ترسـا سزای ب ژنێ رادەت، وەسـا لقەلەمی ددەن(وێ خو کۆشت، وێ خو سۆت)، گەلەک جارا ژی ژنێ نەچار د کە خـو بکوژیت وئەو دبیتە تەماشەکەر، دیسا د ڤان بۆیەرا دا زەلام تێ پارستن.

ئەڤە ژبلی کو گەلەک بنەمال هەنە کەچێن خو د کوژن و شولێ بەرزە د کەن و کەس لدویف ناچیت کانێ چاوا ئەردی ئەو کەچ دائویرا، راگەهاندن و لایەنێن بەرپرس ژ پارسـتنا مافێ کەسا د جڤاکی دا !! چاڤا ژێ د نەڤینن..!

ژ ڤـێ ژی وێرانتـر یا هــەی، هندجار دایک کو ئەو بخو(ژنـە) دبیتە هاریکار بـۆ ئەنجامدانا تاوانێ، ئەڤـەژێ مە د لێکولینا خو یا لسـەر کەسایەتیا ژنێ شـرۆڤە کریە، چاوا ب درێژیا دیروکێ ژ ئەگەرا چەوسـاندنا بەردەوام، خزاندنا دەرۆنی بژنێرا وەرارێ د کە، نەچار دبی هزراندنا نێرا دسەرێ خودا بچەسپینیت دا لجڤاکی وەرێ قەبولکرن و رێز لێگرتن.

خـالا دی یا گرنک هـەروک د ئامارا دا هاتییە دیارکرن ژێێ کەچێن خو د کوژن لناڤبەر 18/12 سالییە، یانی سنێلەنە و هێشـتا رامانا ژییانێ نـە هزراندە و پێدڤـی هاریکارینە ژ ڤێ قۆناغا دژوار دەرباز ببن.

ژ بۆ ڤـێ دەربازبۆنێ راگەهاندنێ چەند هزرێن بەرهەمئینەر و ئەرینی پێشکەش کرینە، چەند بۆینە گڤاش لسەر حۆکمەتێ و وزارەتا پەروەردێ و رێکخراوێن کارێ ژنا ژ بۆ پێکئانینا بەرهەمێن پێشخستنێ، چەند بۆینە هان بۆ دەزگەهێن سـڤیل و جڤاکی دیموکراسی و داخازا مافێ وان بێ تاوانا کریە..؟

ئەم هەمـی د زانین جڤاکێ مـە ژ لایێ هشـیاریا دەرۆنیڤە گەلەکێ سسـت و لاوازە، کەچێن مە دبن باندورێ کلتورێ خێل و ئۆلا ڤە پەرچقینە و چ نەفەس نینە بکارن حەز و داخازێن خو بینن زمان هەیا هەکە ئەڤ حەزە تشـتێن ساکار ژێ بن، بنە مال و ڤۆتابخانـە و ئۆلدار، هەمی بهەڤرا گڤاشێ د ئێخن سەر دەرۆنا مێیا.

لڤێرێ راگەهاندن گەرەرەکە بێیت دەستێ دژێ وێ گڤاشـێ ب بۆچونێن زانستی و بیرو باوەرێن رەسەن، دۆر ژ هەلچۆن و لەکەدارکرنا کەسایەتێن جڤاکی، و رگلام کرنا کۆشتنا ژنا.

هەروەک د سالۆخێن دەرۆنی دا تێ گوتن کەسـایەتیا ژنێ بدرێژیا چەوسـاندنا دیرۆکی هنـدا ئالوز بـۆی و کەتییە د دۆریانـەکا تەنگ دا، پەنا د بەتـە بەر گەلک تشـتێن نالەبار دا دەورووپشـت گرنگیێ بدەنێ وپۆیتە پـێ وەرێ کرن، دەرونناس دبێن گەلەک جارا ئەو ژنێن ژ لایێ مێرێ ئان دایـک وبابا ڤە چ پۆیتە پێ نەهێت کـرن، خو نەخـوش د کەن وبنەمـال نەچار دبیت ببەتـە دختورا و هەمی پێڤە مژول دبن، ژ بۆ وێ مەبەست هەر ئەڤ مژۆلیەیە، گەلـەک جارا ئەو خو نەساخکرن دبیتە نەساخیەکا راستی ژ بەرکو دەرون وەسا فەرمانێ ددە لەشی، هەر لسەر ڤێ سەلیقێ هندەک ژ وان کەچا دخازن تشـتەکێ بکەن ژ بۆ کەسو کار و جڤاک پێڤە ئالوزبن، بلا ئەو تشت خو کوشـتن ژێ بیت، هەروەسـا هندەک ژ وان ژ بەر چەوسـاندنا بێ سنۆر وەسا ژ کەسوکارێن خو تێرن د خازن تشتەکی بکەن وان بێخنە بەر داڤا سـزا وئینان و برنا. ئەڤ ژبلی کو ژیێ سـنێلە ژیەکێ رادیکالە بێ هزراندن، مەسەلا چاڤلێکرنێ ببێ سـەودا رێڤە دبـەن نەمازە هەکـە پەروەردەکا دروست نەهێن کرن.

ئەز نا بێژم کو چ ئەگەرێن دی نینن ژ بۆ خو کۆشتنا ژنا، نەخێر ئەگەرێن جڤاکی و ئابوری گەلەکن، لێ د ڤێ نڤیسـێ دا ئەز د خوازم کێشا دەرۆنی یا ڤی توێخێ جڤاکـی و باندورێ راگەهاندنێ لسـەر رێڤەبرنـا هزراندنا وان بینـم زمان کو (تەلقین) کارەکێ یەکجار لسـەر دەرۆنا وان د کە، راگەهاندنێ هشـیار کەم کانێ چاوا ڤی بابەتی دەسـت ڤەدەت و کێژان مەسەلە پێدڤییە لسەر بچن.

لسەر ڤی تیورێ دەرۆنی، مرۆڤ دبینیت چاوا هزرو بۆچۆنێن نەرەوا ب(تەلقین)ێ و دووبارەکرنێ د هزرا دا هشـیار دبن و پاشـی رەوا و ئاسایی دبن و بسانـاهیتر تێن ئەنجامدان،

راگەهاندنا نە هشـیار وخودی زانابۆنا دەرۆنیا سـاکار ب بـێ مەبەسـت، د بیتە (تەلقین) و پاشـی داب و نەریت و چاڤ لێکرن، هـەر وەک مە گۆتی لگور سایکولۆژیا جڤاکێ مە یی هزر گوندی تێ پەیرەو کرن ود بیتە کارەکێ ئاسایی لناڤ بنەمالا وەرارێ د کەت، هەر تشـت دەمێ کەتـە د خالا دابو نەریتا دا و بۆ تورەکێ جڤاکی دێ بسـاناهی هێتە ئەنجامدان،

هەیـا هەکە د نـاڤ هندەک بنەمـالا دا نەهێت پەژراندن ژێ لێ دێ ئەنجام دەن دا لناڤ جڤاکی نامۆ نەبن.

ئەڤ هزرە ژ بۆ من هاتە بەرسـڤ دان ژ لایێ ژنەکێ ڤە کو کەچا وێ بدەستێن باب و مامێن وێ هاتبۆ کۆشتن، ئەز بکۆشتنا وێ کەچێ شاشمایی بۆم ژ بەرکو من ئەڤ بنەمالە دناسی، نە گوندی بۆن نە نەزان، نە ئۆلدار بۆن نە پاشڤەرۆ، لێ دایکا وێ یا دل شەوتی بچاڤێن گریڤە گوت : (بابێ وێ گوت ما دێ چکـەم حالێ من بحالێ هەمیا، ما تو نابینی هەرۆ نۆچا کۆشتنا کەچکێ یا لسـەر زارێ خەلکێ، ئان تە دڤێ لناڤ جڤاکی سەر شۆر بژیم).!!

رۆلێ راگەهاندنێ لڤێـرێ ئەوە ببا هێز و جهـێ باوەریـێ لناڤ جڤاکـی وداب ونەریتەک دن چەسپاندبا، کو ئەو کەسێ کەچا خو د کۆژیت ببا کەسەکێ سەرشۆر ونامۆ.

بهزرا من شـرۆڤەکرنا ئەگەرا و داکۆکی لسـەر وان پـر مفاترە ژ ئسـتعرازێن ئەنجاما تاوانـێ و چاوا و ب چ ئامۆیر و رێزکرنا وێنێن کۆشـتی و سـۆتییا و هێرشێن ڤالا و تنێ رەخنە کا نامۆ و بێ چارەسەری.

نهە هنـدەک راگەهێنـەر هەنە د بێـن چارەسەری نە کارێ مەیە.

راسـتە، چارە سـەری کارێ حوکمەتا هەرێمـی یـە، کو دڤـێ راوێشـکارێن جڤاکـی د حوکمەتێدا پتر خەمـێ ژ ڤێ پرسـگرێکێ بخون وراپورتێن زانستی بۆ دسـتهەلاتێ بنڤیسـن و ببن رێبەر ژ بۆ چارەسەریێ، مادەم ناڤێ وان راوێشکارێن کومەلایەتینە..!!

لێ رۆلێ راگەهاندنێ پێشـنیاز کرن و پروچێکتێن زانستی وهشیارکرنا حوکمەتێ یە، گڤاشـێ بێخن سەر ژ بۆ ئەنجامدانا سزای لسەر گونەهبارا بێ جوداهی، بێی کەسەک ژوان بهێت پارستن و هەکە سزا نەهات پێکئینان گەرەکـە راگەهاندن بێ دەنگ نەبیت و حوکمەتێ نەچار بکەت کو ئەو یاسا هاتیە دارشتن ژبۆ قەدەغەکرنا کۆشتنا ژنا لبن ناڤێ ناموسێ بپراکتیک وەرێ رێڤەبرن، ژبەرکو دارشتنا یاسا بێی پەیرەوکرن کارەکێ ڤالایە.

هوسـا دێ ئازادیا راگەهاندنێ واتا خو گەهینیت وەک هێزا چارێ هێت ناسکرن، ئەرێ داکوکێ ژ مافێ بێ تاوانا وسۆربون لسـەر رێڤەبرنا یاسایێ و بەشداربون د رێڤەکرن و چارەکرنێ دا ئەرکێ راگەهاندنا ئازادە.

دڤێیا راگەهاندنـێ خـو بخـو کربا هێزەکا ئەرێنی د مەسـەلێن جڤاکی دا، شـێوەرمەندێن دەرونناس و جڤاکناس دگەل خو ئێخسـتبانە گەرێ، هەروەسا زێرەڤانی لدادگەهکرنا کەسـێن تاوانبار کربا، و لدویف چوبان.

کەسـێن دی یێن کو دڤییا راگەهاندن وان هشـیار بکەت رێکخراوێن ژنا و وزارەتا کارێ ژنا یـە ، کو دڤێت بهێن بەر باری وژ کارێ بیروکراتی ڤەبن، دڤێت رۆلەکێ پتر دڤـان بۆیـەرا دا هەبیـت، گەرکە راگەهاندن پرا دگەل ڤان رێکخراوا چێکەت و تێ بگەهینیت کو لافیتە نڤیسین و خو پێشاندان بەس نینە، ئەرکێ وان مەزنترە ژڤێ.

گەلەک کارێن هەین کو راگەهاندنێ پلان کربان دا شـیابان دۆرشـمێ ئازادیا خو هەلگرن، بـارێ ئازادیێ بـارەک گرانە گەرەکـە مۆکم پـلان بکەن کو بگەهـن ئەنجامێن ئەرینی، نە تنـێ ب رێزکرنا بویەر و وێنێن کۆشتنا ژنا و شانازی ب هندێ کو رۆژناما وان پێ تێ فرۆشتن و هەمی کەس دخوینن !! ئەرێ تێ فروشتن لێ دابـو نەریتەکێ وێـران و کلتورەکێ رەش ژێ تێ چاندن.

شەقامی کوردی وبۆچوونێک

شیخ سەربەست بەرزنجی

ئاسایشی نەتەوەییمان

بەپێی ئـەو بوجەیـەی بۆوەزارەتەکان دیاری کراوە زۆربەی پرۆژە خزمەتگوزاریە گەورەکان لەکاردەوەسـتن ودوادەخرێن ژێرخانـی وولات بووژانـەوەی بەرچاو بەخۆیـەوە نابینێ چونکـە زۆرترینی بووجە بۆمووچەی فەرمانبەرانە، بەپێی هەندێک سـەرچاوە باس لـەوە دەکرێ زیاتر لـە(500) هەزارفەرمانبەر هەیە لەوژمارەیەش زیاتر مووچە وەردەگرن، ئەوە بۆخـۆی کارەسـاتێکی گەورەیەو قەیرانێکـە ئـادگارە ناشـیرینەکانی شـەڕی ناوخـۆ پاڵنەرێکـی بەهێزی دروسـتکردنی بووە لەگەڵ زۆرفاکتەری تـری وەک بێـکاری، نەبوونی کارگەی پیشەسازی وپرۆژەکانی وەبەرهەمهێنان وئاوەدانکردنـەوەو کشـتوکاڵ وهیتر، چارەسەریشـی وائاسـان نیە وناکرێ ئەوخەڵکانەی لەهەردووئیدارەکەی پێشوو دامەزرێنـراون بەفەرمانێکـی کارگێڕی ڕەوانەی ماڵ بکرێنـەوە، بۆیە دەبینین پاشاگەردانی وبێسەروبەرەیەکی بەرفراوان لەهەموو ئاسـتەکان سـەری هەڵداوە، خەڵکـی بەخەمسـاردیەوە لەکێشـەو خەمەکانیان دەڕوانن، لەڕووداوە گرنگ وگەرمەکان بەتەنگەوە نایەن، ئەوەندەی بـەکارو بژێـوی ڕۆژانەیـان خەریکن ئەوەنـدە لەگەڵ مەسـەلە چارەنووس سـازەکان نین، کاتێ دەسەڵاتی سیاسی بـاس لەهەندێ پرسـی گرنگـی وەک کەرکووک وناوچە دابڕاوەکانیتردەکات، باسـی تیرۆروباندەکانی تیرۆر دەکات باسـی هاریکاری هاووڵاتیان دەکات، باسـی یەکلایی کردنـەوەو دامەزراندی حکومەتـی تـازەو هەڵبـژاردن دەکا، باسی وەزارەتەسیادیەکان دەکا گرنگیان پێنادەن، نایکەنە خەمی ڕۆژانەیان نارژێنە سەرشەقامەکان، گۆڤارو ڕۆژنامەکانی پێ سـەرقاڵ ناکەن، تەنانەت ڕووناکبیرو ڕۆشـنبیرانیش سـاردن لەئاسـتیان، چونکە زۆر ووترا گوێی بۆنەگیرا، تەنها بەوەعدەو بەڵێنی بێ ئەنجام وەڵامدرانەوە وهیچیتر، پچڕانی ئەڵقەکانی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی لێرەوەیە

هەنـدێ دەسەڵاتداروکاربەدەسـتیش دەسـتیان بەکورسـیەوەگرتووە بەرژەوەندیەکانیـان لەسـەرووی هەموو بەرژەوەندیەکدایە، کێشـەکان، قەیرانـەکان چەنـدە گەورەتربن هێندە قایمتر دەست بەکورسـیەکانەوە دەگرن بێئەوەی ئـاوڕ لەخەمـەکان بدەنەوە، ئەگـەر وولات تووشـی مەترسـیەکی وەک هێرش کردنەسـەر بـۆوە بۆدیفاع لەدەسـکەوتەکانی شـۆڕش و ڕاپەڕین ناچنەسەنگەری پارێزگاریەوە، بێگومان ئەوە سەرەتای لەدەسـتدانی ئاسایشی نەتەوەییە.

بابەجورئەتـەوە دەسـت بخەینـە سـەربرینەکان، بەهەسـتی پرلەمەسـئوولیەتەوە باسی خەمەکان بکەین، بائاورێک لەوهەموو قوربانیانە بدەینەوە بزانین لەپێناوی چیدابوو؟ تەنها بۆئەوەی کەسـانێک بێنە سەرکورسـی دەسەڵات وهیچیتر ؟ بۆئەوەی کەسانێک بکرێنە(واجهـە) یاری بەچارەنووسـی کەسوکاری شەهیدان وئەنفالکراوان بکەن کەسووتەمەنی شۆڕش وبەرخودان بوون ؟ بۆئەوەی سـەروەت وسامانی میللەت بچێتـە گیرفانـی چەنـد چاوچنۆکێک کەتادوێنێیەکی زووهەمان دەست ڕۆیشتوو وکاسەلێسـی دوژمنانـی کوردبـوون ؟ لەسـایەی قوربانیـدان وشۆڕشـو پێشـمەرگەیە ئەمرۆخەڵکـی ئـازادن، ئـازادن لەڕادەربڕین، ئازادن لەمینبەرو نووسـین، ئازادن لەزۆرشت بەڵام ئازاد نین لەچارەسەری گرفتەکان، بەگومانەوە دەڕوانن و ناتوانن هەڵوێست وەرگرن.

جەمـاوەرو پێشـمەرگە ڕاپەڕینی کرد، هەڵبژاردنـی سـازدا، پەرلەمانـی دامەزراند، حکومەتی هێنایە سەرئەرزی واقیع، بەرامبەر دوژمنان سـەربەرزانە وەسـتانەوە، دوژمنـان لەنـاوەوەو دەرەوەگەمارۆیانـدا، ئاسـتەنگیان دروسـتکرد، پیلانیان گێرا، خەڵکیـان کوشـتوپەراگەندەی هەندەرانیان کردن، لەبـواری پیشەسـازی وئابووریداپەکی هەموو پرۆژەیەکیان خسـت، لەبواری کۆمەڵایەتی پەیوەندیەکانیان بەرەوکزی ونەمان برد، لەبواری سیاسـی بەخائین وجیاکار ناویان زڕاندیـن، ، چی خواو مرۆڤایەتی پێی ناخـۆش بوو دەرهەقی کـوردان کردیـان، خەڵکـی بەوەفـا هەمووخەون وپیلانەکانـی دوژمنانیان لەگۆڕنا نەیان هێشـت بەمەرام بگەن، ئاسایشی نەتەوەیی بەرز پارێزرابوو.

مەخابن وسـەدحەیف نەتوانرا سـوود لەتاقیکردنـەوەکان وەربگیـرێ، نەتوانراوەک حکومـەت وگەڵ ئاوێتەی یەکبن، بەرپرسـانی سیاسـی وحکومی شێری مەیدانی ناکۆکیەکان وململانێیەکان بوون، ئـەوەی بەیەکتریان کرد چارەکی ئەوە دوژمن پێی نەکـردوون، لەپێناوی بەرژەوەندیە تایبەتیەکان پشت کراوەتە ڕاپەڕیـن وخوێنی شـەهیدان، ئینتمای نەتەوەیـی ونیشـتمانی لاوازبـووە، پشـتکراوەتە مەسـەلە چارەنـووس سـازەکان، بەرامبەر ڕاستیەکان، زوڵم وغـەدر، ناعەدالەتـی بوونەتەپێوەر، گوتاروڕەفتارەکان نێوانیان (ئاسـمان وڕێسمانە) ئاسایشـی نەتەوەیی درزی تێکەوتـووە پێگەکانـی بـەرەو داڕمان دەچن.

دەتوانیـن بێیـن وبرۆیـن، دەتوانین قسـە بکەین بـەڵام ناتوانین لەجوغزی بیـرە تەسـکەکان لادەیـن، ناتوانین کەسەکارامە وپسپۆڕەکان بۆکورسیەکانی دەسەڵات دیاریکەین، ناتوانین پابەندی وەعدوبەڵێنەکان بین، ناتوانین ئاشـتی هەتاسـەری بەرقەرارکەیـن لـەدرزو کەلێنەکانی دێوەزمەی شـەڕ دەگەڕێین تایەکتری پێ ناشـیرین وڕیسـواکەین ڕەخنەدەگریـن ڕەخنـەکان بۆچـاو سـوورکردنەوەیە، بۆیەک شـکاندنە، بۆناشـیرین کردنی خەبات وتێکۆشانی چەندین ساڵەیە، لەمینبەرەکان دەدوێین، بەتونـدی لەسـەر یەکتـر دەخوێنین، چاوبەسـتەکی جەمـاوەر دەکەیـن، چوار دەورەشـمان تەنراوە، بەئاشـکرا شەڕوگێچەڵمان پێ دەفرۆشن، بەئاشکرا گەلەکۆمەکێی داگیرکەرانی کوردسـتان جرت وفرتیانە، دێن ودەڕۆن، بەسەرماندا دەفـڕن، پەلامـاردەدەن، سـنوورەکان دەبەزێنن، دێنە ناوەوە، دەچنە دەرەوە، دەکـوژن، دەبـڕن، لاوان وگەنجـان هاندەدەن وولات جێبهێڵن، کادیرە زانستی وڕۆشـنبیریەکان بەهەنـدێ ئیمتیازات لەخـاک ونەتـەوە دادەبـڕن، بۆئێمە خاکێکی وێرانـەو بۆئەوانیش وولاتێکی ئاوەدان وپێشکەوتوو، بەدەستی خۆمان ئاسایشی نەتەوەییمان فەرامۆشکردووە.

کارەسـاتە جەرگبـڕەکان ڕۆژانـە دووبارە دەبنـەوە، دەنگی نارەزایی کەم کـەس گوێـی بۆدەگرێ، هەنـدێ جار زەردەخەنەش دەگرین، کەسـانێک هەن فرمێسکی نائومێدی دەرێژن دەڵێن ڕەنج بەخەسارین، چیمان کرد، چۆنمان کرد، گەیشتینەکوێ، ئێستالەکوێین ؟

شـەقامەڕێی تێکۆشانوشـەونخوونی، بن تاشەبەردو کونجەتاریکوتنۆکەکانی زیندان، ئەشـکەوتە ئەنگوستەچاوەکان بوونە ڕابوردوو، ئەوەی چاوەڕێی بووین نەبوو، ئەوە نەبووخوێنمان بۆرشـت، ئەوە نەبووخانەوادەکان زەکاتیان بۆدا(لەسـەروماڵ)، ئاسایشـی نەتەوەیی کەوتە ژێر پۆستاڵی جەندرمەو پاسداران وداڵەکەرخۆرە بەشانەکان.

ڕاسـتە حکومەت حکومەتـی خۆمانە، پەرلەمان هی خۆمانە، یاسـاودادوەری بۆخۆمانە، ڕاسـتە هەندێ جار دەڵێین خەڵکیترهەقـی پەرلەمـان وحکومەتی ئێمەیـان چیە ؟ ڕەخنەیـان لێبگرین یا ستایشیان بکەین کەسـی بێگانە هەقی خۆتێهەڵقورتانی نیە.

لـە وولاتێکـدا ژیـان دەگوزەرێنیـن تێیدائازادی بیرکردنەوە نەبووە، تێرنانی حەڵاڵ خواردن نەبووە نەتوانراوە سەفەری شـاران وهەندەران بەسەربەستی بکرێ، ئێستا فورسەتێک ڕەخساوە، لەوەتەی کوردو شۆڕش وجوڵانەوە هەیە یەکەمین جارە بەناوی حکومەتی کوردستان ماوەی پتر لەشازدە ساڵە لەدەزگائیداریەکانی هێزەکانی (دوێنێ ی شاخ و ئەمڕۆی شار)حوکمڕانن، ئەوەی نەتوانراوە بپارێزرێ (ئاسایشی نەتەوەیی) یە.

حکومەتێکی داتەپیوی وەک عیراقی ئەمڕۆ کە هەمووپێکهاتەکانی دەوڵەتی زیاترلە هەشـتا سـاڵەی هەبوو بەسـەریەکدا ڕووخاکەسانێک هاتنە سەرکورسی حوکم هیـچ تاقیکرنەوەیەکـی بەڕێوەبردنیان بۆنەرەخسـابوو، ئیدارەکردنی زیاترلە (25) ملیۆن عیراقی لەلایەن هێزوگروپێکی جیاواز لەوەی کەهەبوو بۆخۆی جێگەی پرسـیاروتێڕامان بـوو کەچـی دیمان لەماوەی کەمتر لەپێنج سـاڵ سەرەڕای ئەو هەمووو تەنگژەو وێرانیە، وێڕای کەم ئەزموونی حوکڕانەکانی بەغدا واخەریکەد ێنەسەرسکەوناوچەکانیان لەتووندوتیژی وکاری تێکدەرانـەی تیرۆرسـتان، لەگەندەڵـی ئیـداری پـاک دەکەنەوە بەمەش سیاسەتی حەکیمانەی پاراستنی ئەمنـی قەومی عیراقی پەیـرەو دەکەن، کەچـی تازەبەتازە دوای حەڤدەسـاڵی حوکمڕانی لەئەزموونی خۆبەڕێوەبردنی کوردی لەسـەر هەندێ مەسەڵەی وەک هەڵواسـینی وێنەی سـەرۆکی کۆمار، وەزارەتە سـیادیەکان، کام لیسـتەی وەزارەتـەکان بۆکام لایە، بەیەک ناگەن وکـەس ئامادەنیـە (تەنـازول) بۆلای بەرامبەر بکا، تازە بەتازە دیاردەی دزی و ڕاوڕووت، خەڵک کوشتن وژن کوشتن، پاشڤۆلگرتن سەرهەڵدەداتەوە، ئامادەنین کەسی شیاو بۆشوێنی شیاودانێن، کەگوێ بیستی ڕاگەیاندنیش دەبین وەک ئەوەی خەڵکی بخەڵەتێنن دەوترێ لەکوردستان ئاسایش بەرقەرارە، هیچ کێشە لەنێوان هێزەسیاسیەکان نیە، کوردستان خاوەنی ئەزموونـی تایبەتە، پێویسـتە عیراق سـوودلەئەزموونی کوردستان وەرگرێ، پێدەچـێ بەرامبەرەکانمـان زۆرچـاک لەماهیەتی کوردان گەیشتون بۆیە ووردە ووردە لەبەڵێنەکانیان پاشگەز دەبنەوەو پشتمان تێدەکەن.

ئاسایشـی نەتەوەیی لە هەژمورونی زۆر ترسـناکدایە، هیـچ بەربەسـتێک نیە ڕێگر بێ لەبـەردەم هێـرش وپەلامارە چەکداریەکان، تەنانەت گروپێکی چەکداری کوردی باکوورکە بنکەو بارەگایان هەیە بەدانپێدانانی گەورەبەرپرسـان ناتوانن لەخاکی وولات دووریانخەنەوە، ئەوەتا بەئاشـکرادەولەتانی (تـورک وفارس) داوای کوردانـدنـی شـەڕدەکەن، داوا دەکەن هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستان ببنە کەواسـووری بەرلەشـکر سەرانی جوولانەوەی کوردیان لەهەردوو بەشـی (باکـورو ڕۆژهـەڵات)ی کوردسـتان بۆدەسگیرکەن، بیاندەنە دەست جەندرمە تورکەکان و فارسـە تلیاک خۆرەکان، ئەوەتا کاربەدەسـتانی تازەی دەوڵەتی ئێراق پەیماننامەی ئەمنی لەگەڵ تورکیا مۆردەکـەن بەنـاوی (ڕێکەوتنامـەی سـتراتیجی) بۆ لێدان وسـەرکوتکردنی شۆڕشی کوردستانی گەورە.

بەئاشکراخواردەمەنیەبەسەرچوەکانودەرمانە پزیشکیە زەهراوی بووەکان ڕەوانەی کوردسـتان دەکرێن ئەگەرئەوەشەڕێکی تـازەی ئیقلیمـی ودەوڵەتـان نەبـێ ناوی چیە؟ لەژێر پەردەی دۆسـتایەتی ومەرحەبـای ڕیاکارانە ئەو شـەڕەمان پێدەفرۆشن.

داڕوخانـی ئەمنـی سـتراتیجی کوردی بـە فەسـادی ئەخلاقـی، لاوازکردنی هەستی نیشـتمانی، پچڕانی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیـەکان، خلیسـکاندنی لاوان وگەنجان بەلای چەند بەرنامەیەکی بیانی کەتەنها فێری چاوی کاڵو پرچی خاویان دەکادەستی پێکردووە، هەندێ بەرنامەی سەتەلایت وسایتی ئەنتەرنێت لەکاردان بـۆ شـێواندنی بەهامرۆڤایەتیەکان، پیرۆزیەکانی ئایین پشتی تێکراوە، حەڵاڵ وحەرام لەقامووسدا سڕاوەتەوە.

شـەقامی کوردی لەدڵەڕاوکێی دۆڕاندنی یەکجـاری هەمـوو دەسـکەوتەکانە، جارێکیتر چەتری ئارام وهێلی (36) یکی تر بۆپاراستنی کوردان دروست نابێتەوە، جارێکیترسەرکردەیەکی بەتواناولێهاتووی وەک (مامەوکاکـە) لەگۆڕەپانـی کوردایەتـی پەیدانابنەوە، جارێکیتـر خەمـەکان نەهامەتیـەکان لەلایـەن دەوڵەتانـی بڕیـار بەدەسـت بەچاوی ئینسانی تەماشاناکرێتەوە.

بەشی پێنجەم و کۆتایی

وەزارەتی ئەوقاف سنوورێک بۆ مەلا قورئان خوێنەکان دابنێن

باوکی لۆزان

ڕۆژانە لێرەو لەوێ و لەناو شاری هەولێر گلەیی و گازاندەیەکی یەکجار زۆر لە وەزارەتی ئەوقافی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکرێت، کە لێپێچینەوەو بەدواداچوون ناکات لەگەڵ ئەو مەلا قورئان خوێنانەی کە قورئان دەخوێنن لە تازییەکانی ناو شاری هەولێر.

بەپێی ئەم ڕێنماییانەی کە لەلایەن ئەم وەزارەتەوە دەرچووە دەبێت قورئان خوێن ڕۆژانە پەنجا هەزار زیاتر وەرنەگرێت. بەڵام بەداخەوە کەسانێک هەن لەم قورئان خوێنانە بازرگانی بەقورئانی پیرۆزەوە دەکەن بەهۆی دەنگەکانیان. پارەیەکی زۆر داوا دەکەن لەخاوەن تازییەکان.

وا دەکەن تازییەدار لەبەر گرانی و زۆر پارە وەرگرتن لێیان، لە فروفێڵی مەولوود و جیهازی بڵندگۆ بێزاربن و سەرزەنشتی وەزارەتی ئەوقاف بکەن کە لێپێچینەوە ناکات، لەگەڵ ئەم بێویژدانانەی کە قورئانیان کردۆتە ڕێگایەک بۆ کۆکردنەوەی پارە.

ڕۆژی ٢٠٠٨/٧/٣١ لە تازییەی خوالێخۆشبوو"فاتح ڕەسوڵ" مەلایەکی قورئان خوێنی ژن بەناوی"مەلا. خ"حەوت سەد هەزاری بەزۆری لە تازییەدار وەرگرتووە، جگە لە وەرگرتنی بڕە پارەیەکی دیکە بەناوی مەولود خوێندنەوەو، ئامێری بڵندگۆ. جگە لەمە مەلا قورئان خوێنە پیاوەکان بڕی یەک ملیۆن دیناریان وەرگرت. باشە پیاوانی ئایینی ئەمە چ جای هەقە، بۆ لە وتارەکانتان لە ڕۆژانی هەینی موسڵمانان ئاگادار ناکەنەوە کە لەمەولا با لە تازییەکان ئامێری تەسجیل بۆ قورئان خوێندن بەکاربێنن. ئەگەر کار وابڕوات با کچ و کوڕەکانمان نەنێرین بۆ کۆلێژەکان و با فێرە قورئان خوێندنیان بکەین لە تازییەکان، چونکە باشترین بازرگانییە بۆ بەدەستهێنانی پارە.

بۆیە لەکۆتاییدا داوا لەوەزارەتی ئەوقافی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم کە لەڕێگای کەناڵە تەلەڤزیۆنییەکانەوە ئامۆژگاری موسڵمانان بکەن کەواز لەم قورئان خوێنە چاو چنۆکانە بێنن. دەبێ بگوترێت کە ئەم قورئان خوێنانە جگە لەم بڕە پارە زۆرەی کە وەری دەگرن، دەبێ سێ ژەمە خواردنی باش لەگۆشت و برنج و ساردەمەنی بۆ خانەوادەکانیان ببردرێت، بەڕاستی ئەم کارانە کاری قێزەوەن و سواڵکەرییەکی ئاشکرایە. بۆیە دەبێت وەزارەتی ئەوقافی حکومەتی هەرێمی کوردستان سنوورێک دابنێت بۆ ئەم بازرگانە نا شەرعیانە کە سووکایەتی بە ئایینی پیرۆزی ئیسلام دەکەن.

مەلیخا.. ئەو کتێبەی بە فەرمانی پاشای گەورە نووسرایەوە

هوشیار عەبدوڵڵا

گەلێک جاران لێرەو لەوێ، لەمەلاو لەولا وشەی"مەلیخا"دەکەوێتە پێش چاوانم، لەزۆر لە کتێبە مێژووییەکانی کورد ناوی وەکو سەرچاوە هاتووە، لێرەدا بابزانین"مەلیخا" چییە؟

مەلیخا: ئەو کتێبە بەقیمەت و بە بەهاو گرنگەبووە، کە کاتی خۆی لە زەمانی پاشای گەورەی میرنشینی سۆران،"میر محەمەدی ڕواندزی١٨٨٣-١٨٣٧"بە فەرمانی پاشاو دەستخەتی"محەمەد میرزا"ناوێک کە سکرتێری تایبەتی پاشا بووە، بە زمانەکانی کوردی، فارسی، تورکی، عەرەبی لەشاری ڕواندزی پایتەختی میرنشینەکە نووسراوەتەوە، کتێبێکی مێژوویی بەنرخ بووە، هەندێک دەڵێن ئەو کتێبە بەزمانی فارسی بەشیعر نووسراوەتەوە، هەموو بەسەرهات و ڕووداوەکانی میری سۆرانی تێدابووە لە شەڕو شۆڕەکانی، لە ئاوەدانکردنەوەو دروستکردنی پرد و مزگەوت و قوتابخانەو قۆنگرەو قەڵات و ڕێگاوبان. ئەو کتێبە لەگەڵ چەندین کتێبی دیکەی مێژوویی و ئایینی دەستنووس لەکتێبخانەکەی خوالێخۆشبوو"مەلا محەمەدی خەتی"پارێزراوبووە، لەپاش مردنی مەلای خەتی کتێبخانەکەی کەوتۆتە بن دەستی"مەلا عومەر ئەفەندی"، لەکاتی گرتن و داگیرکردنی شاری ڕواندز لە مایسی ١٩١٦ز. لەلایەن لەشکری ڕوسیای قەیسەری زۆر لەو کتێبانەی کە لەزەمانی پاشای گەورە مابوون، لەوانە کتێبی"مەلیخا" بووە لەلای زانای گەورەی خوالێخۆشبوو"مەلا ئەسعەد ئەفەندی خەیلانی"بووە، دەڕێن لەپێش گەیشتنی لەشکری ڕووس"مەلا ئەسعەد ئەفەندی"گواستوویەتییەوە بۆ گوندی"خرواتان"ی، بناری چیای هەریر، هەندێک لەو کتێبانەی لەسووتان و فەوتان ڕزگار کردبوو، "خرواتان" گوندێکە دەکەوێتە بناری چیاکە، دانیشتوانەکەی لە عەشیرەتی"هەرووتی"ن، ٣-٤ کیلۆمەتر لەخوارووی ناحیەی هەریر هەڵکەوتووە، ئەوکاتەی کە"مەلا ئەسعەد"لە"خرواتان"بووە، خوالێخۆشبوو"مەلا ئەفەندی" پیاوی ڕەوانە کردووە کە بچن ماڵەکەی بێننە هەولێرێ، نەوەک لەشکری ڕووسان بگاتە دەشتی هەریر، بەڵام"مەلائەسعەد"ڕازی نەبووە"خرواتان"بەجێب بێڵێت، لەساڵی ١٩١٧ پاش ئەوەی لەشکری ڕووس گەڕاوەتەوە، ڕواندزیان بەجێهێشتووە، کاولیان کردووەو داریان لەسەر بەردی نەهێشتووەو بە دڕندەترین شێوە ڕەفتاریان کردووە، خەڵکەکەی ئەوەی کە مابوون گەڕاونەتەوە،"مەلا ئەسعەد ئەفەندی"ش، گەڕاوەتەوە، لەپاش مردنی مامۆستا، مەلا عەبدولکەریمی کوڕی لەجێگای دانیشتووە، ئەو سەرپەرشتی مەکتەبەکەی کردووە، چەندین کتێبی بەبەهاو بەقیمەتی تێدا بووەو لەناو مزگەوتی گەورەی ڕواندز بووە، بۆ شەوێکیان مەکتەبەکە ئاگری تێبەرنابێ، گڕی گرتووەو سوتاوە، هەرچی کتێبی دەستنووس هەبووە سوتاوەو ڕزگاری نەبووە، لەناویاندا کتێبی"مەلیخا"ش بووە، وابزانم ئەمە لەساڵی ١٩٥٧ ڕوویداوە، بەقسەی هەندێ لە ڕواندزییەکان.

دەربارەی ئەم کتێبە خوالێخۆشبوو، مێژوو نووسی گەورەی کورد "داماو- حوسێن حوزنی موکریانی"لە لاپەڕەی"٥٤"ی، کتێبی"کورد و میرانی سۆران"ی، لە چاپی دووەم- هەولێردا هاتووە، چونکە ئەم کتێبە لەساڵی ١٩٣٥ بۆ جاری یەکەم لەشاری بەغدا لەچاپخانەی"زاری کرمانجی"چاپکراوە.

داماو دەڵێت:"ئەو کتێبە لەلای گەلێک لە خەڵکی ڕواندز هەبوو، بەڵام لەگەڵ هاتنی ڕووس و مهاجری خەڵکی ڕواندز لەنێوچوو، تەنیا نوسخەیەکم دەستکەوت بۆ نووسینەوەی ئەم پەڕاوە"کورد و میرانی سۆران"زۆر بە کەڵکم هات، چونکە بەدرێژی سەر بووردەیان باسدەکات".

وادیارە"داماو"ی، ڕەحمەتی کە لەساڵی ١٩٢٤ز. ماڵی چووەتە ڕواندز و چاپخانەکەی بردۆتە ئەوێ و لەوێ دایمەزراندووەو گۆڤاری"زاری کرمانجی" پێدەرکردووە، ئەمەش بەهەوڵ و هیمەتی خوالێخۆشبوو"سەید تەهای نەهری"بوو، کە ئەوکاتی فەرمانڕەوای شاری ڕواندز بووە، لەوێ"داماو"ئەو دانەیەی کتێبی"مەلیخا"ی، دەستکەوتووەو سوودی لێوەرگرتووە، واپێدەچێت ئەو نوسخەیەش هەر هەمان ئەو نوسخەیەبووە کە لەلای خوالێخۆشبوو مامۆستا"مەلا ئەسعەد ئەفەندی خەیلانی"پارێزراو بوو، لە پەرتووکخانەکەی لەناو مزگەوتی گەورەی ڕواندزێ، پاش ئەویش بۆ مەلا عەبدولکەریمی کوڕی بەجێما، تا لەهاوینی ساڵی ١٩٥٧دا ئەو پەرتووکخانەیە گڕی گرتووەو ئاگری تێبەربووەو زۆربەی هەرەزۆری کتێبە دەستنووسە بەنرخەکانی تێدا سووتاوە، لەناویانداکتێبی"مەلیخا"بووە.

ئەو مامۆستایەی دوێنی وەزیرێکی فێرە نووسین دەکرد، ئەمڕۆ مووچەکەی لێدەبڕێت

مامۆستا پوشۆ خدر

قسەی زمان و بن زمانی لێپرسراوو حکومەت و جەماوەر هەر ئەو وتەیە کە مامۆستایان پێشخەرو چاو ساغی گەلن.

چراو ڕووناکی و مۆمی نەکوژاوەی ڕێگای تاریکی ڕۆژی تەنگانەی نەهامەتییەکانن، مامۆستا چرایەکە ڕووناکییەکەی بۆ ئەو منداڵە چاو گەشانەیە کەوا لە خاڵی سفرەوە فێری کادیرێکی سیاسی و ئابووری ناسێکی بەتواناو ڕاوێژکار و هونەرمەندێکی بە سەلیقە دەبن. فەرمانبەرانی دەوڵەت هەر هەمووی لەسەر مێزو کورسی دانیشتوون، هاوینان سپلیت و زستانیش سۆپەی زەیتی و مافووری گەرمی ژێر پێیان. دەڕازێتەوە.

تەنها مامۆستا لەسەر دوو قاچ ڕادەوەستێ و نەخۆشی سەوەفان و ئینزلاق و کزی و چاوو سووتانەوەی گەروو سییەکان و وشکبوونی ئاوی پێیەکانیان.

هەموو جیهان لە مامۆستاوە فێردەبێ لە کەرتی پەروەردەو فێرکردن، وڵات لە خشینی زگ و بەرەو گروگاڵ و ڕۆیشتن و غاردان و هەتا دوایی فێر دەبێت.

ئەو کاربەدەستەی دوێنێ لە مامۆستا فێری دەستپاکی و خۆشەویستی گەل و جەماوەر بووە. فێری دڵسۆزی و پابەندبوون بە ئاڵاو خاک و نیشتیمان بووە. ئەمڕۆ فێری دەرماڵە بڕین و مووچە بڕین و بڕینی پارەی خانەنشین بێ و بە خەمباری دەرکەوتنی لەسەر شاشەکان بێزاری پێوەدیارە.

ئەو مامۆستایەی دوێنێ دەست و پەنجە ناسکەکانی وەزیری فێری گرتنی قەڵەم و داب و نەریتی پاک و خاوێنی و جوانی بەهەموو ماناکانییەوە دەکرد. ئەمڕۆ فێری بڕیاری سەقەت و قاچانەوی مووچەو پارانەوە بەرامبەر بەمیللەت بووە.

ئەمڕۆ هەر مامۆستایەک ئەگەر حەڤدەساڵ خوێندن و پەروەردەو فێرکردن بە قوتابیان و خوێندکاران بڵێ، بێ شکە ئەم باشترین و جوانترین پێوەری ڕەوشتی لا دروستدەبێ، بەڵام کاربەدەستانی هەردوو حیزبی دەسەڵاتدار حەڤدەساڵ چیان فێری میللەت کردووە. گەندەڵی و فەرهوود لەوانە فێربوون، ئەو مامۆستایە بە حەڤدەساڵ مرۆڤێک دروستدەکات لای ئەوان بە حەڤدە ڕۆژ ڕەشدەبێتەوەو دەڕوخێ.

هەر لە پەیمانی پێدانی کارەباو مووچەو ڕێگاوبان و سولفەی نیشتەجێ و سولقەی خێزان و گەلێ پەیمانی دیکە. هەمووی پێچەوانەی حەزو خواسی میللەت و جەماوەرە.

بەپارەی نەوت بەرامبەر بە خۆراک و خێرخوازان و ڕێکخراوەکانی دنیا. زۆر کاری جوان و نایاب کرا، جەماوەر جێگای خۆشحاڵییە، بەڵام دەبێ شەفافیەتی تەواو هەبێ لەداهاتی وڵات، ئەو داهاتەی ڕۆژانە لە هاوڵاتی وەردەگیرێ با لە میللەت تەرخانبکرێ. بۆ میللەتبێ.

ئەی باوکە دڵسۆزەکان دەوڵەتان خاوەنی یەک باوکن ئێمە دەیان باوکمان هەیە، وا خەریکە دەستبەرداری ئەم دایکە داماوو سەرلێشێواوە بین.

کەواتە با حکومەت تاکە باوکی ڕاستەقینەی میللەتبێ، نەک دەرماڵە بڕین و گەندەڵی و حیلەت بێ.

لە پرۆسەی پەروەردەوە، دوو حکومەت لە شارێکدا

نووسینی: مامۆستایەک

ئەو ناونیشانەی سەرەوە خەیاڵت بەرەو هەردوو پارچەکەی بەرلینی جاران نەبا، کە ململانێی دەسەڵاتی نێوان هەردوو بلۆکی خۆرهەڵات و خۆرئاوا بۆ ماوەیەکی درێژ تووشی ئەو چارەنووسەی کرد. هەروەها بەرەو دوو بەشەکەی هەرێمی کشمیری، جێی ململانێی نێوان هیند و پاکستان مەڕۆ. خوانەخواستە مەبەستیشمان ئەو دابڕانە جوگرافییەی نێوان کەرتی غەززە و کەناری خۆرئاوای فەلەستین نییە، کە بەهۆی ململانێیان لەگەڵ دەسەڵاتی ئیسرائیلی تووشی ئەو بارە ناهەموارە بوون.

ئەو دوو حکومەتەی لە شارێکدان و دەمەوێ باسیان بکەم، دوو حکومەتەکەی جارانی پارتی و یەکێتی نییە کە بە هۆی شەڕی نەگریسی ناوخۆی جارانی نێوانیان لەسەر دەسەڵات و داهات دروست بوون. نا خۆشەویستان. بەهیچ شێوەیەک بابەتەکەی ئێمە سیاسەت نییە، (نەوەک خەڵکێکی دەست لەسەر سنگ بۆ بەرژەوەندییە تایبەتییەکانیان لێمان قیت ببنەوە و، بڵێن: دژی ئەزموونەکەمانە و چاوی پێ هەڵنایە).

ئەوەی مەبەستمە لەو نووسینەمدا قسەی لەسەر بکەم، ڕێنماییەکانی خولی بەهێزکردنی هاوینەی قوتابیانە. کە لە ماوەی یەک هەفتەدا لە سنووری هەردوو بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر (١) و (٢)دا دەرچووە و، جیاوازی نێوانیان ئاسمان و ڕیسمانە. نووسراوەکەی پەروەردەی هەولێر - ١ لەلایەن خودی بەڕێوەبەرەوە بە ژمارە (٤٢٢٧) لە (٢٠٠٨/٥/٢٨) دەرچووە و، ئەوەی پەروەردەی هەولێر - ٢ لەلایەن (لیژنەی کردنەوەی خولی بەهێزکردنی ئاستی زانستی قوتابیان لە پشووی هاویندا) بە ژمارە (هاوبەش) لە (٢٠٠٨/٥/٢٢) دەرچووە و، ئاڕاستەی (سەرپەرشتیاری پسپۆڕی یەکەم) کراوە. دواتریش وەک ڕێنماییی ڕەسمی پەروەردەی هەولێر - ٢ دراوەتە بەڕێوەبەری بنکەکانی خولی بەهێزکردنی هاوینەی سنووری ئەو پەروەردەیە.

ئەگەر بە ووردی تەماشای هەردوو نووسراوەکە بکەین، بۆمان دەردەکەوێ کە لە هەموو خاڵەکانیاندا جیاوازن. سەیر لەوەدایە تەنها یەک خاڵی هاوبەش لەنێوان ئەو دوو ڕێنماییە نابینییەوە، نە لە شێواز و نە لە ناوەڕۆکدا. بۆ ئەوەش کە بینینت بۆ بابەتەکە ڕوونتر بێت، ئەوا بە دوو خشتە جیاوازییەکان دەخەمەڕوو:-

أ- جیاوازی ڕێنماییەکانی هەردوو پەروەردەکە لە شێوازدا:

پەروەردەی (١)

١- فەرمانی ڕەسمی پێ دەرچووە لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە -پلان دانان- و، واژووی خودی بەڕێوەبەریشی پێوەیە.

٢- گشتێنراوە بۆ (گشت قوتابخانە ناوەندی و دواناوەندییەکان).

٣- ئاماژە بە (یاداشتی یەکەی سەرپەرشتیاری ئامادەیی ژمارە -٢٢٨- لە ٢٠٠٨/٥/٢١) کراوە.

پەروەردەی (٢)

١- فەرمانی ڕەسمی پێ دەرنەچووە لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە -پلان دانان- و، واژووی خودی بەڕێوەبەریشی پێوەنییە.

٢- نەگشتێنراوە بۆ (گشت قوتابخانە ناوەندی و دواناوەندییەکان).

٣- ئاماژە بە (فەرمانی کارگێڕی بەڕێوەبەرایەتی پ/هەولێر/٢ ژمارە -٣٦٦٣- لە ٢٠٠٨/٥/١٥) کراوە.

ب- جیاوازی ڕێنماییەکانی هەردوو پەروەردەکە لە ناوەڕۆکدا:

پەروەردەی (١)

١- پێشکەش کردنی داواکارییەک بۆ وەرگرتنی ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر/١ بۆ کردنەوەی خولەکە.

٢- ماوەی خولەکە دوو مانگ بێت و، لە ٢٠٠٨/٦/٢١ تا ٢٠٠٨/٨/٢٠ تەواوبێت. بە مەرجێ بەشەوانەکان لە (٥٠) وانە کەمتر نەبێت.

٣- وانەکان لە کاتژمێر (٨)ی بەیانی تا (١٢)ی نیوەڕۆبێت و، ماوەی هەر وانەیەک (٥٠) دەقیقە بێت و، ماوەی پشوو (١٠) دەقیقە بێت.

٤- ئاماژە بە ژمارەی گشتیی قوتابیانی بەشداربوو نەکراوە و، ژمارەی قوتابیان لە هەر پۆلێک لە (٣٥) قوتابی زیاتر نەبێت. ئەگەر خولەکە تێکەڵاو بوو لە کوڕ و کچ، پێویستە کوڕ و کچ جیابکرێنەوە بەجۆرێک کە کوڕ لە پۆلێک و کچ لە پۆلێک.

٥- قوتابی پشتگیری بهێنێت لە قوتابخانەکەی خۆی، ئەگەر قوتابییەکەش دەرەکی بوو لە بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر/١ بهێنێت لە ئەزموونەکان.

٦- باجی تایبەت بۆ قوتابیان بکرێت و، مۆری تایبەت بە قوتابخانەکەی خولەکەی لێ کراوەتەوە لەسەربێت.

٧- بڕی ئەو پارەی بۆ هەر بابەتێک لە قوتابی وەردەگیرێت (٥٠٠٠٠ دینار) بێت و، بە پسوولەی تایبەت وەربگیرێت. وە قوتابی بۆی هەبێت بۆ ماوەی (٣) ڕۆژ لە دەستپێکردنی خولەکە پارەکەی وەربگرێتەوە (ئەگەر پاشگەز بووەوە).

٨- بڕی پارەی وەرگیراو لە قوتابی بەم شێوەیە دابەشدەکرێ: (وانەبێژ ٧٠٪) و (کارگێڕی ٣٠٪)، کە هی کارگێڕی (بەڕێوەبەر و یاریدەدەر و ژمێریار و بەردەست و خەرجییەکان) دەگرێتەوە.

٩- دوور و نزیک باسی سەرپەرشتیار نەکراوە.

١٠- باسی سیپارەی تایبەت (ملزمە خاصە) نەکراوە.

پەروەردەی (٢)

١- باسی (پێشکەش کردنی داواکارییەک بۆ وەرگرتنی ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر/٢ بۆ کردنەوەی خولەکە) نەکراوە.

٢- ماوەی خولەکە دیاری نەکراوە و، مەرجە پرۆگرامی بابەتەکە تەواوبکرێت و، لە (٢٥) کاتژمێر کەمتر نەبێت.

٣- بە هیچ شێوەیەک باسی کاتی دەوام و، ماوەی هەر وانەیەک و، کاتی پشوو نەکراوە.

٤- ژمارەی گشتیی قوتابیانی بەشدار بوو لە (٥٠) کەمترنەبێ و، ژمارەی قوتابیان لە هۆبەیەک لە (٢٥) قوتابی زیاتر نەبێت. ئاماژە بە ئەگەری تێکەڵاوی خولەکە لە کوڕ و کچ نەکراوە.

٥- بەهیچ شێوەیەک باسی پشتگیری هێنانی قوتابی نەکراوە.

٦- باسی دروستکردنی باجی تایبەت بۆ قوتابیان و، مۆری تایبەت بەو قوتابخانەیە نەکراوە کە خولەکەی لێ کراوەتەوە.

٧- بڕی ئەو پارەی بۆ هەر بابەتێک لە قوتابی قۆناغی ئامادەیی وەردەگیرێت (٦٠٠٠٠ دینار) بێت، بەڵام (٤٠٠٠٠ دینار) بۆ قوتابی قۆناغی بنەڕەتی. باسی (پسوولەی تایبەت و، قوتابی بۆی هەبێت بۆ ماوەی (٣) ڕۆژ لە دەستپێکردنی خولەکە پارەکەی وەربگرێتەوە (ئەگەر پاشگەز بووەوە) نەکراوە.

٨- بڕی پارەی وەرگیراو لە قوتابی بەم شێوەیە دابەشدەکرێ: (وانەبێژ ٦٠٪) و (کارگێڕی ٣٠٪) و (لیژنەی سەرپەرشتیکردنی خولەکە ١٠٪ !!)، کە هی کارگێڕی (بەڕێوەبەر و بەردەست و خەرجییەکان) دەگرێتەوە.

٩- دەستنیشانکردنی سەرپەرشتیارێک بۆ سەرپەرشتیکردنی خولەکە.

١٠- سیپارەی تایبەت (ملزمە خاصە) بەکارنەهێنرێ.

کە ئەو دوو خشتە جیاکارییە دەخوێنیتەوە، وا مەزانە یەکێکیان ڕێنماییەکانی پەروەردەیەکی سەر بە ڕژێمێکی سۆشیالیستی و، ئەویتریان سەرمایەدارییە. نانا. یەکێک لە کیشوەرێک و، ئەویتر لە کیشوەرێکیتر نییە. هەردوو ڕێنماییەکە هی دوو پەروەردەی ناو شاری هەولێری پایەتەختی هەرێمی کوردستانن، کە ئەگەر ویستت لە یەکێکیانەوە بچیتە ئەویتریان، پێویست بە ئۆتۆمبیلی تایبەت و تاکسی ناکات. بەڵکو لە دەرگای ئەم پەروەردەیان وەرە دەرێ و، بەپێ تەنها (٢) دەقیقە بەرەو شەقامی شەستییەکە بڕۆ و سواری پاسی (٦٠) مەتری ببە و، لە ڕاست پەروەردەکەیتر وەرەخوارەوە و، بەپێ تەنها بەماوەی (٢) دەقیقەیتر دەگەیتە ناو دەرگا سەرەکییەکەی!!

لە کۆتاییدا وەکو مامۆستایەکی وانەبێژ لە یەکێک لە خولەکانی سنووری پەروەردەی هەولێر-٢، دەڵێم: بەڕێزان سەرپەرشتیارانی کۆبووەوە بەناوی (لیژنەی کردنەوەی خولی بەهێزکردنی ئاستی زانستی قوتابیان لە پشووی هاویندا) ئەو هەڵەیان بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان قۆستۆتەوە و بەناوی پەروەردەی هەولێر-٢، لەخت و خۆڕایی ١٠٪ی هەموو پارەی خولەکە لەمامۆستایانی ماندوو دەماشنەوە و دەیخەنە تەنکەی باخەڵیان. خۆزگە کە ڕێژەی (٧٠٪)ی مامۆستایانیان کەمکردۆتەوە بۆ (٦٠٪)، ئەو (١٠٪)یان، کە بڕی بۆ بەشێکی ڕەسمی پەروەردە بووایە، نەک بێ شەرمانە ڕاست و ڕەوان بڵێن تەنها بۆ ئێمەی ئەندامانی کۆبووەوەی لیژنەکەیە و بەس.

بەڕاستی دەبێ شار هێندە بێ حاکم بێ، لەژێر باڵی بەڕێز بەڕێوەبەری پەروەردەی هەولێر-٢ بڕیارێکی وا دەربچێ و جەنابی عالیشی ئاگای لەهیچ نەبێ؟!

زەرەرمەندی سەرەکی لەناو کۆمەڵگەیەکی گەندەڵدا، چینی هەژارانە، چونکە ئەوان بێ پشت و پەنانە

کازم عومەر دەباغ

گەندەڵی وەک پەتایەک بەرۆکی گەلەکەمانی گرتووە و لەناو دام و دەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان تەشەنەی کردووە. بۆیە پێویستە لێپرسراوان بەدواداچوونی بۆ بکەن و چارەسەری بنەڕەتی بۆ بدۆزنەوە. چونکە گەندەڵی تاوانی گەورەی بەدوادا دێت. هەر لەدزی و بەتاڵان بردنی ماڵی گشتییەوە تا دەگاتە گەندەڵییەکی کەمتر کە لەلایەن فەرمانبەری پرسگەیەک ئەنجام دەدرێت بە وەرگرتنی ڕیشوە واتە وەرگرتنی بڕە پارەیەکی کەم بۆ چوونە ژوورەوە. گەندەڵی بەپێی پێناسەی ڕێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتی بریتییە لە خراپ پاوانکردنی پۆستێکی گشتی بۆ سوودمەند بوون لە بەرژەوەندییەکی تایبەتی یا بەکارهێنانی دەسەڵات لەلایەن کەسێکەوە بەخراپی کە توانای دەرکردنی بڕیاری هەبێت سەبارەت بەکەرتی گشتی یان کەرتی تایبەت. گەندەڵی دەکرێت لە هەردوو کەرتی گشتی و تایبەتدا هەبێت. بە وەرگرتنی بەرتیل یان بەتاڵان بردنی موڵکی دەوڵەت یان لەکاتی دامەزراندن و پلە بەرزکردنەوەی فەرمانبەران لە کەرتی گشتیدا لەناو دام و دەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا، کە لەسەر بنەمای خۆشەویستی و خزمایەتی و بیری حیزبایەتی ڕوودەدات. ئێستا لەناو دام و دەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا هەزارەها کەس هەیە کە بۆتە (ڕاوێژکار) یان (بەڕێوەبەری گشتی) یان پلەی بەرزی سەربازی وەرگرتووە ئەگەر لەمانە بکۆڵینەوە و بەدواداچوونیان بۆ بکەین بێ گومان و بێ دوو دڵی دەکەونە ناو ئەڵقەی گەندەڵی. باشە جەنابت بۆ پیاوەتی بەماڵی حکومەت دەکەی بۆ شکۆداری و ڕێزی ئەم حکومەتە لە کەدار دەکەیت! لە کاتێکدا ئەم حکومەتە بە خوێنی شەهیدان بە بەرهەم هاتووە. گەندەڵی ئەگەر بڵاوبۆوە لەناو هەر گەل و وڵاتێکدا بێگومان کاریگەری لەسەر هەموو چین و توێژێک دەبێت بەزۆر شێواز. جگە لەمانەی کە باسمانکردن بڵاوبوونەوەی گەندەڵی دەبێتە هۆی ئەوەی کە هەژاری و بێ دەرامەتی بەدواوە بێت. هەروەها کۆسپ دروست دەکات لەبەردەم دۆزینەوەی میکانیزمێکی گونجاو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی هەژاری. زەرەرمەندی سەرەکی لەناو کۆمەڵگەی گەندەڵدا چینی نەدار و هەژارە، چونکە چینەکی بێ پشت و پەنایە. هەر بۆیە لەبەر بڵاوبوونەوەی گەندەڵی گەنجەکانمان بە شێوەیەکی زۆر زەق و دیار ڕێگای کۆچکردن و سەرهەڵگرتن بۆ هەندەران هەڵدەبژێرن و خاکی نیشتمان جێ دەهێڵن. گەنجان سەرمایەیەکی لەبن نەهاتوون بۆ دروستکردنەوەی ژێرخانی رووخاوی ئەم وڵاتە وێرانەی خۆمان. بە ئاورنەدانەوە لێیان زیانێکی گەورە بە وڵاتەکەمان دەکەوێت، بۆیە پێویستە لێپرسراوان ئاگایان لەم سەرمایە بێت و داواکارییەکانیان جێ بەجێ بکەن، ئەویش بە دامەزراندنیان و دابینکردنی کار بۆ بێکاران. نەک وەک ئێستا کە دەبینین حکومەتی هەرێمی کوردستان بە هەزارەها کرێکاری بە مەبەستی کارکردن لە وڵاتانی ئاسیای ناوەڕاست و ئێران و تورکیا هێناوە کەچی خۆمان گرفتی بێکاریمان هەیە. پێشینان ڕاستیان گوتووە کە گوتوویانە (گوریس بەیەک لایی ناگاتەوە کەچی کردوویەتی بەدوو لایی) دەبوو پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان تا ئێستا یاسایەکی هەموار بکردبایە بۆ بەگژداچوونەوەی گەندەڵچییەکان بۆ ئەوەی ئەم گەندەڵچییانە جەسارەت نەکەن سەروەت و سامانی ئەم میللەتە بەتاڵان ببەن و کۆشک و تەلاری پاشایانەی پێ دروست بکەن. شتێکی زۆر لەمەش سەیر و سەمەرە هەیە لەناو هەندێک دام و دەزگای حکومەتی هەرێمی کوردستان هەندێک لە کاربەدەستان باس لە گەندەڵی دەکەن و لەسەر لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکان لەسەر گەندەڵی دەنووسن و باسی ئەم و ئەو دەکەن. پێشینان ڕاستیان گوتووە کە دەڵێن ئەگەر خانووت لەشووشە بوو بەرد لە خانووی خەڵک مەگرە.

گەندەڵی وەک گوتمان بووە بەپەتا ئەم پەتایە تەنها لێپرسراوانی نەگرتۆتەوە، بەڵکو ئەگەر ڕاستت دەوێت تاکی ئەم کۆمەڵگەیەش لە ئەنجامدانی کاری گەندەڵی بێ بەش نییە. ئەویش هەندێک کاری وادەکات کە دەبێت بڵێین سەد خۆزگە بەکفن دز لە ئەورووپا تاکی کۆمەڵگەی کوردەواری بەشێوەی نایاسایی کارەبا دەدزی و پارە لە بانکەکان وەردەگرێت و ڕادەکات یا فڕوفێڵ لە بەکارهێنانی تەلەفۆن دەکات...

باشە ئەم برادەرانەی کە خۆیان ئەم جۆرە کارە نارێکانە دەکەن چ ڕەوای هەقە لێپرسراوان لەکەدار بکەن. کاتێک هەقی ئەوەیان هەیە بنووسن لەسەر گەندەڵی کە خۆیان کەسانێک بن دوور لە گەندەڵی و کەم و کوڕی. لە کۆتاییدا دەمەوێت ئەوە بڵێم حکومەتی هەرێمی کوردستان پێویستە ئەم کارە نەشیاوە بەهەند وەربگرێت هەوڵی پاکسازی دام و دەزگاکانی بدات تا کار لەکار نەترازاوە.

مەهاباد کوردی: ئۆجەلان هەرجارەی کە منی بینیوە رێزێکی تایبەتی بەرامبەر من نیشانداوە

مەهاباد کوردی

ئا: هەڵۆ مەرگەیی

*** ئەگەر مهاباد کوردی لە ژیانی تایبەتی خۆی بدوێ چیمان پێ دەڵێت؟**

– مەهاباد کوردی لە ساڵی ١٩٦٤دا لە گوندی تاڵەبانی گچکە" تەقتەق- کۆیە" شاری هەولێری خوارووی کوردستان هاتۆتە دنیاوە، لەتەمەنێکی زۆر بچوکدا لەگەڵ ماڵباتی خۆی روویان کردۆتە گوندی مورتکەی گەورە لەدەشتی هەولێر، هەر لەو گوندەدا قوتابخانەی سەرەتایی تەواو کردووە. لە شارۆچکەی قوشتەپە قوتابخانەی ناوەندیی تەواو کردوە. لەبەر هەژاریو دەستکورتی بە ناچاریو بێ ئارەزووی دڵی خۆی، لە ساڵی ١٩٨٣خانەی مامۆستایانی کورانی لە هەولێر تەواو کردووە. لەساڵی ١٩٨٢ لەبەر بەشداربوون لە خۆپیشاندانەکانی دژ بە رژێم لە لایەن (ئەمن)ی هەولێرەوە دەستگیرکراوە. لە ١٩٨٥/٣/١٥لە کوردستان دەرکەوتووە، هەر لەبەر کورد بوون بۆ ماوەی دوو ساڵ لە عێراقو ئێرانو پاکستان زیندانی کراوە، لەساڵی ١٩٨٦دا لەرێگای unhcr لەپاکستانەوە رووی کردۆتە سوید. لەسوید بۆ ماوەی پێنج ساڵ وەکو مامۆستای زمانی کوردیو عەرەبیو وەرگێڕ کاری کردووە، ئێستا لە وڵاتی سوید ژیانی ئاسایی خۆی بەسەر دەبات، مهاباد کوردی تا هەنوکە یازدە بەرهەمی بەچاپ گەیاندووە، دوایین بەرهەمی نوسەر کتێبێکە بەناوی (لەبارەی باشووری کوردستانەوە)، کە لەماڵپەڕی کتێبخانەی کوردی لە مانگی دیسێمبەری ٢٠٠٦دا بڵاوکراوەتەوە، ئەو بەرهەمە زێتر لە ٧٠٠لاپەرەیە. جگە لەم بەرهەمە چاپکراوانەش بەسەدان وتارو بابەتی وەرگێڕدراوی بە هەردوو زمانی کوردیو عەرەبی لە ماڵپەڕو رۆژنامەو گۆڤارە کوردیو ناکوردییەکاندا بڵاوکردۆتەوە.

*** ئەو رێبازە سیاسیانەی مەهاباد پێیانەوە پەیوەست بووە کامانەن؟**

– پێم خۆشە ئەوە بڵێم خوێنەران لەبارەی بیروراکانی منەوە شارەزانو چ پێویستیش بەوە ناکات لەو بارەیەوە بەشانوباڵی خۆمدا هەڵبڵێم، من لەوەتەی خۆم وەک کوردێک ناسیوەو زانیومە کوردستان نیشتمانو زێدی منو بابو باپیرانم بووە، هەستم بەوە کردووە کە ئێمەی کورد دەبێ وەک گەلانی دیکە خاوەن قەوارەو دەوڵەتی نەتەوەییو ئاڵای نیشتمانیوسرودوشتە تایبەتیەکانی خۆمان بین، دیارە زۆر بەگەرمیەوە دەڵێم من نەتەوەییبوون بەشەرم و نەنگی نازانمو خۆشم بە کەسێکی نەتەوەخوازو کوردستانپەرست و خزمەتکاری گەلو نەتەوەو خاکەکەم دەزانم، ئایا ئەمە چ لایەنێکی خراپی هەیە؟

*** ئەوەی پێی دەگوترێ ئاپۆچییەتی چی یە؟**

– ئەگەر هەر رێبەرو سەرکردەیەکی کوردو غەیرە کورد خاوەن بیروراو بۆچوون و لێکدانەوەی تایبەت بەخۆیان بن لەمەڕ پرس و بابەتە جودا جوداکان، بێگومان ئەم شتە بۆ عەبدوڵا ئۆجەلانیش راستە دەردەچێت کە ئێستا لە زیندانی تورکە کەمالیستە دڵرەقەکاندا شەوو رۆژ دەژمێرێت، دیارە ئاپۆ خاوەن دیدو بۆچونی خۆی بوە سەبارەت بەپرسی کوردانو دۆزی رەوای گەلەکەمان لەباکوری کوردستان، هەر بۆیە ئەویش لایەنگرو هاوبیرو هاورێبازی خۆی هەبووەو هەیەو بەهەزاران و سەدان هەزاریش، لەم بوارەدا پێویست بەوە ناکات بە بەڵگە شتێکی ئاوەها بسەلمێنین، هەموو شتەکان روونو ئاشکرانو میناو مانگەشەو شەوی ئەنگوستەچاو روناک دەکەنەوە، کورت و کرمانجی لایەنگرانی ئاپۆ بە ئاپۆچی ناو دەبرێنو ئەمەش مەتەڵی گرانو زەحمەت نییە تا پەی پێ نەبرێت.

*** تۆ لە نزیکەوە کە ئۆجەلانت بینیوە، لە بەرامبەر ئەو رایەدا دەڵێی چی، کە هەندێک کەس دەڵێن مرۆڤێکی توندە؟**

– ئەگەر باس لە چاوپێکەوتنی خۆم لەگەڵ عەبدوڵا ئۆجەلان بکەم، دەبێ ئەوە بڵێم کە ئەو جاری یەکەم لەشام منی بینیوە، پاشان لەدۆڵی بیقاع لە لوبنان چاوی بەمن کەوتەوەو لەگەڵ یەکتریش دانیشتووینو قسەو باسمان کردووە، ئۆجەلان لەو ساتانەدا رێزێکی تایبەتی بەرامبەر بەمن نیشان داوە کە ناتوانم باسی نەکەم، لە کتێبو بەرهەمەکانمدا، هەر لەوێنەو چاوپێکەوتنەکاندا، ئەم شتە بەجوانی دیارە، هەر کاتێکیش گلەییو گازاندەو رەخنەیەکم بەرامبەر بە پارتی کرێکارانی کوردستانوخودی عەبدوڵا ئۆجەلانیش هەبوو بێت، نەک هەر بە وتارو نوسین، بگرە بە بەرپرسو ئەندامانی ئەو پارتەم راگەیاندووە، خوێنەران ئاگایان لەوەیە کە من کاتی خۆی بە ئاشکرا باسی ئەم مەسەلەیەم کردووەو تەواوی بۆچوونەکانی خۆشم بەیان کردووە، دیسان هەر لەساڵی ٢٠٠٢لە وڵاتی سوێد، کتێبێکی ١٢٠لاپەڕەییم بڵاو کردەوە بەناوی (باکووری کوردستان: دوای رفاندنی عەبدوڵا ئۆجەلان)، لەوێندەرێش بەشێوەیەکی ئاشکرا گەلێ شتم وتوە، هەروەها دەمەوێ ئەوەش بڵێم زۆرێک لەو سەرکردەو بەرپرسیارە کوردانەی کە عەبدوڵا ئۆجەلانیان دیوە، رێم پێ بدەن تا بڵێم لەچاکترین باردا خۆیان ئەگەر لە ناوهاتوو خراپتر نەبن، ماڵم قەبرە، لەویش باشتر نین.

*** ئایندەبینیت بۆ گوتاری سەرکردایەتی پەکەکە چیە؟**

– بێگومان دوای رفاندنە جەردەییەکەی عەبدولا ئۆجەلان کە زۆربەمان دەزانین چۆن چۆنیو بەچ شێوەیەک بوو، جۆرێک لەشڵەژانو نارێکیو پاشگەزبونەوە لەهەندێ ئامانجو دروشم، باڵی خۆیان بەسەر پ. ک. ک دا کێشا. کەس ناتوانێ نکۆڵی لەمە بکات، نابێ ئەوەشمان لەیاد بچێت ئەوسا گەلێ دەوڵەتو هێزو تەنانەت رێکخراوی ناوخۆیی لای خۆشمان لەدژی ئەو حزبەی باکوری کوردستان لەسەنگەردا بوون. هەرچی مەسەلەی سەرکردایەتییە، چ پارتی کرێکارانی کوردستانو چ جەماوەری خەڵکیش لەباکور، تا ئێستاشی لەگەڵدا بێ، بە رادەیەکی زۆرو دیارو بەرچاو، ئاپۆ بەسەرۆکی خۆیان دادەنێنو دیارە پێشتریش هەروا بووە. تەنانەت تورک خۆشیان رۆژ لەدوای رۆژ چاکتر لەم دیاردەیە دەگەنو ناو بەناو دانیشی پێدا دەنێن، هەندێک لەکۆنە بەرپرسو کاربەدەستە سیاسیو سەربازییەکانی تورک خۆیان، تەنانەت لەسەر رووپەڕی رۆژنامەو بڵاوکراوەکانیشیاندا دانیان بەوەدا ناوە کە ئەوان سیاسەتێکی هەڵەو چەوتیان پەیڕەو کردووە لە رووبەڕووبونەوەی پ. ک.ک. و بزاڤی ئازادیخوازانەی کورد لە باکوری کوردستان، رەنگە دوای شکانو ئابروچونەکەی ئەم دواییەی تورکان لەباشوور، هەندێ پێشهاتو رووداوو دیاردەی نوێ بێنە ئاراوەو کێش ناڵێ لە بەرژەوەندی کوردو پ. ک. کو باکووری وڵاتیشدا نابن.

*** چی لە ئایندەی دەسەڵاتی سیاسیو ئیداری باشوری کوردستان دەخوێنیتەوە؟**

– دەسەڵاتی سیاسیو ئیداری کورد، لەباشوری کوردستان، پێشتریش گوتومە، وێڕای گشت کەموکوڕیو تەنگوچەڵەمەو گرفتە جۆراوجۆرەکان، ئەمڕۆ بووەتە هیوایەک بۆ تەواوی کورد لە گشت پارچەکانی کوردستان، پێم وایە بۆچوونێکی وەها تەنیا من ناگرێتەوە، بگرە زۆرینەی کورد وا دەڵێت، من ناڵێم هەر شت بە ئارەزووی دڵی ئێمەی کوردە، بەڵام ئەگەر کورد وەک نەتەوە زیرەک بێت، دەتوانێت سوودی تەواو لەم ئەزمونو دەسەڵاتەی باشوور وەربگرێت.

*** ناسیۆنالیستێکی کوردی پێی وایە خراپترین رەوشی ئیداریو کارگێڕی باشترە لە باشترین دەسەڵاتی بەڕێوەبردنی بێگانە، ئەوە پاساوە، یان راستیەکی لە پشتەوەیە؟**

– کۆمەڵناسی بەناوبانگی تورکو دۆستی کوردان ئیسماعیل بێشکچی هەر لە مێژە خاوەن ئەم بیرۆکەیە بووەو لەزۆر بەرهەمی خۆیدا ئەم شتەی درکاندووە، من خۆم لەزۆر بۆنەو نوسیندا داکۆکیم لەم بیرۆکەیە کردووەو دەکەم. لەسەداسەد لەگەڵیدام وپشتیوانی لێ دەکەم، زۆر بەراشکاوییەوە دەڵێم: با پۆستاڵی پێشمەرگە، یان سەربازێکی کوردم لەسەر سەر بێ، نەک هی پاسدارێکی عەجەمو ئێرانی یان جوندییەکی عەرەبو جەندرمەیەکی تورک، من وابیر دەکەمەوەو مەرجیش نییە تۆ یان یەکێکی تر وەک من بیر بکاتەوە.

*** ئەمریکا رۆڵی گەورەو سەرەکی دەگێڕێت لە عیراقو بەتایبەتیش کوردستان، هەر ئەوانیش ساڵانە زوربەی راپۆرتەکانیان لەسەر هەبوونی گەندەڵیو پێشێلی مافەکانی مرۆڤ هەیە، لێکدانەوەی ئێوە بۆ ئەو مەسەلەیە چیە؟**

– ئەمریکا وەک زلهێزێک، خاوەن ئەجێندای تایبەت بەخۆیەتی، بەرژەوەندی لەکێندەر بێت لەوێندەرێیە، هەر ئەمریکا یارمەتیو کۆمەکی سەربازی بەبڕی دەیان ملیار دۆلار دەدات بە دەوڵەتانێکی دیکتاتۆریو نادیموکراتی، لێ لەهەمان کاتیشدا ساڵانە بەشێوەی راپۆرت نوسین، هەر بۆ نمونە لەبواری مافی مرۆڤ، رەخنەیان لێ دەگرێت، کەواتە ئەم شتە یا دیاردەیە، هەر تەنیا کوردستانی لای خۆمانو دەسەڵاتی کورد لەباشور ناگرێتەوە.

*** رەخنەی ئێوە لە میدیای کوردی چیە؟**

– لەوانەیە تا ئێستا میدیای کوردی ئەوەندە بواری بۆ نەرەخسابێت تا بەدڵی مرۆڤی کورد هەنگاوان بنێت، دیارە ئەمە پرسێکە تەنیا راگەیاندنو میدیای کوردی ناگرێتەوە، ئەو رەوشە سیاسیو دابەشبوونو لەت لەتبونەی کە کوردو نیشتمانەکەی تێی کەوتوون، بمانەوێو نەمانەوێ، کاریگەریی تەواوی خۆیان بەسەر بواری راگەیاندنو میدیای کوردیشەوە هەیە. خۆزگە لەجیاتی ئەو هەموو رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەو وەشانە تەلەفزیۆنیو ئاسمانیو نائاسمانییانە، چارەگێکی ئەوان بەڵام باشو بەرچاوو سەربەخۆو کوردستانییانەمان هەبووایە.

*** کۆسۆڤۆ دوو ملیۆن کەسە بوو بە دەوڵەت، ئەی کورد تا ئێستا بۆ نەیتوانیوە دەوڵەت بە دەستبێنێت، تۆ لەمپەرەکان لەچیدا دەبینی؟**

– با ئەو پرسیارە بەرەو رووی سەرکردەکانی کورد بکرێتەوە، بە تایبەتیش ئەوانەی باشوور، خەڵکی کۆسۆڤۆو رێبەرەکانیان قەت نەیان وتووە، ئێمە دەمانەوێ بەشێک بین لە سربستان، یەکەمین سەرکردەی ئەلبانەکانی کۆسۆڤۆ، دوای پارچە پارچەبوونی یۆگسلاڤیای جاران، کە ناوی ئیبراهیم رۆگۆڤا بوو تا مردنیشی وازی لەداوای سەربەخۆیی کۆسۆڤا نەهێنا، سەرکردەکانی لای خۆمان، تازە بەتازە لەنێو پەرلەمانو لەبەرچاوی هەموو دنیا خۆیان بەعێراقی پلە یەک لەقەڵەم دەدەن. راستە بارودۆخی کۆسۆڤۆ لەگەڵ هی کوردستان جودایە، بەڵام خەڵکی کۆسۆڤۆ فێری ئەوە نەکراون بڵێن ئێمە سربین و خۆمان بەدانیشتوانی سربستان دەزانین.

*** گەنجی کورد بۆچی وەک بە هەشتو فریاد رەس سەیری ئەوروپا دەکات؟**

– گەنجی کورد توشی جۆرێک لە بێ هیوایی بووە، دیارە لەم بوارەدا دەسەڵاتو ئیدارەی کوردی بێ تاوان نین، لەهەمان کاتیشدا بارودۆخی کوردستانو رەوشی ژیانو بابەتی نەبونی خزمەتگوزاریو گرانیو هەروەها چاولێکەریش دەکرێ وەک هۆکار پەنجەیان بۆ درێژ بکرێ.

*** لە کوردستان ئەوەی ئێوە خۆشحاڵ دەکات، یان دڵتەنگتان دەکات چیە؟**

– ئەوەی من خۆشحاڵ دەکات، بەرزبونەوەی وردە وردەی هەستی نەتەوەییە لای رۆڵەکانی میللەتەکەمو فراوانبوونی ئاسۆی بیرکردنەوەی خەڵکی کوردستانە، بەشێوەیەکی گشتی. راستە ئەمە لەسەداسەد بەدڵی مرۆڤیش نییە، بەڵام گرنگ ئەوەیە شتەکە بەرێوەیە، هەڵبەت شتی تریش هەن کە دڵخۆشکەرن کە مەرج نییە لەم چەند دێرەدا بتوانین ئاماژە بەهەموویان بکەین، شتە دڵخۆشنەکەرەکانیش بریتین لەگەندەڵی ئیدارەی کوردی، مارەکردنەوەی کوردستان لە عێراق، کاریگەریی کۆمپانیا بێگانەکان بەسەر باری ناوخۆیی کوردستان لەهەندێ روەوەوە، رەواج پەیداکردنی شتە بیانیەکان لای کوردو بەداخەوە زۆری تریش هەن.

کامەیان بە ئەخلاقترن؟

بەهرە حەمەڕەش

ئەخلاق هەموو ئەو را و بۆچون و قسە و شێواز و کردەوانە دەگرێتەوە، کە مرۆڤەکان لە ژیانی رۆژانەیان ئەنجامی دەدەن، لایەنی چاک و شەرانگێزی دوو سیفەتی خۆرسکی ناخی مرۆڤەکانن، بەڵام پەرەدان بە هەر یەکێکیان دەمێنێتەوە سەر ئاستی رۆشنبیری و چاکەخوازی دەرونی هەر مرۆڤێک و کاریگەری ژینگە و پەروەردەش رۆڵی خۆیان دەبینن، تێگەیشتن و پێناسی ئەو چەمکەش لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی دیکە جیاوازە.

لەگەڵ دروستبوونی مرۆڤایەتی دەرک بە رەفتارە سلبی و ئیجابیەکانی مرۆڤ کراوە، هەمیشە ئەو مرۆڤانەی خاوەنی کردار و رەفتاری جوان بوون، پلە و پایەی کۆمەڵایەتی بەرز و رێزلێنانی خەڵکیان بەدەست هێناوە، لێکدانەوە و تێگەیشتن بۆ ئەو چەمکە لەگەڵ رەوتی ژیان لە بەرگ و فۆرمی نوێتردا رێکخراوە. دەکرێت هەر کۆمەڵگایەک پێناسەی تایبەتی بۆ (ئەخلاق) هەبێت، بەڵام هەندێ پرەنسیپ و بەها هەن بێ جیاوازی کۆمەڵگا و ژینگە هاوبەشن و لە سیستەمی ژیانی هەر کۆمەڵێک حسابی بۆ دەکرێت، بێ ئەوان مرۆڤ ناتوانێت بە کەرامەتەوە بژیت، بە تێپەڕبوونی قۆناغەکان و هاوئاهەنگی و بچوککردنەوەی جیهان بە هۆی تەکنەلۆژیای سەردەم، ئاکاری دیکەی هاوبەش دروست دەبن.

قیەم و بنەما ئەخلاقیەکان لە وڵاتانی پێشکەوتوو هەموو تاکەکانی کۆمەڵ وابەستە و پەیرەوی دەکەن بێ جیاوازی لە نێوان نێر و مێ و چینەکان، لەو وڵاتانە مافی مرۆڤ و سیستەمی دیموکراسی و تاکگەرایی و گرنگیدان بە رەگەزی مێینە بوونی هەیە. لە کوردستان دەسەڵاتداران لە جیاتی هەوڵدان بۆ بنیاتنانی دەوڵەتی دیموکراسی و دادپەروەری و هوشیاری کۆمەڵایەتی، لە خەمی خۆ دەوڵەمەندکردنن و بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیانیان خستۆتە پێش بەرژەوەندی گەل و وڵات، لە هەر کەسێکیش زیاتر باسی ئەخلاق و رەوشت لەلایەن ئەو چینە دەکرێت، فەرزکردنی رەگەزێک بەسەر ئەوی تر رێگاخۆش کردنە بۆ پەشێوی و شێوانی کۆمەڵایەتی و رووداوی کارەساتئامێزی لێکەوتۆتەوە، پەرەدان بەو عەقڵیەتە و چەوساندنەوەی چینێک بە دەستی ئەوی تر نیشانەی لەقبوونی دەسەڵاتە، بۆیە بێ بەرقەراربوونی دادپەروەری کۆمەڵایەتی، تا زمانی دایەلۆگ جێی شەڕ و یاسا، جێی سوڵحی عەشایەری نەگرێتەوە، کورد خاوەنی یاسایەک نەبێت بۆ خۆرێبەری، تا خۆشەویستی و قبوڵکردنی ئەویتر و بەهامرۆییەکان لە نێوان چینەکان عەیبە بێ و دزی و خیانەت و وڵات کاولکردن و درۆ ئاسایی بێت، دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی خەیاڵە.

ژنی کورد بە درێژایی مێژوو دوو بەرابەری پیاو ئازار و چەوسانەوەی بینیوە، ئازارێکیان وەک هەر تاکێکی کورد لە ژێر قورسایی زوڵمی داگیرکەران و دوژمنانی کورد بووە، ئازارێکیان بە دەست پیاوەوە بووە، لەگەڵ ئەوەش شانبەشانی پیاوانیان کاریان کردوە، هەمیشەش دایک و هاوسەری لەخۆبوردوو و فیداکار بوون، بە مومارەسەکردنی کەمترین مافە سروشتیەکانیشیان قورسترین باجیان داوە، تائێستاش بە بیرکردنەوەی هەرە زۆری پیاوانی کورد خۆیان پێویستیان بە رەوشت و ئەخلاق نیە و سومعەی ئەوان دەبێت ژنانی خێزان و عەشیرەتەکانیان بیپارێزن، خۆیان لە هەر بەرگێک و بە هەر رەفتارێک لە گەورەیی و پیرۆزیان کەم نابێتەوە، ئەگەر خێزانێک کورەکەیان دز و پیاوکوژ بێت و کچەکەیان پەیوەندی خۆشەویستی هەبوو، سزای کچەکە کوشتن و کورەکەش گەورەیی لەلایەن ماڵە باوان کەم نابێتەوە، کارەساتتر ئەوەیە ئەم جۆرە بیرکردنەوانە تەنیا لە ناو چینی نەخوێندەوار نیە، بەڵکو چینی رۆشنبیر و خوێندەواریش دوچاری هەمان نەخۆشین.

ئەم لێکدانەوە هەڵەیە بە جۆرێک کاریگەری نەرێنی لەسەر عەقڵیەتی تاک هەیە، کە دایک و باوکان لەسەر خوانیش جیاوازی لە نێوان کوڕ و کچەکانیان بکەن و ئەمەش بە لادان لە ئەخلاقیات و بەها مرۆییەکانیشی نازانن، هەر بۆیە خۆپەرستی پیاوان بە رێژەیەکە شەڕی دنیا لەسەردەستی ئەوان دروست دەبێت، هەموو ئەمانەش لە پێناو وەرگرتن و سەپاندنی دەسەڵاتە. زۆر لە تیۆرانینە ورد و ئەکادیمیەکانی کەسانی مەدەنی دوور لە دەمارگیری پیاوەتی، پێیان وایە وەرگرتنی دەسەڵات لەلایەن ژنان بارودۆخی وڵاتان ئارامتر دەکاتەوە. زۆر جار پیاوان بە پاساوی ئایین ژن دەچەوسێننەوە، گوایە ئایین کار و پەیرەوکردنی مافەکانی ژنی وەکو پیاوان بە حەرام زانیوە، بە شێوازێک لێکدانەوە بۆ ئایین دەکرێت وەکو ئەوەی دەقە ئایینیەکان تەنیا بۆ ژن هاتبێت و دەبێ ژنان جێبەجێی بکەن، بە دەگمەن خیتاب و شیکردنەوە ئایینیەکان باسی ژن و ترساندنی ژنی تێدانیە بە هەڕەشەی ئاگر، کە خۆیان بپارێزن و بخنکێنن تا پیاوان گوناهبار نەبن! وا پیشان دەدرێت کە ژن تەنیا جەستە و جنسە بۆ خۆشبەختی پیاوان دروست بووە، لەوەش بەرچاوتر هەموو ئەو گەندەڵی و دزی و چەوساندنەوە و کاولکاریەی لەلایەن پیاوان و پیاوانی دەسەڵاتدار بەتایبەت دەکرێت، بەرێوەبەرێکی گشتی لە ماوەی چەند مانگێک دەبێتە خاوەن قەسر و سەیارەی ئاخرمۆدیل لە لایەن پیاوانی تر رێزی لێ دەگیرێ و دەستی بۆ لە سنگ دەدرێت و دەبنە پاسەوانی، یان پیاو و داردەستەی کە ئەم دەستکەوتەی بە قۆرخ کردنی دەسەڵاتەکەی و دزی لە گەل و وڵات و درۆ کردن لەگەڵ خەڵکی رەشورووت لە سەرحسابی ئەوان و خیانەت لە خەباتی چەند ساڵەی ئە و میللەتە ستەمدیدە و خوێنی شەهیدان بەدەستهێناوە، کەسیش بە بێئەخلاق و بەدرەوشت ناوی نابات! بەڵام ئەگەر ئافرەتێک بیەوێت کارێک بکات و خاوەنی قەوارەیەک بێت و مومارەسەی ئەرک و مافەکانی بکات، یەکراست ناوی دەزڕێنرێت بە بێئەخلاق ناوی دەبرێت، من لێرەدا دەپرسم ئایا ئەوەی ماڵی خەڵک دەدزێ و گەندەڵی دەکا و خەڵک ئازار دەدا و خیانەت دەکا زیانی هەیە، یان ئەو ئافرەتەی دەیەوێ وەک خۆی دەیەوێ بژی و کار بکاو پێویستی بە کەس نەبێ و ئازادانە بەرنامە و رێگای ژیانی خۆی دابنێ؟ ئایا کامەیان بە ئەخلاقترن؟

یادەوەری کچە شازادەیەکی عەرەب لە بەشی حەریمی دەوڵەتی عوسمانییەوە

و: هوشیار محەمەد ئەمین کۆیی

"حەریم"لەدەوڵەتی عوسمانی شوێنێکی تایبەتە بەژنان کە کەنیزەک و کۆیلەو ژنە بەدیلگیراوەکانی شەڕ لەکۆشک و تەلارەکانی سوڵتان یان لە کۆشی ئەمیرەکان لەخۆدەگرێ، کە جگە لەوان و ژنە خزمەتچییەکان کەسیتر بۆی نەبوو بچێتە ناو بەشی حەریم، لەبەرئەوە ئەو بەشە بە بەراورد لەگەڵ بەشەکانی دیکەی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە شتێکی نهێنی و شاراوەبوو.

نووسەری ئەم بیرەوەرییە کچە شازادەیەکی عەرەبە بەناوی"میصباح"کچی"شەریفعەلی حەیدەر"سەر بەتیرەی"ئال زەید"کە بە رەچەڵەک دەگەڕێنەوە سەر بنەماڵەی پەیامبەر، باب و باپیرانی پشتاوپشت فەرمانڕەوای میرنشینی شاری مەگلەیان بۆمابۆوە، بەڵام بەرژەوەندی دەوڵەتی عوسمای وای بەباشزانی کە رێنوومایی بداتە فەرمانڕەوای میسر"محەمەد عەلی" بۆئەوەی هێرشی سەربازی بۆ سەر"حیجاز"ئەنجامبداو بنەماڵەی"هاشمی"بۆ فەرمانڕەوای مەککە لەشوێنی ئەوان دابنێ و ئەو هەڵەش بقۆزنەوە، بۆئەوەی بەچاو چنۆکی دەست بەسەر سامانی"ئال زەید"دابگرن، بەڵام لەبەر پێگەو پایەی ئایینی و کۆمەڵایەتی ئەو بنەماڵەیە"سوڵتانی عوسمانی" دەیانگوازێتەوە بۆ"ئەستانبۆل" پایتەختی دەوڵەتی عوسمانی و لەجوانترین شوێنی ئەوشارە کە"شەملوجە"یە، کۆشک و تەلار و پلەو پایەیان پێدەبەخشی و لەزۆر کێشەی سیاسی راوێژیان پێدەکاو بیروڕایان وەردەگرێ، ژیان و گوزەرانیان لەئاستی ژیانی سوڵتانەکانی عوسمانی دابووە، کە لەو بیرەوەییە دەیخوێنییەوە، بە هەڵگیرسانی شەڕی یەکەمی جیهانی"هاشمییەکان"پشتگیری ئینگلیزەکانیان کرد. بۆیە دەوڵەتی عوسمانی ناچار دەبێ و بەفەرمانی "سەدری ئەعزەم""لەئاستی سەرۆکی حکومەتی ئێستایە"کە بە رێکەوت ئەویش لە نەوەی محەمەد عەلی دەبێ و دووبارە فەرمانڕەوای مەککەیان بۆ دەگەڕێنێتەوەو شەریف"عەلی حەیدەر"باوکی "میصباح"دەبێتە فەرمانڕەوا لە مەککە، کە مافی رەوای بنەماڵەکەی بوو، بەڵام ئایا بەو ئاواتە دەگات، کە لە بەشەکانی ئەو بیرەوەرییە بۆت رووندەبێتەوە، شازادە"میصباح"عەلی حەیدەر لەدایکێکی ئینگلیز و باوکێکی ئەمیر کە لە شەریفەکانی مەککە دەبێ، رۆشنبیرێکی سەردەمی خۆی بووەو لەبەشی حەریم لە کۆشک و تەلاری بنەماڵەکەی لە ئەستانبۆل لەدایکبووە، زۆر بەوردی و بەشێوازێکی جوان و راستگۆیانە باسی نهێنییەکانی حەریم و ژیانی رۆژانەو شێوەی رابواردنیان دەکا، جگە لەرووداوی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی کە لەساڵانی دوایی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەم روویداوە، کە دەوڵەتی عوسمانی لەو سەردەمە دەسەڵاتی بەسەر ویلایەتییە عەرەبییەکان و پانتاییەکی زۆری دیکەی وڵاتانی دیکە هەبووە، نەتەوەو کەمایەتییەکانی ناو ئەو دەوڵەتە جگە لە تورک، لەبارووەدۆخێکی زۆر خراپ ژیانیان بردۆتەسەر و ستەمی زۆریان لێکراوە.

لەمێژووی سوڵتانەکان و پادشاکانی دەوڵەتی عوسمانی، حەریم شوێنی چەوساندنەوەو پێشێلکردنی مافەکانی ژنان و کچان بووە، ئافرەت لەو بەشە تەنها بۆ رابواردن و دامرکاندنەوەو تێرکردنی ئارەزووی زایەندی بووە، زۆرجاریش رەفتاری توندوتیژ و خراپیان لەگەڵ کراوە.

حەریمی شەریف عەلی بەپێچەوانەی ئەوانە، کۆیلە و کەنیزەک و خزمەتچی و پیاوی خەسێنراو، هەمووی وەک ئەندامێکی ئەو بنەماڵەیە رێزیان لێگیراوەو بەیەک چاو سەیریان کراوە، کچە کە نیزەک و کوڕە کۆیلە پرۆسەی هاوسەرگیریان پێکهێناوەو منداڵەکانیان لە حەریم پەروەردە کراوەو کەپیریش بووینە، رۆڵیان هەبووەو پرسیان پێکراوە.

خاتوو دن لەتەمەنی پیریدا

شەریف عەلی حەیدەر

ئەو بیرەوەرییە پاش شەڕی یەکەمی جیهانی بەزمانی ئینگلیزی نووسراوەو زیاتر لە نیو سەدەیە دەزگای هیلالی میسری ئەو بەشە، تایبەتەی بە حەریم گۆڕیوەتە سەر زمانی عەرەبی، نووسەر زۆر راستگۆیانە یادەوەرییەکانی نووسیوەتەوە، ئەوەی شایەنی باسە بەشێکی دیکەی ئەو بیرەوەرییە لەگۆڤاری"لیلیبت"ی، ئینگلیزی ساڵی ١٩٥٩ لە لەندەن چاپکراوە، وامان بەباشزانی ئەویش لەگەڵ ئەو بەشانە بڵاوبکەینەوە.

کچێکی ئینگلیز دەبێتە هاوسەری دووەمی شەریف عەلی حەیدەر رۆژێکی مانگی نیسانی ساڵی"١٩٠٢"دوای عەسر کچێکی سوورو سپی زۆر جوان بەڵام رەنگی هەڵبزرگابوو و گرژی لێ بەدیدەکرا، بۆنووسینگەیسەفیری بەریتانیایان لە"ئەستانبۆل" پایتەختی دەوڵەتی عوسمانی برد، سەفیر بە روێکی مۆنەوە سەیری کچەکەی دەکردو لەلایەکی نووسینگەکەی داناو پێیگوت: ئەی خانم"دن"ئەگەر سووری لەسەر بەستنی پرۆسەی هاوسەرگیری لەگەڵ ئەمیر عەلی حەیدەر، ئێمە ناتوانین تەگەرە لەپێش ئارەزووەکانت دابنێین، بەڵام دەبێ بزانی کە لەمەودوا بە هاوڵاتی بەریتانی ناژمێردرێی.

سەفیری بەریتانی هەڵوەستەیەکی کردو درێژەی بەقسەکانیدایەوەو گوتی: خانم"دن" با پێتبڵێم تۆ بڕیاری کارێکی زۆر ترسناکت داوە، لەگەڵ ئەوە من رێزێکی زۆری ئەمیر عەلی حەیدەر دەگرم، بەڵام دەبێ ئەوە بزانی کە شێوازی ژیان لە رۆژهەڵات لەهەموو کاتێک وەک ژیان و گوزەرانی ئێمە نییە، بەگوێرەی داب و نەریتی ئیسلامی، دەبێ هەموو ژیانت لە"حەریم"وەک گۆشەگیرێک بەسەر ببەی.

خانم"ئیزابیل دن"کچی پیاوێکی بەریتانی، شارەزا لە چەک بوو، کە لەلای حکومەتی تورکی کاریدەکرد. ئەو خانمە زۆر بەهێمنی و سفتی لەلای سەفیر دانیشتبوو، هیچ دڵە راوکێیەکی پێوە دیار نەبوو و وەڵامی سەفیری داوەو گوتی:"من بڕیاری کۆتاییم داوەو بواری هیچ قەسەیەکی دیکە نییە". "راستییەکەی ئەو کچە ئینگلیزە حەزی لەئەمیر کردبوو". سەفیری بەریتانیا هیچ قسەی دیکە لا نەماو داوای بەختەوەری بۆ خواست، دواتر بووکی داهاتووی ئەمیری عەرەبی بەڕێکردو ئەویش بەرەو ئەو گالیسکەیە رۆیشت کە لەچاوەڕێی وەستابوو و خزمەتچییەکی خەسێندراو دەرگاکەی بۆکردەوە. دوای نیوکاتژمێر خانم"دن" هاتە سەر ئایینی ئیسلام و بەرەو بارەگای هاوینەی ئەمیر لە کێڵگەو باغاتی"شەملوجە"کە شوێنێکی زۆر دڵگیربوو، خانوویەکی تایبەتی بۆ ئامادەکرابوو، "شەملوجە" ماناکەی بە کۆشکی سنەوبەر دێت و لەنزیک بوسفۆرە، مەراسیمی ئاهەنگی هاوسەرگیری بەپەلە ئەنجامدرا.

ئەمیر شەریف عەلی، خاتوو"دن"ی، پێش چەندساڵێک دەناسی کاتێ کە بانگی دەکرد بۆ"شەملوجە" تا کورەکەی ژنی یەکەمی، فێری زمانی ئینگلیزی بکات. زۆرجاران داوای لێدەکرد کە بەسواری ئەسپ بەیەکەوە بۆ سەیران بچن.

گەورەترین نەیاری ئەو هاوسەرگیرییەی ئەمیر عەلی و ئەو کچە ئینگلیزە"سوڵتان عەبدولحەمید"بوو، چونکە لە ئینگلیزەکان زۆر بەگومان بوو. سەرەتا کە لەگەڵ ئەو کچە بەیەک دەگەیشتن و دیدەنیان دەکرد، زۆرپێی دڵگران دەبوو و لێی قەدەغەکردبوو، بەڵام شەریف عەلی بەتوندی وەڵامی سوڵتان عەبدولحەمیدی دایەوەو پێیگوت: هیچ کەسێک بۆی نییە دەست لەکاروباری من وەربدات، دواتر دەستبەجێ و یەکسەر چووە لای خاتوو"دن"و داوای هاوسەرگیری لێکردو ئەویش رازیبوو. هەر لەو رۆژەوەی ئەو رێورەسمە ئەنجامدرا، پاش چەند خولەکێک ئەو کچە ئینگلیزە ناوی لە"دن"ەوە، گۆڕدرا بۆ"فاتیمە"و بووە شازادەو دووەم ژنی ئەمیر عەلی حەیدەر کە بەخاوەن شکۆ"شازادە فاتیمە"ناسراو بووە ئەندامێکی گەورەترین تیرەی نەوەی پەیامبەر. عەلی حەدەر سەردەمێک پاڵێوراوبوو بۆ فەرمانڕەوای عێراق و سوریاو حیجاز.

ئەو هاوسەرگیریە لەمەوپێش هاووتای نەبووە، چونکە پێشتر هیچ شەریفێک لەو بنەماڵەیە کچێکی ئینگلیزی نەخواستبوو، نەخاسمە ئەو شەریفەش فەرمانڕەوای داهاتووی مەککە بێ.

بەشی یەکەم

بەدرخان
Bedirxan

ڕەوەنـد

بڵاوکراوەیەکی ڕووناکبیریی گشتییە، ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی-
ئەڵمانی لە مانهایم بە هاوکاری دەزگای بەدرخان دەریدەکات
dasteinusin@gmail.com

ژمارە ١١ - ١٠١، هەینی ٢٠٠٨/٨/٨ی زایینی

هونەرمەندە ناسراوەکانی ئەڵمانی

فیلهیلم بوش

هونەرمەند فیلهێلم بۆش داهێنەری جۆرێکی تایبەت لە وێنەی کاریکاتۆری لەگەڵ هۆنراوەی گاڵتەجاری وەرگیراو لە چیرۆکە میللییەکان کە هەر بۆ خۆی کۆی کردۆتەوە.

ئەم وێنەکێش و شاعیرە لە ڕۆژئاوای هانۆڤەر ساڵی ١٨٣٢ لەدایک بووە لەناو خێزانێکی قەرەباڵغ، هەر بۆیە لە منالییەوە نێردراوەتە لای خاڵی کە قەشە بووە، لەسەرەتای ژیانی کرێکاریکی میکانیک بووە، پاش چوار ساڵ توانی ببێت بە خوێندکارێکی ئەکادیمیای هونەر لە شاری دوسلدۆرف، داوی ساڵێک چوە بۆ ئەکادیمیای پاشایی لە هۆلەندا، بەڵام بە هۆی نەخۆشی گەڕاوەتەوە بۆ ناو خێزانەکەی، فیلهێلم بوش لەناو کەشی قەربالغی خێزانیدا توانی زۆرترین چیرۆکە ئەفسانەییەکانی تا ئەوکاتە بەسەر زارەکیەوە مابۆوە کۆبکاتەوەو وێنەی کاریکاتۆری بۆ زیاد بکات تا هەتایێ تۆماریان بکات، کاری لە ڕۆژنامەی (پەڕە فریوەکان) کردووە وەک کاریکاتۆریست و شاعیر، یەکەم کتێبی لە ساڵی ١٩٦٥ چاپکرد لەژێر ناوی (ماکس و مۆریتس) بەدەرچوونی ئەو کتێبە زیاتر ناوبانگی بڵاوبۆوە، لەوکاتەوە تا ساڵی ١٨٨٤ دوا کتێبی بە ناوی (وێنەکێش کیلکس) بەبێ پچڕان، ئەمجۆرە کتێبانەی بەچاپگەیاندوە، لە ساڵی ١٨٩٨ کۆمەڵێک هۆنراوەی بەچاپگەیاند. لەساڵێ ١٩٠٨ کۆچی دوایی کرد.

هەوادارانی هونەری فیلهێلم بوش لە ساڵی ١٩٢٧ کۆمەڵەیەکیان دامەزراند لە پێناوی پارێزگاری کردن لە بۆماوە هونەریی و ئەدەبییەکانی، توانیان بیخەنە ژێر چاودێری دەزگا ڕۆشنبیریەکان، لەشەڕی جیهانی دووەم بەهۆی ڕووخانی زۆرینەی شاری هانۆڤەر مۆزەخانەکە زیانێکی زۆری بەر کەوت، لەگەڵ ئەوەش هەر توانرا کارەکانی هونەرمەند بۆ شوێنێکی دوور لە بۆمبارانی فڕۆکەکان بگوازنەوە، دوای تەواوبوونی شەڕ دووبارە مۆزەخانەکە چاک بکرێتەوەو کارە هونەرییەکانی لەگەڵ زۆر لە هونەرمەندانی تری وێنەکێش و گرافیک تیایا پیشان بدرێت، ئێستا لەو مۆزەخانەیە بەشیکی تایبەت بە فیلهێلم بوش هەیە کەو ٣٣٥ تابلۆی ڕۆنی و ١٢٠٠ وێنەی کاریکاتۆری و سەدان نامەی تایبەتی بەدەست و خەتی خۆی، هۆنراوەو وێنەی تێدا کردوە نیشانی میوانانی دەدرێت.

هەندێک لە وتە بە نرخەکانی

- دەبەنگیش بەهرەیەکی سروشتیە.

- بەبیری هەموو کەسێک دادێت کاری زیانبەخش بکات، زیرەک و دانا ئەو کەسەیە نایکاتە کردار.

- کۆی کاتەکانی ژیانمان ئەو کاتانەیە کە خۆشەویستیمان کردووە.

- ئەو دونیایە سەیر و سەمەرەیە، بەڵام من سەرم سورماوە لە وانەی لەگەڵ ئەوەش زۆر پێ سەرسامن.

ماکس و مۆریتس - پاڵەوانانی زنجیرە چیرۆکێکی

بنەماکانی پەروەردەی منداڵ لە باخچەی ساوایانی ئەڵمانیا

عەبدولغەنی کاکۆو گۆنا جاف

بەناوی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان و ستافی کارای ڕەوەند، پیرۆزبایی لە نووسەرو ڕۆژنامەنووس (عەبدولغەنی کاکۆ)و (گۆنا جاف) دەکەین، بەبۆنەی چوونە نێو ژیانێکی نوێوە. دەخوازین هەر بە خۆشی و شادی ژیان بگوزەرێنن.

ئا: ڕەوەند

باخچەی ساوایان وەک پردێکە لە نێوان خانەوادەوقوتابخانە، لەم ڕێگایەوە منداڵ پەیوەندی لەگەڵ کەسانی دوور لە خێزانی خۆی دروست دەکات. لە باخچەی ساوایان پەرە بە بیرو زیرەکی منداڵان دەدرێ، هەروەها هانیان دەدەن کە پەیوەندی لەگەڵ منداڵی تر دروست بکەن و لە یەکتریش تێ بگەن و یارمەتی یەکتریش بدەن، تا بتوانن ئەو پەڕی حەزو ئارەزوویان دەرببڕن.٩٨٪ ئەو منداڵە بیانیانەی کە لە ئەڵمانیا دەژین پێویستیان بە یارمەتی هە یە بۆ فێربوونی زمانی ئەڵمانی، هەروەها یارمەتی دەدرێن بۆ ئە وەی لە زمانی دایکیش ڕەوان بن. باخچەی ساوایان لە سەر چەند خاڵێک بەندە کە منداڵ لە سەری پەروەردە دەکرێن، لەجولانەوەو چالاکی دەست لەم بوارەدا توانای پەروەردەی منداڵ و هە روەها بە هێزکردنی تواناکانیان بەدیاردەکەون، کە بتوانن بە جوولەی لەشیان خۆیان بە هێز بکەن و پەرە بە بە هرەکانیان بێنن.

کارکردن بە کارتۆن وکەتیرە

لەم بوارەدا منداڵ دەچێتە ناو دونیای داهێنان کە بە چەند کەرەستەیەک وەک کاغەزوکارتۆن وکەتیرە کە بەکاریان دێنێ، دەتوانی کەسایەتی ئەو منداڵە لە ناو ئە و شێوانەی کە دروستی دەکاتن بەدی دەکرێ

نیگارکێشان

ڕەسمکردن زۆرگرنگە بۆ منداڵ، تا بتوانرێ لەم بوارە پەرە بە حەزی منداڵ بدرێ کە بەهۆیەوە بتوانرێ خەیاڵی منداڵ گەشەی پێبدرێ.

دەرچوونی منداڵ بۆ گۆرەپانەکان (یاری کردن)

یاری کردن هۆکارێکی گرنگ و دڵ خۆشکەرە بۆ منداڵان.دەبێ منداڵ ببرێتە گۆرەپانەکان و ببرێتە شوێنە سروشتیەکان وەک دارستان..تا منداڵەکان شارەزایان لە نهێنیەکانی سروشت هە بێ.

ئاژەڵ لەناو باخچەی ساوایان

لە باخچەی ساوایان ئاژەڵی بچوکی ماڵی تێدایە.تا منداڵەکان بۆیان برەخسێ وفێربن چۆن هە ڵس وکە وت لە گەڵ ئەم ئاژەڵە بچوکانە بکەن و، فێری بایەخدان و بەرپرسیارەتي بن لە ڕێگای ئاگادار کردنی ئەم ئاژەڵانە. هەروەها فێر دەکرێن لە دوا ڕۆژ چۆن هەڵس وکەوت لەگەڵ ئاژەڵ بکەن.

خواردن لە باخچەی ساوایان

پێویستە منداڵ فێربکرێ کە لە ژەمی خۆی خواردن بخوات.هە روەها فێربکرێ زیاتر میوەو سەوزە بخواتن ئەو خواردنانەی کە بە سودن بۆ لە شی مرۆڤ، وە ئاماژە کردن بە دەوری گرنگی خواردنەوەو منداڵ دوور بکرێ لهو خواردنانەی کە زیانمەندە، وەک ئەو خواردنانەی کە شەکری زۆر تێدایە.

ئەمە چەند بنەمایەکە کە فێرکەرو مامۆستاکان لە باخچە ساوایەکانی ئەڵمانیا پەیڕەوی دەکەن.کە سیستەمێکی زۆر سەرکەوتوە. بەوئاواتەین کە لە کوردستانیش سوود لەم شێوازانە وەربگیرێ و کاری پێ بکرێ، چونکە باخچەی ساوایان یەکەم بەردی بناغەیە بۆ پەروەردە

کاریگەریە بایۆلۆژیەکانی چەکی کیمیاوی لەسەر قوربانیانی کوردستان لە لێکۆڵینەوەیەکی زانستیدا

نەوشیروان فوئاد

عەبدولغەنی کاکۆ - بەرلین

قوتابیەکی کورد لە کۆلیژی پزیشکی نەخۆشخانەی شاریتێ لە شاری بەرلین کاریگەریەبایۆلۆژیەکانی چەکی کیمیایی لەسەر قوربانیانی خەڵکی سیڤیلی کورد دەکاتە بابەتی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی لە خوێندنەکەی خۆیدا.

نەوشیروان فوئاد (لەدایک بووی ١٩٧٩ کەرکوک، لەساڵی١٩٩٧ەوە، لەئەڵمانیا دەژی، ئێستا قوتابی کۆلیژی پزیشکیە لە بەرلین) دەبارەی گرنگی و بایەخی ئەم بابەتەی هەڵی بژاردوە وەها بۆمان هاتە ئاخاوتن:

گرنگی ئە و بابە تە بۆ ئێمە ی کورد بە گشتی و بۆ من بە تایبە تی گرنگی کارە ساتی هە ڵەبجە یە بۆ دۆزی کورد.هە ڵە بجە دە رگای ناساندنی کوردی بە ڕووی جیهاندا وا ڵاکردو کێشە کە ی بە دنیا ناساند. ئێمە نابێت کارمان تە نها ئە وە بێ هە ڵە بجە یا ئە نفال لەڕێگەی ڕاگەیاندنەوە بە جیهان بناسێنین وچاوە ڕوانبین وڵاتان بە جینوسایدی دابنێن یا نا.لە واقعدا چە کی کیمیاوی لە هە ڵە بجە بە کارهێنراوە و نزیکە ی ١٥ هە زار قوربانی لێکە وتۆتەوە، گرنگ ئەوەیە بزانین لەڕووی مرۆڤایەتیەوە چی پێویستە بۆ ئەو قوربانیانە بکرێ".

*** تۆ کە ئەو لێکۆڵینەویە دەکەیت دەزانی بە چی جۆرە چەکێک لە خەلکی هەڵەبجە دراوە؟**

– ئە و چەکە کە جۆری س یە، یە کێکە لە چەکە قەدەغەکراوەکانی ئەی و بی و سی، ئەی واتە ئەتومی، بی واتە بێۆلۆجی، سی واتە کیمیاوی!

*** چۆن بیرۆکەی ئەم بابەتەت لا دروست بوو؟**

– ئەمساڵ کە یادی هەڵەبجە لە لە بالە خانە ی بوندستاگی ئە ڵمانی بە سەرپەرشتی خاتوو "کلاودیا ڕووت"ی سە رۆکی پارتی سە وزی ئە ڵمانی کرایەوە. لەو یادەوەریەدا چاوم بە پرۆفیسور فرینگەر کەوت. باسەکانی لەسەرکارەساتی هەڵەبجەو قوربانیانی ئەوکارەساتە سەرنجی ڕاکێشام و هانیدام بۆلێکۆلینەوە لە سەر ئاکامە خراپەکانی بەکارهێنانی ئە و جۆرە چەکە بۆ تەندروستی مرۆڤایە تی.

*** پرۆفیسۆرفرینگلەرکێیە؟**

– فرینگلەر پرۆفیسۆرێکی نەمساویە، پزیشکێکی تایبەتمەندە لەبواری چارەسەری بەرکەوتووانی چەکی ژەهراوی، تائێستا بۆ یارمەتیدانی قوربانیانی جەنگ چەندین وڵاتی دونیا گەڕاوە و هەرلەبەر چالاکی و کارایی لە بواری ئەو یارمەتیە مرۆڤایەتیانەی چەندین خەڵاتی جیهانی بۆ ئاشتی و نۆژداری پێ بەخشراوە.

*** ئەم پرۆفیسۆرە چی بۆ قوربانیانی هەڵەبجە کردوە؟**

– ئەم پرۆفیسۆرە نەمساویە و یەکەم پزیشکێکە لەسەردەمی کارەساتەکەدا لەڕێگای ئێرانەوە خۆی گەیاندۆتە لای بەرکەوتووانی چەکی کیمیاوی و ژمارەیەکی زۆری ئەم قوربانیانەشی بۆ نەخۆشخانەکانی وڵاتی نەمسا گواستۆتەوە بە مەبەستی چارەسەرکردنیان.دکتۆر فرینگلەر زۆر بە قوڵی لە حاڵەتی ئەو بەرکەوتووانەی کۆلیوەتەوە، هەوڵی داوە ماددەی ئەو ژەهرە ئاشکرا بکات کە قوربانیە کوردەکانی پێ بۆردومان کراوە، بۆ ئەم مەبەستە سەفەری ئێرانی کردووە و لەوێ دانەیەک لەو بۆمبە کیمیاییە نەتەقیوانەی کە لە لایەن ڕژێمی عێراقەوە بەکارهێنرابوون دۆزیوەتەوەو بەشێکی ژەهرەکەی بردۆتە وڵاتی نەمسا لەوێ پشکنینی بۆ کردوە و جۆری ماددەکەی دۆزیوەتەوە تاکو بتوانێ ماددەی چارەسەری پێویست بۆ بەرکەوتوەکانی بدۆزێتەوە، سەرەڕای ئەوەی چەندین بەرکەوتووی ئەم چەکەی لە هەڵەبجەوە برد بۆ نەمسا بۆ چارەسەر کردن، لەوێ هەندێکی مردوون، ئەم هاتووە پاش ڕەزامەندی کەس و کاریان لاشەکانی توێکاری کردوون تاکوو بزانرێ ئەم چەکە چ جۆرە کاریگەریەکی ئۆرگانی لەسەر هەناوی مرۆڤ جێ دەهێڵێ تاکو باشتر بتوانێ یارمەتی بەرکەوتووانی تر بدات. یەکێ لەو قوربانیانەی شاری هەڵەبجە گەنجێکە ناوی کەیوان موحەممەدە ئەوکاتە تەمەنی دوانزە ساڵان بووە و هێناویەتە نەمسا بۆ چارەسەر، ئەم گەنجە ئێستا تەمەنی ٣٢ ساڵە و لە نەمسا دەژی و قوتابی زانکۆیە.

*** تا ئێستا گە یشتونە تە چی دە رئە نجامێک لە و کارە ی کردووتانە؟**

– ئە م بابەتەم بەشێکە لە خوێندنەکەم. لەم قۆناغەدا داوامان لێکرا بابە تێک هە ڵبژێرین و لێکۆ لینەوەی لە سە ر بکە ین. بۆ ئەم مەبەستە دەبوایە پرۆفیسورێک سەرپەرشتی کارە کە بکات.ئەمەش کارێکی ئاسان نەبوو چونکە بابەتەکە کەمێک ئاڵۆزە.

پاشان پرۆفیسور(شادە) کە مامۆستای پرۆفسۆرە لە کۆلێژی فارماکۆلۆژی(دەرمانسازی) کارەکەی لا گرنگ بوو بریاری سە رپە رشتی کردنی دا. بابەتەکەم سێ تەوەری لە خۆگرتووە.

یەکەم: ئە و غازانە بە تایبە تی (سارین سینف جی) جۆرە ماددەیەکی تێداتە کە کار دە کاتە سە ر لە شی مرۆڤ.

دووەم: چی نەخۆشیەکی کتوپری و کوشندە و چی نەخۆشیەکی درێژ خایەن واتا موزمینی لێ دەکەوێتەوە.

سێیەم: ئایا ژەهری ئەم چەکە کیمیاییە ماددەی وای تیایە کە کار بکاتە سەر (دی ئێن ئەی) و جێنی نە وە ی ئە م مرۆڤانە ی ماون؟ ئایا داهاتووی تە ندروستی ئە و نەوانە چۆن ئە بێ؟

ئەم سێ تەوەرە بە لای منە وە زۆر گرنگن وە ک پزیشکێک یا کارمە ندێکی تە ندروستی بۆ ئە وە ی گە ر ڕۆژێ هات و یە کێک لە خە ڵکی ئە و ناوچانەی دووچاری ئەو چەکە هاتوون بۆ چارەسەرکردن ڕوو لە عیادە یان نە خۆشخانەکان بکەن بە ئاسانی باری دەسنیشان کردنی نەخۆشیەکەیان بزانرێ. واتە حاڵەتی بەرکەوتنی چەکی کیمیایی ببێتە نەخۆشیەکی دیاری کراو. ئێستا خەریکی بابەتەکەم مانگی دەی ئەمساڵ دەبێ کۆتایی پێ بهێنم.

دەمەوێ ئەوەش ڕوون بکەمەوە کە مەسەلەی بۆمبارانکردنی کوردستان بە چەکی کیمیایی لە لایەن ڕژێمی پێشووی عێراق ئێستا بووەتە ڕاستیەکی حاشا هەڵنەگر، بۆ نموونە . لە پەرتووکی فارماکۆلۆجی چاپی ٢٠٠٦ بۆ قوتابیانی کۆلێژی پزیشکی کاپیتەلی ٣٨ لە لاپەڕە ٤٥٤ لە بەشی ژەهردا کە باسی چەکی کیمیایی دەکات بۆمباران کردنی کوردستان بە دەستی پێشووی ڕژێمی عێراق وەک نموونەیەک دەهێنێتەوە. ئە م پە رتووکە، پە رتووکی ستانداردی ئە ڵمانیە ماددەی خوێندنی قوتابیانی کۆلێژی پزیشکیە لە زانکۆکانی ئەڵمانیا.

هونەرمەندی پەیکەرتاشی لە بیرکراوی کورد عەبدوڵلای برادەری

ساڵی١٣١٧ هەتاوی١٩٣٧ زاینی لە بنەماڵەیەکی هەژاری شاری سەقز لەدایک بووە. هەروەک زۆربەی منالانی کوردستانی ئەو کاتە بەبێ فێرگەیەکی هونەری لە کۆڵان ودەشت و دەر لەسەر دیوار ئەرز بە چیلکە نەخشی کردووە بە قوڕ شێوە بەرجەستەکراوەکانی دروست کردووە هەر ئەوکاتە بەهرەی هونەرمەند دەرکەوتوە،هەروەک خۆی باسی دەکات :کاتێک وێنەیەکم دەکێشا یان لەقوڕ شێوەیەکم دروست دەکرد منالانی دەور و بەرم زۆر پێی سەرسام دەبوون، هانیان دەدام و تەشویقیان دەکردم بەچاوێکی تایبەت بەرامبەر منالەکانی تر سەیریان دەکردم، ئەوانە گەورەترین هاندەرم بوونە بۆ ئەوەی ئیدامە بە کاری هونەری بدەم.

ئا: ئاسۆ حەیدەری - فەرهاد باپیر

*** تاچەند لە ڕێگای قوتابخانە سودمەند بووی و وانەی هونەری پەیکەرتاشیت چۆن وەرگرتووە؟**

– نە قوتابخانە لە و نە هیچ فێرگەیەکی هونەری وانەی هونەریم وەرنەگرتووە، من بە تەنها خۆم هەوڵم داوە بە بینینی کاری هونەری هونەرمەندە ئیتالیایەکان و ڕوسییەکان لەبواری پەیکەرتاشین لەلایەکی تر بە تایبەت ئەو شێوانەی بۆماوەی مێژوویین کە لەئێران دەدۆزرانەوەو زۆرترین سودم لێ وەرگرتوون، بەڵام لەگەڵ ئەوەش هەوڵم داوە من هەر خۆم ببم وچێ هەم ئەوە بم دوور لە کاریگەری یان لاسایی هونەرمەندانی تر.

لە تەمەنی ١٣ و ١٤ساڵی بووم لە سەقز جارێکیان چوم بۆرەک بکرم پەیکەری لێ دروست بکەم. کابرای بۆرەک فرۆش گوتی بۆ چیتە منیش لەوەڵام دا گوتم پەیکەری پێ دروست دەکەم، گوتی: ئەوە حەرامە دەبێ لەو دونیا زیندووی بکەیتەوە، بڕۆ پێت نافرۆشم چارەم نەما باوکم نارد بۆی کریم، بۆیە من هاندەرم نەبوە من ئەگەر لاواز و بێ ئیرادە بوام هەر لەو کاتە تەسلیم دەبووم و وازم دەهێنا

*** یەکەم کاری هونەریت کە هەست بکەی لە ڕێگای ئەوەوە ناسرابوویت چی بوو؟**

– بیرمە لە هەرەتی لاویدا بووم لەشاری سەقز پەیکەرێ ئاسکێکم دروست کرد زۆر سەرنجی خەڵکی ڕاکێشا ئەم کارەم یەکسەر داتاشی لەسەر گەچ بەبێ قالب کردن لەوەوە زیاتر ناسرام.

لەدوایی من ڕووم کردە شاری تاران بۆ بژێوی ژیان، گەچکاریم دەکرد لەو باڵەخانە و کۆشکانەی کارمان تێدا دەکرد، خاوەن کارەکەم هەموو ئەو نەخشانەی بەسەر تاقەکانەوە ڕازاندنەوەی سوچ و سەرئاگردانەکان دەخستە ئەستۆی من، لە دواجار چوارچێوە و وێنەکانیش هەر خۆم ئەنجامم دەدا بۆیە زۆر هانی دەدام، هەر بۆ بژێوی ژیان ئەو بۆماوە کۆنانەی(آثار) لەژێر گڵەوە دەریان دەکرد مێژوویان بۆ پێش و دوای ئیسلام و دوەرانی سەفەوییەکان و مەغۆلییەکان دەگەڕایەوە زۆر جار بە پارچە دەرییان دەکرد چەند پارچەیەکی کەم دەبوو تەسلیمی منیان دەکرد دووبارە بەیەکەوەیان بلکێنمەوە و پارچە نادیارەکان دروست بکەم، ئەو کارانە وای کرد ڕوو بکەمە کاری سیرامیکی و ڕەنگ و شوشەکردنیش هەر بۆ خۆم ئەنجامم دەدا کە ئەوکاتە لە تەواوی تاران کەس نەیدەتوانی پارچەکانی وون بووی ئەو ئاسارانە دووبارە هەروەک خۆی دروست بکاتەوە. لە ئەنجام دا کەس پەی پێ نەدەبرد نەیدەزانی بەشێکی لێ نەماوە و دووبارە بۆی دروست کراوەتەوە تارادەیەک ئەنتیک فرۆشەکان نەیان دەناسییەوە کە بۆ خۆیان بۆ چاک کردنەوە بۆمنیان دەهێنا، من ئەوکارانەم هەمووی بۆ دابین کردنی بژێوی ژیان کردووە.

عەبدوڵلای برادەری و فەرهاد باپیر

شایانی وتنە زۆر لەو وێنەی ئەو کارانەی لای خۆی پاراستوە کە دووبارە دای دەڕشتنەوە یان چاکی کردونەتەوە.

لە تاران ماوەیەکی درێژ کاری پەیکەر سازی ئەنجامداوە، لەبەر سەرنج ڕاکێشی کارەکانی زۆری هەر ئەوکاتە خەڵکانێک بۆ بەهای هونەری و ڕازاندنەوەی باڵەخانەو ماڵەکانیان داوایان کردووە.

لە وەزارەتی فەرهەنگ و هونەر بۆ هەڵسەنگاندنی هونەریی و نرخ و تێچوویی پەیکەرانەی لەسەر مەیدانەکان دایان دەنا داوەتیان کردوە بە فەرمی حسابیان بۆ کردوە،

لەدرێژەی باسی ژیانی هونەری عەبدوڵای برادەری وتی:

لەسەرەتای حەفتاکان دوای گەڕانەوەم لەتاران بۆ شاری سەقز یەکەم کارم پەیکەری هەڵۆ و دواتریش فریشتەی ئازادی بوو دروستم کردن کە پەیکەری هەڵۆ تا ساڵانێکی درەنگ لەو مەیدانەی ناو شاری سەقز مابوو، تا ئێساش ئەو مەیدانە هەر بەناوی پەیکەری هەڵۆ ناودەبرێت ئەگەر تەمەن ڕێگەم پێ بدات یەکێک لە خەونەکانمە جارێکی تر دوای ئەو هەموو ئەزمونەی لام کۆبۆتەوە زۆر بەقایمتر و ڕێکتر لەو مەیدانە پاش نەمانی ڕژیم پەیکەری هەڵۆ دروست بکەمەوە!!

لەوەڵامی پرسیارێک تاچەند کاری کۆمەڵە و ڕێکخراوی هونەری کردوە وتی:

من لە ژیانما کێشەم بووە کەمن چۆن هەم هەر وا بمێنمەوە کاریگەری ئەم فەلسەفە و ئەو ئایدلۆژیا بەسەرمەوە نەبێت، لەگەڵ بژێوی ژیانی ڕۆژانەم کێشەم بووە ئەوانەی گوتم بەلای منەوە زۆر گرینگ بووە هەر بۆیە ڕێگەیان پێ نەداوم کاری بەکۆمەڵ ئەنجام بدەم ئەوەشیان کێشەیەک بووە هەر ئەوەندەم پێ کراوە کە کردوومە کاتیشم هەر ئەوەندە بەدەستەوە بووە.

کارە دیارەکانی هونەرمەند عەبدوڵای برادەری

• پەیکەری کەسایەتی ناسراوی ئەڵمانی ویلی براندت لە بارەگای س پ د لە ئەڵمانیا دانراوە.

• پەیکەری هەڵۆ کە بۆ ساڵانێکی درێژ لە مەیدانی هەڵۆی شاری سەقز دانرابوو بەڵام دوای هاتنی شۆڕشی ئیسلامی ڕوخاندیان ؟

• فریشتەی ئازادی لە پارکی شاری سەقز دانرا بوو دوای هاتنی شۆڕشی ئیسلامی ڕوخاندیان

• پەیکەری قازی موحەمەد لای حزبی دیموکراتە

• پەیکەری پێشمەرگە دیاری کردووە بۆ بەڕێز مام جەلال لە سورداش

• مەکسیم گۆرگی لای هونەرمەندە

• پەیکەری ڤیلی هێلباخ لە دانیشگایەکی هایدلبێرگ ئەڵمانیا

• پەیکەری ئەحمەدی خانی لای هونەرمەندە

• پەیکەری کێشەی مرۆڤ لەگەڵ کەری بەستەزمان لای هونەرمەندە

• پەیکەری دایک لای هونەرمەندە

• سوار ئەسپ لای هونەرمەندە

لە بەدواوچون و سەرنج ڕاکێشی پەیکەری سوار ئەسپ نەبوونی کاری هونەرمەند لە هەرێمی کوردستان برادەری وتی:

من ئامادەم ئەگەر داوا بکەن لە هەولێر بە ١٠ مەتر بەرزی پەیکەری سوار ئەسپ ئەنجام بدەم.

دوای ڕوخانی ڕژێمی شا و هاتنە سەر کایەی ڕژێمی ئیسلامی هونەرمەند ڕوی کردۆتە شاخ و لەگەڵ پێشمەرگەکانی دێموکرات تێکۆشانی بەردەوام بووە، هەر لەشاخ کۆمەڵێک کاری هونەری نەخشە کیشانی لەسەر کارتۆن و سندوقی گولە تۆپەکان ئەنجام داوە کە تا ئێستاش لای خۆی پاراستویەتی

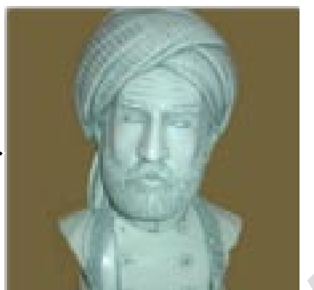

پەیکەری ئەحمەدی خانی

یەکێک لەکارە بەتواناکانی برادەری بەجۆرێکی تەواو جیاواز لە هونەرمەندانی تر کارەکانی بەئەنجام دەگەیەنێ ئەو یەکسەر بۆرەکی بەستراو دادەتاشێت بە ڕوتی بەبێ جڵ بە بەش بەش و پارچەی دوور لەیەک دروست دەکات بێ هەڵە کردن لە ئەندازەی بچوک و گەورەیی پارچەکان لەدواجار مۆنتاجیان دەکاتەوە جلیان دەکاتە بەر، ئەوەش بە بۆچوونی من ڕەنگدانەوەی سەرەتای دەست پێ کردنی هونەری بووە هەروەک خۆی باسی بۆ کردین بۆ(تەرمیم) کردنی بۆماوەکان (آثار)لە تاران دەستی پێ کردوە تا ئێستاش هەر بەهەمان ڕێچکە بەردەوام کار دەکات.

لەمیانی ئەو جۆرە کارکردنە جیاوازەی برادەری وتی: من ئەو ئەزمونانەم بە درێژایی ژیان لا گەڵاڵە بووە حەز ناکەم بیبەمە ژێر گڵ، بەلێ بەداخەوە تائێستا هەڵێکم بۆ فەراهەم نەبوە بتوانم بیگوازمەوە بۆ هونەرمەندانی تر.

لەدوا وتەی عەبدوڵای برادەری پێش ماڵئاوایی لێ کردنی وتی:

هونەرمەند نابێت لەگەڵ خۆیی و هونەر و خەڵکیش درۆ بکات.

من خەو بەوەوە دەبینم، ڕۆژێک تەواوی کوردستان ئازاد بێتو لەهەر شارێکی ئەم وڵاتە پەیکەرێکی لێ دابنێم.

فازیل پیرداود: من و سەلیم شێرەو عەلی مستەفا، بە کەلەبچە لە یەکتریان بەستاینەوەو سواری سەیارەی موسەلەحەیان کردین و بەرەو مەحەتەی بەغدایان بردین

فازیل پیرداود

تەنها لەساڵی ١٩٦١ حەوت جار لەسەریەک گیرام و زیندانی کرام، بەچەندین تۆمەتی جۆراوجۆری گەورەو بچووک، وایلێهاتبوو هەر شتێک لەهەولێر روویدەدا، پێش هەموو کەسێک منیان دەگرت و لە ژوورێکی ئینفرادییان دەکوتام، لە بەندیخانەش بەتەنها منیان ئازار دەداو حیسابێکی تایبەتییان بۆ دەکردم، بۆ نموونە: هەموو بەیانییەک بۆماوەی کاتژمێرێک هەموو سجنەکانیان دەهێنایە دەرەوە، دەست و چاوی خۆیان دەشۆری و ئەو ماوەیە لە حەوشەکەدا پیاسەیان دەکرد، بەتەنها ئەوکاتە من لەژوورەکەی خۆم بەدەست بەستراوی دەمامەوەو نەیاندەهێنامە دەرەوە. پاش ئەوەی کاتژمێرەکە تەواو دەبوو هەموو سجنەکانیان دەبردەوە ژوورەوە، ئینجا منیان بەتەنها دەهێنایە دەرەوەو لە حەوشەکەدا دەست و چاوم دەشووشت و دەستم بەئاو دەگەیاند، بەڵام چۆن، ئەوکاتە پۆلیسێک کە ناوی"حەمید بوو ئێستاش ماوەو دوو خەتی هەیە" لەگەڵم بوو چاودێری دەکردم، هەتا کە دەستم بەئاویش دەگەیاند، حەمید لەپێش دەرگاکە دەوەستاو دەستی لەسەر دەمانچەکەی دادەنا.

لەدوای هاتنە دەرەوەو چاو شۆرین، حەمید دەیبردمە ژووری پۆلیسەکان و لەوێ منی دەبەستایەوە، لەهەمووی سەیرتر، ئەوەبوو، لە وەرزی زستان بەو سەرماو سۆڵە لێنەدەگەڕان من بەتانی بەخۆم دابدەم بە شەوان، جا پۆلیسێکی عارەب هەبوو لە بەندیخانەکە، ئێوارە کە لەماڵەوە خواردنیان بۆ دەهێنام، ئەویش لەگەڵم دادەنیشت و نانەکەی لەگەڵ دەخواردم، ئەو پۆلیسە عەرەبە کە دەچوو بۆ نۆبەتی ئێشکگرتنی، فرسەتم وەردەگرت و بەتانییەکەم بەسەر خۆمدادەدا لەسەرمان، ئینجا ئەو عەرەبە کە ئێوارەکەی نانی لەگەڵ من دەخوارد، شەوان کە دەیبینی وا بەتانیم بەسەرخۆمدا داداوە، بەتانییەکەی دەگرت و بۆ شوێنێکی دووری فڕێدەدا، تاوەکو ئەگەر لەخەویش هەڵسام بەتانییەکە نەدۆزمەوەو دەستم پێی نەگاتەوە، دووبارە بیهێنمەوەو بەسەرخۆمی دابدەمەوە، ئیتر بەمجۆرەو بەچەندین شێوە ئازاریان دەدام و لە سجنیش غەدریان لێمدەکرد.

هەموو جارێکیش لە کۆتاییەکەیدا، کە دەیانزانی هیچم لەسەر نییەو منیان بە غەدر گرتووە، هیچیان لەگەڵم پێنەدەکراو بە بڕیارێکی حاکم بەریاندەدام. بۆیە وەکو گوتم: هەر شتێک کە لەهەولێر روویدەدا، بەمل پارتیان دادەهێناو بەر لەهەموو کەسێکیش منیان دەگرت، چونکە هەم شوێنەکەم دیارو ئاسان بوو، دوکانم هەبوو لەناو بازاڕ، هەم لەلایەکی دیکەوەش من ئەندامێکی ئاشکرای پارتی بووم، چونکە لەساڵی"١٩٦٠" کە پارتی داوای مۆڵەتی لقی هەولێری پارتی کرد لە حکومەتی ناوەندی، من یەکێک بووم لە دامەزرێنەرانی لقی پارتی لەهەولێر. بۆیە تەنها لەساڵی ١٩٦١ حەوت جار گیرام لەگەڵ ئازارێکی دەروونی زۆر، ئەوکاتەش پارتی هێشتا بڕیاری شەڕی رانەگەیاندبوو، حەزیشیان نەدەکرد خەڵک بچێ بۆ شاخ و قەرەباڵغی دروستبکرێت، تەنها ئەو کەسانەیان دەبردە شاخ کە لەناو شاردا فەرمانی دەستگیرکردنیان هەبوو، ئەگینا حەزیان نەدەکرد خەڵکی بچن بۆ چیاو لەوێ کۆ ببنەوە، چونکە هێشتا تەشکیلاتی پێشمەرگە بەتەواوی نەکرابوو، تەنها ئەگەری شەڕ هەبوو، دەنا هیچ لەئارادا نەبوو.

لەو چەندجارەی کە گیرام، جارێکیان بەر لە گیرانم پارتی زانیبووی کە من فەرمانی دەستگیرکردنم بۆ دەرچووە، بەڵام من خۆم هێشتا نەمزانیبوو، جەماعەتێک لە برادەرانی پارتی کە ئەوکاتە من لەماڵەوە نەبووم، دەچن بۆ ماڵەوەو پێیاندەڵێن: فازیل فەرمانی دەستگیرکردنی بۆدەرچووەو، با شەو خۆی کۆ بکاتەوەو ئامادەبێت، ئێمە دێینە دوای و لەگەڵ خۆمان دەیبەینە شاخ و لەوێ با دەست بەخەبات بکات.

دایکم و خوشکم مشەوەش دەبن و دەڵێن: ئێمە جگە لە فازیل کەسی دیکەمان نییە، ئەگەر فازیل بزانێت کە لەدوای هاتوون شک و گومانی تێدانییە کە لەگەڵیان دەڕوات و ئێمەش بێکەس دەمێنینەوەو لەوانەیە چیدیکە چاومان پێنەکەوێتەوە، چونکە نە قوەتمان هەیەو نە ئەو شارەزاییەشمان هەیە کە بەپێی ئەو چیاو ئەم چیا بەدوایدا بگەڕێین، یا لەوانەیە بکوژرێ و گۆڕەکەشی نەبینینەوە، بۆیە لەنێوان خۆیان موشاوەرەیەک دەکەن کە بەمن نەڵێن: هاتوونەتە دوام، منیش ئاگام لەهیچ نییە، نیوەڕۆ هاتمەوە بۆماڵ و پشوویکم دا، پاش نانخواردن گەڕامەوە بۆ دوکانەکەم، بۆ ئێوارەکەی ئەوان دووبارە دێنە ماڵ و دایکم و خوشکەکەم دەڵێن: فازیل گوتی نایەم، ئەوانیش دەگەڕێنەوە بەبێ ئەوەی من ببینن یا من ئاگام لەهیچ شتێک هەبێت.

ئیتر لەدوای چەند ڕۆژێک پێیانڕاگەیاندم کە لەدوامدا دەگەڕێن و دەیانەوێت بمگرن، منیش یەکڕاست خۆم شاردەوەو، خۆم نەدا بەدەستەوە، ماوەیەک شەوان نەدەچوومەوە بۆماڵەوەو لە شوێنانی دیکە دەخەوتم، بەدوای ڕێگایەکیش دەگەڕام کەچۆن خۆم ڕزگار بکەم و خۆم بگەیەنمە سەرێ، بەڵام حکومەت کە بێئومێدبوو لەگرتنم، هەستان کەفیلەکەمیان گرت، چونکە جاری پێشوو بەکەفیل بەریاندام، کەفیلەکەشم پیاوێکی خزمی خۆمان بوو، نەخۆشی سیلی هەبوو، لە وڵاتی لوبنان نەشتەرگەریی بۆکرابوو، تەنها چارەکە جەرگێکی مابوو، ئەگەر یەک شەو لەسجن بمابووایە لەوانەیە گیانی بەخاکسپاردبووایە.

کەفیلەکەم"شوکر بەزاز"بوو، کە خزمی دایکیشم بوو، بۆیە ویژدانم قبووڵی نەکرد هەڵبێم و ئەو لەجیاتی من بگیرێت، بۆیە لەدڵی خۆمدا بڕیاری ئەوەمدا کە واستەیەک ببینمەوەو خۆم بکەم بە نەخۆش و لە نەخۆشخانە بمخەوێنن، چونکە هەڵاتن لە خەستەخانە ئاسانتربوو نەوەکو لەسجن، نیازم بوو، پاش ئەوەی شوکر بەززاز لە کەفیلییەکەم دەردەچێ، ئینجا لە نەخۆشخانە هەڵدێم و دەچمە سەرەوە.

بەهەرحاڵ، قەناعەتم بە دکتۆرێک کرد کە لە نەخۆشخانە بمخەوێنێ. لە نەخۆشخانە خەبەرم بۆ دایکم نارد کە بە کەفیلەکەم بڵێ، وا فازیل لە نەخۆشخانەی کۆماری خەوێنراوەو بچێ بۆ بنکەی پۆلیس و کەفالەتەکەی خۆی بکشێنێتەوە. هەر لەدوای یەک کاتژمێر، لە کارەکەم و ئاگادارکردنەوەی دایکم، سەیارەیەکی پڕ لەچەکدار هاتن بۆ ناو خەستەخانەی کۆماری، کە ئەوانم بینی یەکسەر چووم بۆ سەرجێگاکەی خۆم و پاڵمدایەوە، زۆری نەبرد معاونێکی پۆلیس هاتە ژوورەکەی من و گوتی: تۆ فازیل پیرداودی؟ وتم: بەڵێ، نەخۆشم، دکتۆر منی لێرە خەواندووە، دوو پۆلیسی لەلا جێهێشتم و بۆخۆشی چووە دەرەوە، جا نازانم بۆلای دکتۆر چوو یا چوو بۆلای ئیدارەی خەستەخانە. پۆلیسەکان لەم لاو لەولای دەرگاکە وەستابوون.

بەماوەیەکی کەم، مەعاونەکەی پۆلیس گەڕایەوە ژوورەکەی من و یەکڕاست گوتی: هەڵسە بەگەڵمان کەوە؟ وتم: من نەخۆشم ناتوانم بڕۆم. بە پۆلیسەکانی وت: بیهێنن. ئیتر بەزۆر بردمیانە ناو سەیارەی موسەلەحەکەو لەنەخۆشخانە بردمیانە قشلەی و لەوێ سجنیان کردم. لە بەندیخانەوە بردمیان بۆ حەوشەکەی قشلە، کە ژوورێکی لێبوو، لەوێ دامیاننا چونکە تاوەکو بۆیان بکرابووایە زیندانی سیاسییان تێکەڵ بە زیندانەکانی دیکە نەدەکرد. کە بردمیان بۆ ژوورەکە بینیم، مامە سەلیم شێرەو عەلی مستەفاو سەلام عەزیز و کەریم مەحموود لەگەڵ هەندێ پیاوی شەقڵاوەی هەموو لەژوورەوەبوون، سەلامم کردو لەلایان دانیشتم.

من پێشتریش سەلیم شێرم دەناسی، لەگەڵ عەلی مستەفای، عەلی مستەفا هەر خزمی خۆمان بوو. لەژوورەکە ماینەوە تا نزیک عەسر، جا لەدوای عەسر هاتن، دوو بەدوو بە کەلەبچە لە یەکتریان بەستاینەوەو سواری سەیارەی موسەلەحەیان کردین و بەرەو مەحەتەی قیتاریان بردین. لەناو قیتار هەمووەمانیان خستە فارگۆنێکەوەو بەرەو شاری بەغدا بەڕێکەوتین.

ئا: بەدرخان
بەشی سیانزەهەم

عەریف سلێمان: لەساڵی ١٩٦١ ناوی پێشمەرگە نەبوو، لەهەر شوێنەو ناوێکیان بۆ دانابوو، وەکو لەشکر، کۆمەڵە، چەتە، شەعب

عەریف سلێمان

چوار پێنج ڕۆژ لە هەورێ ماینەوە، جاشی هەموو کوردستان دەورەی لێدابووین، چونکە لەشکرەکەمان شکابوو، خەڵکی نانی سبەینەیان لەلای ئێمە دەخوارد، بۆ نانی نیوڕۆ دەبوونە جاش و گوللەیان بەئێمەوە دەنا. لەهەموو کوردستانیش تەنها ئەو چەند پێشمەرگەیە مابوون کە بە سەرۆکایەتی مەلا عەوڵا و شەمسەدین موفتی بوون، ئەوان سەکردایەتی پێشمەرگەو شۆڕشیان دەکرد لەو ناوچەیەدا. مەلا عەوڵا، دەتوانم بڵێم هەتاکو ئێستا پیاوی وەکو مەلا عەوڵا"مەلا ماتۆڕ"نەبووەو نابێ لە چاونەترسی و ئازایەتی و ڕەشیدی.

هەروەها شەمسەدین موفتیش، لە هێمنی، لەسەرەخۆ، خۆشەویست لەناو پێشمەرگەکان، دەتوانم بڵێم هەتاوەکو ئێستا پیاوی عاقڵ و دووربین و هێمنی وەکو شەمسەدین موفتیم نەدیتووە، ئەوە بۆ مێژوو دەگێڕمەوە کە لەدوا ڕۆژدا مێژوو ئەو ناوانە لەبیر نەکات، چونکە ئێستا، نەوەکو نەوەی داهاتوو ڕاستییەکان وەکو خۆی نازانێت.

ڕۆژی پێنجەم لەهەورێ لەشەڕێکدا شکاین، بەڵام شکانەکە زۆر قورس نەبوو، مەلا عەوڵا بەیانییەکەی کە زانی ئەو هێزەی کە هاتۆتە سەرمان هێزێکی زۆرەو، ئێمەش تەنانەت فیشەکیشمان هێندە زۆر نەبوو کە سەنگەرییان لێبگرین و شەڕیان لەگەڵدا بکەین، خوای لێخۆشبێت، مەلا عەوڵا، جەوهەر هیرانی و یەک دوو برادەری دیکەشی نارد، گوتی: بڕۆ، لە سەنگەرەکان بە پێشمەرگەکان بڵێ، پاشە کشە بکەن و تەنها شەڕی لا بەلا بکەن تاوەکو خۆیان دەرباز بکەن بەبێ زیان، مەلا عەوڵا، خۆشی چووبووە هەندێ لە سەنگەرەکانی پێشمەرگەو ئەوەی پێڕاگەیاندبوون، ئەوەبوو، پاشەکشەیەکی زۆر مونەزممان کرد، بەڵام ئێمە شکابووین، چونکە دوو هێزی نابەرابەر بووین، هەم لەژمارەی چەکدارەکان، هەم لەژمارەی چەک و ئەو جبەخانە گەورەیەی کە بەدەست ڕژێمەوەبوو، هەر لەتۆپ و هاوەنەوە تاکو دەگات بە فڕۆکەو هەلیکۆپتەر، ئێمەش هەر لەسەفینەوە بە پاشەکشە هاتین، تەنها مەبەستمان ئەوەبوو کە پارێزگاری لەو هێزەی کە هەمانبوو، بیکەین.

تەنها سەنگەرێک مابۆوە کەوا کەس ئاگاداری نەکردبۆوە کە پاشەکشە بکەن، لەو سەنگەرەش عەریف سەمەدی لێبوو لەگەڵ عەباس جبرائیل و هەمزە جبرائیل، ئەحمەد کەرەو سێ کەسی دیکەش بوون، واتا ئەوان حەوت کەس بوون، ئەوان کەوتبوونە ناو جاشان، ئەوکاتەش جاشەکان بە تاقم و دەستە بوو، هەر کۆمەڵە جاشێک بەناوی یەکێ بوو، عەریف سەمەدیش پیاوێکی زۆر ئازاو زیرەک بوو، بە پێشمەرگەکان دەڵێ: ئێمە تازە کەوتووینەتە ناو جاشان و ئەگەر کارێک نەکەین لەناو دەچین، بەوجۆرە ئەوانیش بەفێڵ بەگەڵ جاشەکان دەکەون و دەڵێن: ئێمەش جاشی فلانە کەسین. بەگەڵ جاشەکان دەکەون و لەیەک دوو شوێنیش ڕایاندەگرن و دەڵێن: ئێوە جەماعەتی کێنە؟ ئەوانیش ناوێک دەڵێن و بەوشێوەیە خۆیان قورتار دەکەن، هەتا دەگەنە چیوەی.

لەولاش، مەلا عەوڵا گوتی: ئێمە هەر بەشەڕ دەڕۆین و مەجالی دوژمن نادەین کە سەر لەدوو لەشکری ئێمە بنێت، مەلا عەوڵا، بەمن و عەریف عوسمانی گوت: ئێوەش بڕۆن"دەرە شیر"ی، بگرن، چونکە ئەگەر لەشکرەکەی دوژمن سوڕایەوەو "دەرە شیر و دەرەدار"مان، لێبگرن، ئەوکاتە دەرفەتی هەڵاتنیشمان نابێت. "دەرەدار"لەنێوان شێخ وەسانان و مەلەکانییە، "دەرە شیر"یش، لەنێوان شیرێ و مەلەکانییە. ئەو ڕێگایانە چەند سەد ساڵێک بەرلەئێستاو لەکاتی خۆی لەناو شاخەکەدا هەڵکەنراوە، کە لەدوورەوە سەیری دەکەیت، دەڵێی ئەم شاخە کەس ناتوانێ بچێتە سەری، بەڵام کە لەشاخەکە نزیک دەکەویتەوە، لە دەرە شیری ڕێگا بۆسەر شاخەکە دەڕواو، ولاغ زۆر بەئاسانی دەچێتە سەری. مەلا عەوڵا گوتی: ئێوە بڕۆن ئەوشاخەی کۆنترۆڵ بکەن. ئێمە بە لەشکرێکەوە هاتینە ئاوەشیری، باقی لەشکرەکە لەگەڵ مەلا عەوڵادابوون، ئەوانیش هەر بەشەڕ خەریکی پاشە کشەیەکی مونەزەم بوون، تاکو هێزی پێشمەرگە بە کەمترین زیان بتوانێ پاشە کشە بکات و بگەڕێتەوە دواوە.

خوالێخۆشبووان حەمید کاوانی و مەحموود کاوانی، ئەوان جەماعەتێک بوون، هەر بەشەڕ لەگەڵ سوپای ڕژێم، هاتبوون تا گەیشتبوونە بالیسانێ، لەوێ دیسانەوە تووشی شەڕێک هاتبوون و شەو لەوێ مابوونەوە، ئێمەش پاش نیوەڕۆیەکەی گەیشتینە دەرەشیری، عەریف عوسمان یوسف گوتی: جا لێرە تۆ یا من، بچین بۆ سەر شاخەکەو، لوتکەکەی کۆنترۆڵ بکەین، هەندێکیشمان لەسەر ئاوەشیرێ بمێنێ، نەوەکو برادەران لەم دەوروبەرە چواردەورەیان بگیرێت، بۆیە بە کاک عوسمانم گوت: من وای بەباش دەزانم تۆ بچیتە سەر دەرە شیرێ و من لەخوارەوە لەئاوەشیرێ دەمێنمەوە، عەریف عوسمان بەخۆی و بە بیست پێشمەرگە چووە سەر دەرەشیرێ و منیش نزیکەی سی پێشمەرگەیەکم لەگەڵبوو، گوتم: ئەگەر برادەران لەخوارەوە بەر لەوەی بگەنە ئێمە چواردەوریشیان گیرا، من هێزەکەی خۆم دەبەم و دەچمە هانایانەوە، لەبەرئەوەی سوپای ڕژێم لە جەیش و جاشێکی یەکجار زۆر پێکهاتبوو بەتەوای چەک و جبەخانەوە، ئێمەش تەنانەت فیشەکمان بۆ شەڕکردن پێ نەمابوو، ئەمە سەرباری ئەوەی کە نان و ئاویشمان بۆ خواردنەوە پێنەبوو، چ ئەوانەی شەو لە شرێمکێ مابوونەوەو تووشی شەڕ هاتبوون، چ ئەو چەند پێشمەرگەیەی لەگەڵ من و عەریف عوسماندابوو لە ئاوەشیرێ و لەسەر شاخەکەی لە دەرەشیرێ، ئەوانیش شەوێ بە بەرسیێتی لەسەر شاخەکەی خەویان لێکەوتبوو، بەیانی کە هەڵسابوونەوەو دێنە ژێر دەرەدارێ، کاک عوسمان پێینەکرابوو کە دەرەدارێش کۆنترۆڵ بکاتن، کە دەگەنە ئەوێ جەماعەتە چەکدارێک تووشیان دەبن و پێیان دەڵێن: لەشوێنی خۆتان نەبزوێن و چەک بن، دواتر کە لێکۆڵینەوەمان کرد چەکدارەکان مەلەکانی نەبوون، ئەوان لەژێر شاخەکە دەبن و دەیانەوێت سەرکەونە سەر دەرەدارێ، چەکدارەکانیش لە سەر دەرەدارێ چەکیان لێ ڕادەکێشن و دەڵێن چەک بن، ئەوانیش دەڵێن: ئێمە لەشکرین چونکە ئەوکاتە ناوی پێشمەرگە نەبوو، لەهەر شوێنەو ناوێکیان بۆدانابوو، لەناوچەی سۆران و هەندێ شوێن دەیانگووت:"کۆمەڵە" لەهەندێ شوێنی دیکە دەیانگوت:"لەشکر" لەناوچەی بادینان بە پێشمەرگەیان دەگوت"چەتە" لە خۆشناوەتیش دەیانگوت:"شەعب"، جا ئەوان دەڵێن: لەشوێنی خۆتان نەجولێن، ئەوانیش دەڵێن: کاکە ئێمە لەشکرین، ئێمە شەعبین، ئەوانیش دەڵێن: ئێمە نازانین ئێوە کێن؟.

ئەو چەکدارانەی کە دەیانوویست ڕێکە لە لەشکرەی ئێمە بگرن، هەر ئەو کەسانەبوون کە پێشووتر لەگەڵ ئێمەدابوون، بێگومان ئەوە بە درێژایی مێژوو هەروابووە، کە لەشکرێک شکا خەڵک لەگەڵی نامێنێ، جا ئێمەش لەشکرێکی شکاو بووین، هەر ئەوانەی کە دوێنێ لەگەڵ ئێمەدابوون بۆ بەیانی دەهاتنە سەر ڕێگامان.

ئا: بەدرخان
بەشی شانزەهەم

نووسینی: مارگرێت سۆلیڤان، وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: پێشڕەوی سەید برایم

ئاژانسەکانی هەواڵ: ئاژانسەکانی هەواڵ دەنگوباسەکان بڵاو دەکاتەوە، کە گشت هۆیەکانی ڕاگەیاندن بەکاری دەهێنن، جا بۆ بڵاوکردنەوەی ڕاستەو خۆ بێ، یان بۆ وەرگرتنی هەندێ لە بیر و هزر بێ بۆ ڕاپۆرتە هەواڵ. بۆ نمونە لەوانەیە نووسەری ڕۆژنامەیەک دوای ئەوەی هەواڵێکی بەهێز دەبینێ لە بەناوبانگترین ئاژانسەکانی هەواڵ، داوای ووتارە هەواڵێک بکا، کە بایەخی ناوخۆیی هەیە. بەناوبانگترین ئاژانسی هەواڵیش: ئاسیوشێیتدپرێس و ڕۆیتەرز و ئاژانسی هەواڵی فەڕەنسا.

گۆڤارەکان: گۆڤارەکانیش وەک ڕۆژنامەکان لە نێوان ئەو گۆڤارانە دان، کە گرنگی دەدەن بە هەواڵی گشتی و چاپەمەنی زۆر پسپۆڕ، کە بۆ نمونە مەسەلە ئابووری و کاروباری دەرەکییەکان دادەپۆشن. نووسەران لە گۆڤارەکاندا کاتێکی زۆر تریان هەیە لە چاو پەیامنێری ڕۆژنامەکان، بۆ ئەوەی گەشە بە ڕاپۆرتەکانیان بدەن بە شێوەیەکی قوولتر. گۆڤارەکان ڕۆژژمێری نووسەرانیان هەیە، کە پلان بۆ ماوەی ساڵێک بۆ ئەو بابەتانە دادەنێ، کە داپۆشینی تێدا ئەنجام دەدرێ. ئەوانە زۆر بەکەڵکن بۆ نووسینگە میرییەکان و نوسینگە پێوەندییەکانی گشتی دی، بۆ پەرەپێدانی هزرە هەواڵەکانی ڕۆژنامەنووسی، دەربارەی بابەتە تایبەتییەکانی گۆڤارەکە.

ڕادیۆ و تەلەفزیۆن: ڕادیۆ و تەلەفزیۆن کۆمەڵێ بەرنامەی هەمەجۆر پێشکێش دەکەن. بەرنامەی نەتەوەیی یان ناوخۆیی یان هەرێمی و هەواڵی ڕاستەوخۆ و ئەو بەرنامانەی گرنگی مرۆڤایەتییان هەیە، هەروەها بەرنامەکانی گفتوگۆ و بەڵگەنامەیی و چاپێکەوتن. پەیامنێرانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و نووسەری ئەرکە ڕۆژنامەنووسییەکان بیرۆکە هەواڵەکانیان لە ڕۆژنامەو ئاژانسی هەواڵەکان وەردەگرن. بە پێچەوانەی پەیامنێری ڕۆژنامەکان، پەیامنێرانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن، بە تایبەتی لە ئێستگە بچووکەکان دا گشتگیرن لەوەی پسپۆڕ بن لە بابەتێکی دیاریکراودا، هۆیەکەشی بۆ هەمەجۆری ئەرکەکانیان دەگەڕێتەوە. پەیامنێرانی تەلەفزیۆن ناتوانن بە هەمان قوولی مەسەلەیەک داپۆشن، کە پەیامنێرانی ڕۆژنامەکان پێی هەڵدەستن. مەسەلە ئاڵۆزەکانیش دەکرێنە چەند برگەیەکی کورتە هەواڵ. تەلەفزیۆن هۆیەکی دیتەنییە و پەیامنێران و نووسەرانی ئەرکە ڕۆژنامەنووسییەکان ئەو چیرۆکە هەواڵانەی، کە بە وێنەوە پێشکێش دەکرێن بە باشتری دەزانن. هەروەها دواکاتەکانی هەواڵی تەلەفزیۆنەکان تەنگ ترە.

هەواڵ لەسەر ئینتەرنێت: هەواڵی ئینتەرنێت نوێترین هۆی ڕاگەیاندنە. هەروەک چۆن لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆن هەواڵەکان زوو بڵاو دەبنەوە، بەهەمان شت، هەواڵەکان کاتێ لە سەر تۆڕی ئینتەرنێت بەدیار دەکەون زوو بڵاودەبنەوە. بۆ نمونە لە ڕێگای بەرنامە گفتوگۆیەکانی ڕادیۆوە، بوار بۆ کارامەیی ئەنجامدانی دیالۆگ لە دوو ڕووەوە دەڕەخسێنێ. چەندین جۆری هەواڵی پێوەندی ئەلیکترۆنی هەیە، هەر لە ڕۆژنامەو گۆڤار تا ژوورەکانی چات، جگە لەو نامە ئەلیکترۆنە ئاڕاستەکراوەنەی جەماوەری ئامانجە.

بە ڕەچاو کردنی دواکاتە هەمەجۆرەکانی هۆیەکانی ڕاگەیاندنی جیاجیا، بۆیە بەرپرسی ڕۆژنامەنووسی دەبێ دادپەروەر بێ. بەو واتایەی پێویستە لەسەری ڕچاوی دواکاتە جیاجیاکان بکاو هەمیشە دوا کاتی هۆیەکی ڕاگەیاندنی دیاریکراوی خۆشتر نەوێ لە هۆیەکی دیکە، کاتێ کاتی ڕووداوەکان وەک کۆنگرە ڕۆژنامەنووسییەکان دەست نیشان دەکا. هەروەها پێویستە دیاریکردنی کاتەکان بە شێوەیەک بێ، ڕادیۆکاران بتوانن ڕووداوەکان داپۆشن و کاتیان هەبێ بۆ بەرهەمهێنانی بڕگە هەواڵەکانیان.

ئامێرەکانی نووسینگەی ڕۆژنامەنووسی: پێنج ئامۆژگاری بە بەکەڵک

*** زۆرترین کەرستەی نووسراو بۆ دابەشکردن دابین بکە، بەڵام بەو بڕەی نەک ڕۆژنامەنووسی نووقم بکا، بەڵکو بەو بڕە پێویستەی، ڕاڤە بەدی** چیرۆکە هەواڵەکەت نەکا.**

*** یارمەتییە دیتەنییەکان بەکار بهێنە.**

*** بۆ چەسپاندنی گەیاندنی پەیامەکەت تا دەکرێ، کاسێتی ڤیدیۆ و تۆمارو مانگە دەستکردەکان بەکار بهێنە.**

*** دەست پێشخەری بکە، چاوەڕوانی ڕۆژنامەنووسی مەکە تا بێ بۆ لات. پەیامەکەت بە نووسینی سەرووتار و بەستنی کۆبونەوە لەگەڵ دەستەی نووسەرانی ڕۆژنامەو تۆڕەکانی تەلەفزیۆن ئاڕاستە بکە. لە بەشی وتاریش لە ڕۆژنامەکان لەسەریان بدوێ.**

*** ئینتەرنێت بهێنە.**

بانگەوازە ڕۆژنامەگەرییەکان و بەلاڤۆکی ڕاگەیاندن و بانگەوازی ڕاستییەکان: تێروانێکی قووڵ

ئامادەکردنی بانگەوازی ڕاگەیاندن، بانگەوازی ڕاستییەکان و بەلاڤۆکی ڕاگەیاندن یان نیشاندانی پشتینە هەواڵەکان، درێژە کارەکییەکان* پێک دێنێ بۆ زۆربەی پرۆسە ڕۆژنامەنووسییەکانی میری. لەسەر ئەو ئامێرە پیشەییانە لە وڵاتانی جیاجیا، فرە ناوی لێ دەنێن، بەڵام هەمان مەبەستیان هەیە، ئەویش پێ ڕاگەیاندنی هەواڵەو ڕاگەیاندنی ڕووداو و پێشکێشکردنی ڕاستی و ژمارەکانە.

دێڤید بیکویزی سکرتێری ڕۆژنامەنووسی پێشووی دان کویل جێگری سەرۆک دەڵێ:" بانگەوازە ڕۆژنامەنووسییەکان ئامێری دیسیپلینی باشن، چونکە هانت دەدا بۆ بەرهەمهێنانی ئەو چیرۆکە هەواڵنەی ئارەزووی دیتنیان دەکەی. گەر بانگەوازێکی ڕۆژنامەنووسیت بەڕوونی و سادەیی ئامادە کرد، ئەوە ووردی دەپێکێ. زۆر ئاستەنگە هەڵە لە لێوەرگرتن** بکەیت لە بانگەوازی ڕۆژنامەنووسی".

ئەو پێوەرو نەریتانەی بە شێوەیەکی گشتی کۆکیان لەسەر کراوە بۆ کەرستەی پێوەندییە ڕۆژنامەنووسییەکانی سەرەکی ئەمانەی خوارەوەن:

بانگەوازە ڕۆژنامەنووسییەکان

بانگەوازە ڕۆژنامەنووسییەکان، کورتەی ئەو ڕاستییە پێوەندارانەن بە بەرنامەیەک یان مەسەلەیەک، کە حەز دەکەی بایەخی ڕاگەیاندنی بۆ لایان ئاڕاستە بکەی. بە شێوازێکی یەکگرتوو پێشکێش دەکرێ. پێوەری سەرەکی بانگەوازی ڕۆژنامەنووسیش، ئەوەیە، کە هەواڵەکان لە خۆ بگرێ.

هاوتا لەگەڵ ڕاپۆرتە هەواڵی ڕاستەخۆ، بانگەوازی ڕۆژنامەنووسی بە شێوازی پیرامیدی بەرەواژ دەنوسرێ. بڕگەی یەکەم " پێشەکی"یە و گرنگترین زانیاری لە خۆ دەگرێ. بڕگەکانی خوارەوە زانیاری بەربڵاو دەکاو لە زنجیرەیەکی دژبەیەکدا لە گرنگیدا درێژەی زێتر دابین دەکا. ئەو زانیاریانەی گرنگیان کەمترە دەکەونە کۆتاییەکە.

وەک هەر چیرۆکە هەواڵێکی باش، بانگەوازی ڕۆژنامەنووسی وەڵامی پرسیارەکانی کێ، چی، کەی، لەکوێ، بۆچی و چۆن دەداتەوە. بابەتی هەواڵ چییە؟ کەی ڕوودەدا یان ڕووی دا؟لە کوێ ڕوودەدا یان ڕوویدا؟ بۆچی زانیارییەکان گرنگی پێک دێنن؟ چۆن گرنگ دەبن؟ ئەوانە گشتی لە برگەی یەکەم دەبێ دیار بن.

ڕستەوبڕگەکان لە بانگەوازی ڕۆژنامەنووسیدا دەبێ کورت بن، بە شێوەیەک بتواندرێ خێرا پێداچوونەوەیان لە لایەن ئەرکی نووسەرەوە یان ڕاپۆرتنووسەکەوە بکرێ. نابێ زمانی زاراوەیی یان پەیڤە کورتەکان یان درێژەی نا ڕوون یان کلێشەکانی تێدا بێ. دەتوانرێ لێوەرگرتنەکان بەکار بهێندرێن، بەڵام لە بڕگەکانی دووەم و سێیەم بەدیار دەکەون، و دەبێ هەمیشەش ئاماژە بۆ سەرچاوەکەی بکرێ.

بانگەوازە ڕۆژنامەنووسییەکان، کە وەک ڕاپۆرتە هەواڵەکان بێ وەسفی بریسکەدار دەنوسرێن، هەلی گەورەتریان دەبێ، بۆ ئەوەی لەلایەن ڕۆژنامەنووسییەوە بقۆزرێنەوە.

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بانگەوازە ڕۆژنامەنووسییەکان داڕشتنێک پێڕەو دەکا، کە ئەوانەی خوارەوەن:

- لێکدووری دێڕەکان.
- لاپەڕە ڕوونەکان باشترە ناو وناونیشانی ڕێکخراوەکە هەڵگرێ و لە سەرەوەی چاپ بکرێ.
- پەراوێزە پانەکان – لە هەموو لایەکانیەوە کەمتر نەبێ لە ئینجێک (٢,٥٤ سانتیمەتر)– بۆ ئاسانکاری خوێندنەوەو ڕێگادان بە نووسەرو ڕۆژنامەنووسان بۆ ئەوەی تێبینییەکانیان لە سەری تۆمار بکەن.
- چاپکراوەکە لەسەر یەک لای پەڕەکە دەبێ.

بانگەوازی ڕۆژنامەنووسی ئاسایی ئەو زانیاریانەی خوارەوەی لە سەرووی بانگەوازەکەدا تێدایە:

بەشی نۆیەم

قامووسی فۆلکلۆر
٢٥
خالید جوتیار

میوانداری

لەکوردەواریدا میوانــداری بە یەکێک لە کۆلەگە سەرەکییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی دەزانرێــت، بــەو بــارەی رێزگرتــن و بەهەند هەڵگرتنی میــوان دەبێتە مایەی پتەوبوونــی پەیوەنــدی خزمایەتــی و گەشەکردنی خۆشەویستی لەناو خەڵکی، دوای پەیدابوونــی ژیــان بەشــێوەی خێزانی و بەدەســتهێنانی مافی کەسێتی لە هەڵبژاردنی جــۆری ژیان و چۆنیەتی بنکــەی ئاوەدانکردنەوەی تاک و، خێزان دروستبوون بە چەمکی سەردەمی خۆیان بۆیە لەگەڵیدا ئەو یەکانەش دروستبوون کــە دەســتەبەری ژیانــی کۆمەڵایەتیان پێدەکــرا، وەک شــوێنی گرتبوونەوە، شوێنی بەســەربردنی پێداویستییەکان، میوانداری بەمەبەســت هەیە کەسێک بۆ هێنانەدی مەرامێکی تایبەت میوانی ماڵێک دەبێ ئــەوکات ماڵەکە بێگومــان رێزی دەگرن، شوێنی شیاوی بۆ دادەنێن، دوای نانخواردن فەرمووی لێدەکەن مەبەســتی هاتنەکەی روون بکاتەوە، میوانی لاییدە هەیە کەســێک رێــگای بــە ناوچەیەک دەکەوێت بەناچــاری روو لەماڵێک یان رەشــماڵێک دەکات بــۆ نانخــواردن و حەســانەوە، بێگومــان دوای هەندێــک هەروەســتە بۆ زانینی مەبەســتی هاتن ئەوجا بەخێرهاتنێکی گەرم و گوڕ دەکرێت، لە ئەنجامدا یەکتر ناســین دروستدەبێ و رەنگــە ئەوجــۆرە میوانداریيە ببێتە مایەی پەیوەندییەکی باش بۆ هەردوولا، بەڵام هەندێجــار میوانی جاســووس و پیاوخراپیش هەبووە، کابرا بۆ زانیاری پەیداکردن لەسەر ناوماڵی کەسێک لادەداو بە بیانووەک مەرامی خۆی باســدەکات و لە ئەنجامــدا خراپــەی لێدەکەوێتەوە، میوانداری هەیە خێزانێک دەچنە میوانی ماڵێک ئەگەر ناســیاوبن و رێگا دووربێ شــەوێک یان زیاتر دەمێننەوە، شوێنی تایبەتیــان بۆ دادەنرێــت، خزمایەتی و دۆســتاییەکە فراوانترو بەهێزتر دەبێ، بۆیە لە میوانداریدا پیاو هەبوو کاوڕێک بۆ میوانــەکان ســەردەبڕێ و شــیوی کوردەوارییان بۆ لێدەنێت، نەدارەکانیش یان مریشــک یان نانێکی خۆمانە بەپێی هەبوون ئــەو دابە بەڕێوە دەچێت، بەڵام لەســەرووی هەموویانەوە خۆشەویستی هەندێجار لەو ســەردانانەدا، داخوازیش دەکــرێ و دەبێتــە بۆنەیەکــی جوانتر.
میوانداری لە هــەواران جوانییەکی دیکە دەبەخشێتە پەیوەندییەکانی کەسێک بۆ مەڕداری دەچێتە شــوێنێکی تەڕو گیادار، لەوناوە رەشــماڵ هەڵدەدا کەسانێک کە دەبنــە میوانی زۆر چێژ لە دانیشــتن و شوێنەکە دەبینن، ئەوکاتە ماستی مەڕو پەنیر و گۆشــتی بەرخ و پراوســاواری کوردەواری دەبنە بابەتی رازاوەی سفرەکە، میوانداری لــە کوردەوارییدا بەزۆری لە خۆشەویستییەوە دێت بۆ بەسەرکردنەوە، توندکردنی پەیوەندییــەکان، داخوازی، پرس و را، بۆیە دەڵێــن: خزمایەتی بە هات و چۆیــە ئەگەر ئــەو میوانداری و ســەردانە نەبێــت خزمایەتییەکە وردە وردە سارد دەبێتەوە، بۆیە لە بۆنەکاندا بەتایبەتی جەژنان دەبێ خەڵک سەردانی یەکتری بکەن، پێشــتر هاوینان هەموو خەڵکــی گوندان خەریکی مــەڕو ماڵات و کشتوکاڵ بوون، بۆیە کەمتر دەیانتوانی سەردانی یەکتری بکەن.
لەشاران چەمکی میوانداری گۆڕا بەوبارەی ســبەینان زۆربەی زۆر خەریکی کاسبی و دوکاندارین، هەمــوو میواندارییەکان بەتایبەتی هی ژنان بووەتە دوای عەســر یــان کەمجارێکیــش شــەوان، ئەرکــی میوانداری شــاران ئێســتا قورس بووە، پێشتر هەواڵێک دەنێرن یان بە تەلەفۆن ماڵەکە ئــاگادار دەکرێتــەوە، ئەوانیش ناچــار دەبــن میوەیەکــی زۆر بکرن و کولیچەو نسکافەو بیبسی و کۆمەڵێ شتی دیکــە ئامادە دەکەن، ئــەوە دابێکە ژنان زۆر پێی شــاد دەبن و لە دانیشتنەکەشدا هەزاران باس و خواســی مێردکردن و زەم و زەمکاری و قســەو باسی خەڵکی دیکە دێتەگۆڕێ.

زێــد

عالڵا

نووسین و ئامادەکردنی: زیادنادرعالڵایی

مێژووی گوندی عالڵا:
گوندی عالڵا. یەکێکە لەو شــا گوندە دڵرفێــن وپڕ پیت و فــەڕو جوانانەی کەوتۆتە بناری کێوی قەرەچوغی (١). دەشتی کەندێناوە.
مێــژووی ڕۆنانــی ئــەم گونــدە دووروودرێــژە، بەڵام وەکــو زۆربەی گوندەکانــی تــری کوردســتان بەر چەخماخەی کاولکاریــو وێران بوون و شەڕو ئاشــووب ونەهامەتییەکانی ڕژێمە ســەرکوتکارو داپلۆسێنەرەکان بۆتــەوە، ئــەوەی زانــراوو روون و ئاشــکرایە مێژووی ئاوەدانکردنەوەو ســەرلەنوێ ڕۆنانی گوندی عالڵا بۆ دووهەمین جار دەگەڕێتەوە بۆ ســاڵی (١٨٥٠) یاخود (١٨٦٠) کە لەسەر دەستی چەند ماڵبات و خانەوادەو بنەماڵەیەک بوو لەوانە خانەوادەی (وەیسەگەردی. حەســەن تەها. ئەحمەد براغ. ئۆمەر گوڕێ. حاجی حەسەن)
سەربردەی دووبارە ڕۆنانی گوندی عالڵا بەم جۆرە بووە کە گوایە عالڵاییەکان لەگونــدی قوشــاغلو داوای ئاغایان کردووە (ئەحمەد حوســێن ناسراو بە پاشــا) هاتۆتە گونــدی عالڵاو بۆتە ئاغا، سەرەتا تەنیا کەرێک و گایەکی هەبووە، بەڵام پەیتا پەیتا سەرەوەت و داهات و سامانی زیادی کردووە. ئیتر وردە وردە گوندی عالڵا گەورەو فراوان بووەو بۆتە (٣٠) ماڵێک، شەوێک ئاو هەڵساوەو چەند ماڵێکی قەراغ کەندی گەورە (کەندێناوە) ی بردووە، حکومەت (کە حکومەتی عوسمانی بووە) پارەی وەکو قەرەبوو بۆ ئەو ماڵانەی زیانییان پێگەییووە نــاردووە، کەچی ئەحمەد پاشــا پارەکانی نەداوەتێ و لەیەک رووپیەبتــرازێ، هەمــووی بــۆ خۆی بردووە، دەگێڕنەوە کە لەو شــەوەدا ژنێک منداڵێکی بە بێشــکەوە بەشان و کۆڵەوە بووە، کەچی بەهۆی شەپۆڵی زۆری ئاوەکــە منداڵەکەی لەدەســت ڕۆیشتووەو لە ئاودا خنکاوە، حکومەت یــەک کڵاو پارە (کە کڵاوەکە لەخۆری دروســت کرابوو) بۆ باوکی منداڵەکەی نــاردووە، کەچی ئاغا ئەویشــی بۆ خۆی بردووەو تەنیا یەک رووپیەی بە باوکی منداڵەکە داوە.ئەحمەد حوســێن - پاشــا چەند کوڕێکی هەبوو لەوانە: خدر..عەدۆ. عەزیز. ئاغا) دوای کۆچی دوایی (ئەحمەد حوسێن - پاشا) عەزیز ی کوڕی لە جێگەی باوکی بۆتە ئاغای گوندی عالڵا.

ناوی گوندی عالڵا:
تا ئێســتا بە تەواوەتی ناوو وشــەی (عالڵا) بۆ خەڵکی عالــلاو لێکۆڵەرو لێتوێــژەرەوان و مێژوونووســانیش ســاغ و روون نەبۆتــەوە، چەند راو بۆچوونێکی جیــاواز هەیە بۆ زانیین و گەیشــتن بە مانایەکی نزیک ناوی (عالڵا).
یەکەم. هەر لە کۆنەوە گوایە پیاوێک لەم گوندە ژیاوە بەنێوی (عەبدوڵڵا) و ژنەکەشی ناوی (گورجی) بووە، پێیان ووتوە (عەبدوڵڵا گورجی).
دووەم. هەر لە کۆنــەوە پیاوێک لەم گونــدە ژیاوە بە نێــوی (عەبدوڵڵا) و دایکی ناوی (گورجــی) بووە، پێیان ووتوە (عەبدوڵڵا گورجی)
ســێیەم. پیاوێک لەم گونــدە ژیاوە بەنێــوی (عەبدوڵــڵا) و گوایــە ئەو پیاوە (گۆجــە) بووە، ئەم ســێ راو بۆچوون و قسەیە لەلای عالڵاییەکان هەیە کە ناوی عالڵا کورتکراوەی ئەو راو بۆچوونانــەن، بــەڵام من وەکو نووســەرو ئامادەکاری ئەم نووسین و لێکۆڵینەوەیە فەرهەنگی و مێژووییە، دڵم زۆر بــەو عەبدوڵلاییەی کە دایکی ناوی (گورجی) بووە ئاو دەخواتەوە، چونکە جاران خەڵــک زێتر ناوبانگی بە دایکــی دەردەکرد نــەک ژنەکەی، نموونەی ئەو خەڵک و کەســانەی لە عالڵا بە دایکیکان ناســراون کەم نیین بۆ نموونە (قادر بەســێ. سمە گوڕێ. جەلال فاتێ. عوسمان حەلیم. حوسێن خەزار. فاروقی فاتەکەی) ســەرباری ئەمەش عالڵاییەکان خەڵکی چەفەنگ ســازو قۆشمەچی و ســوحبەت چی و قسەخۆشی ناسراوو بەناوبانگن و ناوو ناتۆرەییان لە خەڵکی ناوە دوور نییە عەبدوڵڵاگورجی ناوودەنگی ڕۆیشتبێ و وردە وردە بووبێتە عبدلله گوجیلان و بە تێپەڕینی سەردەم و زەمەن بووبێتە (عالڵا).

عالڵاو قوتابخانە:
دانیشتوانی گوندی عالڵا، هەمیشە خەو و تاسەو تامەزرۆو حەزی زۆریان ئەوە بووە، کە فێری نووسین و خوێندنەوەو خوێندەواری ببن، تاکو لە کاروانی ژیان و ڕۆشنبیریدا پێشەنگ و سەرقافلەبن، بۆیــە لە ســاڵی (١٩٣١) (بــەرای من زووتریش بووە) دا بەهەوڵ و کۆشش و ماندووبوونێکی بێ وچان، خەونی هەرە گەورەی عالڵاییەکان لەسەردەســتی عەزیز ئاغــا هاتــە دی و، یەکەمین قوتابخانــەی ســەرەتایی (کــە لە خشــت وقوڕ دروســتکرابوو) بە ناوی قوتابخانــەی (عەبدوڵــڵا گوجیلان) دامەزرا.بەحوکمی نەبوونی قوتابخانە لەدەشــتی کەندێنــاوە، منداڵانــی گوندەکانــی دەوروبــەر وەکو (گوندی خۆشاو. گوندی ســێ قوچان. گوندی دارەخورما. گونــدی چەغەمیرە) لەم قوتابخانەیان خوێندووە.
نۆبــەرەی یەکەمیــن قوتابییەکانــی ئــەو قوتابخانەیە بریتــی بوون لە خوالێخۆشــبووان (خدرقادر بەسێ. قادر سمایل مەحمود. عومەری مەولود عــەدێ. عوســمان حەمەد عەیشــێ. هاشمی ئەحمەد خزمەتکاری. ئیبراهیم حەســەن. جەوهەر عەزیز. عوســمان عەزیز. بایز عەزیز)، مامۆســتاکانی ئەو قوتابخانەیە بریتی بوون لە:
(شــێخ کەریم "کەرکووکــی"، حاجی رەشید "ســلێمانی"، عبدالله خالید. حەکیم ئەحمەد " دهۆکی"، مامۆســتا لۆقا " مەســیحی") هەموو وانەکانیش بە کوردی بــوون و ڕۆژانەش (٤) وانە خوێنــدراوە، هــەر وانەیەکیش یەک کاژمێربووە، یەکەمیــن کارگــوزارو بەردەســتی ئــەو بەردەســت و خزمەتگوزارەش ناوی (وەستا عەولای ناڵبەند ناسراو بە عەولاخرک) بووە، جێگەی باسە لەساڵی (١٩٣٥)تاکو ساڵی (١٩٤٧) ڕەوتی خوێندن لە گوندی عالڵا وەستاوە، لەوانەیەبەهۆی هەڵگیرسانی جەنگــی دووەمی جیهانــی بێ، بەڵام عەزیز ئاغــا زۆر لەخەمی خوێندن و خوێندەواری بووە، چونکە زانیویەتی عالڵاییەکان تاسەو تامەزۆری زانست و زانیاری و خوێندن وخوێندوارین، بۆیە لە ڕێکەوتی ١٩٤٧ \١١\١ ســەرلەونوێ قوتابخانەیەکی شــەش پۆلی بەناوی (عەزیزییە) بەشێوەیەکی ڕێک و پێکی لە قوڕو خشت دروست دەکاو بریارێک دەردەکاو دەڵێــت: هەر کەســێک لە کوڕێکی زیارتری هەبێ ئەگەر ڕەوانەی قوتابخانەی نەکا، بــا ئەو گوندە بە جێ بهێڵێ) خەڵکەکەش لەبەر ئەوەی زۆر پەرۆش و تاســەداری خوێندن و نووســین بوونە بە جۆرێکی بەربڵاوو چاوەڕوانەنەکــراو روو لە قوتابخانەو خوێندن دەکەن، ســەرباری خوێندنی قوتابخانەی بەیانیان ئەوا بە هاوکاری مامۆســتا دڵسۆزەکان قوتابخانەی شــەوانە (لەیلــی) کراوەتــەوە، تا جحێل و گەنــج و لاوەکان بە تایبەتی ئەوانەی سەپانی و شوانی و کرێکاری و جووتیاریــان دەکــرد شــەوانە دەیانخوێند، نادر عالڵایی یەکێک بوو لە قوتابیانەی کە شــەوانە بخوێنن و لە کاروانەکە دەنەبرێن گووتی: ئێمەی قوتابی شــەوانە کە هەموومان سەپان و جووتیارو شــوان بووین سەرباری ئەو هەموو ماندووبونەی ڕۆژانەمان، شــەوانەش دەچووینە قوتابخانە تا خۆمــان و منداڵەکانمــان لە دەســت جەهالەت و نەزانی ڕزگارمان بێ، بەزم و خۆشــی ئەو قوتابخانەیەی شەوانە ئەوەبوو، کە (رەمەزان ســمایل کاکی) زوورناژەن لە گەڵمان بوو، بەر لەوەی بچینە پــۆل و دەرس خوێندن لەگەڵ (ئەحمەد عەلاوی) کــە بەڕێوەبەرمان بوو تا شــل دەبووین شاییمان دەکردو هەڵدەپەڕیــن و رەمەزانیش زوورناو دووزەلەی لێدەدا، ئەوســا دەرسمان دەخوێند، ئەوەش ئەوە دەســەلمێنێ کە عالڵاییەکان زۆر تاسەداری خوێندن بوونە، خوێندنی شــەوانە تا ساڵی (١٩٥٨) بەردەوام بوو. جێگەی باسە لە قوتابخانــەی عەزیزییەدا کوروکچانی گوندی عالڵا بەیەکەوە شان بە شانی یەکتر دەیانخوێندو هیچ جیاوازییەک لەنێوانیــان دا نەبوو، کچەکان بریتی بــوون لــە (فوزییە عەزیــز. لەیلا عەزیز. پاکیــزە عەزیز. پەروین نوری ئەمین) یەکەمین کارگوزارو بەردەستی عەزیزییــە ئاورەحمان بــوو (باوکی هونەرمەند سابیرعبدالرحمان) پاشان (محەمەد رەشــید) ناسراو بە (محەمەد فەڕاش) دەگێڕنەوە ئەو محەمەد فەڕاشە لە مامۆســتایەک زیاتــر خزمەت و پــەروەردەی قوتابیەکانــی کردووە، ئەگەر هەر قوتابیەک نازیرەک یانیش هارو هــاج و بزێو بوایە ئەوا بە دایک و باوکــی رادەگەیانــد، پیاوێک بوو زۆر حەزی لە خوێندن و خوێندەواری بووە، هەتا مرد هــەر بەهیوا بوو کە منــاڵ و ڕۆڵەکانی گونــدی عالڵا ببن بە کەســایەتی دیارو دەروشاوەو پلەو پایــەی بەرزو بڵندیــان لەنێو کۆمەڵ دەســت بکەوێ.لەســاڵی (١٩٥٨) دا قوتابخانەکە لە عەزیزییە ناوی گۆڕا بۆ (شۆڕش) کە لەلایەن حوکومەتەوە بە شــێوەیەکی نوێ نۆژەن کرایەوە، دواتــر بووە قوتابخانــەی (عەبدوڵڵا گوجیلانی تێکەڵاو).پەیتا پەیتا ڕەوتی خوێندن لەم لە گونــدی عالڵا گۆڕان وپێشــڤەچوونێکی خێراوبەرچــاوو دیاری بەخــۆوە دی، ڕێــژەی کچان و ژنــان بــۆ خوێنــدن و قوتابخانە زێتر بوو تەنانەت ئــەو ئافرەتانەی تەمەنیشیان باڵاو گەورەبوو ڕەوانەی قوتابخانــە کران کــە خوێندنی ژنان بەشێوەی خول (دورە) بوو، پێی دەوترا (میثاق النسائي) کە لەساڵی (١٩٧٣) کرایــەوە، لەکاژمێــر (١) نیوەڕۆ تا (٢:٤٥) خولەک دەرســیان دەخوێند، ئەو خولە بۆ ماوەی (٦) مانگ بەردەوام دەبوو، پاشــان بڕوانامەی شەشەمی سەرەتاییان پێ دەبەخشرا.گەلێک لەو قوتابیانە بڕوانامەیان بەنمرەی باش و ناباب بەدەستهێناوە.
بەداخێکــی زۆرەوە لەســاڵی (١٩٨٥) دەســەڵاتدارانی بەعســی ڕووخاوی گــۆڕ بــە گــۆڕ وەکــو هەنــگاوی یەکەمین، لە سەرەتا بەڕێوەبەرایەتی قوتابخانەکەیــان کێشــایەوەو خەڵکەکەی لانەوازو سەرگەردان کرد، تــا ســاڵ و ڕۆژی ١٩٨٦\٦\٢٦ گوندی عالڵای مەکۆی مەعریفەت و زانست و زانیاری وێرانکردو ئەو قوتابخانەیەی کە بەهــەزاران هەزار نەوەو منداڵی لێ پەروەردە بوو، خاپوورو وێرانی کرد.
پێویستە بڵێم یەکەمین ئەو کەسانەی کــە لەنــاو عالڵاییــەکان بووبێتــە مامۆستاو پاشان گەڕابێتەوەو خزمەتی گوندی عالڵایی کردبێت مامۆستایان: ئەبوزەیدی سمە گوڕێ. عومەر حاجی رەحمان گەراری. قەهار حاجی رەشید. رەســول داود. تاهیر رەحمان. فاروق رەحمان عەلی. تەحســین رەســول. چەندانی تر)

عالڵا و مزگەوت:
مزگــەوت ماڵــی خودایــە و جێگەی خەڵوەت و خوداپەرستییە، دوو ماڵ لــە هــەر وارو گوندێکی کوردســتان هەبووبێ، ســێیەمین مــاڵ مزگەوت بووە، هەر لــە زووەوە گوندی عالڵا مزگەوت بونیادنــراوە کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ســاڵی(١٨٨٠)، لەسەر دەســتی ســولتان عەبدولحەمیدی دووەم چێ کــراوە، یەکەمین مەلا کە لە گوندی عالڵا دامەزرابێ ناوی (مەلا حاجی ئەمین) کە خەڵکی هەولێر بوو. لەپاشاندا (مەلا شەریف) دەبێتە مەلای گوند، ئەو مەلا شەریفە پیاوێکی داناو هۆشمەند. ڕاستگۆو دڵپاک. ڕووخۆش و قسەرەوان بووە. بۆیە هەمیشە خەڵکی گوندبەپیرو جوامێــرو جەوانەوە هات و چۆو ســەردانیان دەکرد، سەرباری ئەمــەش مەلایــەک بــوو دەورێکــی چاکی گێڕابوو لە هۆشــیارکردنەوەو بەئاگاهێنانــەوەی عالڵاییــەکان لە دەردی نەزانی و بەتایبەتی لە حوکمی ناعەدالەتــی ئاغاکان کە هەمیشــە خەڵکیان دەچەوساندەوە، مەلا شەریف مــەلای خەڵکی ســادەو رەش و رووت و چەوســاوەی عالڵا بوو، نەک مەلا دەربــاری ئاغاکان، بۆیــە ئاغا ڕقی لێ هەڵدەســتێ و دەڵێ: تۆ مەلای منی یــا هی خەڵکی؟ ئەویــش دەڵێ مەلای خەڵکیمەو هی تۆ نیم، دەڵێ مادام مەلا خەڵکــی تا دوو ڕۆژی تــر لەم گوندە نەمێنی و بۆ کــوێ دەڕۆی بڕۆ.ناچار مەلا شەریف دوای ئەو هەموو خزمەت و خۆشەویستییە، لەساڵی (١٩٥٣) بە چاوی پڕ ئەشــک و فرمێسکی عەشق و ســۆزو بەزەییــەوە گوندی عالڵا ی مەکۆی مەحەبەت بەجێ دێڵێ.کە مەلا شــەریف دەڕوا، مارفەسۆر لە چۆکی خۆی دەداو دەیووت:(هەی ڕۆ دینە ڕۆ. مەلا نەما، دین نەما).
دوای ڕۆیشتنی مەلا شەریف، ئەوا (مەلا عەزیز حوســێنە گــەورە) دەبێتە مەلا گوند.
لەســاڵی (١٩٦٣) گونــدی عالــڵا، لەڕووی دانیشــتووانەوە فراوانییەکی بەرچاو بەخۆوە دەبینێ، چونکە خەڵکی گوندەکانــی تری دەوروبــەری رووی تێدەکەن بەهۆی سووتان و وێرانکردن و چۆڵکردنــی گوندەکانیان، بۆیە لە هاوینــی هەمان ســاڵ، مزگەوتەکەش لەلایەن دانیشــتووانەوە سەرلەنوێ بەشێوەیەکی باشــترو چاکتر گەورەو فــراوان دەکــرێ، چونکــە جێگــەی ئاپۆرەی خەڵکەکــەی نەدەبۆوە.دوایی (مەلا عەبدوڵــڵا کاکــی) دەبێتە مەلا گوندی گوند، لەساڵی (١٩٨١) دووبارە (مەلاعەزیزحوسێنەگەورە)دەگەڕێتەوەو دیســان بەجێی دێڵێ، لەساڵی (١٩٨٤) را (مــەلا هــادی ئیبراهیم حوســێن) پێشــنوێژی بۆ خەڵکەکە کــردووەو وتاری خوێندۆتەوە تا ساڵی (١٩٨٦) کە حکومەت گوندەکەی وێرانکرد.

عالڵاو کەسایەتییە ناسراوەکانی:
گوندی عالڵا. هەمیشە پیاوی ماقوول و مــەردو ڕەندو چاکەخــوازو ئەهلی تەقــواو نــان بــدەو دەســت و دڵ و دەروون واڵاو ســەربڵندوچاو تێــری پێگەیاندووە، عالڵاییەکان هەمیشــە خاوەن کەســایەتی بەهێــزو جێگەو پێگــەی کۆمەڵایەتی بەرزیــان لەنێو کۆمەڵــدا هەیە، دەبــێ وابێ، چونکە عالڵاییەکان خاوەن سروشت و ژینگەی پەروەردەی تایبەتە بەخۆیانن و لەگەڵ هەر پیرێکی خــاوەن بیرێکی عالڵا دا بکەویتــە گفت و گــۆو دوان و پەیڤین وادەزانی لەگەڵ خەزێنەیەکی پڕ دورو یاقووت و مرواری دانیشتووی، چونکە ئەهلی عالــڵا لێوانلێون لە زیرەکی و دانایی و شارەزایی، لەهەموو دەشتی کەندێناوەدا عالڵاییــەکان بە خەڵکی زیرەک و ژیرو قســەزان ناســراون.
لەدێرەوە پیاوی چاک و کەســایەتی بەناوبانگ لەو گوندە هەبوونە لەوانە:
حاجی حەمەد عەیشــێ..ئۆمەر گوڕێ. سمایل مەحمود. ڕەفعەتە فەندی. سمە گوڕێ..حاجی صالــح گوڕێ..مەولود عەدێ..حاجــی عــەوڵای ســنجاوی. مەحمود مراد..حاجی جەرجیس..قادری حاجی خدری..ســۆفی خدر. مستەفا مــراد. حاجی عەمشــین. حمەدەمینی حاجــی حەســەن. ڕەحمــان عەلی. برایمی حەمــەدی حاجی. قادربندیان. حوسێن بندیان..عەلی بندیان. حاجی حوسێن قەرەنی..مەلا شەریف. شەریفی ئەحمەدی مام برایمی. حاجی شەریف ئەحمەد براغ..ســمکۆی مســتەفای. نادرە کۆر..حاجــی رەحمان گەراری. حەمەدی حوســێن تەبیب..مەحەمەد فەڕاش. خدر شــێراوە. حەمەدە ڕەش. حەمەبــۆر. برایمی حاجی حەســەن. خەلیفــە ئەحمەد..حەمــەدەی مــام پیرداودی. پیرداودە شەل. نادرعالڵایی. سلێمان حاجی پیرداود..حەمەدەمینی مارفەســۆری. ڕەشیدی حاجی ئۆمەر. حاجی ڕەسولی سمەگوڕێ. جەلال فاتێ. هەمزەی قاوەچی. برایمی حوســێنی. کەریم عەیشێ. سولتانی مام ڕەسولی.. حەمەدی مەولودرەزباری. پیرداودی مام فەتاحی..خدرەکۆر. حاجی محەمەدی نەجار. پیــرداودی حاجی ســالحی. مارفەسۆر. مەحمودی وەیسە گەردی) هەروەها چەندین کەسایەتی ناسراوی بواری سیاسی و ئەدەبی و ڕووناکبیری لە گوندی عالڵا هەڵکەوتوون لەوانە:
مام خــدر رووســی. دکتــۆر مەولود ئیبراهیم حەســەن. دکتۆر ڕەمەزان حاجی صالح گەراری..دکتۆر دەشــتی دزەیی. کەریم نادرعالڵایی شــاعیر، سابیرعبدالرحمانی هونەرمەند..سالار عوسمانی شــاعیرو نووسەر. ئەحمەد حەیرانی فۆلکلۆرناس)

ژنە دەسترەنگین و کابانەکانی گوندی عالڵا:
ئافرەت و ژنی زۆر وریا و زیت و چالاک و دەسترەنگین و خانەدان و وەکو دەڵێن ژنی ژنانە لە گوندی عالڵادا هەبووە، ســەرباری بەخێوکــردن و چاودێری کردنی ماڵ و منداڵ، هاوشانی باوک و براوپیاوەکانیان کاری نەخش و تەون و مافورچنین و بەڕەو جاجم دروستکردن و جلک و بەرگ دوورین و گیشەو دروێنەو قەســەر کۆکردنــەوەو هەوێزماڵین و مەڕلەبێردان و پەنیرو دۆو کەرەو کەشک و داندۆک دروستککردن و خانوو سوواق دان و گشت کارەکانی تریان کردووە، ئافرەت و ژنە دەست ڕەنگینەکانی عالڵا ئەوانە بوون: (پلکە نەخشــین" پلکە هەڕشتە"، سەنیەی ڕەفعەتە فەندی.. گوســتانی تەها خدری. ئەسمەری مام حەمەبۆری..خەدیجەی مەحمود مراد. خەدیجەی تاهیر حمدحاجی. گوستانی مستەفا سمایل. بەسێ مستەفا سمایل. هەمینی مارفەسۆری. بەگمی حاجی پیرداود. عەیشــێ سمەگوڕێ. عەنیفی پیــرداود فەتاحی. پــەرێ ی عومەری عەدێ. فاتمەی دایکی ســمکۆ. خەزاری حاجــی ڕەحمانی. فاتیمــەی حەمەد عەیشێ. پلکە زێخە. بەهیەی مام قادر. ســولتانی تایــەری حەمەدی..مۆتی حاجی حەسەن. دەیانی تر)
گوندی عالڵا. دەیان وەســتاو دەست ڕەنگین و ئــاش و بیــرو چایخانەو نەخۆشــخانەو گۆم و چــۆم و ڕێگەی لــێ بــێ، ســەرباری ئەمانــەو لە هەموویــان گرنگتــر خەڵکەکەیەتی کە بە ســوحبەتچیەتی و قسەخۆشی و قۆشــمەچیەتی چەفەنگ ســازو و نوکتەبێــژ بەناوبانگن، بــەڵام هەر هەمووی بە شێوەیەکی چڕوپڕو جوان لە داهاتوویەکی نزیکدا باس دەکەین.
جێگەی باســە دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس لــە (٢٠٠٣) دا گوندی عالڵا بۆ جارێکیتــر بەهەناســەیەکی ئازادەوە گوندەکە ئــاوەدان کرایەوەو هەنووکە نزیکەی (٥٠) ماڵێکی لێ نیشتەجێیە.

(١) قەرەچووغ: رای جیــاواز لەســەر ئــەو ناوو وشــەی قەرەچــووغ هەیــە، هەندێــک دەڵێــن بنەچەی وشــەکە عوســمانییەو پێکهاتووە لە (kara+cok) بە واتای چیای (زۆر ڕەش) دێ، پێشتر بەناوی چیای بلباسان بووە.

گوندی عالڵا بەر لە وێرانکردن

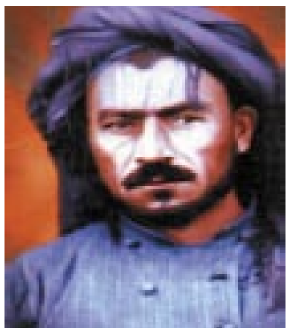
ئیبراهیم حاجی حەسەن

محەممەد فەڕاش

حەمەدی حوسێنی

شایی رەشبەڵەک لە گوندی عالڵا لە پەنجاکانی سەدەی رابردوو

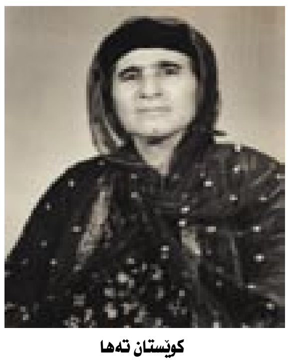
کوێستان تەها

خدر رووسی

مەلا شەریف

نادر عالڵایی

دوو پسپۆڕی کەنەدی بواری راگەیاندن لە بەشی راگەیاندنی پەیمانگای تەکنیکی هەولێرن

مامۆستایان ماری گەی و گێری ئێلمەر

لە (٢٠٠٨/٦/٢٣)ەوە، تاکو ئێستا هەریەک لە ماری گەی و گێری ئێلمەر لە بەشی راگەیاندنی پەیمانگای تەکنیکی هەولێر بە بەردەوامی خول دەکەنەوە و ئێستاش دوا گروپ لەو خولەدا بەشدارن کە بریتین لە رۆژنامەنووسانی ناوەراست و باشووری عیراق، بەرلەوەش چوار گروپی تر بەشداری ئەو خولەیان کردووە و هەمووشیان بڕوانامەیان وەرگرتووە و رێکخراوی ئایرێکسی ئەمەریکیش هەڵدەستێ بەم کارە، هەر بۆیە بە پێویستمان زانی راپۆرتێک لەو بارەیەوە ئامادە بکەین و رای هەریەک لەو دوو پسپۆڕەش وەربگرین لەسەر راگەیاندنی کوردی.

ئا: مەسعود ئیبراهیم مەلا هەمزە

لە سەرەتاشدا مامۆستا کاوە وەک سەرپەرشتیاری گشتی خولەکە باسی لەچۆنییەتی خولەکە کرد و گوتی: پاش ئەوەی لەبەشی راگەیاندنی پەیمانگای تەکنیکی هەولێر لەگەڵ رێکخراوی ئایرێکسی ئەمەریکی رێککەوتین کە دوو مامۆستا لە کەنەدا بێنن بۆ ئەوەی خولی راهێنان لەسەر راگەیاندن بکەینەوە، ئەوەبوو لە ٢٠٠٨/٦/٢٣ ئەو دوو مامۆستایە دەستیان بەکارکرد و خولەکەمان بۆ پێنج گروپ دابەشکرد ئەوانیش: قوتابیانی بەشی راگەیاندن، مامۆستایانی بەشی راگەیاندن، تەکنیککارانی بەشی راگەیاندن، دوای ئەوانیش رۆنامەنووسانی شاری هەولێر و دهۆک و سلێمانی، گروپی کۆتاییش بریتین لە رۆژنامەنووسانی عەرەب کەهی شارەکانی تری عیراقن. بۆ هەر گروپێکیش لەخولەکە دوو هەفتەمان دانابوو، دوای ئەوە بڕوانامەمان دەبەخشیە دەرچووان.

مامۆستا کاوە گوتیشی رۆژنامەنووسەکانی هەولێر و سلێمانی و دهۆک لەلایەن سەندیکای رۆژنامەنووسانەوە دیار کرابوون.

مامۆستا کاوە گەشبینە بە خولەکە دەڵێ: پێموایە بەشدارانی خولەکە سوودێکی زۆر دەبینن، لەبەر ئەوەی کارەکە شتێکی نوێیە و مامۆستاکانیش هەریەکەیان ئەزموونی لە (٢٥) ساڵ کەمتر نییە و جگە لەکوردستان چەندین وڵات گەڕاون و وەک مامۆستا و راهێنەر کاریان کردووە.

ماری گەی: ئەوەی زاگرۆس بەناوی هەواڵ پەخشی دەکا، من ناوی نانێم هەواڵ

گێری ئێلمەر: لە کەنەدا لە شارێکی وەک هەولێر دوو، سێ تەلەفزیۆنی ناوخۆیی هەیە!!

مامۆستا کاوە ئەوەشی نەشاردەوە کە رێکخراوی ئایرێکس بەڵێنیان داوە ئەوانەی چالاک بن لەبواری راگەیاندن و لەو خولە بەشدار بووبن ئەوا دەیانبەنە وڵاتانی تر و لەوێ هەوڵدەدرێ زیاتر لەبوارەکە شارەزابن و خولیان بۆ بکرێتەوە، گوتیشی من لەپارەوە لەگەڵ ئەو رێکخراوە کاردەکەم، ئەوساڵ لە بەیروت خولێکی بەڕێوەبردنی دەزگاکانی راگەیاندن هەیە لەهەولێر من دەبەن و لە شارەکانی تریش کەسانی تر.

ژاڵە مەحمود یەکێک بووە لەو قوتابیانەی لەو خولە بەشدار بووە و گوتی: سوودێکی زۆرم لەو خولە بینی، چونکە ئەوە سەرەتایەک بوو بۆ چوونە ناو ئەو بەرنامانەی کە ئەو پسپۆڕانە دایان نا بۆ ئێمە و خولەکە شتێکی نوێ بوو.

رازاو ئازادیش بەشدار بوویکی تر بوو، ئەویش گوتی: وەک قوتابیەکی قۆناغی یەکی بەشی راگەیاندنی پەیمانگای تەکنیکی هەولێر کە بەشداریم لەو خولە کرد سوودی زۆرم لێی وەرگرت، چونکە ئێمەی لەساڵی یەکەمی پەیمانگا شتەکان تەنها بە نەزەری دەخوێنین، بەڵام لەماوەی ئەو دوو هەفتەیە بە عەمەلی کارەکانمان کرد و سوودێکی زۆرمان لێی وەرگرت.

زینە یەکێک بوو لەرۆژنامەنووسە بەشداربووەکانی دوایین گروپی ئەو خولە، سەبارەت بە خولەکەش گوتی: بەراستی ئەو جۆرە خولانە بۆ ئێمە راگەیاندکار زۆر گرینگە، لەو خولەشدا شتی تازەمان وەرگرت، بەتایبەتی تۆ ئەگەر بێژەر بی لەو خولەدا فێرتدەکەن چۆن ببی بە پەیامنێر و راپۆرت ئامادە بکەی، بۆیە خولەکە بەگشتی زانیاری ی سوودێکی باشمان پێ دەبەخشێ لە بواری راگەیاندن.

ماری گەی وەک مامۆستایەک و پسپۆڕێک لە بواری راگەیاندن، چەند پرسیارێکمان بەرەو رووی کردەوە و ئەویش وەڵامی دایەوە.

* ئاستی بەشداربووانی ئەو خولە چۆن دەبینی؟

– لەڕووی دروستکردنی راپۆرتە هەواڵ هەژارییەک دەبینم و لەو ئاستە نییە زیاتر تەرکیز لەسەر قسەکردن دەکەن، من لە تەلەفزیۆن کاردەکەم، تەلەفزیۆنیش بەراستی هەمووی وێنەیە، ئەگەر راستیت پێ بڵێم کە سەیری تەلەفزیۆنە عێراقی و کوردییەکان دەکەم بێزار دەبم، بۆ نموونە لە هەواڵەکانی تەلەفزیۆنی زاگرۆس پێشکەشکار نییە، ئەوان وێنەکان لە ئاژانسەکانی دەنگوباسی وەکو ئاشیۆسەیتت پرێس وەردەگرن، پاشان تەعلیقەکە وەردەگێڕنە سەر زمانی کوردی، بەبێ ئەوەی پێشکەشکار هەبێ و هەواڵەکانیش زۆر کورتن، بە گوێرەی پێناسەکانی من ئەوە هەواڵ نییە.

* ئەی پێت وایە چی بکرێ دەتوانین راگەیاندنی کوردی بەرەو پێش ببەین؟

– پێتاندەڵێم هەواڵی راستەقینە پێشکەش بکەن، من دەزانم ئێرە کەنەدا و ئەمەریکا نییە، بەڵام ئەوەش دەزانم ئامادەکردنی دوو خەلەک هەواڵ شتێکی جیهانیە و لە هەموو جیهانیش هەواڵ یەک سیستەمی هەیە، لە هەموو دونیا هەواڵ بریتیە لەبەدەست هێنانی وێنە و قسەدانان لەگەڵی و هەروەها دیمانەی تێدایە و پاشان کەسێک پێشکەشی دەکا، تەلەفزیۆن ئامێرێکی زۆر بەهێزە، لە هەموو جیهان هەواڵ لە تەلەفزیۆن وەردەگیرێ، بەڵام پێموایە تا رووخانی رژێمی سەدام لێرە شتێک بەناوی رۆژنامەگەری کوردی نەبووە، رۆژنامەگەری تەواو و راستەقینە لێرە (٥) ساڵە سەری هەڵداوە و پێشموایە پێشکەوتنی رۆژنامەگەری کوردی دەستی پێکردووە بەڵام هێواش هێواشە و یەکێک لەوخاڵانەی من و گاریش بۆی هاتووینە و هەوڵی بۆ دەدەین دەمانەوێ ئەو هێواشیە خێرا بکەین.

* تاکی ناو راگەیاندنی کوردی چەند بەتەنگ بەشداری کردنە لەو خولەدا؟

– رۆژنامەنووسانی کورد زۆر حەز لەفێربوون و پێشکەوتن دەکەن، هەرچەند جاری دێمە ئێرە قوتابیانی بەشداربوو زۆر بە حەماسەتەوە بۆ شتەکان دێن و دەیانەوێ فێری بن، بەشێکی کێشەکانی ئێرە نەبوونی ئامێرە بۆ راهێنان، زۆربەی وانەکان لێرە تیۆریە کە ئەوەش هەڵەیە، پەیمانگای تەکنیکی بەشی راگەیاندن لە کوردستان تاکە پەیمانگایە کە ستۆدیۆ و ئامێری پێشکەوتووی هەبێ و دەتوانرێ لێی فێرە شت بی.

دوای ئەویش گێری ئێلمەریش وەڵامی پرسیارەکانی بەدرخانی دایەوە.

* پێت وانییە بۆشاییەکی یەکجار زۆر هەیە لە کردنەوەی خولی بەهێزکردنی راگەیاندن؟

– بەڵێ، پێموایە بۆشایی هەیە، خەڵک بەگشتی حەزی لێیە ئیشی بەجوان و رێک و پێکی بکا و فێری شتی نوێش بێ لەرێگەی ئەو کۆڕسانەوە.

* ئەو کۆڕسانە بۆ راگەیاندکارانی کورد لە کوردستان کرا، ئەی بریار نییە لە دەرەوەی کوردستانیش کارێکی لەو جۆرە بکەن؟

– ئەگەر بەدەست من بێ پێمباشە کۆرسی وا لێرە زۆر بکرێتەوە، هەروەها بەهەمان شێوە رۆژنامەنووسان و قوتابیانی بواری راگەیاندن بچنە دەرەوەی وڵات.

* چۆن دەڕوانیە ئایندەی راگەیاندنی کوردی؟

– گەشبینم بە داهاتووی رۆژنامەگەری کوردی، پێشنیاریش دەکەم رۆژنامەنووسان لەدەوری یەکتر کۆببنەوە، بەوەش دەتوانن زیاتر پەرە بەخۆیان بدەن و بەرگریش لە یەکتر بکەن.

* لەناو هەولێر زیاتر لە (١٤) کەناڵی ناوخۆیی هەیە، بەڕای تۆ ئەوەندە کەناڵە باشە یان نا؟

– پێم وایە لە کەنەدا لە شارێکی وەک هەولێر تەنها دوو، سێ کەناڵ هەیە، ئەوە بەلای من زۆری و بۆرییە، رۆژنامەنووسێک کە لەکەناڵێکی سەر بەیەکێک کاردەکا، نابێ جیاوازی بکا لەگەڵ یەکێکی تر کە لەکەناڵی یەکێکی تر کاردەکا.

* بەرای تۆ دەبێ هەواڵ چۆن دابرێژرێ؟

– لە هەواڵدا دەبێ کەسەکان عادل بن و هەردوو لایەنە دژ بەیەکەکەی هەواڵ بخەنە روو.

* ئەوە لەناو راگەیاندنی کوردی هەیە؟

– هەمیشە وانییە، هەندێکجار وایە و هەندێکجاریش تەنها لایەنێکی چیرۆکەکە نیشاندەدرێ و لایەنە دژەکەی نیشان نادرێ.

زینە

ژاڵە مەحمود

رازاو ئازاد

بزاڤی رۆژنامەوانی کوردی لە ئیتالیا: ئەزموونی گۆڤاری هەتاو

د. جاسم تۆفیق خۆشناو

بزاڤی رۆژنامەوانی یان چاپەمەنی کوردی لە ئیتالیا، راستەوخۆ، بەستراوەتەوە بە بوونی کوردستانیان لەم وولاتە.

بە پێی ئەو زانیارانەی لەبەر دەستی ئێمەدایە لە سەرەتای سالانی حەفتای سەدەی رابردووو، بە واتایەکیتر لە دوای بەیانی ئازاری ١٩٧٠، دەستەیەک خوێندکار، کە زۆربەیان لە باشووری کوردستان، روویان لە ئیتالیا کرد، زۆربەیان هونەرمەندی تەشکیلی بوون، ئێستاش هەندێکیان لە ئیتالیا دەژین. کەچی دوای هەڵگیرسانی شەری عێراق ـ ئێران (١٩٨٠ ـ ١٩٨٨) کۆچی کورد بۆ هەندەران لە هەموو پارچەکانی کوردستان رووی لە زیادی کرد، بە تایبەتی نزیکەی ٣٠٠ خوێندکاری کورد، بە مەبەستی خۆ دەربازکردن لە ئاگری ئەم شەڕە، هاتنە ئیتالیا. لەبەر ئەوەی ئەو کاتێ لە ئیتالیا مافی پەناهەندەیی نەبوو لە سەرەتا هەموویان دەستیان بە خوێندنی زانکۆ کرد. گەیشتنی ئەم گروپە گەنج و خوێنگەرم و پڕ لە هەستی نیشتمانی، وەرچەرخانێکی گەورەیە لە مێژووی بوونی کوردستانیان لە ئیتالیا.

بە پێی زانیاری ئێمە تا داگیرکردنی کوێت لە لایەن رژێمی سەدام حوسێن (١٩٩٠/٨/٢) تەنها یەک کتێبی سادە، لە ساڵی ١٩٧٦، لەسەر کورد و کوردستان بە زمانی ئیتالی چاپکرابوو. واتە خەباتی کولتوری و هەولدان بۆ ناساندنی دۆزی کورد بە رای گشتی ئیتالی کارێکی یەکجار سەخت بوو، دەگەڵ ئەوەشدا کوردەکانی ئیتالیا، بۆ ناساندنی دۆزی گەلەکەیان، هێزو توانای خۆیان خستەگەر، ئەمەش لە رێگای بڵاوکردنەوەی بەیاننامە، دۆسیە، بڵاوکراوەو دۆکومێنتی جۆربەجۆر. لە دوای داگیرکردنی کوێت تاکو ئێستا زیاد لە ٢٠ کتێب بە زمانی ئیتالی لەسەر مەسەلەی کوردستان چاپکراون، زۆربەیان لە لایەن ئەو کوردانە نووسراون کە لە ئیتالیا ژیاون.

تا ئیستا ژمارەی کوردستانیان لە ئیتالیا، کە دانیشتوانی خۆی لە ٦٠ ملیۆن کەس دەدا، لە پێنج هەزار تێپەڕ ناکات، پەرتەوازەو کەم ئۆرگانیزەن، چەترێک نیە هەموویان لە بنی کۆببنەوە، ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی، لە رابردوو و لە ئێستا، بزاڤی چاپەمەنی، بە تایبەتی رۆژنامەوانی، وەکو پێویست رۆلی خۆی نەبینیووە.

لەم لێکۆلینەوەیە ناکرێت باسی هەموو ئەو نووسراوە (کاغەزی) کوردی و ئیتالیانە بکەین کە لەم ٣٠ ـ ٤٠ سالانە بڵاوکراونەتەوە. پێش ئەوەی بێینە ناو باسەکەمان بە پێویستی دەزانم ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە لە سالانی ١٩٨١ ـ ١٩٨٣ گۆڤاری "دووریانی شۆڕشگێری؛ کە زمان حالی "یەکێتی لاوانی شۆڕشگێری کوردستان؛ بوو سێ ژمارەی لێدەرچوو. یەکێتی لاوانی شۆڕشگێری کوردستان لە هاوینی ١٩٨١ لە ئیتالیا دامەزار، پەیرەو پرۆگرامێکی ئایدیۆلۆژی مارکسی هەبوو، گۆڤارەکەش بە زمانی کوردی بوو. بە پێی زانیاری ئێمە ئەوە یەکەم گۆڤاری کوردی بووە لە ئیتالیا، بە زمانی کوردی، دەرچووبێت. رێکخراو و گۆڤارەکە کە خاوەنی ئەم باسە، بە شێوەیەکی چالاک و سەرەکی تیا بەشداری کرد، لە سەرەتای ١٩٨٤ هەڵوەشایەوەو کاروچالاکیەکانی راگرت.

بە باشمان زانی تەنها باسی گۆڤاری "هەتاو؛ بکەین لەبەر چەند هۆیەک: لە ساڵی ١٩٩٠ رێخراوێکی نا حیزبی بە ناوی "کۆمونیتای کورد لە ئیتالیا Comunitá Kurda in Italia – CKI؛ پێک هات تا هەموو کوردستانیان لە دەوری خۆی کۆبکاتەوە، لەسەرەتاوە سەرکەوتنێکی باشی بەدەست هێنا، یەکەم گۆڤاری کوردیە بە زمانی ئیتالی دەربچێت، بابەتەکان، تا رادەیەکی باش بە پێزو سەرنج راکێش بوون، لە رووی تەکنیک دیزاین گۆڤارێکی سەرکەوتوو بوو.

هەتاو، هەرچەندە بە ناو، هی کۆمونیتای کوردی ئیتالی بوو بەڵام بە هەوڵ و خۆماندووکردنی کاک شۆڕش عەزیز سورمێ دەردەچوو. هەرچەندە بە رەسمی لە ماوەی سالانی ١٩٩٣ ـ ١٩٩٨ کاک شۆڕش سەرۆکی کۆمونیتا بوو بەڵام دوا ژمارەی هەتاو لە ١٩٩٤ دەرچوو. بە هیوای ئەوەین برادەرانی ئەو کاتەی کۆمونیتاو و خودی کاک شۆڕش باسی راوەستان و خۆکێشانەوەیان بکەن.

لێرەدا هەوڵدەدەین بە کورتی باسی ناوەرۆک و بابەتەکان و ئەو کەموکورتیانەی، بە رای ئێمە لەم ٣ ژمارەیەی هەتاو دەکەنە بەرچاو، بخەینە بەردەم خوێنەران بەو هیوایەی ببێتە سەرچاوەو ماتریالی بە سوود بۆ هەرکەسێک، لە ئایندە، بیەوێت توێژینەوەیەکی مێژوویی یان ئەکادیمی لەسەر بزاڤی چاپەمەنی کوردی لە هەندەران بنووسێتەوە.

گۆڤاری هەتاو

گۆڤارێکی کولتوری کوردیە، لە لایەن کۆمونیتای کورد دەدەکرێ.

(Hetaw (il Sole
Rivista Culturale kurda della Comunitá kurda in Italia.

ئەم گۆڤارە ٣ ژمارەی بە زمانی ئیتالی، بە قەبارە ٢١ x ٣٠ سم، لێ دەرچووە، هەر ژمارەیەکیش، بە بەرگەوە، لە ٢٨ ـ ٣٢ لاپەڕە پێک هاتووە.

ژمارە سفر (٠)ی تەموزی ١٩٩٠.

١) لە لاپەرەی یەک سەروتار بە ناوی "رۆژنامەگەری و خەباتی رزگاریخوازی کورد؛ بڵاوکراوەتەوە، هەرچەندە ناوی کەسی لەسەر نیە بەڵام بە پێی زانینی ئێمە لە لایەن کاک شۆڕش سورمێ نووسراوە، هەر لەم لاپەرەیە ئاماژە بە فەهرەستی بابەتەکان کراوە.

٢) لە لاپەرە ٢ تا ٧ وتارێکی بەندە (جاسم تۆفیق) نووسراوە، ئەم ووتارە بە کورتی باسی مێژوو و بەسەرهاتی گەلی کورد، لە دێرزەمانەوە تا سالانی هەشتا، دەکات. وتارەکە لە نامیلکەیەک وەرگیراوە کە لە ساڵی ١٩٨٩ز لە شاری پیزە ـ ئیتالیا بڵاوکراوەتەوە. کەچی لە هەتاو نووسراوە لە ئامادەکردنی a cura di جاسم تۆفیق. ئاشکرایە جیاوازی لە نێوان نووسەر (دانەر) و نووسەر (ئامادەکار) هەیە و کاک شۆرشیش ئەمە دەزانێ، جگە لەمەش نە نووسراوە کە ئەم وتارە لە فلان نامیلکە یان سەرچاوە وەرگیراوە.

٣) لە ل ٨ وتارێکی پرۆفیسۆر کەمال مەزهەر "رۆلی گەلی کورد لە مێژووی شارستانیدا Il ruolo del popolo kurdo nella storia della civiltà بڵاوکراوەتەوە کە باسی رەچەلەکی میدیەکان دەکات بەڵام سەرچاوەکەی لێی وەرگیراوە دەستنیشان نەکراوەو بابەتەکەش زۆر سادە دێتە بەرچاوە.

٤) لە لاپەڕە ٩–١١ووتارەکی فواد حەمە خورشید، بە ناوی "زمانی کوردی؛، بڵاوکراوەتەوە. ئەم ووتارە کاتی خۆی، ١٩٨٦ز، لە لایەن کاک شۆڕش سورمێ، بە نامیلکەیەک، کراوەتە ئیتالی و بەم کارەش خزمەتێکی زمانی کوردی کردووە، کەچی لەم ووتارە ٣ لاپەرەییە نە دەستنیشانی سەرچاوە کوردیەکە کراوەو نە هی ئیتالیەکە. هەروەها ئەم وتارە هەموو دەقە ئەسلیەکەی نەگرتۆتە خۆی، لە لایەکیتریش لە کۆتای وتارەکە ١٨ پەراوێز (ژێدەر) نووسراوەتەوە بە بێ ئەوەی لە ناو تێکستە ئیتالیەکە ئاماژەیان بۆ کرابێت. تێکستەکەی هەتاو، بە پێی هەلسەنگاندنی ئێمە، یەک لەسەر سێی تێکستە ئەسلیەکەیە. خوێنەر لە برین و دەستکاری ئاگادار نەکراوەتەوە و تەنانەت ئەگەر خوێنەر زۆر بە دیقەت نەیخوێنێتەوە نازانێ "کێ؛ نووسیوویەتی.

هەڵبەتە دانانی ژێدەرەکان لە شوێنی ئەسلی خۆیان ئەمانەتێکی گەورەو مێژووییە، دەستکاری کردنیان ناوەرۆکی بابەتە دەگۆڕێت و سەنگی زانستی و ئەکادیمی لە دەست دەدات.

٥) لە ل ١٢ وتارەک بەناوی (هۆنراوەی کوردی) لە لایەن لۆرێنزۆ گوێللە Lorenzo Guella نووسراوە، هەموو لاپەرەکەی بە خۆ گرتووە. دیارە کەسێکی پسپۆر و خامە رەنگین نووسیوویەتی کە تیایا باسی ئەدەبیات، بە فۆلکلۆر و نووسین و چۆنیەتی درووستبوونی، دەکات. پاشان دێتە سەر ئەدەبیاتی کوردی لە سەدەکانی ١٥ ـ ١٨ ز، تا دەگاتە سەدەی ١٩ و لە دایکبوونی شیعری نەتەوەیی و نیشتمانی. نووسەر دەڵێ: سەرەرای ئەوەی کورد دەولەت و وولات و زمان (زمانی رەسمی و یەکگرتووی) نیە بەڵام لە رێگەی شیعرەوە توانیوویەتی ناسنامەی خۆی بپارێزێت و گەشە پێ بدات... تا دەگاتە ئەو شوێنەی بلێ ئەمرۆ باشترین چەکی بەرگری کورد شیعرە. ووتارەکە بە شێوەی پەخشان نووسراوە و هیوای ئەوە دەخوازێت کە خوێنەری بە ئاگای ئیتالی، لە رێگەی ئەو شیعرانەی لەم ژمارەیە بڵاوکراونەوە، بتوانێ لە دەرد و ئازارو خواستەکانی گەلی کورد، بگات.

٦) لە ل ١٣ تا ١٧ چەند شیعر و حیکایەتی کوردی کراونەتە ئیتالی و نووسراوە لە "ئامادەکردنی شۆڕش عەزیز سورمێ؛، شیعرەکان بریتین لە هی ئەحمەدی خانی، حاجی قادری کۆیی، قانیع، گۆران، هەژار موکریانی، هێمن، عەبدولا پەشێو، شێرکۆ بێکەس، جگەر خوێن، لەتیف هەلمەت، نەژاد عەزیز سورمێ. تەنها ئەوەی دواوە نەبێت، کە برای کاک شۆڕشە، ئەوانیتر هەموویان پێشتر بە زمانی ئیتالی بڵاوکرابوونەوە کەچی کاک شۆڕش ئاماژەی بە سەرچاوە ئیتالیەکان نەداوە، تەنانەت لە ساڵی ١٩٨٧ شێرکۆ بێکەس، لەسەر داوەتی رەسمی ئیدارەی شاری فلۆرانس ـ تۆسکانا، هاتە ئتیالیا و لەم بۆنەیە کۆمەلە شیعرێکی کرایە ئیتالی و لە کتێبیکی ١٠٠ لاپەرەی بڵاوکرایەوەو بەندەش بەشداری لە وەرگێرانی چەند شیعرێک کرد.

هەمان شت دەربارەی دوو حیکایەتی فۆلکلۆری بە ناوی (بەسەر هاتی دارتاش "وەستای نەجار بنووە بێ خەم و خەیار، خودا یەکە و دەرگای هەزار؛) و (هاورێیەتی)، نووسراوە لە ئامادەکردنی شۆڕش عەزیز سورمێ کەچی ئەمانە لە ساڵی ١٩٨١، بە یارمەتی و هاوکاری هەندێ لە جالیەی کوردی، کراونەتە ئیتالی و لە گۆڤاری "ئەیۆ Ajio؛ی سەردینی، بڵاوکراونەتەوە.

٧) لە لاپەرە ١٨ ـ ٢٠ وتارەکی مەکسیم رۆدیسۆن بڵاوکراوەتەوە کە بریتیە لەو پێشەکیەی بۆ کتێبی Joycc Blau، Memoire du Kurdistan، Ed. Findatly، ١٩٨٤ نووسیووە. ئەم ووتارەش باسی دەوڵەمەندی زمان و ئەدەبیاتی کوردی دەکات، هەر لەگەل ئەم وتارە تابلۆیەکی هونەرمەند عەتا قەزاز بڵاوکراوەتەوە.

٨) لە لاپەرە ٢١ ـ ٢٢ وتارەکی خانم میرێلا گەللیێتی Mirella Galletti بە ناوی کورد و ماس میدیا بڵاوکراوەتەوە، گەللیێتی لە سەرەتای سالانی حەفتا خەریکی لێکۆلینەوەو نووسینە لەسەر کێشەی کوردستان و سەدان وتار و چەند کتێبێکی بڵاوکردۆتەوە، بە یەکێک لە کوردناسە هەرە شارەزاکانی ئەوروپا دادەنرێت.

٩) لە ل ٢٣ وتارێک لە لایەن بەرزان محەمەد، کورتە مێژوویەکی مۆسیقای کوردی، بڵاوکراوەتەوە، لێرەش نووسراوە لە "ئامادەکردنی؛، وا دیارە ئەم وتارە لە ئەسلدا بە زمانێکیتر (فەرەنس ؟) نووسراوەو کاک بارزانیش کردوویەتی ئیتالی یان بە دەستکاری

بە ناوی خۆی بڵاویکردۆتەوە. کاک بەرزان خۆی مۆسیقا ژەنێکی لێهاتووەو ماوەی دە ساڵ لە ئیتالیا ژیاوەو پاشان روویکردە سویسرا و فەرەنسا.

١٠) لە ل ٢٤ باسی بەستنی ئەو کۆنگرە جیهانیە کراوە کە لە ٢٢ ـ١٩٩٠/٣/٢٣ لە شاری فلۆرانسی ئیتالیا لە لایەن جالیەی کوردی ئامادەکرابوو.

١١) لە ل ٢٥ لە لایەک دەقی بەیاننامەی کۆتایی کۆنفرانسی پاریس لەسەر "کوردەکان: مافی مرۆڤ و ناسنامەی کولتوری؛ کە لە رۆژانی ١٤ـ١٥ ئۆکتۆبەری ١٩٨٩ بەسترابوو، لە لایەکیترش ئەو نامەیەی زانای بەناوبانگی روسی، ئەندرێی ساخارۆف Andrei Sakharov، بۆ کۆنفرانسی پاریسی رەوانە کردبوو، بڵاوکراونەتەوە.

١٢) لە ل ٢٦ نامەی سێناتۆر ئیدوارد کەنەدی Edward Kennedy بۆ کۆنفرانسی پاریسی ١٩٨٩ بڵاوکراوەتەوە. هەر لەم لاپەرەیە ناوی سەرنووسەر (رەوەز یان رێواس گەلالی؛ Rewas Gallali) و دەستەی نووسەران، کە هەموویان ئیتالین و ئەوکات و ئێستاشی لەگەلدا بێت جالیەی کوردی نایان ناسێت، بڵاوکراوەتەوە.

١٣) لە ل ٢٧ وتارەک لە لایەن د. ئازاد شێخانی، لەژێر ناوی "شوێنەوارناسی: کۆنە قەلا؛ بڵاوکراوەتەوە کە باسی قەلای کەرکوک دەکات. د. ئازاد شێخانی لە ئیتالیا دکتۆرای لە بواری تەلارسازی بەدەست هێناوەو ئێستاش لە زانکۆی سلێمانی مامۆستایە.

بەشی یەکەم

مەحموود زامدار: بەدرخان واتا دوو وەزارەتی ڕۆشنبیری

لەیادێکدا بەدرخان دەرچوونی (١٠٠)ـەمین ژمارەی پیرۆز دەکات

دیمەنێک لەئامادەبووانی یادی ١٠٠ـەمین ژمارەی بەدرخان - هەولێر - ئوتێل چوارچرا - ٢٠٠٨/٧/٢٢

ڕۆژی ٢٠٠٨/٧/٢٢ کاتژمێر (٦,٣٠)ی ئێوارە لە هۆڵی هوتێل چوار چرای شاری هەولێر، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان بە ئامادەبوونی میوانێکی زۆر و بەرچاو مەراسیمی دەرچوونی سەدەمین ژمارەی هەفتەنامەی بەدرخانی کردەوە و کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەشی بۆ ئیدریس شەیداهۆی شاعیر سازکرد.

جێی ئاماژەیە لەو مەراسیمەدا کە ئامادەبووانی پێکهاتبوون لە ڕۆشنبیران و ئەدیبان و هونەرمەندان و ڕۆژنامەنووسان و مامۆستایانی زانکۆ و دەزگا ڕاگەیاندنەکان سەرەتا چەند چالاکییەک پێشکەش کران.

لە سەرەتای مەراسیمەکەدا سروودی (بەدرخانی خاکپەروەرم) کە لە شیعری مامۆستا جەمال عەبدول و ئاوازی ئەنوەر قەرەداغییە، پێشکەشکرا، دوا بەدوای ئەویش مەحمود زامداری گەورە نووسەر و مامۆستاو ڕاستبێژ و ساڕێژکەری زامی نووسەران و ڕۆشنبیرانی کورد مەراسیمەکەی بەڕێوەبرد و کە پێناسەی بەدرخانیشی کرد گوتی: بەدرخان واتا دوو وەزارەتی ڕۆشنبیری، بەدرخان واتە چەندین دەزگا و سەنتەری ڕۆشنبیری.

دواتر (لارامەجید خۆشناو)ی بەهرەمەندی پەنجە زێڕین، بە کەمانەکەی خۆی پارچەیەک مۆسیقای فۆلکلۆری کوردی پێشکەشی ئامادەبووان کرد و بەشێکی زۆری ئامادەبووانی سەرسامکرد بە ژەنینە جوانەکەی خۆی.

دوای ئەویش حەمید ئەبوبەکری سەرۆکی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان وتەیەکی پێشکەشی ئامادەبووان کرد، هەر لەوێشدا باسی بەشێک لە چالاکییەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان کردو چەندین پرۆژەی نوێشی خستە بەردەم ئامادەبووان.

ناکرێ ئەوەش لەبیر بکرێ کە وەکو حەمید گوتی: گەورەترین کێشەی ستافی دەزگای بەدرخان نەبوونی بووە، بەڵام سەربەرزانە و سەرفرازانە توانیویانە بەسەر هەموو کێشەکان زاڵ بن، باشترین بەڵگەش بۆ ئەوە:(٥) فێستیڤاڵ و (٩) گەشت و چاپکردنی زیاتر لە (١١٠) کتێب و دەرکردنی (١٠٠) ژمارەی بەدرخانە.

پاشان دیاری هونەرمەند حەسەن گەرمیانی کە لەلایەن هونەرمەند ڕێبین جەمالەوە ئامادەکرابوو پێشکەش بە ستافی دەزگای بەدرخان کراو محەمەد گۆرانی بەڕێوەبەری نووسینیش ئەو دیاریەی لە دەستی مەحمود زامدار وەرگرت.

ناکرێ ئەوەش لەیاد بکرێ کە (گروپی گەنج بۆ شانۆ و ناوەندی هەولێری ڕێکخراوی هونەرمەندانی کوردستان و لقی هەولێری ناوەندی ئاڤێستا بروسکەی پیرۆزباییان ئاراستەی ستافی دەزگای بەدرخان.

دوای هەموو ئەو چالاکییانەش هەر بەو بۆنەیەوە دەزگای بەدرخان هەڵسا بە سازدانی کۆڕێکی شیعری بۆ (ئیدریس شەیداهۆ)ی شاعیر، ئەویش بە خوێندنەوەی قەسیدەی "ئەو بەیانییەی قەڵا پێکەنی"، لەگەڵ ئاوازە سەرسوڕهێنەرەکانی ڕێبین جەمالی کلارنێت ژەن، کە شاعیر بەو قەسیدەیە بەشێکی زۆر لە ئامادەبووانی گریاند و بەشێکی تریشی بردەوە بۆ دونیای منداڵی و یاریکردن و ئامێزکردن بە باوەشی شێتە بەهەشتییەکانی هەولێر، وەکو ئاراسی هونەرمەند بەرپرسی گروپی نالی گوتی: ئیدریس بەو قەسیدەیە منی تواندەوە. ڕێبینیش بە کلارنێتەکەی ئەوەندەی تر ئامادەبووانی دڵشاد کرد.

هەروەها شەیداهۆ دوای ئەوەی کە ئامادەبووانی خەمناک کرد و بەشێکیشی گریاندن، ئەوجارەیان لەدواییدا شیعرێکی دڵداری خوێندەوە و گوتی: ئەو شیعرە بۆ ئەوانەیە کە سەریان سپی بووە.

لە کۆتایی مەراسیمەکەشدا ستافی دەزگای بەدرخان هەڵسان بە دابەشکردنی دیاری بەسەر ئامادەبووان.

ئەو بابەتانەی لەسەر یادی دەرچوونی (١٠٠)ەمین ژمارەی بەدرخان نووسران..

١- هەواڵێک لە سایتی پەیامنێر لە ئامادەکردنی عەبدولغەفار عەبدوڵڵا.

٢- ڕاپۆرتێک لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ لە ئامادەکردنی سمکۆ عەبدولکەریم و هێمن کەریم مام ڕەش.

٣- ڕاپۆرتێک لە گۆڤاری هەرێمی کوردستان لە ئامادەکردنی سەباح شێخانی.

٤- هەواڵێک لە هەفتەنامەی چاودێر لە ئامادەکردنی ستار باقی، ئەگەرچیش ئاماژە بە یادکردنەوەی دەرچوونی سەدەمین ژمارەی بەدرخان و سازدانی کۆڕەکە لەلایەن دەزگای بەدرخان نەکرابوو.

٥- هەواڵێک لە هەفتەنامەی هەواڵ .

٦- ڕیپۆرتاژێک لە هەفتەنامەی (بارزان).

ئەوەی خوارەوەش دەقی نووسینێک و دەربڕینێکی کورتی (ستار باقی)یە بەرپرسی نووسینگەی هەولێری هەفتەنامەی چاودێر سەبارەت بە یاد و کۆڕەکە:

ئیدریس شەیداهۆ بۆ قەڵا گریاو

قەڵاش پێکەنی

دەمەو ڕۆژئاوابوونێکی تەک قەڵاو منارەی هەولێر، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان، بە بۆنەی یادی دەرچوونی سەدەمین ژمارەی، ئێوارە کۆڕێکی بۆ شاعیری هەستناسک (ئیدریس شەیداهۆ) لەگەلەری هۆڵی ئوتێل چوارچرا سازکرد، تیایدا لەم ئێوارە کۆڕەدا شاعیر قەسیدەیەکی نۆستالیژیانەی بەناوی (ئەو ئێوارەیەی قەڵا پێکەنی)، پێشکەش کرد و، تیایدا ئامادەبووانی گەڕاندەوە بۆ ڕۆژانی منداڵی نێو گەڕەکەکانی هەولێر، ئەمەو سەرەتا مەحمود زامداری شاعیر و پاشانیش بەرپرسی دەزگای بەدرخان حەمید بەدرخان، بەخێرهاتنی میوانەکانیان کرد. ئەمەو شاعیر سەرەڕای گریانی خۆی، چەندان ئامادەبووی تری هێنایە گریان و کۆتایی کۆڕەکەش بە چەپڵەڕێزان و دەستخۆشی لە دەزگای بەدرخان و شەیداهۆ کۆتایی پێهات.

جێگەی ئاماژە بۆکردنە ژمارەیەکی بەرچاو لە شاعیر و هونەرمەند و نووسەرانی دەرەوە و ناوەوەی کوردستان ئامادەی خوێندنەوەی شیعرەکان بوون.

لەکۆتاییدا ستافی کارای بەدرخان بەیەک دەنگ گوتیان: بەدرخان هی هەمووانەو بۆ هەمووانە، دەکرێ دەست لەناودەست کاروپڕۆژەکانی دیکە تەواو بکەین.. چونکە بەمجۆرەو بەم چەشنە دەکرێت شەمەندەفەری کلتووری کوردەواریی بەئاقاری ئەوە بەرین کە ئێمەش دەتوانین وەکو میللەتان پارێزگاری لە شوناس و خاک و نەتەوەو نیشتیمانمان بکەین و خۆشبووێت.

دەقی وتاری حەمید بەدرخان بەرپرسی دەزگای بەدرخان

بەخێرهاتنی میوانە بەڕێزەکان دەکەین.

سوپاسی ستافی کاراو هەموو ئەو کەسانە دەکەم کە ٩ساڵە لە دەزگای بەدرخان بێ پاداشت و مووچە کاردەکەن و ماندوو بوون.

سوپاسی ئەو دەزگاو کەسانەش دەکەین، کە ڕۆژگارێک هاوکار و هاریکاری ماددی و مەعنەویان پێشکەش کردووین.

برایان، خوشکان، ئامادەبووانی بەڕێز: ئەو (١٠٠) ژمارەیە، بەرهەمی شەونخوونی و ماندووبوون و تەبایی و کێشە و ململانێی ئێرە و ئەوێ و برسییەتی و هەمو کۆسپ و بەربەستەکانی لەگەڵ هەموو کەم و کورییەکانی ئێمە، چونکە هیچ بەرهەم و بەرنامەیەکی چڕ و پڕ بێ کێشە و کێبەرکێ ناکرێ.. گەورەترین کێشەی ئێمە نەبوونی بوو، بێ پارەیی بوو، کە پێشتر نەبوونی بوودجەیەکی تایبەت بوو، کە بەراستی تەنیا ستافی بەدرخان توانیان بەرگەی بگرن و لەهەموو هەڕەشە و چاو سوورکردنەوەیەک نەترسان و هیچ ئیمتیاز و پارەیەکی باڵکێشیان قبووڵ نەکرد!!

کارمەندەکانی هەر لەسەرەتاتادەیانزانی لەکۆتایی بەرهەمی شەونخونی و ماندووبوونیان کۆ دەکەنەوە، کاتێ لەگەڵ ستافی بەدرخان لە سلێمانی کە شەوانە پارەی تاکسیمان لانەبوو، کە سەعات (٤)ی شەو لە شەقامی مەولەوی لەتەک (کاروان ئەنوەرو ساڵح بێچار و هەوراز محەمەد و هێمن جەمیل) بەپێ دەچووینە ماڵەوە. ئێستاش کە ژمارە (١٠٠) چاپدەکرێت لەتەک (محەمەد گۆران و ئەیوب و بەدرخانی برازام) سەعات (٤)ی شەو بەپێ لەهەولێر دەچینەوە ماڵەوە...

٩ ساڵ سەرپەرشتی چاپمان کرد، بابەتمان نووسی، ڕیپۆرتاژمان ئامادەکرد، (١٨٩٠) لاپەڕەی (A٣)مان بڵاوکردەوە، زیاتر لە (٥٠٠٠) بابەتی کورت و درێژمان بڵاوکردەوە، زیاتر لە (١١٠) کتێبمان چاپکرد، (٩) چاپی هەفتەنامەی بەدرخان و کتێبی نێودەوڵەتیمان خستە کتێبخانەی کوردییەوە، (٥) فێستیڤاڵمان سازکرد چوار ژمارەی ڕۆژنامەی"کوردستان"ی نۆبەرە"دایک"دۆزرانەوەو لەچاپمان داوە، لە مانگانە کرا بە (١٥) ڕۆژ جارێک، بەدەیان گەشتی ڕۆژنامەنووسی بۆ ڕووناکبیران ئەنجامدرا باوەڕ دەکەن (١٣٢) کەس بۆ گەشتی ڕۆژنامەنووسی لەگەڵ دەزگای بەدرخان هاتوون بۆ وڵاتانی (سوریا ٣، ئوردن، میسر٣، ئەڵمانیا٢، فەرەنسا، سوید، تورکیا٣، لوبنان ٣، ئێران...) کە ئەمەیان جێگای تێڕامان و پرسیارە، بۆیە لەجێی خۆیەتی ڕۆژنامەنووسان و ڕووناکبیران بیر لەوە بکەنەوە، کە چۆن بەدرخان توانیویەتی ئەو هەموو کار و چالاکی و فێستیڤاڵ و گەشتانە ڕێکبخات، ئەوانیش بەهەمان گڕوتینی بەدرخان دەتوانن کارەکانی خۆیان بەئەنجام بگەیەنن.. تەنیا یەک دەنگی و یەک ڕیزی و یەک هەڵوێستی و بەلادانی بەرژەوەندی کەسی و ڕانەکردن بۆ هەندێ ئیمتیاز وەرگرتن و هەندێ ئیمتیازی لاوەکی، ڕووناکبیران دەتوانن چۆک بە عەرەبە شۆڤێنییەکان و شەمشە کوێرەکانی سەردەم دابدەن و ماددەی ١٤٠ و هەموو مافەکانی دیکەی گەلی کورد دەستەبەر بکەن...

بەدرخان (حەمید) بە شانازییەوە لەکاتی ڕووخانی ڕژێمی بەعس لەشاری موسڵ توانی (خارطة الدولة العثمانية)ی لەگەڵ سەرۆکی عەشیرەتی (المعماري) و (فارسی برام) لە موسڵ بهێنێتە شاری سلێمانی و بە ئاگاداری (فەرید ئەسەسەرد) خەریتەکە تەسلیم بە بەڕێز (ئاراس شێخ جەنگی) بکات و لە پاشانیش بۆ بەڕێز (مام جەلال)، مام جەلالیش لەمورافەعەیەکی ئەنجوومەنی حوکم لەعیراق بەرزی بکاتەوە و داوای مافی کوردان بکات..

ئەوەیان شانازییەکی گەورەیە و دەزگای بەدرخان بۆ یەکەمجارە دەیدرکێنێ، بەڵکو هەر ئەوە نا چەندین کاری دیکەی لەو جۆرە کە بەقازانجی کورد کۆتایی پێهاتووە، کە موجازەفە بەژیانی خۆیان کراوە کردوویەتی و گوێشی بە برسییەتی و ماڵ و منداڵ و بەرژەوەندی تاکە کەسی نەداوە.

هەرچەندە لێرە و لەوێ خەڵکانێکی نابەرپرسی باس لەوە دەکەن، کە بەدرخان بۆتە ملیۆنێر و بەسەدان زەوی و بازاڕ و شوققە و سەیارە و تەلەفۆن و فاکسی هەیە، وێڕای کۆمپانیاکان...!! ئێمە هیچ شتێکمان نییە، داهات و سەروەت و دارایی و کۆشک و تەلاری من تەنیا کتێبخانەکەمە و هەر یەکێکیش یەک بەڵگەی لەسەر پارەو زەوی و زاری من هەیە، دەتوانێ لە ڕووپەڕی ڕۆژنامەکان بڵاوی بکاتەوە...

گەورەیی بەدرخان بەگەورەیی نووسەران و ڕۆژنامەنووسان بەستراوەتەوە، چونکە بەبێ نووسین و هەڵوێستی نووسەران کە بەهەق دەیانەوێ خزمەت بکەن دەتوانن کارەکان بە ئەنجام بگەیەنین..

ئەرێ بەراست (٩) ساڵە بەدرخان کاردەکات، خۆ پاداشت و مووچەش نییە.. بەڵام، هەردەم هەرچی بەباشزانراوە بۆ نووسەرانی بەدرخان ئەوەی لەتوانایدا هەبووبێ، کردوویەتی و درێخی نەکردووە..

بەهیواین هەروەکو حەسەن یاسین و مومتاز حەیدەری، مستەفا ئەحمەد و هێمن جەمیل و هەموو ئەوانەی دیکە کە لەسەر بەدرخان ڕایان هەبووەو بەدرخانیش بە سینگ فراوانییەوە هەموو ڕایەک بە ئەرێ و نەرێ بڵاو دەکاتەوە. خەڵکانی دیکەش دەخوازن بەدرخان ببێتە هەفتانە و لەپاشان ڕۆژانە، ئێمەش دەخوازین لەنزیکترین فرسەت ئەو خەونەی هەموو لایەکمان بێتە دی.

سوپاس بۆستافی بەدرخان و ئەندامانی ئەنجومەن و هەموو نووسەرانی کوردستان لەهەر کوێیەکی کوردستان و دنیادا هەن.. ژمارە (١٠٠)ی بەدرخانیش پیرۆز بێ.. هەر لێرەشدا پرۆژەی لەچاپدانی ئینسکلۆپیدیای هەولێر لە (١٠) بەرگدا دەکەوێتە کتێبخانەی کوردی و ئەمەشیان یەکێکە لە شانازییەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان. مۆژدەش لە نزیکترین فرسەت هەر"١٠٠"ژمارە بەدرخان لە چاپێکی پرۆفیشناڵ و قەشەنگ بە جلدەوە لە لوبنان لەگەڵ بیبلۆگرافیای هەر"١٠٠"ژمارە لەچاپدەدرێت.

هەروەها لەم نزیکانە سەرجەم بڵاوکراوەکانی کۆماری کوردستان لەلایەن"د. هیمداد حوسێن"و لەگەڵ دەزگای ئاراس هەر ٣٠ ژمارەی کوردستان خولی یەکەم و سێیەم کە د. کەمال فوئاد ئامادەیکردووەو "عەبدوڵڵا زەنگەنە" خستوویەتییە سەر ڕێنووسی نوێ و لە دوو کتێبی جیاوازدا بڵاو دەبێتەوە.

حەمید ئەبوبەکر ئەحمەد

بەرپرسی دەزگای بەدرخان - ٢٠٠٨/٧/٢٢

وێنەیەک بۆ یادگاری - میوانانی یادەکە - هەولێر - ئوتێل چوارچرا - ٢٠٠٨/٧/٢٢

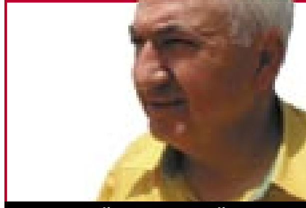

نازم دڵبەند - ئەڵمانیا

ئەوانەی لەسەر شەقامیش دەخەوتن ڕۆژنامەیان هەبوو!

ئەو سبەینێیەی لەگەڵ هاوڕێکەم سواری میترۆ بووم، سەرباری ئەوەی مەخلوقستانێکی بێدەنگ و هەمیشە بێ کێشە و دیتنی ئەو هەموو بەها جوانانەی کە خۆیان لەناو گلێنەی چاو و قووڵایی دڵەوە نەخشدەکەن و جۆرێک لە حەسانەوەت پێدەبەخشن و گەورەیی ژیانت لەلا گەورەتر دەبێت. ئەمانە هەمووی بۆ مرۆڤ ڕووناهییەکی پڕ لە عەشقەو خۆی تیادا جوان دەکات. هەمیشە من لە سەفەرەکانم سەرنجدەدەمە شتە دەگمەنەکان بۆیە هەر لەناو ئەو میترۆیە ژنێکی تەمەن گەورە چەند ڕۆژنامەیەکی بە دەستێک و شریتێکی کە سەگە بچکۆلانەکەی پێوە لکاندبوو بە دەستەکەی دیکەیەوە و بە زەردەخەنەیەکی هێمنانەوە کەوتە قسەکردن..لەم کاتەدا لە هاوڕێکەی خۆمم پرسی ئەو ژنە بە ئەڵمانی قسە دەکا دەڵێ چی...؟

هاوڕێکەم گوتی:

ریکلام بۆ ئەو ڕۆژنامەیە دەکات کە لەلایەن ئەو کەسانەی لەسەر شەقام دەخەون دەردەچێ و بایی دوو یۆرۆیە و داواش دەکات لێیبکڕن، چونکە یەک یۆرۆ بۆ ئەو یەک یۆرۆش بۆ ئەوانەیە کە ڕۆژنامەکە دەردەکەن تا بتوانن هەم بەم پارەیە بەردەوام بن لە دەرکردنی ڕۆژنامەکە و هەم بەشێک لەو پارەیە بە خواردن و خواردنەوە بدەن تا پێی بژین...

ئەوەش دەڵێ ئەگەر ناشیکڕن هەریەک لەلای خۆیەوە بە چەند سەنتێک یارمەتی بدات).. لێرەوە عەقڵیەتێکی جیا لە ئەوانیتر خۆی وەدەردەخات ئەویش چۆنیەتی پێکانیدوو جەمسەر یەکێکیان بڵاوکردنەوەی حەقیقەتەکانی بیروڕای چینێک کە ئەو ڕۆژنامەیە بڵاودەکەنەوە و ئەوەش ڕادەگەیەنن کە هێشتا و لە سەردەمی جیهانگیریش لە قووڵایی ئەوروپا و لەناو هەستانەوەی گەورەترین گروژمی پیشەسازکارانی دونیا (چەوسانەوەی مرۆڤ هەرماوە)، نەوەک بۆچی لە وڵاتێکی وەکو ئەڵمانیا تا هەنووکە خەڵکانێک هەبن شەوانە بۆ چەند سەعاتێکی خەو تەنها و تەنها شەقام بەخۆیانەوە بگرێ و هێزی ئەوانیش ئەوەندە ڕۆشنفکربووبێ بەهۆی دەرکردنی ڕۆژنامەیەک تاڵیەکانی خۆیان دەرببڕن و چەند یۆرۆیەکیش بۆ خواردن و خواردنەوە وەدەستبهێنێ، دووەمیشیان لە هەمووی گرنگتر ئەمانە ئەم ژیانەیان لەلا پیرۆزترە و خۆیان بە کەسانێکی (موتەمەرید) دەزانن و حەزیان لەوەش نییە جەنجاڵییەکانی مەسئولیاتی ژیان لەکۆڵ بگرن، دەنا هەریەکە و ڕەقەمی حیساباتی بانقی خۆشی هەیە..کەواتە هەموو ڕێگاکان بەرەو وەدەستهێنانی ئازادی کەسێتی دەچێت، چونکە هیچ شتێک ناگاتە ئەوەی هەموو تاکێک ساتەوەختێک بە ئازادی نەتەوەیی و شەخسی بژی.. دواجاریش دەستتان خۆش (عەبەسیەکان)ی سەر شەقامی (بەرلین) بۆ دەرکردنی ژمارەی تازەی ڕۆژنامەکەتان.

نووسەری گەورەی کورد مەحمود زامدار

لارا خۆشناوو شیرین پەروەر

هونەرمەند ڕێبین جەمال

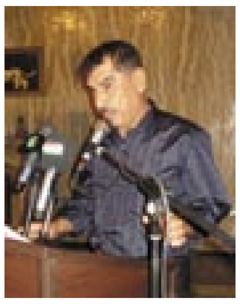

شاعیری هەستناسک ئیدریس شەیداهۆ

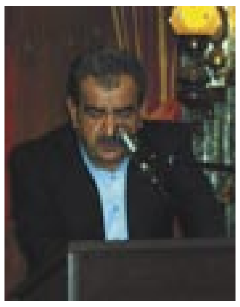

حەمید ئەبوبەکر بەدرخان

د. کەمال سەعدی ، عەبدولڕەحمان بێلاف ، کەمال غەمبار

بەدرخان یەکەم هەفتەنامەی ئەهلی ئازادە، دوای ڕاپەڕین ژمارە سفری لە ٢٠٠٠/١٠/٢٢ لە سلێمانی دەرچووەو هەموو ٨ و ٢٢ی مانگێک دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان لە باشووری کوردستان دەریدەکات

بەدرخان
Bedirxan
bedrxan@yahoo.com

- خاوەن ئیمتیازو بەڕێوەبەری بەرپرس: **حەمید ئەبوبەکر بەدرخان**
- بەڕێوەبەری نووسین: **محەمەد گۆران**
- ستافی کارا: **حەسەن یاسین، نازم دڵبەند، قاسم محەمەد، هێمن جەمیل، هەوراز محەمەد، محەمەد فەتاح، نافیع دیبەگەیی، عەبدولڕەحمان مەعروف.**
- نەخشەساز: **ئاسۆ حەسەن ئەحمەد (٠٧٥٠٤٤٧١٨٢١)**

- ڕاوێژکاری مێژوویی: **د. عەبدوڵڵا عەلیاوەیی**
- ڕاوێژکاری زمانەوانیی: **د.وریا عومەر ئەمین**
- ڕاوێژکاری ڕووناکبیریی: **د. هیمداد حوسێن**
- ڕاوێژکاری کلتووریی: **خالید جوتیار**
- بەشی کۆمپیوتەر: **ئەیوب یوسف ئەبوبەکر**
- بەدرخان لە سایتەکانی kurdistanOnline و pukmedia بخوێنەرەوە

ناونیشان:
کوردستان، هەولێر، شەقامی ئاراس، باڵەخانەی سەرداری
نۆرماڵ: ٠٦٦ ٢٥١ ٠٦٧٩
مۆبایل: ٩٦٤ ٧٥٠ ٤٥٥ ٥٨٧٨ +
سلێمانی، باڵەخانەی ڕەحیمی مەلا عەلی
مۆبایل: ٩٦٤ ٧٧٠ ١٥٩ ٨٥٥٤ +

چاپخانەی ئەوا - هەولێر